

DR. KLINGER ANDRÁS—DR. SZABADY EGON:

AZ 1960. ÉVI NÉPSZÁMLÁLÁS ELŐKÉSZÍTÉSE, ADATGYŰJTÉSI ÉS -FELDOLGOZÁSI PROGRAMJA

A Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsának 1959. évi 30. számú törvényerejű rendelete kimondja, hogy „Magyarország területén 1959. évi december hó 31. és 1960. évi január hó 1. napja közti éjféli állapot alapulvételével általános népszámlálást kell tartani”.

A népszámlálás végrehajtásáig már csak viszonylag rövid idő áll rendelkezésre, s a népszámlálás előkészítésének sokrétű és bonyolult feladatait már nagyrészt megoldottuk. Szükségesnek látszik ezért, hogy az 1960. évi magyar népszámlálás most már véglegesen kialakult adatgyűjtési és adatfeldolgozási programjáról, az előkészítési munka eddig megtett szakaszairól beszámoljunk.

A népszámlálási előkészítési munka az 1958. év januárjában indult meg, a népszámlálás programjának előzetes kidolgozásával. A népszámlálás terjedelmére és adatfelvételi programjára vonatkozó előzetes tervezetet már a múlt év első felében közreadtuk.¹ Most az a célunk, hogy az alábbiakban kifejtsük az akkor körvonalazottakkal kapcsolatos végleges megállapításokat és az álláspontban bekövetkezett esetleges változások indítékait, illetve kiegészítsük azt a múlt év óta felvetődött néhány újabb adatgyűjtési, adatfeldolgozási és szervezési kérdéssel. Emellett ismertetni kívánjuk a népszámlálási előkészítési munka eddig elvégzett feladatait, és röviden vázolni kívánjuk a még hátralevő munkafázisokat.

Ennek megfelelően az 1960. évi népszámlálás előkészítéséről az alábbi részletezésben kívánunk beszámolni:

- I. A népszámlálás adatfelvételi programja.
- II. A népszámlálás feldolgozási tervezete.
- III. A népszámlálás előkészítési munkálatainak szakaszai.

I. A NÉPSZÁMLÁLÁS ADATFELVÉTELI PROGRAMJA

A népszámlálás elsődleges célja a népesség számának megállapítása. Emellett a népszámlálás alkalmas arra, hogy adatokat szolgáltatson a népesség legfontosabb ismérvek szerinti megoszlásáról.

A népesség számára vonatkozóan rendelkezünk adatokkal. Így például becslésünk szerint az ország lakosságának a száma a népszámlálás időpont-

¹ Dr. Klinger András—Dr. Szabady Egon: Az 1960. évi népszámlálás tervezete. *Statistikai Szemle*. 1958. évi 5. szám. 393—414. old.

jában — 1960. január 1-én — 9 930 000 és 9 940 000 között lesz. Ez az adat azonban nem tekinthető biztosnak, és lehetséges, hogy a népszámlálás során összeírt népesség száma ettől el fog térni. Jelenlegi népességbecslésünk ugyanis az 1949. évi népszámlálás adatain alapszik — amely szintén tartalmazhatott hibákat —, és az azóta bekövetkezett népességváltozásokat vettük hozzá figyelembe. Ezek közül a születések és a halálozások számának számbavétele viszonylag pontos, azonban a népesség külső vándorlásának (kivándorlások, illegális külföldre távozások, hazatérések, áttelepülések) statisztikai megfigyelése nem történt meg. Csupán a legutóbbi évekre vonatkozóan rendelkezünk ezekről adatokkal.

A népszámlálás a népesség (az egyes személyek) összeírásán kívül számbaveszi még a lakóházak és a lakások adatait. Ezeknek a népszámlálással egyidejűleg történő lebonyolítását az indokolja, hogy összeírásuk szervesen kapcsolódik a népességéhez, mivel a népesség számbavétele amúgy is a lakóhelyén (lakásában) történik, és így ennek alapján kézenfekvő és technikailag könnyen megoldható az együttesen történő adatfelvétel. A népesség lakás-, háztartási és családi viszonyainak vizsgálata szorosan hozzátartozik a népesség helyzetének megvilágításához. A külön végrehajtott lakóház- és lakásösszeírás nem alkalmas ezeknek a kívánalmaknak a kielégítésére.

Ennek alapján mondja ki a népszámlálási alaprendelet (1959. évi 30. sz. törvényerejű rendelet), hogy „A népszámlálással egyidejűleg össze kell írni a lakásokat és az intézeti háztartásokat, a lakóházakat, az intézeti és egyéb lakott épületeket”.

A NÉPSZÁMLÁLÁS SZEMÉLYI ADATGYŰJTÉSÉNEK PROGRAMJA

A népesség (az egyes személyek) összeírására vonatkozó adatok köre a népszámlálás előkészítésének első szakaszában is már nagyjából kialakult. E program meghatározásánál elsősorban a korábbi magyar népszámlálások tapasztalatait, valamint a külföldi országok népszámlálási gyakorlatát és tervét vettük figyelembe. Ugyanakkor ragaszkodni kívántunk a Kölcsönös Gazdasági Segítség Tanácsa, valamint az Egyesült Nemzetek Szervezete népszámlálási irányelveiben kifejtett javaslatokhoz.

Az előzetes tervben szerepelt néhány olyan kérdés, amelynek a programba való felvétele vagy elhagyása még vitatott volt, és amelyek kérdésében a népszámlálási próbafelvétel tapasztalatai alapján kellett véglegesen állástfoglalni.

A következő kérdések azok, amelyek a végleges program elkészültéig még aggályosnak látszottak:

1. Születési hely, 1949. január 1-i lakóhely.
2. Szakiskolai végzettség, szakképzettség.
3. Gazdaság művelési ága.
4. Időszaki és mellékmunka.

A *születési hely* megtudakolása azt a célt szolgálná, hogy választ adjon a népesség belső vándorlására. Azonban az utóbbi tíz évben — az intézeti szülemek jelentős emelkedése miatt — nagy az eltérés a születés helye és a tényleges lakóhely (az anya állandó lakóhelye) között, s ezért aggályosnak látszik e kérdés feltevése.

E különbség megállapítására a próbanépszámláláson a születés helyének tudakolása mellett megkérdeztük az anyának a születés időpontjában levő állandó lakóhelyét. A két adat közti nagymérvű eltérések igazolták azt a megállapítást, hogy a születés helyének megkérdezése nem alkalmas a belső vándorlás megállapítására. Népmozgalmi adatok is azt bizonyítják, hogy a születés helye sok esetben eltér az állandó lakóhelytől. Így például az 1957. évben született mintegy 170 000 csecsemő közül 60 000 nem az anyja állandó lakóhelyén jött a világra.

A belső vándorlás mérvének és irányának megfigyelésére lényegesen alkalmasabb az 1949. január 1-i (az utolsó népszámláláskori) állandó lakóhely megkérdezése. A népmozgalmi adatok alapján ugyan jelenleg is folyik a belső vándorlás megfigyelése, de ez csak 1955 óta követi figyelemmel a népesség belső mozgását. Kívánatos, hogy a megfigyelést a legutóbbi népszámlálás óta eltelt egész időszakra terjesszük ki, tehát az 1949. január 1-i állandó lakóhely megkérdezésével készítsünk erre vonatkozó feldolgozást.

A belső vándorlásra vonatkozóan két adat megtudakolása azonban nem látszott ésszerűnek, ezért a népszámlálás végleges programjából töröltük a születési helyet, és helyette felvettük az 1949. január 1-i állandó lakóhelyet.

A születési hely kérdését annak ellenére is elhagytuk, hogy ez a magyar népszámlálások hagyományos kérdése, és szerepel az ENSZ által javasolt kérdések között is. Ezt a fentiekén kívül abból a gyakorlati megfontolásból tettük, hogy a próbaszámlálás alkalmával erre a kérdésre adtak a legtöbben helytelen választ. A személyek 4 százalékánál kellett ennél a kérdésnél a feldolgozás előkészítése során javítást eszközölni. A hibák nagy része abból eredt, hogy az adatszolgáltatók közül sokan a születési helyükre vonatkozóan nem a jelenlegi közigazgatási beosztásnak megfelelő választ adták, hanem születésük helyét az akkori községelnevezésekkel, vármegyei beosztásokkal stb. jelölték. Ez a feldolgozás során igen nagy nehézséget jelentett, és a hibás válaszok majdnem egytizedét csupán a kérdőívek visszaküldésével lehetett kijavítani.

A régebbi népszámlálások és ezek nyomán a próbanépszámlálás is megkérdezte az összeírt személy *szakiskolai, szaktanfolyami végzettségét*. E kérdés sohasem került feldolgozásra, csupán segítséget jelentett a rendszeres iskolai végzettség, valamint a szakképzettség feldolgozásához. Az előbbinél azt kívánta elérni, hogy a nem rendszeres iskolai végzettséget (például iparitanuló-iskolai, kereskedelmi szaktanfolyami stb.) elvállassza a rendszeres iskolai végzettségtől (általános-, közép- és főiskolai). Az utóbbinál kiegészítésül szolgál az esetleges pontatlan szakképzettségi bejegyzések kijavításához.

A próbaszámlálás tapasztalata azt mutatja, hogy a szakiskolára vonatkozó kérdés csak zavart okoz, és számos esetben bizonytalanná teszi a rendszeres iskolázottság bevallását. Az iskolai végzettség módosított formában történő kérdezése — amelyre az alábbiakban még visszatérünk — nem teszi szükségessé e kérdés feltevését. Emiatt a szakiskolai és szaktanfolyami végzettségre vonatkozó kérdést töröltük a népszámlálás végleges programjából.

Vitatott volt az is, hogy készül-e feldolgozás a népszámlálás *szakképzettségre* vonatkozó kérdéséből. A próbaszámlálás feladata volt annak eldöntése, hogy e kérdés csak kiegészítésül szolgáljon-e az alkalmazás minőségének (tehát például annak, hogy egy fizikai dolgozó szak- vagy betanított

munkás) megállapítására, vagy pedig ezenkívül alkalmas-e arra, hogy szakkepzettségi feldolgozás alapjául szolgáljon. A tapasztalatok azt mutatják, hogy az e kérdésre adott válaszok általában alkalmasak a feldolgozásra, és nagyobb nehézségek nélkül lehetséges egy megfelelő szakképzettségi statisztika elkészítése, amely a foglalkozási adatokkal való összevetésben alapul szolgálhat a munkaerőtartalékok felmérésére és munkaerőgazdálkodási intézkedések megtételére.

A régebbi magyar népszámlálások és elsősorban az ebből a szempontból túl széles kört felölelő 1949. évi népszámlálás jelentős számú mezőgazdasági kérdést tartalmaztak. Az 1960. évi népszámlálás programjában azonban ezek közül csupán azokat kívánjuk szerepeltetni, amelyek a népesség társadalmi és foglalkozási struktúrájának megállapításához szükségesek. Ezek között sohasem volt vitás a földterületre vonatkozó kérdések feltevése. Azonban vitatott volt a gazdaságterület *művelési ágak* szerinti megoszlásának számbavétele. Annak ellenére, hogy a mezőgazdasági üzemi adatok gyűjtését az 1960. évi népszámlálásnál nem vettük tervbe, már a próbaszámlálás során megtudakoltuk, hogy a sajátkezelésű földből mekkora a szántó és a szőlő területe. E két legfőbb művelési ág elterjedtségének vizsgálata a népszámlálás alkalmával is nagy jelentőséggel bír, még ha az erre vonatkozó adatokat csupán önmagukban vagy a gazdaság összterületéhez viszonyítva vizsgáljuk.

A próbaszámlálás során kérdést tettünk fel a népszámlálás időpontjában folytatott főfoglalkozás mellett az 1958. év folyamán folytatott *időszaki és mellékmunkára* vonatkozóan is.

A tapasztalat azt mutatja, hogy a lakosság idegenkedett attól, hogy időszaki vagy mellékmunkáját bevallja. A próbaszámláláson alig akadt személy, aki erre a kérdésre választ adott. Nem célszerű olyan kérdésnek a programban való szerepeltetése, amely a lakosság erős ellenállásába ütközik, és emiatt az arra adott válaszok értéktelenek. Ezen indokok alapján az időszaki és mellékmunkára vonatkozó kérdést töröltük a népszámlálás programjából.

A népszámlálás programjában szereplő néhány további kérdésnél anélkül, hogy a programban való szerepeltetésük vitatott lett volna, a próbaszámlálás tapasztalatainak eredményeként bizonyos kisebb-nagyobb tartalmi-formai változtatást eszközöltünk.

A termékenységre vonatkozó adat tartalmát az eddigiekhez képest megváltoztattuk. A *gyermekek számát* (összesen született, illetve élő) ugyanis ez ideig csak a házas, özvegy és elvált személyektől kérdeztük meg. Tehát e kérdéssel csak a házasságok termékenységének megállapítására törekedtünk, a hajadonoknak, illetve a nőtléneknek erre a kérdésre nem kellett válaszolniuk. Már maga ez a tény is nehézséget okozott a kitöltésnél, mert különösen a hajadon nők házasságon kívül született gyermekeik számát általában be kívánták iratni ebbe a kérdőpontba. Még fokozta a nehézséget az a tény, hogy miután itt csupán a házasságok termékenységét kívánták vizsgálni, e kérdésnél csak a házasság fennállása alatt született gyermekek számát kellett számbavenni, tehát a házasságkötés előtt született és később a házasságkötéssel az atya által elismert gyermekeket, akiket a családjogi törvény házasságból születettnek ismer el, nem kellett bejegyezni.

Ezek a kitöltési nehézségek nagymértékben bizonytalanná tették az adatszolgáltatást, és sok problémát okoztak a kérdőíveket kiállító számláló-biztosok számára. Emiatt a népszámlálás végleges programjában már olyan tartalommal szerepeltetjük a gyermekszámra vonatkozó kérdést, hogy erre valamennyi személynek kell válaszolnia családi állapotára való tekintet nélkül, függetlenül attól, hogy gyermeke házasságból vagy házasságon kívül, illetve a házasság fennállása alatt vagy ez előtt született-e. A kérdés ily formában való feltevése a régebbi adatokkal való összehasonlításnál (a férjes nők házasság előtt született gyermekei esetében) bizonyos eltéréseket fog jelenteni, azonban az ebből eredő előnyök (az egyértelmű válaszadás) jelentősebbek az ebből eredő egy-két százalékos hibánál.

Az 1960. évi népszámlálás feldolgozásánál — hasonlóan a régebbi népszámlálásokéhoz — a népesség kulturális helyzetét a *legmagasabb iskolai végzettség* határozza meg. Ebből kiindulva a próbanépszámlálás során az összeírt személytől azt tudakoltuk meg, hogy legmagasabb iskolai tanulmányait milyen iskolában folytatta, és hogy ebben az iskolatípusban hány osztályt végzett. Ez a kérdezési mód azonban nem biztosított minden esetben megfelelő válaszokat, mivel az iskolarendszernek az utóbbi évtizedekben történt többszöri megváltozása következtében a legmagasabb iskolának, illetve az abban végzett osztályoknak megnevezése, nem tette lehetővé minden esetben a megfelelő feldolgozást.

Ennek következtében — a népszámlálás végleges programjában meg-hagyva ugyan a legmagasabb iskolai végzettséget mint feldolgozandó ismérvet — az adatgyűjtés során az összeírt személytől a teljes rendszeres iskolai végzettségét kérdezzük, tehát azt, hogy a különböző iskolatípusokban hány osztályt (évfolyamot) végzett.

A változtatás illusztrálására közöljük a próbanépszámlálás kérdőív-nek, valamint a végleges népszámlálási kérdőívnek az iskolai végzettségre vonatkozó kérdőpontjait.

Az iskolai végzettségre vonatkozó kérdések feltevésének módja a próbanépszámlálási és a végleges népszámlálási kérdőívben

A próbanépszámlálási kérdőív

	Kérdés	Felelet
15	Legmagasabb iskolai tanulmányait	
	a) milyen iskolában folytatta (elemi, általános, középiskola, pl. gimnázium, technikum, egyetem és annak kara stb. — az iskola nevének és típusának pontos megnevezése):	a)
	b) ebben az iskolatípusban (egyetemen) hány osztályt (évfolyamot) végzett:	b)
	c) az utolsó osztályt (évfolyamot) melyik évben végezte:	c) 1945 előtt — 1945-ben — vagy később: az 19.... évben
	d) érettségi bizonyítványának (képesítőjének) megnevezése:	d)
	e) egyetemi, főiskolai oklevelének megnevezése:	e)

A népszámlálás kérdőíve

15	Iskolai végzettsége:	a) általános (elemi) isk. osztályát b) polgári iskola c) középiskola d) egyetem (főiskola)évfolyamát végezte
16	Ha középiskolába járt, vagy jár a) a középiskola megjelölése: b) érettségi bizonyítványa (képesítője):	a) b) van — nincs
17	Ha egyetemre (főiskolára) járt, vagy jár a) az egyetem (főiskola) megnevezése: b) ha van oklevele, oklevelének (okleveleinek) megnevezése és megszerzésének éve (évei): c) ha oklevelet nem szerzett, végbizonyítványa:	a) b) évben évben évben c) van — nincs

Hasonlóképpen módosítottuk a próbanépszámlálásnak a foglalkozási viszonyra, illetve tulajdonképpen az ún. *alkalmazás minőségére* vonatkozó kérdőpontját. Ez utóbbi kérdés azt célozza megállapítani, hogy a munkaviszonyban álló személyek, illetve a termelőszövetkezeti tagok szellemi vagy fizikai munkát végeznek, illetve, ha fizikai dolgozók, akkor részletezni kívánja beosztásuk, képzettségük jellegét. A próbaszámlálás során az alkalmazás minőségének e kétfajta jellegű kérdésére egy lépcsőben kellett válaszolni. A végleges népszámlálási kérdőív szétválasztja a kérdezést. Először megtudakolja, hogy ha az illető személy alkalmazásban áll vagy termelőszövetkezeti tag, szellemi vagy fizikai dolgozó-e, illetve, ha fizikai dolgozó, szakmunkás, betanított munkás, segédmunkás, napszámos, hivatalsegéd, bedolgozó vagy ipari tanuló-e. A kérdések ily módon való feltevése megfelelőbb válaszadást biztosít.

Az előzőkben részletezett módosulások következtében a népszámlálásnak az egyes személyek számbavételére vonatkozó összeírási programjában az alábbi kérdések szerepelnek.

a) Azonosítási és területi kérdések:

1. név,
2. összeírás helye,
3. állandó lakóhely,
4. 1949. január 1-i állandó lakóhely.

b) Személyi (demográfiai) kérdések:

5. családi állás,
6. nem,
7. születés időpontja,
8. családi állapot,
9. házasságkötés éve,
10. gyermekszám (összesen született és életben levő),

11. állampolgárság,
 12. anyanyelv,
 13. nemzetiség,
 14. beszélt nyelvek.
- c) Oktatási kérdések:
15. írni-olvasni tudás,
 16. legmagasabb iskolai végzettség.
- d) Foglalkozási (társadalmi-gazdasági) kérdések:
17. földtulajdon, gazdaságnagyság, szántó, szőlő,
 18. foglalkozás,
 19. foglalkozási viszony,
 20. munkáltató,
 21. munkahely,
 22. önálló (kisiparos stb.) alkalmazottainak száma,
 23. szakképzettség,
 24. az eltartott eltartójának foglalkozása.

*

A népszámlálás programjában szereplő előbb felsorolt kérdéseket a népszámlálás eszmei időpontjában *jelenlevő* személyekről vesszük számba. A népszámlálás feldolgozásai tehát általában a jelenlevő népessegre vonatkoznak. A jelenlevő népességbe beletartoznak az állandóan jelenlevő személyek (azok, akik állandóan az összeírás helyén élnek), valamint az ideiglenesen jelenlevő személyek. (Ideiglenesen jelenlevőnek azt a személyt kell tekinteni, aki az összeírás helyén egy hónapnál rövidebb ideje tartózkodik.)

Az állandóan és ideiglenesen jelenlevők összeírása teljesen azonos módon történik, mindegyikükről ugyanazokat a kérdéseket vesszük számba. A különbség csupán az közöttük, hogy az ideiglenesen jelenlevő személyekről megtudakoljuk azt, hogy mióta és milyen célból (például látogatás, üdülés, kórházi ápolás) tartózkodnak az összeírás helyén.

Bár a népszámlálási feldolgozások zöme a jelenlevő népessegre vonatkozik, szükség van az *állandó* népesség adatainak megállapítására is. Erre két okból van szükség: egyrészt, hogy az egyes települések (városok és községek) állandó népességének számát, illetve annak a legfontosabb ismérvek szerinti megoszlását megállapítsuk, másrészt pedig, hogy ennek számbavétele segítségével mérjük fel a családok, illetve a háztartások tagjainak számát.

Az állandó népesség számbavétele oly módon történik, hogy a jelenlevő személyek összeírása mellett adatokat gyűjt a népszámlálás az *ideiglenesen távollevő* személyekről. (Ideiglenesen távollevőnek azt a személyt kell tekinteni, aki egy hónapnál rövidebb időt tölt távol állandó lakóhelyétől.) Ennek segítségével az állandó népesség számát úgy lehet megállapítani, hogy az állandóan jelenlevők számához hozzáadjuk az ideiglenesen távollevők számát. (Másképp fogalmazva az összes jelenlevők számából levonjuk az ideiglenesen jelenlevők számát, és hozzáadjuk az ideiglenesen távollevők számát.)

Az 1960. évi népszámlálás során fogjuk első ízben megállapítani az állandó népesség megoszlását a fontosabb ismérvek szerint. A régebbi népszámlálások ugyanis csupán az állandó népesség lélekszámának megállapítására szorítkoztak.

Természetesen az állandó népességre vonatkozóan kevesebb adat számbavételét tervezzük, és emiatt az ideiglenesen távollevő személyekről kevesebb adatot gyűjtünk. Ezek a kérdések a következők:

1. Név.
2. Összeírás helye.
3. Családi állás.
4. Nem.
5. Születés időpontja.
6. Családi állapot.
7. Legmagasabb iskolai végzettség.
8. Földtulajdon — gazdaságnagyság.
9. Foglalkozás.
10. Foglalkozási viszony.
11. Munkáltató.
12. Az ideiglenes távollét időtartama és oka.
13. Tartózkodási hely.

Különösen a család- és háztartásstatisztikai vizsgálat pontosabb elvégzéséhez szükséges, hogy az ideiglenesen távollevők adatainak megkérdezése mellett a *huzamosan távollevő* személyek legfontosabb adatait is számbavegyük.

A népszámlálások Magyarországon ez ideig nem terjedtek ki a huzamosan távollevő személyek számának és adatainak megállapítására. Számuk valószínű növekedése azonban indokoltá teszi összeírásukat és adataiknak a család adataihoz való bizonyos mérvű hozzáadását. Az összeírás szempontjából huzamosan távollevőknek kell tekinteni a családhoz (háztartáshoz) tartozó, de hivatásuknál, elfoglaltságuknál fogva huzamosabb időn keresztül általában más községben (városban) dolgozó vagy tanuló és családi lakhelyükre rendszeresen visszatérő családtagokat (családfő, feleség, gyermek), ha nem alkotnak külön családot.

A huzamosan távollevőkre vonatkozóan még az ideiglenesen távollevőkénél is kevesebb általános adat összeírása történik meg. A kérdések köre azonban két speciális kérdéssel bővül: kérdést teszünk fel arra vonatkozóan, hogy a huzamosan távollevő személy milyen időközökben jár haza családjához (hetenként, kéthetenként, havonta vagy még ritkább időközökben), valamint hogy tartózkodási helyén hol lakik (munkásszálláson, diákhelyen, albérletben, rokonnál stb.).

A NÉPSZÁMLÁLÁS LAKÁSOKRA ÉS LAKÓHÁZAKRA VONATKOZÓ ADATGYŰJTÉSÉNEK PROGRAMJA

A lakásviszonyok megállapítását célzó kérdések köre már a próbaszámlálás előtt az előzetes program kidolgozásakor kialakult. Csupán néhány olyan kérdés volt, amelyre vonatkozóan a próbaszámlálás tapasztalataitól vártunk választ.

A próbaszámláláson a lakások összeírása során a legtöbb probléma a lakások elbírálását illetően adódott. Az 1949-es adatoknak a próbaszámlálás épület- és lakásadataival való összehasonlításából az látszik, hogy az elmúlt tíz esztendőben — a próbaszámlálás által érintett községekben — a lakások száma kisebb mértékben emelkedett, mint az épületeké, sőt egyes községekben a lakások száma még csökkent is.

Az ellentmondó adatok abból adódnak, hogy 1949-ben egyes helyeken a műszakilag egy egységet képező lakást két lakásként vették számba, ha azt két család lakta. A próbaszámláláson viszont a lakás fogalmát egységesen a *műszaki egység* jelentette. A probléma legfőképpen a falusi típusú lakóházaknál áll fenn, amelyekben több szobához csak egy konyha tartozik. Ezeknél 1949-ben sok esetben annyi lakást vettek számba, ahány család lakott bennük, függetlenül attól, hogy eredetileg egy lakásnak épültek.

A népszámlálás adatgyűjtése során még hangsúlyozottabban a lakást, mint műszaki egységet képező helyiségcsoportot kívánjuk számba venni. Lakáson az eredetileg erre a célra épített vagy átalakított helyiségek összefüggő csoportját (szoba, konyha, mellékhelyiségek) értjük. (Természetesen a lakás egy helyiségből is állhat.) A lakásnak külön kijárással kell rendelkeznie. Egy lakásnak kell tekinteni az egymással építészetiileg összefüggő (belső átjárókkal, ajtókkal összekötött) lakóhelyiségeket még akkor is, ha azokat az átjárás elől elzárva tartják, és a lakóhelyiségek így elválasztott részei több család otthonául szolgálnak.

A népszámlálás lakásösszeírási programja tulajdonképpen lényegesen nem változott. Csak egy kérdés látszott az eredeti programból elhagyhatónak. A próbaszámláláson ugyanis kérdést tettünk fel arra vonatkozóan, hogy a konyhát használják-e alvás céljára. Az erre adott válaszok a lakosság idegenkedése miatt nem voltak megbízhatók. Ezért az erre vonatkozó kérdést töröltük a népszámlálás programjából.

Kisebb jelentőségű, inkább formai módosítást jelent az, hogy a végleges népszámlálási kérdőíven egyes, főleg általánosan meghatározott helyiségeket kiegészítésül részletesebben számbaveszünk. Ennek az az oka, hogy a próbaszámlálás során az ún. „egyéb” helyiségek száma az 1949. évi adatokhoz viszonyítva jelentősen növekedett, mivel most egyes esetekben a lakóhelyiségek közül soroltak át néhányat ebbe a kategóriába, más esetben pedig a lakáshoz nem tartozó gazdasági helyiségeket (istálló, pince stb.) soroltak be a lakás helyiségei közé. Megfelelő feldolgozás céljából most az ide beírt helyiségeket pontosan meg kell nevezni.

Egy olyan kérdés is volt, amelyiknek a lakásösszeírás programjából való elhagyása vitatott volt. Már az eredeti programunkban sem szerepeltettük a lakások lakóhelyiségeinek alapterületére vonatkozó kérdést. Ennek elhagyását azzal indokoltuk, hogy bár megkérdezése pontos adatszolgáltatás esetén jelentős mértékben hozzájárulna az adatok minőségének növeléséhez, azonban az adatgyűjtés formája megfelelő használható adatok szerzésére nem ad lehetőséget. A számlálást pedig rendkívül megnehezítené, s gyakorlatilag valószínűleg megoldhatatlan is volna, hogy a számlálóbiztosok valamennyi lakás lakóhelyiségeit lemérjék.

Az előbbi érvek alapján tehát már a próbaszámlálás során sem írtuk össze az alapterületre vonatkozó adatokat, azonban a végleges program elkészítésekor felmerült az az igény, hogy a lakószobákat 6—12 négyzetméter közötti (félszobákra) és 12 négyzetméteren felüli szobákra bontsuk.

A kérdés ily formában való feltevése is sok nehézséget okozna, és a szobák területének kibővítése miatt nem adna valóságos képet. Ezért a lakóhelyiségek alapterület szerinti számbavételét még ebben az egyszerűsített formában sem vettük fel a népszámlálás programjába.

Az előzők alapján a népszámlálás a lakásokra (és ezekkel egyforma módon a lakott gazdasági helyiségekre, az intézeti háztartásokra, valamint

a lakásként használt ideiglenes és mozgó létesítményekre) vonatkozóan az alábbi kérdéseket szerepelteti a végleges programban:

1. Jelenlegi rendeltetés.
2. Használati jogcím.
3. Jelenlevők, ideiglenesen távollevők.
4. Helyiségek (lakószoba, hálófülke, hall, személyzeti szoba, személyzeti fülke, konyha, főzőfülke, éléskamra, fürdőszoba, mosdófülke, előszoba, üvegezett veranda, egyéb helyiség, lakott gazdasági helyiség, nyári konyha).
5. Szobák és konyhák padozata.
6. Felszereltség (vízvezeték, WC, villanyellátás, gázellátás).

A fenti kérdések közül a használati jogcímre, a jelenlevők (ideiglenesen távollevők) és a helyiségek számára vonatkozó kérdést, amennyiben a lakásban több család lakik, családonként részletezve kell megadni az egyes családok által kizárólagosan és a családok által közösen használt helyiségek számát.

A népszámlálás lakóház-összeírásának programja nem változott az előzetes tervekhez képest. A végleges program szerint is a lakóházakról (és ezekkel egyforma módon az intézeti és az egyéb lakott épületekről, valamint a lakásként használt ideiglenes és mozgó létesítményekről) az alábbi kérdések szerepelnek a népszámlálás programjában:

1. Jelenlegi rendeltetés.
2. A tulajdonos neve, az épület tulajdoni jellege.
3. Építési idő.
4. Magasság (földszint, emelet).
5. Alapozás.
6. Falazat.
7. Tetőfedés, tetőszerkezet.
8. Alápincézettség.
9. Vízellátás.
10. Felszereltség (villany, gáz, központi vagy távfűtő berendezés).
11. Csatornázottság.
12. Lakások, helyiségek, jelenlevők, ideiglenesen távollevők.

A NÉPSZÁMLÁLÁS ÖSSZEÍRÁSI FORMÁJA, A NÉPSZÁMLÁLÁS KÉRDŐÍVEI

A népszámlálás adatgyűjtési programjával párhuzamosan alakult ki az összeírás formája is.

Mint ismeretes, az 1949. évi — és a korábbi — magyar népszámlálások alkalmával a népszámlálási összeírás az ún. egyéni számlálólapos kérdőíven alapult, vagyis minden összeírt személyről külön-külön egyéni kérdőívet, az ún. Számlálólapot kellett kitölteni. Ennek kiegészítését szolgálta a lakások számbavételét célzó Lakásösszeírólap és a lakóházak számbavételét célzó Házigyűjtőív. A két utóbbi kérdőminta egyúttal bizonyos összesítéseket is tartalmazott, így a Lakásösszeírólap a lakásban lakók — családstatistikai célú — összesítését, a Házigyűjtőív pedig a lakások lakásonkénti adatainak kimutatását és — előzetes adatok összeállítása céljából történő — összesítését.

Az 1960. évi népszámlálás előzetes terveinek kidolgozásánál azonban az az elgondolás alakult ki, hogy szakítsunk ezzel a gyakorlattal, és az egyéni számlálólapos módszerről térjünk át a külföldi országokban már általánosan használatos *lajstromos* adatgyűjtési formára.

Az új módszer kipróbálására és a régi kérdőív-formával való összehasonlítására a próbaszámláláson egyaránt alkalmaztuk a lajstromos és az egyéni számlálólapos kérdőívet, mintegy fele-fele arányban.

A tapasztalatok szerint a lajstromos kérdőív előnyösebb mint az egyéni számlálólapos kérdőív, mert ez a forma meggyorsítja az összeírást, mintegy 10 százalékkal csökkenti a hibák számát, megkönnyíti a család- és a háztartásstatisztikai adatgyűjtést, kb. 10—15 százalékkal olcsóbbá teszi az adatfelvételt, és jelentős előnyöket biztosít a feldolgozás tekintetében is.

A lajstromos összeírási forma vitathatatlan előnyei alapján az a döntés született, hogy az 1960. évi népszámlálás adatfelvétele a lajstromos kérdőíven alapuljon. Ennek alkalmazása esetén a népszámlálásnak csupán két kérdőívre: az Összeíróívre és az Épületívre lesz szüksége.

A népszámlálás alapnyomtatványát képező Összeíróív a jelenlevő, az ideiglenesen és a huzamosan távollevő személyek, valamint a lakások számbavételére szolgál. Ennek megfelelően az Összeíróív az alábbi fő részekből áll:

- I. A jelenlevő személyek adatai.
- II. Az ideiglenesen távollevő személyek adatai.
- III. A huzamosan távollevő személyek adatai.
- IV. A lakás adatai.

Az Összeíróív egy A/2 szabványméretű ív, amelynek első két oldalán található a jelenlevő személyek adatai, harmadik oldalán külön-külön az ideiglenesen távollevő és a huzamosan távollevő személyek adatai, negyedik oldalán pedig a lakás adatai.

A számlálóbiztosnak az összeírás során külön Összeíróívet kell kitöltenie minden háztartásról.

Háztartáson általában azoknak az együttlakó személyeknek a körét értjük, akik közös lakásban vagy annak egy részében laknak, a hét egy vagy több napján rendszerint közösen étkeznek (ebédelnek vagy vacsoráznak), a létfenntartási költségeket részben vagy egészben közösen viselik.

Egy lakásban általában egy háztartás van, de természetesen lehet több is, például amikor két társbérleti lakik egy lakásban, vagy amikor öreg szülő házaspár és gyermekházaspár (apa, anya, gyermekükkel és annak házastársával) él együtt anélkül, hogy közös háztartásban lennének. Ilyen esetekben külön-külön Összeíróívet kell kiállítani. Az Összeíróív IV. „A lakás adatai” című részét azonban ebben az esetben is csak egyszer (egy Összeíróíven) kell kitölteni.

A háztartáson belül a személyeket családonként csoportosítva kell összeírni.

A családon azokat az együttlakó személyeket értjük, akik házastársi vagy (vérségi) rokonsági (felmenő és lemenő vagy oldalági) kapcsolatban állnak egymással, kivéve ha az együttélő rokonok külön családot alkotnak.

Az Összeíróíven ugyanahhoz a háztartáshoz tartozó öt jelenlevő személy összeírására van hely (az Összeíróív öt személyi hasábra van osztva, amelyekben egyenként kell megadni a háztartás egyes tagjainak adatát). Ha egy háztartásban ötnél több személy él, akkor egy Összeíróív nem elegendő az egész háztartás összeírására. Ilyen esetben pótívet kell kitölteni. Az Összeíróív harmadik oldalán három-három hasáb áll rendelkezésre az ideiglenesen, illetve a huzamosan távollevő személyek összeírására.

Az Összeíróív negyedik részében kell kitölteni a háztartás lakásviszonyaira vonatkozó adatokat. Az erre vonatkozó adatok kitöltésére öt táblázat szolgál. Ezek a következők:

- A) Rendeltetés.
- B) A személyek, szobák és egyéb helyiségek száma.
- C) A szobák és a konyhák száma padozat szerint.
- D) A lakóhelyiségek kiegészítő adatai.
- E) Felszereltség.

A népszámlálás másik alapnyomtatványa az *Épületív*. Ennek első oldala szolgál az épület általános adatainak számbavételére, második oldala pedig a főbb lakásadatokat tartalmazza, lakásonkénti felsorolásban, az összeállítás céljára. Ez a kérdőív lényegében azonos az 1949. évi népszámlálás Házigyűjtőívével.

Az Épületív főbb adatait — az eddigi gyakorlatnak megfelelően — a Számlálókörzeti gyűjtőívre kell bevezetni (épületenként), innen pedig a Községi (Városi) gyűjtőívre (számlálókörzetenként). E két összesítőre az előzetes adatok megállapítása és területi nyilvántartások céljából van szükség.²

A NÉPSZÁMLÁLÁS ÖSSZEÍRÁSI MÓDSZERE

A népszámlálás összeírási módszere tekintetében két lehetőség kínálkozik: az egyik az ún. önkitöltéses módszer, melynél a számbavett személy önmaga tölti ki a népszámlálási kérdőívet, a másik a kikérdezéses módszer, amely esetben a számlálóbiztos tölti ki a kérdőívet.

A próbaszámlálás célja volt az is, hogy kialakítsuk a népszámlálás végleges adatgyűjtési módszerét. Ebből a célból az összeírást a városokban kb. fele-fele arányban kikérdezéses és önkitöltéses módszerrel végeztük el. A községekben az önkitöltéses módszert csak szórványosan alkalmaztuk.

A tapasztalatok azt mutatják, hogy az önkitöltéses módszert még városokban sem célszerű alkalmazni, mivel az önkitöltők felületesen, sok hibával válaszolnak a kérdésekre, és a számlálóbiztosra nagyobb munkát ró a hibák kijavítása és a hiányok pótlása, mint a kérdőíveknek kikérdezés alapján történő kitöltése.

Ennek alapján az 1960. évi népszámlálást az ország egész területén egységesen *kikérdezéses módszerrel* hajtjuk végre. Az összeírás módja a következő lesz.

Az összeírást a számlálóbiztosoknak 1960. január 2-án kell megkezdeni, és az előzetesen készített munkaterv szerint házról házra járva január 10-ig kell befejezni.

Az összeírás lebonyolítására szolgáló idő rövidebb az 1949. évi népszámlálásnál erre a célra rendelkezésre állott két hétnél. Azonban szükségesnek látszik, hogy a népszámlálást rövidebb idő alatt bonyolítsuk le, minthogy így jobban biztosíthatók az eszmei időpontnak megfelelő adatok. Az összeírás időtartamának rövidítését részben az összeírás formájának egyszerűsítésével, részben pedig az egy számlálóbiztos által összeírandó személyek számának csökkentésével érjük el. Az egy-egy számlálóbiztos által összeírandó ún. számlálókörzetben általában 300 személy él, és ezeknek összeírására elegendő a rendelkezésre álló 9 napi idő.

² A népszámlálással egyidejűleg végrehajtandó reprezentatív termékenységi adatgyűjtés céljait szolgáló kiegészítő kérdések ismertetésére ezúttal nem térünk ki.

Az összeírást a számlálóbiztosnak egy-egy házon belül lakásonként haladva kell végeznie. Először az Összeíróívet kell kitöltenie az épületben levő minden háztartásról és lakásról, majd azután, hogy ez megtörtént, kell kitöltenie az Épületívet.

A népszámlálási kérdőíveket kikérdezés útján kell a számlálóbiztosnak kitöltenie oly módon, hogy a kapott válaszokat a számlálóbiztos jegyzi be a kérdőívek válaszrovataiba. A kérdőíveken szereplő kérdéseket lehetőség szerint ahhoz a személyhez kell intézni, akit éppen összeír. A kiskorú személyek adatait a szülőktől kell megtudni. Ha valaki nem tartózkodik odahaza, a rá vonatkozó adatokat a család bármelyik nagykorú tagja megadhatja. Az Épületív kérdéseire a válaszokat az épület tulajdonosától, használatjától, bérlőjétől, gondnokától, kezelőjétől stb. kell megtudni.

Előfordulhat, hogy valaki vonakodik a kérdésekre válaszolni, s ragaszkodik ahhoz, hogy ő maga töltsse ki a nyomtatványokat. Ha feltételezhető, hogy képes ezt helyesen elvégezni, a számlálóbiztos hátrahagyhat kitöltés végett üres nyomtatványokat. Tehát egyes esetekben, ha az adatszolgáltató ragaszkodik hozzá, és biztosítottnak látszik a helyes válaszadás, módot kell adni az önköltésre is.

II. A NÉPSZÁMLÁLÁS FELDOLGOZÁSI TERVEZETE

A népszámlálás adatfelvételi programjának kialakítása után került sor a feldolgozás tervezetének elkészítésére. A feldolgozás programja még korántsem tekinthető véglegesnek, ugyanis még folyamatban van a próbaszámlálás anyagának feldolgozása, és csak ennek befejezése után alakul ki a népszámlálás feldolgozásának végleges terve. Ennek ellenére indokoltnak látszik, hogy a jelenlegi elképzeléseket ismertessük, mert ezek valószínűleg nem fognak nagymértékben módosulni.

Az adatfelvételi program alapján a népszámlálás adatfeldolgozásait a következő részekre oszthatjuk:

1. Személyi feldolgozás.
2. Családi és háztartási feldolgozás.
3. Lakásfeldolgozás.
4. Lakóházfeldolgozás.
5. Ideiglenesen jelenlevő, ideiglenesen távollevő és huzamosan távollevő személyekre vonatkozó feldolgozás³.

A fentiekén kívül reprezentatív kiválasztás alapján a népesség 5 százalékaról előzetes feldolgozás készül, valamint a női termékenységről szintén reprezentatív alapon hajtunk végre feldolgozást.⁴

Valamennyi népszámlálási feldolgozásunk részletes területi tagolásban készül. Az egyes feldolgozások területi alapegységei a következők lesznek:⁵

- A) Községek egyedenként.
- B) Megyéken belül járáások egyedenként, városok egyedenként.
- C) Megyéken belül községek együtt, városok egyedenként.
- D) Megyéken belül községek együtt, városok együtt.
- E) Községek együtt, városok együtt, Budapest.
- F) Országos.

³ E feldolgozások az állandó népesség számának megállapítását célozzák, tartalmuk lényeges szűkítésekkel azonos a személyi feldolgozásokéval.

⁴ E feldolgozások részleteire ezúttal nem térünk ki.

⁵ A felsoroltakon kívül a legfontosabb adatokat számlálókörzetenként és külterületi lakóthelyenként is feldolgozzuk.

SZEMÉLYI FELDOLGOZÁSOK⁶

A népszámlálás legsokrétűbb és legtagoltabb feldolgozásai a személyi ismérvekre vonatkoznak. A jelenlegi tervezetben 51 ilyen feldolgozás szerepel, amelyek közül 19 vonatkozik a szorosabb értelemben vett demográfiai (kulturális és oktatási) ismérvekre és további 32 a foglalkozási (társadalmi-gazdasági) ismérvekre.

A személyi feldolgozásokban szereplő ismérvek és azoknak a táblákban szereplő csoportosításai a következők.

A *nem* a leggyakrabban előforduló ismérv, amely majdem minden feldolgozásban szerepel.⁷

Feldolgozási alapismérv a *kor* is, amely 13 demográfiai és 11 foglalkozási táblában szerepel mint kombinációs ismérv.⁸ Részletezése azonban nem minden táblában egyforma mélységű. Legrészletesebb korcsoportosításunk születési év szerint történik, amely — minthogy a népszámlálás január 1-i eszmei időpontra vonatkozik — egyúttal korévenkénti részletezést is jelent. Már kevésbé részletezett az ötéves korcsoportok szerinti feldolgozás, amely a táblák természete szerint kétféle. Az egyikben a 20 éven aluliak részletebben, a másokban összevontabban szerepelnek.⁹ A legkevesbé részletezett csoportosítás 10 éves csoportokra bontva mutatja ki a népességet.

Ugyancsak fontos demográfiai ismérv a *családi állapot*, amely a népességet nőtlenekre (hajadonokra), házásokra, özvegyekre és törvényesen elváltakra bontja.

Hat ismérv vonatkozik a házasságkötések, illetve a termékenység feldolgozására: a *házasságkötések száma*, az *első házasságkötés éve*, az *utolsó házasságkötés éve*, a *házasságtartam*, az *összesen született gyermekek száma* és az *életbenlevő gyermekek száma*. Ezek csoportosításai általában adottak, csupán annyit kell megjegyezni, hogy a házasságkötések száma négyig van részletezve, a gyermekszám pedig mindkét esetben húszig. A házasságtartam csoportosítása a következő: 0—1, 2—4, 5—9, 10—14, 15—19, 20—29, 30—39, 40—49 év, 50 és több év.

Az 1949. január 1-i lakhely két feldolgozásban szerepel.

A népesség anyanyelvi-nemzetiségi viszonyaira három ismérv vonatkozik: az *anyanyelv*, a *nemzetiség*, és a *nyelvismeret*. Mindhárom csoportosítása tartalmazza a hazai nemzetiségeket (magyar, szlovák, román, német, horvát, szerb, egyéb délszláv, cigány) az első és a harmadik pedig ezenkívül a legfontosabb többi nemzetiséget (angol, bolgár, cseh-morva, francia, görög, lengyel, olasz, orosz, spanyol). E kérdéscsoportozáshoz tartozik az *állampolgárság*. A feldolgozásban a következő állampolgárságok szerepelnek: magyar, csehszlovák, román, jugoszláv, szovjet, osztrák, bolgár, egyéb európai, amerikai világrészbeli, más világrészbeli, hontalan.

⁶ Az alábbiakban szereplő valamennyi feldolgozás a jelenlevő személyekre vonatkozik.

⁷ A 35 személyi ismérv közül 30 feldolgozása történik a nem kombinációjában.

⁸ A kort 22 egyéb személyi ismérvvel kombináljuk.

⁹ A részletesebb csoportosítás a továbbiakban „ötéves korcsoport (I)”, az összevontabb korcsoportosítás pedig „ötéves korcsoport (II)” megjelöléssel szerepel.

A népesség oktatási színvonalának felmérésére három ismerv szolgál. Ezek közül e feldolgozások alapját képezi a *legmagasabb iskolai végzettség*. Csoportosítása kétféle részletezésben történik. Az összevont iskolai végzettségi csoportosítás a következő:

Nem ír, nem olvas; csak olvas.

Ír, olvas (iskolai végzettség nélkül).

Általános (elemi) iskola 1—3 osztályát végezte.

Általános (elemi) iskola 4—5 osztályát végezte.

Általános (elemi) iskola 6—7 osztályát végezte.

Általános (elemi) iskola 8 osztályát végezte (beleértve a polgári iskola 4 osztályát és a 8 osztályos gimnázium stb. alsó 4 osztályát végzetteket is).

Középiskola 1—3 osztályát végezte (beleértve a 8 osztályos gimnázium stb. 5—7 osztályát végzetteket is).

Középiskola 4 osztályát végezte (beleértve a 8 osztályos gimnázium stb. 8 osztályát végzetteket is).

Érettségi bizonyítványt (képesítőt) szerzett.

Egyetemre (főiskolára) járt, de sem oklevelet, sem végbizonyítványt nem szerzett.

Egyetemi (főiskolai) végbizonyítványt szerzett, de oklevele nincs.

Egyetemi (főiskolai) oklevelet szerzett.

A részletesebb iskolai végzettségi csoportosítás nem vonja össze az egyes iskolatípusokban az osztályok (évfolyamok) számát, hanem ezeket egyenként részletezve mutatja ki.

A másik két oktatási ismerv az *érettségi bizonyítványra*, illetve az *egyetemi (főiskolai) oklevélre és végbizonyítványra* vonatkozik. Az előbbi feldolgozás nyolc féle érettségi (képesítő) fajtát mutat ki, az utóbbi mintegy negyven fajta egyetemi (főiskolai) oklevelet és kb. tíz féle végbizonyítványt tartalmaz.

A foglalkozási (társadalmi-gazdasági) helyzettel a személyi feldolgozás tizenhét ismérve foglalkozik. Ezek közül a legfontosabbak egyike a *foglalkozási ág*. Csoportosítása két formában történik. A részletes tagolás mintegy kétszázötven tételt, az összevont pedig mintegy hetven tételt tartalmaz. Mindkét csoportosítás az alábbi népgazdasági ági rendszerezésből indul ki (azzal, hogy az előbbi teljes részletezésben, az utóbbi összevontabbban mutatja ki a foglalkozási ági alcsoportokat):

Mezőgazdaság.

Ipar.

Építőipar.

Közlekedés.

Kereskedelem.

Szolgáltatás.

Közszolgálat.

Egyéb (nyugdíjasok, vagyonukból élők, napszámosok, foglalkozás nélküliek stb.).

Szorosan a foglalkozási ághoz tartozó ismerv a *szektor*, amely egy feldolgozásban szerepel, és a kereső népességet állami, szövetkezeti és magán-szektorban dolgozókra bontja, illetve ennek megfelelően tagolja eltartottjaikat is.

Másik fontos foglalkozási ismerv, amely hozzásegít a népesség társadalmi-gazdasági helyzetének és osztályviszonyainak megismeréséhez, a *foglalkozási viszony*. Csoportosítása ennek is kétféle tagolásban történik — mindkettőnél tovább bontva a foglalkozási viszony alapkategóriákat az ún. alkalmazási minőségnek megfelelően —, egy részletesebb és egy összevontabb tagolásban.

AZ 1960. ÉVI NÉPSZÁMLÁLÁS FELDOLGOZÁSÁNÁL HASZNÁLANDÓ
FOGLALKOZÁSI VISZONY CSOPORTOK

I. Részletes foglalkozási viszony

II. Összevont foglalkozási viszony

Aktív keresők

Önállók

1. Alkalmazottat tartó önállók
2. Alkalmazottat nem tartó önállók

1. Önállók

Segítő családtagok

3. Önállók segítő családtagjai
4. Segítő családtagok termelősövetkezeti tag háztáji gazdaságában
5. Segítő családtagok kétlaki gazdaságban

2. Segítő családtagok

Szövetkezeti tagok

A) Szövetkezeti szellemi dolgozók

6. Vezetők
7. Egyéb szellemi dolgozók

3. Szövetkezeti szellemi dolgozók

B) Szövetkezeti fizikai dolgozók

8. Szakmunkások
9. Betanított munkások
10. Segédmunkások (állandó mezőgazdasági munkások)
11. Hivatalsegéddek és hasonlók
12. Bedolgozók
13. Ipari, kereskedelmi stb. tanulók

4. Szövetkezeti fizikai dolgozók

Alkalmazásban állók

A) Szellemi dolgozók

a) Vezetők, irányítók és hasonlók (felsőkáderek)

14. A termelés szakmai (műszaki) irányítói
15. Tudományos, kulturális, egészségügyi stb. irányítók és hasonlók (orvosok, művészek stb.)
16. Igazgatási és gazdasági vezetők

5. Vezetők, irányítók és hasonlók (felsőkáderek)

b) Szakalkalmazottak, irodai foglalkozásúak

17. Műszaki (kivitelezési) alkalmazottak
18. Tudományos, kulturális, egészségügyi stb. szakalkalmazottak
19. Igazgatási szakalkalmazottak
20. Irodai foglalkozásúak

6. Szakalkalmazottak, irodai foglalkozásúak

B) Fizikai dolgozók

21. Szakmunkások	7. Szakmunkások és betanított munkások
22. Betanított munkások	
23. Segéd munkások (állandó mezőgazdasági munkások)	8. Egyéb fizikai dolgozók (segéd munkások, hivatalsegédék, napszámosok, bedolgozók, ipari stb. tanulók)
24. Napszámosok	
25. Hivatalsegédék és hasonlók,	
26. Bedolgozók	
27. Ipari, kereskedelmi stb. tanulók.	
28. Egyéb és ismeretlen aktív keresők	9. Egyéb és ismeretlen aktív keresők

Inaktív keresők**Nyugdíjasok, járadékosok**

29. Nyugdíjas volt szellemi dolgozók	10. Nyugdíjasok és járadékosok
30. Nyugdíjas volt szellemi dolgozók özvegyei	
31. Nyugdíjas volt fizikai dolgozók	
32. Nyugdíjas volt fizikai dolgozók özvegyei	
33. Egyéb és ismeretlen inaktív keresők	11. Egyéb és ismeretlen inaktív keresők
34. Közületi eltartottak	12. Közületi eltartottak és külföldi ösztöndíjasok
35. Külföldi ösztöndíjasok	

Jelentős ismérv még a *foglalkozás* is. Tagolása a legtöbb esetben a mintegy négyszáz egyéni foglalkozás részletezésében készül, két esetben azonban bizonyos összevonással (ez utóbbinál csupán a szellemi foglalkozások találhatók teljes részletezésben, a fizikaiak azonban bizonyos összevonásokkal). Az egyéni foglalkozásokat a következő főcsoportokra tagolva dolgozzuk fel:

A termelés szakmai irányítói és más műszaki foglalkozások.
 Oktatási, tudományos, kulturális, egészségügyi stb. szellemi foglalkozások.
 Igazgatási és adminisztratív vezetők.
 Irodai foglalkozások.
 Mezőgazdasági jellegű termelő foglalkozások.
 Ipari és építőipari jellegű termelő foglalkozások.
 Szolgáltatási jellegű foglalkozások.
 Kereskedelmi és vendéglátóipari jellegű foglalkozások.
 Közlekedési és hírközlési jellegű foglalkozások.
 Vegyes foglalkozások.

Az eltartottak csoportosítása nemcsak eltartóik foglalkozása szerint történik, hanem az ún. *eltartottság típusa* szerint is. Ennek tagolása a következő:

Gyermekek iskolaköteles kor alatt.
 Iskolába nem járó 15 éven aluli gyermekek.
 Általános iskolai tanulók.
 Középiskolai tanulók.
 Szaktanfolyami hallgatók.
 Egyetemi (főiskolai) hallgatók.
 Háztartásvezetők.
 Háztartásbeliek.
 Egyéb 14 éven felüli otthon élő eltartottak.
 Közületi eltartottak.

Az alkalmazásban állók és a termelőszövetkezeti tagok adatait a *munkahely* címe alapján is feldolgozzuk. A munkahely területi csoportosításában a megyéken belül a járások egyedenként, a városok egyedenként szerepelnek.

A *társadalmi-gazdasági csoportok* szerinti feldolgozás, amely azt a célt szolgálja, hogy a népességet a társadalmi osztályokon belül társadalmi-gazdasági szempontból homogén csoportokra bontsa, népszámlálási feldolgozásaink igen fontos ismérve, amelyet első ízben alkalmazunk. (Jelentőségét még fokozza, hogy igen széles körben használjuk fel nemcsak a személyi, hanem a családi és a lakásfeldolgozásoknál is.) A társadalmi-gazdasági csoportosítás alapegységei a következők.¹⁰

AZ 1960. ÉVI NÉPSZÁMLÁLÁS FELDOLGOZÁSÁNÁL HASZNÁLANDÓ TÁRSADALMI-GAZDASÁGI CSOPORTOSÍTÁS

I. Részletes társadalmi-gazdasági csoportosítás

I. Bérből és fizetésből élők

A) Fizikai dolgozók

1. Mezőgazdasági fizikai dolgozók
 - a) Mezőgazdasági munkások
 - b) Mezőgazdasági napszámosok
 - c) Egy kat. holdon aluli mezőgazdasági önálló és segítő családtagjaik
2. Nem mezőgazdasági fizikai dolgozók
 - a) Szakmunkások ipari, építőipari jellegű foglalkozásban
 - b) Szakmunkások kereskedelmi, közlekedési stb. jellegű foglalkozásban
 - c) Betanított munkások ipari, építőipari jellegű foglalkozásban
 - d) Betanított munkások kereskedelmi, közlekedési stb. jellegű foglalkozásban
 - e) Egyéb fizikai dolgozók (segédmunkás, napszámos, bedolgozó)
 - f) Hivatalsegéd és hasonlóak
 - g) Ipari és kereskedelmi tanulók

B) Szellemi dolgozók

1. Vezetők, tudományos és művészeti foglalkozásúak
2. Szakalkalmazottak, irodai foglalkozásúak

II. Összevont társadalmi-gazdasági csoportosítás

I. Bérből és fizetésből élők

A) Fizikai dolgozók

1. Mezőgazdasági fizikai dolgozók
2. Nem mezőgazdasági fizikai dolgozók
 - a) Szakmunkások, betanított munkások
 - b) Egyéb fizikai dolgozók

B) Szellemi dolgozók

1. Vezetők, tudományos és művészeti foglalkozásúak
2. Szakalkalmazottak, irodai foglalkozásúak

¹⁰ Az I. csoportosítást mind a lakás, mind a család, mind pedig a személyi feldolgozásoknál, a II. csoportosítást pedig a családi feldolgozásnál a családtagok besorolására alkalmazzuk.

II. Termelőszövetkezeti tagok

1. *Mezőgazdasági termelőszövetkezeti tagok és a háztáji gazdaságban segítő családtagjaik (szellemi dolgozók nélkül).*
2. *Nem mezőgazdasági termelőszövetkezeti tagok (szellemi dolgozók nélkül)*
3. *Szellemi munkát végző termelőszövetkezeti tagok*

III. Kisárutermelők

1. *Mezőgazdasági önállók és segítő családtagjaik*
 - a) *1—5 kat. holdas mezőgazdasági önállók és segítő családtagjaik*
 - b) *5—8 kat. holdas mezőgazdasági önállók és segítő családtagjaik és gazdaság nélküli mezőgazdasági önállók*
 - c) *8—10 kat. holdas mezőgazdasági önállók és segítő családtagjaik*
 - d) *10—25 kat. holdas mezőgazdasági önállók és segítő családtagjaik*
2. *Nem mezőgazdasági önállók és segítő családtagjaik (alkalmazott nélkül)*

IV. Tőkések, kulákok, egyéb nem dolgozók és segítő családtagjaik

1. *25 kat. holdon felüli mezőgazdasági önállók és segítő családtagjaik*
2. *Nem mezőgazdasági önállók és segítő családtagjaik (alkalmazottal)*
3. *Vagyonukból élők és egyéb tőkések*

V. Nyugdíjasok, járadékosok

1. *Nyugdíjas volt fizikai dolgozók és azok özvegyei*
2. *Nyugdíjas volt szellemi dolgozók és azok özvegyei*

VI. Egyéb és besorolhatatlanok

1. *Szabadfoglalkozásúak (önálló művészek, írók stb.)*
2. *Kereső nélküli eltartottak és egyéb besorolhatatlanok*

II. Termelőszövetkezeti tagok

1. *Mezőgazdasági termelőszövetkezeti tagok és a háztáji gazdaságban segítő családtagjaik (szellemi dolgozók nélkül)*
2. *Nem mezőgazdasági termelőszövetkezeti tagok (szellemi dolgozók nélkül)*
3. *Szellemi munkát végző termelőszövetkezeti tagok*

III. Kisárutermelők

1. *Mezőgazdasági önállók és segítő családtagjaik*
 - a) *1—8 kat. holdas mezőgazdasági önállók és segítő családtagjaik és gazdaság nélküli mezőgazdasági önállók*
 - b) *8—25 kat. holdas mezőgazdasági önállók és segítő családtagjaik*
2. *Nem mezőgazdasági önállók és segítő családtagjaik (alkalmazott nélkül)*

IV. Tőkések, kulákok, egyéb nem dolgozók és segítő családtagjaik

1. *25 kat. holdon felüli mezőgazdasági önállók és segítő családtagjaik*
2. *Nem mezőgazdasági önállók és segítő családtagjaik (alkalmazottal), vagyonukból élők és egyéb tőkések*

V. Nyugdíjasok és özvegyeik

Kereső nélküli eltartottak és egyéb besorolhatatlanok

VI. Szabadfoglalkozásúak

Csupán az önállóknál felhasznált ismerv az *alkalmazottak száma*. Tagolása igen egyszerű: önállók alkalmazott nélkül, 1, 2, 3 és több alkalmazottal.

A foglalkozási ismérvek között soroljuk fel a *szakképzettséget*, amely azonban oktatási ismérvnek is felfogható. Mintegy kétszáz szakképzettséget dolgozunk fel.

Összesen hét ismerv vonatkozik a földterület nagyságára: a *földtulajdon*, a *bérbevett föld*, az *illetményföld*, a *bérbeadott föld*, a *gazdaság*, a *szántó* és a *szőlő területe*. A földterület nagyságára vonatkozó adatok csoportosítása valamennyi előbbi ismérvnél azonos kategóriába tagolva történik. Ezek az alábbiak:

1 kat. holdon aluli	10—15 kat. holdas
1—3 kat. holdas	15—20 kat. holdas
3—5 kat. holdas	20—25 kat. holdas
5—8 kat. holdas	25—50 kat. holdas
8—10 kat. holdas	50 kat. holdon felüli

Külön ismerv szolgál a nem mezőgazdasági birtokosok gazdaságában segítő családtagok feldolgozására: a *kétlaki segítő családtag családfőjének foglalkozási ága és foglalkozási viszonya*. Ez azt a célt szolgálja, hogy ezeknél a személyeknél ne csak saját foglalkozási águkra és foglalkozási viszonyukra, hanem családfőjük népgazdasági ágának és összevont foglalkozási viszonyára is álljon adat rendelkezésre.

A népszámlálás jelenleg tervezett személyi feldolgozásai nem minden esetben terjednek ki a népesség egészére. Az ötvenegy feldolgozási táblából csupán tizenkilenc olyan van, amely az egész népességet tartalmazza. A többi feldolgozás csupán a népesség egy részére vonatkozik, aszerint hogy a tábla tartalmának megfelelően csak bizonyos nemű, családi állapotú személyeket vagy csak a keresőket, vagy csak az eltartottakat stb. tartalmazza. A különböző feldolgozásokban használt népességkategóriák a következők:

- I. Összes népesség.
- II. Házass nők.
- III. Házass, özvegy, elvált nők.
- IV. Özvegy, elvált nők.
- V. Házass, özvegy, elvált férfiak.
- VI. Házass, özvegy, elvált férfiak és nők.
- VII. Aktív és inaktív keresők.
- VIII. Aktív keresők.
- IX. Eltartottak.
- X. Alkalmazásban állók és termelőszövetkezeti tagok (keresők).
- XI. Önállók (keresők).
- XII. Kétlakiak segítő családtagjai.

Mint már az előbbieken mondtuk, a népszámlálás feldolgozásai közül tizenkilenc tekinthető szorosabb értelemben vett demográfiai feldolgozásnak. Ezek közül három vonatkozik elsősorban a személyi ismérvekre, további három az oktatási ismérvekre, négy a nemzetiségi ismérvekre, kilenc pedig a termékenységre. Az egyes feldolgozások tartalmát, területi tagolását és a bennük levő népesség-kategóriákat a 815. oldalon levő tábla tartalmazza.

Feldolgozás jelzése (D)

Demográfiai feldolgozás

Ismérv	Tábla száma																		
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19
	A	D	D	A	D	D	A	B	A	D	F	D	D	D	D	A	D	E	F
	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	II	VI	II	IV	III	III	V	II	II
1.	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
Nem	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
Kor: Születési év	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
5 éves korcsoport (I)																			
5 éves korcsoport (II)																			
Férj születési éve																			
Férj 10 éves korcsoport																			
Családi állapot	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
1949. január 1-i lakóhely																			
Anyanyelv																			
Nyelvismeret																			
Nemzetiség																			
Állampolgárság																			
Legmagasabb iskolai végzettség																			
Érettségi bizonyítvány																			
Egyetemi oklevél, végblzonyítvány																			
Első házasságkötés éve																			
Utolsó házasságkötés éve																			
Házasságtartam																			
Házasságkötések száma																			
Összesen született gyermekek																			
Élő gyermekek																			
Összevont foglalkozási ág és viszony																			
Társadalmi-gazdasági csoport																			

Terület jelzése: A Községek egyedenként, B Megyéken belül járások egyedenként, városok egyedenként, D Megyéken belül községek együtt, városok együtt, E Budapest, városok együtt, községek együtt, F Országos.
 Népeségkategória: I. Házias nők, III. Házias, özvegy, elvált nők, IV. Özvegy, elvált nők, V. Házias, özvegy, elvált férfiak, VI. Házias, özvegy, elvált férfiak és nők.

Foglalkozási

Ismérv	Tábla												
	1	1/a	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
	Terület												
	A	A	C	D	F	E	E	F	F	F	B	D	F
	Népesség-												
	VII	IX	I	I	I	IX	I	XI	XI	VIII	VIII	VIII	VIII
Nem	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
Kor: Születési év ...						X							
5 éves korcsoport (I) .				X	X		X						
5 éves korcsoport (II)												X	
10 éves korcsoport													X
Családi állapot				X									
Legmagasabb iskolai végzettség							X						X
Érettségi bizonyítvány													
Egyetemi oklevél vég-bizonyítvány													
Foglalkozási ág (részletes)			X		X					X			
Foglalkozási ág (összevont)	X	X		X		X	X	X					
Szektor			X										
Foglalkozási viszony (részletes)			X		X					X	X		
Foglalkozási viszony (összevont)	X	X		X		X	X					X	X
Foglalkozás (részletes)									X	X	X	X	X
Foglalkozás (összevont)													
Eltartottság típusa ..		X				X							
Munkahely													
Társadalmi-gazdasági csoport.....													
Alkalmazottak száma								X	X				
Szakképzettség													
Földtulajdon.....													
Bérbevett föld													
Illetmény föld													
Bérbeadott föld													
Gazdaság													
Szántó													
Szőlő													
Kétlaki segítő családtagok családfőjüknek foglalkozási ága és viszonya													

Terület jelzése: A Községek egyenként, B Megyéken belül járásek egyenként, városok egyenként, C Megyéken belül községek együtt, városok egyenként, D Megyéken belül községek együtt, városok együtt, E Budapest, városok együtt, községek együtt, F Országos.

¹ Mezőgazdaság — nem mezőgazdaság.

feldolgozások

száma																			
13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32
jelzése																			
F	F	F	F	D	F	F	F	B	B	B	B	B	D	A	A	D	D	D	D
kategória																			
VIII	VIII	I	I	I	I	I	I	VII	IX	X	X	X	VIII	VIII	VIII	VIII	VIII	VIII	XI
X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X			X	X	X	X
								X	X										
					X		X			X									
							X												
X																			
	X																		
						X													
			X								X		X	X ¹	X ¹				X
						X													
X	X	X	X								X		X						
		X										X							
X	X								X										
									X	X	X							X	X
		X	X	X	X														
													X		X	X			
													X						
													X	X		X	X		
																	X	X	
																	X	X	
																			X

Népszékkategória: I. Összes népesség (aktív és inaktív, keresők, eltartottak), VII. Keresők (aktív és inaktív), VIII. Aktív keresők, IX. Eltartottak. X. Alkalmazásban állók és termelészövetkezeti tagok, XI. Önálló, XII. Kétfeladók segítő családtagjai.

A foglalkozási feldolgozások terve harminckét táblát tartalmaz. Ebből hat vonatkozik a foglalkozási ág, hat a foglalkozás, négy a szakképzettség, négy a társadalmi-gazdasági csoport, három a munkahely, hat a földterület, kettő az alkalmazottak száma és egy a kétlaki segítő családtagok elsősorban történő vizsgálatára. A foglalkozási feldolgozások tartalmát, területi tagolását és a bennük levő népességek kategóriákat a 816—817. oldalon levő tábla tartalmazza.

Az 1960. évi népszámlálás személyi feldolgozásai formájukban és tartalmukban igyekeznek összehasonlítást adni az 1949. évi népszámlálás hasonló feldolgozásaival. Sok esetben a jelenlegi feldolgozási táblák még felépítésükben is azonosak az 1949. évvel, és csupán ott tartalmaznak eltéréseket, ahol a népszámlálás programja és a csoportosítások eltérései ezt szükségessé teszik. Így például a személyi feldolgozások tizenkilenc tervezett táblája közül tizenegy olyan van, amelyik megegyezik az 1949. évvel (bár bizonyos csoportosítások eltérnek egymástól). Új tábla nyolc van, és az 1949. évi népszámlálásnak csupán négy olyan táblája van, amely jelenlegi feldolgozási tervünkben nem szerepel. A jelenlegi új táblák részletesebb kombinációk eredményei, a néhány 1949. évi tábla elhagyását pedig az ezekben levő ismérveknek — születési hely, vallás, testi és szellemi fogyatkozás — az adatfelvételi programból való törlése indokolta.

Hasonló a helyzet a foglalkozási feldolgozásoknál, amelyeknél szintén bővítést eredményezett a kombinációk számának növelése és új feldolgozási ismérvek (társadalmi-gazdasági csoport, szakképzettség) bevezetése. Az 1960. évi népszámlálásra tervezett harminckét feldolgozási tábla közül csupán tizenegy azonos az 1949. évvel, huszonegy újfajta feldolgozás. Az 1949. évi népszámlálás foglalkozási feldolgozásai közül nyolc nem szerepel a mostani programban, ezek azonban olyan ismérveket (ingatlan tulajdon, atya foglalkozása, időszaki és mellékfoglalkozás, munkanélküliség, állatállomány, traktorok, gazdasági alkalmazottak, földszerzés jogcíme, földreform-juttatás) tartalmaznak, amelyek jelenleg nem szerepelnek a népszámlálás adatfelvételi programjában.

Az Európai Statisztikusok Értekezletének Népszámlálási Munkacsoportja — amely az Egyesült Nemzetek Szervezete európai tagállamainak népszámlálási ajánlásait készítette el — huszonkilenc olyan népszámlálási tábla elkészítését javasolja, amely csupán személyi ismérveket tartalmaz. Ezek közül huszonnégy szerepel népszámlálási feldolgozási tervünkben, és csupán hat olyan van, amelyet nem kívánunk feldolgozni. Ez utóbbiak azonban olyan ismérveket tartalmaznak, amelyek nem szerepelnek adatfelvételi programunkban (születési hely, iskolába járás), vagy pedig az állampolgárság kérdésének általunk nem alkalmazott, túl részletezett kombinációi.

A népszámlálás személyi feldolgozásai különböző területi részletezésben készülnek. A legrészletesebb területi tagolás a községenkénti (illetve amely községben vagy városban számlálókerület van, a számlálókerületenként is). Illyen részletezésben kilenc tábla készül. Így községi adat áll majd rendelkezésre a népesség neméről, koráról, családi állapotáról, legmagasabb iskolai végzettségéről, anyanyelvéről, nemzetiségéről, gyermekszámáról, foglalkozási ág és foglalkozási viszony szerinti megoszlásáról, gazdaság- és földtulajdon-nagyságáról. A leggyakoribb területi tagolás, amely szerint tizennyolc táblázat készül, az adatokat megyéken belül a községek és megyé-

ken belül a városok összesítésében közli. Tizenhárom tábla készül országos feldolgozásban, hét járási, illetve városi tagolásban, három tábla csupán Budapest — vidéki városok — községek szerint, egy táblában pedig megyéken belül a községeket együtt, a városokat egyedenként mutatjuk ki. Ezenkívül a legfontosabb ismérvekről számlálókörzetenkénti, valamint külterületenkénti feldolgozás is készül.

CSALÁDI (HÁZTARTÁSI) FELDOLGOZÁSOK

Az 1960. évi népszámlálás feldolgozása során részletes családi feldolgozások készülnek. Ezenkívül első ízben a magyar népszámlálások történetében feldolgozzuk a háztartásokra vonatkozó főbb adatokat is.

A népszámlálás adatgyűjtési formája (a háztartásonként készített Összeíróív, amely háztartásokon belül a családokat, illetve azok tagjait külön részletezi) megfelelő lehetőséget nyújt a részletes család- és háztartásstatisztikai feldolgozások viszonylag könnyen történő elvégzéséhez.

A család- és háztartásstatisztikai feldolgozások tervezetének elkészítésekor először a család és a háztartás fogalmát kellett meghatározni. A fogalom meghatározásának alapja az volt, hogy a háztartást a népesség elsődlegesen gazdasági, a családot a népesség elsődlegesen társadalmi tömörülésének tekintjük.

Alapvető követelmény a család és a háztartás fogalmának és a fogalom alkalmazásának szabatos meghatározása, illetve elhatárolása. A két fogalom egymással szorosan összefügg; a konkrét esetek többségében a család és a háztartás azonos. Mégis, mivel a tervezett feldolgozásaink során — jelleüknek megfelelően — a családot mint társadalmi és a háztartást mint gazdasági közösséget kívánjuk vizsgálni, feltétlenül szükséges külön család- és külön háztartásstatisztika készítése.

A „család” fogalmának meghatározására vonatkozó nézetek lényegében abban különböznek egymástól, hogy a családot szűkebben vagy tágabban értelmezik. A többféle meghatározás általában az alábbi csoportokba osztható:

1. Család vagy az úgynevezett „családmag” (házaspár nem házas gyermekkel vagy anélkül, illetve egy szülő gyermekkel).
2. A családhoz tartozik minden együttélő felmenő, lemenő és oldalági rokon-személy, mégpedig:
 - a) egy családnak tekintve azt is, ha több — egymással rokoni kapcsolatban levő — „családmag” él együtt,
 - b) minden „családmag”-ot a hozzátartozó rokonokkal külön-külön családnak tekintve.
3. A családhoz tartoznak a már felnőtt, a családból kikerült és attól távoléló (lemerő) családtagok is.

Nálunk — részben tradicionális okok miatt — a köztudat a család szélesebb körű értelmezését fogadja el; ezenkívül a jelenlegi életviszonyok (feleség, anya munkavállalása, lakáshelyzet stb.) is indokolják, hogy az 1960. évi népszámlálásnál a család fogalmát a 2/b pont alatti értelmezésből kiindulva határozzuk meg.

Ennek megfelelően *családon azoknak a ténylegesen együttlakó személyeknek a köre értendő, akik házastársi vagy vérségi fel- és lemenő vagy oldalági rokonsági kapcsolatban állanak egymással, ha a rokonok nem alkotnak külön „családmag”-ot.*

A „háztartás” fogalma lényegében abban különbözik a család fogalmától, hogy a család vérségi, társadalmi közösség, a háztartás pedig elsődlegesen gazdasági közösség. Az egyedül élő családok esetében természetesen a család egyben gazdasági közösség is, ennél fogva a család és a háztartás azonos. Ha azonban több család él gazdasági közösségben, a háztartás fogalma bővebb. Bővebb annyiban is, hogy az egymással rokoni kapcsolatban álló személyeken kívül a háztartásban idegen (nem rokon) személyek is élhetnek. Ezek közül a háztartás közvetlen tagjának csak azok tekinthetők, akik a háztartási kiadások viseléséhez — pénzben vagy természetben — hozzájárulnak. (Ilyen értelemben például a háztartási alkalmazott, bár a háztartási közösségben él, mégsem tekinthető a háztartás tagjának.)

Mindezt figyelembe véve *háztartáson általában azoknak az együttlakó személyeknek a köre értendő, akik közös lakásban vagy annak egy részében laknak, a hét egy vagy több napján rendszerint közösen étkeznek (ebédelnek vagy vacsoráznak), a létfenntartási költségeket részben vagy egészben közösen viselik.*

A család és a háztartás fogalmának javasolt meghatározása teljes mértékben biztosítja az összehasonlíthatóságot az 1949. évi adatokkal, és kielégíti a nemzetközi ajánlások követelményeit is.

A családi (háztartási) feldolgozások — hasonlóan az 1949. évi családstatistikai feldolgozásokhoz — a ténylegesen együtt lakó családokból, illetve háztartásokból indulnak ki. Ez közelebről azt jelenti, hogy azokat a családtagokat, akik családjuktól huzamosabb ideig távol vannak (például munkavégzés stb. miatt), nem családjukkal együtt írják össze. A családstatistikai feldolgozásnál tehát a családösszetételt, a családtípust általában a jelenlevő és az ideiglenesen távollevő családtagok alapján kell megállapítani, vagyis e feldolgozások alapja az *állandó népesség*.

Abból a célból azonban, hogy azok a torzítások megszűnjenek, amelyek a huzamosan a családjuktól távollevő családtagok elhagyásából erednek, át-hidaló megoldást alkalmazunk. Az összeírás lehetővé teszi ugyanis a huzamosan távollevő családtagok legfontosabb adatainak megállapítását, és ennek alapján — bár a család- és a háztartásstatistikai feldolgozás a jelenlegi tervnek megfelelően az állandó népesség számbavétele alapján készül — néhány kérdésre korlátozva azokat a családokat, illetve háztartásokat, amelyekből a „családmag” valamelyik tagja (családfő, feleség vagy gyermek) huzamosan távol van, külön feldolgozánk a huzamosan távollevő családtagnak a családhoz történő sorolásával is.

Feldolgozási tervzetünkben huszonkilenc családstatistikai tábla szerepel. Ezek közül öt vonatkozik a családösszetételre, öt főleg demográfiai, nyolc foglalkozási (gazdasági) ismérvekre, hat a család lakásviszonyaira, egy pedig a huzamosan távollevő családtagokra. Négy olyan feldolgozásunk van, amely községi részletezésben készül.

Háztartásstatistikai feldolgozási tervünk lényegesen szűkebb a családstatistikainál. A huszonkilenc családstatistikai táblából tizennégyet készítünk el a háztartások vonatkozásában.

A családi (háztartási) feldolgozások legfontosabb ismérve a család-típus, illetve a háztartástípus, amely valamennyi táblában mint kombinációs ismérv szerepel.

A család ismertetett fogalmából következően a családok állhatnak a család magját alkotó házaspárból gyermekkel vagy gyermek nélkül és a

házasfelek rokonaiból (ha azok nem alkotnak külön családmagot); családmagnak tekintjük az egy szülő és gyermeke családösszetételt is. (A következőkben gyermekeken minden esetben nem házas gyermeket kell érteni.)

Az összetételtől függően a következő fő családtípusokat különböztetjük meg:

1. Házaspár rokon nélkül (gyermekkel vagy gyermek nélkül).
2. Házaspár rokonnal (gyermekkel vagy gyermek nélkül).
3. Csak egy szülő gyermekkel, rokon nélkül.
4. Csak egy szülő gyermekkel és rokonnal.

A feldolgozás során az előbbi fő családtípusokat tovább részletezzük. A legrészletesebb tagolás szerint (jelzése családtípus I.) a rokonnal együttélő családokat tovább részletezzük aszerint, hogy oldalági rokonnal, felmenővel vagy oldalági rokonnal és felmenővel élnek együtt. Az egy szülő családokat pedig aszerint részletezzük, hogy csak apa vagy csak anya él együtt gyermekkel. Mindegyik csoportot tovább bontjuk a gyermekek száma szerint (gyermek nélkül, egy gyermekkel, két gyermekkel, ... kilenc és több gyermekkel). Az összevontabb (II. számmal jelzett) családtípus tagolása azonos az előzővel, csupán a gyermekek számának részletezése összevontabb (gyermek nélkül, egy gyermekkel, két gyermekkel, három gyermekkel, négy-öt gyermekkel, hat és több gyermekkel). A III. számmal jelzett feldolgozás csupán a fő családtípusok szerinti tagolásban készül, és a gyermekek számát is összevontan mutatja ki. A IV. családtípus a családokat tagjaik száma szerint tagolja (családok egy családtaggal, két családtaggal húsz és több családtaggal).

Nem tekintjük tulajdonképpeni családnak az egyedülállókat, az együttélő, de „családmag”-ot nem alkotó oldalági rokonokat és az együttélő, háztartási vagy rokoni kapcsolatban nem álló személyeket, továbbá a családban élő idegen személyeket. Ezek, valamint az intézeti háztartásokban élők külön csoportokba kerülnek mint családon kívüliek.

A háztartás vagy azonos a családdal vagy több családból, esetleg családok és nem rokonszemélyek különböző összetételéből vagy nem rokonszemélyek közösségéből áll. Ennek alapján a háztartásokat az alábbi fő háztartástípusok szerint csoportosítjuk:

1. Egy családós háztartások.
2. Több családós háztartások.
3. Nem családi háztartások.

A háztartások fő típusait a különböző feldolgozásokban különféle tagolásokban tovább részletezzük. Az I. háztartástípusban a tagolás a háztartás tagjainak száma szerint történik (1—20-ig). Egy másik tagolásnál a nem családi háztartásokat és az egy családós háztartásokat az összevont családtípus szerint, a több családós háztartásokat pedig a háztartásban együttélő családok rokonsági kapcsolata és foka szerint (családok oldalági, felmenő, oldalági és felmenő rokonsági kapcsolatban, egyéb összetételben) soroljuk altípusokba (II. háztartástípus). A III. háztartástípusnál különválasztjuk az idegen személlyel együttélő, valamint az idegen személy nélkül élő háztartásokat. A IV. háztartástípusnál a háztartásokat csupán a bennük élő családok száma szerint részletezi (1, 2, 3, 4 és több).

A családi (háztartási) feldolgozásokban szereplő többi ismérvek megkülönböztethetők egymástól aszerint, hogy a családfőre, annak feleségére

(élettársára), a család tagjaira, a huzamosan távollevő családtagokra vagy pedig a család lakásviszonyaira vonatkoznak-e.

Családfőnek általában a szokásnak megfelelően a házastársak közül a férjet, egy szülő és nem házas gyermekek közül a szülőt (az apát vagy az anyát), házaspárral együttlakó egy szülő esetén a házaspárból a férjet tekintjük. A háztartás feje egy családos háztartás esetén azonos a családfővel. Több családból álló háztartás esetében a házastárs fejének ugyancsak azonosnak kell lenni valamelyik családfővel, figyelembe véve azonban, hogy a háztartásra vonatkozó feldolgozásoknál a gazdasági jellemzés a fő cél, itt már fontos, hogy a háztartás feje lehetőleg kereső legyen. A családfők közül tehát a kereső családfőt tekintjük a háztartás fejének. A kijelölnél természetesen az aktív kereső megelőzi az inaktív keresőt; több aktív kereső esetén pedig a legidősebb keresőt kell a háztartás fejének vélelmezni.

A *családfőre* vonatkozóan az alábbi ismérvek feldolgozása szerepel: nem, korcsoport (19 éves és fiatalabb, ettől kezdve 79 évig 10 éves korcsoport, 80 éves és idősebb), iskolai végzettség (összevont), gazdasági aktivitás (aktív kereső, inaktív kereső, eltartott), foglalkozási ág (csak a népgazdasági ág jelzése), társadalmi-gazdasági csoport (I), földtulajdon-, gazdaság-nagyság. A családfő *feleségére* vonatkozóan az iskolai végzettség és a társadalmi-gazdasági csoport feldolgozása történik meg.

A *család tagjaira* vonatkozó adatok ezeknek bizonyos ismérvek szerinti számszerű elszámolását tartalmazzák. Ezek a számok a különböző táblázatokban kétféleképpen jelentkeznek: egyrészt összevontan (például a családok összes gyermekeinek száma), másrészt egyenként részletezve (például családok egy, két ... kilenc és több gyermekkel). A családtagokra vonatkozó feldolgozási ismérvek a következők: családtagok összes száma, gyermekek száma (értve ezen valamennyi családban élő nem házas gyermeket korra való tekintet nélkül), a családhoz tartozó felmenők száma, a családhoz tartozó oldalági és más rokonok száma, a családdal együttélő idegen személyek száma, a családtagok száma korcsoportok szerint, keresők száma, eltartottak száma, mezőgazdasági segítő családtagok száma, keresők száma társadalmi-gazdasági csoport (II) szerint. A számszerű adatokat kiegészíti a családösszetételre vonatkozó három ismérv. Az egyik a családokat részletezi az együttélő felmenők és más rokonok szerint (szülővel, nagyszülővel, unokával, más rokonnal együttélő családok). A másik ehhez hasonló ismérv a családokat az együttélő idegen személyek (háztartási alkalmazott, kosztosdiák, bentkosztos mezőgazdasági alkalmazott, ipari (kereskedelmi) tanuló, segéd, egyéb alkalmazott, pénzért, lakásért, házáért eltartott személy) szerint részletezi. A harmadik ismérv a családoknak a keresők összetétele szerinti vizsgálatára szolgál. Ebben különválasztva szerepelnek azok a családok, amelyekben csak az apa (férj), csak az anya, csak a gyermek, csak a rokon, az apa és az anya, az apa és a rokon, az anya és a rokon, az apa, az anya és a rokon stb. illetve a gyermekek keresnek. A családtagokra vonatkozó rész még a legmagasabb iskolai végzettségű gyermek iskolai végzettségét részletezi.

A huzamosan távollevő *családtagokra* három ismérv vonatkozik: ezek száma, családi állása és gazdasági aktivitása.

A család *lakásviszonyait* a következő ismérvek segítségével vizsgáljuk: a család által lakott lakás használati jogcíme, a közösen lakó családok la-

káshasználata, a család által kizárólagosan használt szobák, a család által közösen használt helyiségek, a lakás komfortossága, felszereltsége. (Ezen ismérvek tartalmi magyarázatát lásd a lakásfeldolgozásokról szóló részben.)

A háztartásokra szintén a fenti ismérvek vonatkoznak azzal, hogy az erről szóló táblák számának szűkítése miatt természetesen az ismérvek száma is kevesebb.

A családi feldolgozások általában kevésbé részletes kombinációjúak, mint a személyi feldolgozások. Csupán két olyan ismérv van, amelyek igen gyakran szerepelnek. Ezek közül az egyik — mint már említettük — a család-, illetve a háztartástípus, amely minden tábla oldalrovatában szerepel, a másik pedig a családfő társadalmi-gazdasági csoportja, amely a huszonegy családstatisztikai tábla közül huszonegyben szerepel. Ezenkívül igen ritka a többi ismérvnek egymással való kombinációja, és ilyenekkel csupán öt táblában találkozunk. (Családfő korcsoportja — családtagok korcsoportja, családfő iskolai végzettsége — feleség iskolai végzettsége, családfő iskolai végzettsége — legmagasabb iskolai végzettségű gyermek iskolai végzettsége, keresők száma — eltartottak száma, kortípus — a lakás használati jogcíme.)

A családi (háztartási) feldolgozások területi tagolása is kevésbé részletezett. A kombinációs táblák csupán összevont területi csoportosításokban készülnek, körülbelül felét a tábláknak a *D* — megyéken belül községek együtt, városok együtt —, felét az *E* — Budapest, városok együtt, községek együtt — tagolásban készítjük. Négy községi feldolgozású. Ezekből községenkénti részletezésben áll majd rendelkezésre a családok, háztartások száma típusonként, továbbá a családtagok és a háztartástagok száma szerinti, a 15 éven aluli gyermekek száma szerinti, a keresők, valamint az eltartottak száma szerinti részletezésben.

A népszámlálás családi (háztartási) feldolgozásainak felsorolását, azok tartalmának, területi tagolásának, a családtípus és a háztartástípus jelzésének, valamint a társadalmi-gazdasági csoport kombinációjának feltüntetésével az alábbi tábla mutatja be.

Családi (háztartási) feldolgozások

Sorszám	Megnevezés	Terület jelzése	Családtípus	Háztartástípus	Társadalmi-gazdasági csoport
	<i>I. Családösszetétel</i>				
1	a) Családok, családtagok, gyermekek száma	D	I.	I., II.	—
	b) Családfő neme	D	I.	I., II.	—
	c) Más családdal együttélő családok ..	D	I.	I., II.	—
2	Családtagok száma	D	I.	I., II., III., IV.	+
3	Rokonnal élő családok	E	II.	—	—
4	Családok az együttélő rokonok szerint ..	E	II.	—	+
5	a) Idegen személlyel élő családok ...	E	III.	I.	+
	b) Családok az együttélő idegen személyek szerint	E	III.	I.	+

Sorszám	Megnevezés	Terület jelzése	Családtípus	Háztartástípus	Társadalmi-gazdasági csoport
<i>II. Demográfiai ismérvek</i>					
6	Családfő korcsoportja — családtagok korcsoportja	E	II.	—	—
7	Családfő korcsoportja — család kor-típusa	D	II.	—	+
8	a) 0—6 éves gyermekek száma	D	III.	—	+
	b) 7—14 éves gyermekek száma	D	III.	—	+
	c) 0—14 éves gyermekek száma	D	III.	I., II.	+
9	Családfő legmagasabb iskolai végzettsége — feleség legmagasabb iskolai végzettsége	E	III.	—	+
10	Családfő legmagasabb iskolai végzettsége — legmagasabb iskolai végzettségű gyermek iskolai végzettsége ...	E	III.	—	+
<i>III. Foglalkozási (gazdasági) ismérvek</i>					
11	a) Keresők száma	D	II., III.	I., II.	+
	b) Eltartottak száma	D	II., III.	I., II.	+
12	Keresők száma — eltartottak száma ..	E	III.	I., III., IV.	+
	a) ua. — foglalkozási ág	E	III.	I., III., IV.	—
	b) ua. — kortípus	E	III.	I., III., IV.	—
13	Családok a keresők összetétele (családi állása) szerint	E	II.	—	—
14	Feleség társadalmi-gazdasági csoportja .	E	IV.	—	+
	a) Kereső családfő				
	b) Eltartott családfő				
15	Kereső családtagok száma társadalmi-gazdasági csoport szerint	E	III., IV.	I., II.	+
16	Család társadalmi-gazdasági összetétele	D	III.	I.	+
17	Család gazdasága	D	III.	I.	+
17/a	Család földtulajdona	D	—	I., IV.	+
18	Család gazdasága — mezőgazdasági segítő családtagok száma	D	III.	I., II.	+
<i>IV. Lakásviszonyok</i>					
19	A lakás használati jogcíme	E	III.	I., II.	+
20	Kortípus — a lakás használati jogcíme .	E	III.	—	+
21	Közösen lakó családok lakáshasználata .	E	III.	—	+
22	Lakások felszereltsége	E	III.	—	+
23	Családok által használt lakóhelyiségek (az egyedül lakó családoknál)	E	III., IV.	—	+
24	Családok által használt lakóhelyiségek (a közösen lakó családoknál)	E	III., IV.	—	+
<i>V. Huzamosan távollevő családtagok</i>					
25	Huzamosan távollevő családtagok száma, családi állása, gazdasági aktivitása	E	III.	II.	+
<i>VI. Községi feldolgozások</i>					
26	Családok száma	A	III.	II.	—
27	Családtagok száma	A	—	I.	—
28	15 éven aluli gyermekek száma	A	—	—	—
29	Keresők száma, eltartottak száma	A	—	—	—

LAKÁSFELDOLGOZÁSOK

A népszámlálás feldolgozási tervezetében összesen huszonkét lakásfeldolgozási tábla szerepel. Ezek közül három tekinthető alapfeldolgozásnak, hat foglalkozik a lakáshasználati jogcimmal, kettő a lakás helyiségeivel, három a felszereltséggel, öt a komfortossággal, kettő a lakásban lakó családokkal és háztartásokkal foglalkozik, egy pedig a lakásokat fekvésük szerint részletezi.

A lakásfeldolgozások általában nemcsak a szoros értelemben vett lakások adatait tartalmazzák, hanem a lakott gazdasági helyiségek és a lakásként használt ideiglenes és mozgó létesítmények adatait is. Az intézeti háztartások különleges feldolgozása lényegében azonos ezzel.¹¹

A feldolgozásokban a lakásokat különféle típusok szerint részletezzük. A táblákban szereplő lakástípusok — amelyek lényegében a lakások nagyságát jelzik — a következők:¹²

Egyszobás konyha nélküli.
Egyszobás konyhával.
Kétszobás konyha nélküli.
Kétszobás konyhával.
Háromszobás.

Négyszobás.
Ötszobás.
Hat- és többszobás.
Csak konyhaból álló.
Egyéb helyiségből álló.

A lakott gazdasági helyiségek típus szerinti részletezése a következő.

Lakott műhely.
Lakott üzlet.
Lakott raktár.

Lakott iroda.
Lakott egyéb gazdasági helyiség
(mosókonyha, szárító stb.).

A lakásként használt ideiglenes és mozgó létesítményeket az alábbiak szerint csoportosítjuk:

Lakott kunyhó, bódé.
Lakott hajó, hajómalom.
Lakott gördülő jármű (cirkuszkocsi, vasúti kocsi stb.).
Barlanglakás, földbevéjt lakás.
Egyéb ideiglenes és mozgó létesítmény.

A bennük feldolgozott lakástípusoknak megfelelően a lakásfeldolgozások három részre tagolódnak:

- I. Lakás, lakott gazdasági helyiség, lakásként használt ideiglenes és mozgó létesítmény (típus részletezésével).
- II. Lakás (típus részletezése nélkül).
- III. Lakás (típus részletezésével).

A lakásfeldolgozásokban szereplő további ismérvek a lakásban lakás jogcímére, a helyiségekre, a felszereltségre, a lakás fekvésére és a lakásban összeírt személyekre, családokra, illetve háztartásokra vonatkoznak.

A lakáshasználati jogcím arra a kérdésre ad választ, hogy az egyes családok milyen címen laknak a lakásban. Csoportosítása a következő:

Háztulajdonos (vagy családtagja).
Öröklakás-tulajdonos (vagy családtagja).
Főbérlet.
Társbérlet (külön részletezve, ha a háztulajdonossal vagy az öröklakás-tulajdonossal együtt lakik).
Közös bérlet.
Házfelügyelői lakás használója.
Egyéb természetbeni (szolgálati) lakás használója.

¹¹ Az intézeti háztartásokra vonatkozó feldolgozásokat ezúttal nem részletezzük.

¹² Ezenkívül a lakásokat lakottság szerint is csoportosítjuk: lakott, nem lakott, kiadatlan (üresen álló) és csak nyári lakások szerint.

Ezekhez kapcsolódóan külön ismértvben dolgozzuk fel a társbérletek számát, a társbérletben lakók összes számát, az albérletek számát, az albérletben lakók összes számát és az ágybérletben lakók számát.

A lakás *helyiségeinek* számát a szobák, az egyéb helyiségek és a lakott gazdasági helyiségek mindegyikére vonatkozóan feldolgozzuk. (Ezek részletezését lásd 804. oldalon.) Ezenkívül kimutatjuk a gazdasági célokra is szolgáló szobák, illetve lakott gazdasági helyiségek számát, valamint a szobák és a konyhák számát a padozat anyaga szerint (parketta — fa (padló) — azbeszt, magnezit, linóleum, gumi — téglá, beton, kő, műkő, cement — vertföld).

A lakás *felszereltségének* vizsgálatánál a vízellátás, a villanyvilágítás, a háztartási vagy ipari árammal való ellátás, a gázellátás és a WC-vel (árnyékszékkel) való ellátottságot vizsgáljuk. A vízellátás kérdésénél azt vizsgáljuk, hogy városi, körzeti, vagy házi vízvezeték van-e a lakásban, illetve a lakáson kívül, de a házban belül vagy az épület udvarán. A gázellátásnál megkülönböztetjük a központi hálózatból és a gázpalackból történő szolgáltatást. Az árnyékszékkel való ellátottságnál azt vizsgáljuk, hogy az a lakáson belül, a lakáson kívül, de az épületben, az épületen kívül van-e, illetve vízöblítéses vagy egyéb rendszerű, valamint, hogy más lakással közös-e vagy sem.

A lakás *fekvésére* vonatkozó ismértv a lakásokat földszinti, első, második, harmadik, negyedik, ötödik, hatodik vagy magasabb emeleti, földalatti, alagsori és padlásalakások szerint részletezi.

A lakásban összeírt *személyek* számát a jelenlevő személyek és az állandó lakók száma szerint mutatjuk ki. Ugyancsak feldolgozzuk a lakásban levő háztartások, családok és családtöredékek számát.

Lakásfeldolgozásainkban a lakástípuson kívüli legfőbb kombinációs ismértv a lakástulajdonos, illetve a főbérlet vagy az első társbérlet *társadalmi-gazdasági csoportja*. A másik használatos kombinációs ismértv a *komfortosságra* vonatkozik, amely az éléskamra, fürdőszoba, WC, hall, előszoba, személyzeti szoba, konyha (főzőfülke) kombinációjával a lakásokat komfort nélküli, félkomfortos, komfortos és garzon lakások szerint csoportosítja. Egy másik kombinációs ismértv, az ún. *felszereltség kombináció*, a lakások villany-, víz-, illetve gázellátottságának összevetése.

A lakásfeldolgozási táblák a területi tagolás szerint három csoportra oszthatók. A huszonegy feldolgozási tábla közül nyolc, két variációban készül: községenként (általában összevontabb lakástípusok szerint) és járási, városi tagolásban (általában részletesebb lakástípusok szerint, a legtöbb esetben a társadalmi-gazdasági csoport kombinációjában). A további táblák nagyobb része járási-városi, kisebb része megyéken belül városok együtt, községek együtt tagolásban készül. Ezenkívül két olyan táblánk van, amelyek csak községi részletezést tartalmaz. A lakásfeldolgozásokban (és ezekhez hasonló módon az épületfeldolgozásokban) a városokkal egyforma módon történik az ún. városias jellegű községek adatainak feldolgozása.

A népszámlálás lakásfeldolgozásainak felsorolását, feltüntetve azok tartalmát, területi tagolását, a lakástípus jelzését és a társadalmi-gazdasági csoport kombinációját a 827. oldalon levő tábla tartalmazza.

Lakásfeldolgozások

Sorszám	Megnevezés	Terület jelzése	Lakástípus	Társadalmi-gazdasági csoport
<i>Alapfeldolgozások</i>				
1	Lakások száma	A	I.	—
2	a) Állandó lakók száma	A	I.	—
	b) Állandó lakók száma	B	I.	+
3	a) Lakottság	A	II.	—
	b) Lakottság	B	III.	—
<i>Lakás használati jogcíme</i>				
4	a) Használati jogcím	A	II.	—
	b) Használati jogcím	B	I.	+
5	Állandó lakók használati jogcím szerint	B	I.	+
6	Társbérletek, társbérlők, albérletek, ágybérletek	A	II.	—
7	a) Társbérletek száma	B	I.	+
	b) Társbérletben lakók száma	B	I.	+
8	a) Albérletek száma	B	I.	+
	b) Albérletben lakók száma	B	I.	+
9	Ágyrajárók száma	B	I.	+
<i>Helyiségek</i>				
10	a) Helyiségek száma (részletezve), jelenlevők, állandó lakók	A	III.	—
	b) Helyiségek száma (részletezve), jelenlevők, állandó lakók	B	I.	+
11	a) Szobák padozata, padozat jellege	A	II.	—
	b) Konyhák padozata	B	I.	+
<i>Felszereltség</i>				
12	a) Felszereltség (villany, gáz, WC)	A	II.	—
	b) Felszereltség (villany, gáz, WC)	B	I.	+
13	a) Állandó lakók a lakás felszereltsége szerint (villany, víz, gáz, WC)	A	II.	—
	b) Állandó lakók a lakás felszereltsége szerint (villany, víz, gáz, WC)	B	I.	+
14	Felszereltség-kombináció	D	I.	—
<i>Komfortosság</i>				
15	Komfortosság	B	III.	+
16	Komfortosság — felszereltség	B	III.	+
17	Komfortosság — szobák padozatának jellege	B	III.	+
18	Komfortosság — állandó lakók száma	B	III.	+
19	Komfortosság — felszereltség kombináció	D	III.	+
<i>Családok, háztartások</i>				
20	Családok száma	D	I.	+
21	Háztartások száma	D	I.	+
<i>Fekvés (földszint, emelet)</i>				
22	a) Lakások a lakás fekvése szerint	B	III.	—
	b) Állandó lakók a lakás fekvése szerint	B	III.	—

Lakástípus: I. — lakás, lakott gazdasági helyiség, lakásként használt ideiglenes és mozgó létesítmény (típus részletezésével). II. — lakás (típus részletezése nélkül). III. — lakás (típus részletezésével).

LAKÓHÁZ-FELDOLGOZÁSOK

A népszámlálás lakóház-feldolgozási tábláinak felépítése a lakásfeldolgozási táblakehez hasonló. A huszonnégy lakóház-feldolgozási tábla közül tizenöt tekinthető alapfeldolgozásnak, amely a lakóházra vonatkozó ismérveket a lakóház típusainak megfelelően részletezi, és kilenc a kombinációs tábla, amelyek az épületek adatait a főbb ismérvek egymással való kombinációjában mutatják ki.

A lakóház-feldolgozások a szoros értelemben vett lakóházakon kívül az intézeti épületekre, az egyéb lakott épületekre és a lakásként használt ideiglenes és mozgó létesítményekre is kiterjednek.

A valamennyi táblában szereplő *épület*típus szerinti kombinációt a lakóházak tekintetében a bennük levő lakások száma szerinti részletezés tartalmazza (0, 1, 2, 3, 4, 5—6, 7—10, 11—20, 21—30, 31—50, 51—100, 101 és több lakással rendelkező lakóházak; nyaralók). Az összevont lakóház-típus esetén a lakóházakon belül csupán az ún. tulajdonképpeni lakóházak és a nyaralók különválasztása történik meg.

Az *intézeti épületek* típus szerinti csoportosítása a következő:

Kollégium, diákokotthon, bentlakásos iskola.
Kórház, szanatórium, egyéb gyógyintézet.
Szálloda, penzió.
Üdülő.
Állandó munkásszálló.
Ideiglenes munkásszálló.
Csecsemő-, gyermekotthon.
Szociális otthon.
Egyéb intézetek.

A *lakott egyéb épületek* részletezése a következőképpen történik:

Iskolák.
Egyéb kulturális intézetek.
Sportintézmények.
Hivatali épületek.
Egyéb középületek.
Mezőgazdasági épületek.
Gyárak, nagyipari jellegű műhelyek.
Egyéb ipari épületek.
Kereskedelmi épületek.
Közlekedési és raktárépületek.
Egyéb nem lakóház jellegű, lakott épületek.

Az épületfeldolgozásban szereplő ismérvek és azok tartalma a következő.

Az épület *tulajdoni jellege* szerint az épületeket állami, szövetkezeti, társasház, magántulajdonban levő ház, állami és magán, szövetkezeti és magán, állami és szövetkezeti, külföldi, külföldi és hazai épületek szerint tagolja.

Külön feldolgozási ismérv az épület *építésének* (teljes újjáépítésének) *ideje*, amely az 1945 előtt épült épületeket nagyobb csoportokba (1850 előtt, 1850—1899, 1900—1919, 1920—1944), az azóta épült épületeket évente mutatja ki.

Az épületek feldolgozásánál alapismérvek a *magasságra* (földszintes, egy, kettő,, hat és több emeletes), az *alapozásra* (tégla, beton vagy kő, vályog, sár), a *falazatra* (tégla, beton, kő, vályog vagy sár, fa), a *tetőfedésre*

(cserép, pala, fedéllemez, fémlemez, zindely vagy deszka, nád vagy zsúp-szalma) a *tetőszerkezetre*, valamint az épület lakott részeinek *alápincézett-ségére* (a lakott részek egészben, nagy részben, fele részben, kis részben vannak alápincézve, nincsenek alápincézve) vonatkozó adatok.

Épületfeldolgozások

Sorszám	Megnevezés	Terület jelzése	Épülettípus
<i>Alapfeldolgozások</i>			
1	Épületek száma	A	I/a
2	Állandó lakók száma	A	I/a
3	a) Tulajdon	A	II.
	b) Tulajdon	B	I.
4	a) Építési idő	A	II.
	b) Építési idő	B	I.
5	a) Magasság (földszint, emelet)	A	II.
	b) Magasság (földszint, emelet)	B	I.
6	a) Alapozás — falazat	A	II.
	b) Alapozás — falazat	B	I.
7	a) Tetőfedés, tetőszerkezet	A	II.
	b) Tetőfedés, tetőszerkezet	B	I.
8	a) Alápincézettség	A	II.
	b) Alápincézettség	B	I.
9	a) Vízellátás módja	A	I/a
	b) Vízellátás módja	B	I.
10	Állandó lakók az épület vízellátásának módja szerint	A	I/a
11	a) Felszereltség (villany, gáz, csatornázottság)	A	I/a
	b) Felszereltség (villany, gáz, csatornázottság)	B	I.
12	Állandó lakók az épület felszereltsége szerint	A	I/a
13	a) Lakások száma	A	II.
	b) Lakások száma	B	I.
14	a) Lakószobák száma	A	II.
	b) Lakószobák száma	B	I.
15	a) Állandó lakók száma	A	II.
	b) Állandó lakók száma	A	IV.
	c) Állandó lakók száma	A	V.
	d) Állandó lakók száma	B	I.
<i>Kiegészítő (kombinációs) feldolgozások</i>			
16	Tulajdon — építési idő	D	II.
17	Tulajdon — lakószobák, lakások, állandó lakók száma	D	II.
18	Építési idő — alapozás — falazat	D	II.
19	Építési idő — tetőfedés	D	II.
20	Magasság — alápincézettség	D	II.
21	Magasság — központi fűtés	D	II.
22	Magasság — vízellátás módja	D	II.
23	Magasság — felszereltség (villany, gáz, csatornázottság)	D	II.
24	Alapozás — falazat — tetőfedés	D	II.

Épülettípus: I/a. — Lakóház, intézeti épület, egyéb lakott épület, lakásként használt ideiglenes és mozgó létesítmény (típus részletezése nélkül). I. — Lakóház, intézeti épület, egyéb lakott épület, lakásként használt ideiglenes és mozgó létesítmény (típus részletezésével). II. — Lakóház (típus részletezése nélkül). III. — Lakóház (típus részletezésével). IV. — Intézeti épület. V. — Egyéb lakott épület.

Fontos ismérv még az épület *ivóvízellátásának* módja, amely azt vizsgálja, hogy az épület lakói a számukra szükséges ivóvizet városi (községi), körzeti vagy házi vízvezetékéből, az épület telkén levő kútból, vízvezetéki

közkifolyóból, artézi kútból, egyéb közkútból, egyéb magánkútból vagy egyéb módon szerzik be, illetve, hogy azokban az esetekben, amikor az épületben vagy az épület telkén nincs biztosítva az ivóvízellátás, mekkora az ivóvíz és az épület közötti távolság (50 méternél kevesebb, 51—100, 101—300, 301—500, 501—1000 méter, 1000 méternél több).

Az épület *felszereltségénél* a villannyal, a gázzal, a közcsatornával, valamint a központi vagy távfűtő berendezéssel való ellátottságot vizsgáljuk.

Az épület *nagyságát* az épületekben levő lakások, összes helyiségek, szobák, jelenlevő összes személyek és állandó lakók száma segítségével mutatjuk ki. Mindezen adatokat — a szokott módon — két formában, összesítve és részletezve közöljük.

Az épületfeldolgozások közül az alapfeldolgozások mindegyike két variációban készül: községenként (összevont épülettípusok szerint, általában csak a lakóházakra vonatkozóan) és városenként, illetve járasonként (általában valamennyi lakott épületre a típus részletezésével). A kombinációs feldolgozások a *D* területi alapegység szerint (megyéken belül városok együtt, községek együtt) csak a lakóházakra vonatkozóan (a típus részletezése nélkül) készülnek.

Az épületfeldolgozások felsorolását — azok tartalmának, területi tagolásának, valamint az épülettípusnak feltüntetésével — a 829. oldalon levő tábla tartalmazza.

A FELDOLGOZÁS MÓDJA ÉS ÜTEMEZÉSE

A népszámlálás feldolgozási programjával egyidejűleg történt meg a feldolgozás módjának és ütemezésének kidolgozása.

Az erre vonatkozó tervek abból indultak ki, hogy a feldolgozások — első ízben a magyar népszámlálások történetében — teljes mértékben gépi úton történnek. Gépi feldolgozás első ízben az 1930. évi népszámlálásnál volt, azonban még 1949-ben is csak a személyi feldolgozás készült gépi úton, a családi, a lakás- és az épületfeldolgozás pedig kézi úton. A feldolgozási terv elkészítésének másik alapelve pedig az volt, hogy a feldolgozás során megfelelő ellenőrzési folyamatok közbeiktatásával biztosítani kell a feldolgozott adatok pontosságát és teljességét.

A népszámlálás feldolgozása két nagy fázisra osztható:

I. Előkészítés gépi feldolgozásra és gépi lyukasztás.

II. Az adatok gépi feldolgozása.

A gépi feldolgozásra való előkészítés lényegében három feladatot kell, hogy megoldjon: a népszámlálás anyagának teljes központi ellenőrzését (revízió), a feldolgozási ismérveknek számokká történő átalakítását (kódolás), valamint a számokká átalakított ismérveknek a gépi feldolgozás céljaira, lyukkártyákra történő átvitelét (lyukasztás). Mindhárom fázist kiegészíti annak teljes ellenőrzése, az ún. szuperrevízió, és az azt követő körülbelül 20 százalékos, csúcsszuperrevízió.

Annak ellenére, hogy valamennyi számlálóbiztos adatgyűjtő munkáját, illetve a kérdőív kitöltését az ún. felülvizsgálók a helyszínen ellenőrzik, feltétlenül szükséges, hogy a népszámlálás anyaga — a Központi Statisztikai Hivatalba történő beérkezés után — teljes központi ellenőrzésen menjen keresztül. Ez a munkafázis biztosítja, hogy egyetlen kérdőív egyetlen kérdőpontia se maradjon abban az esetben megválaszolatlan, amely esetben adatkitöltés szükséges, és hogy a későbbi feldolgozások során lehetet-

len és helytelen adatok ne szerepeljenek a kérdőíveken. A *revízió* során valamennyi *Osszeíró*-t és *Épületíró*-t, azok minden adatát és összetűggését ellenőrizni kell. Az ellenőrzési munka már 1960. február 1-en megindul, és június hó végéig befejeződik. A revízió azt is célozza, hogy a nyilvánosan vagy hibásan kitöltött kérdőíveket a helyszínre visszaküldjük a javítások elvégzése céljából. E munka volumenere jellemző, hogy mintegy tízmillió személy, hárommillió lakás és közel kétmillió lakóház adatait tartalmazó kérdőíveken kb. egymilliárd bejegyzés kitöltését és helyességét kell megvizsgálni.

A revízió után átesett és kijavított kérdőíveken kezdődhet meg a feldolgozási munka másik munkafázisa: a *kódolás*. A kódolás először a személyi majd a lakásra, végül pedig a családra (háztartásra) vonatkozó ismérvek szerint történik meg az *Osszeíró*-ról; teljesen külön munkakörmék a lakóházak ismérveinek kódolása az *Épületíró*-ról. A legnagyobb volumenű munkát igénylő személyi kódolási munka 1960. március közepétől 1960. augusztus közepéig, a lakás-kódolási munka június elejétől szeptember végéig, a család anyagának kódolása augusztus közepétől november végéig, az épületek szeptember elejétől december közepéig tart. Bizonyos kiegészítési kódolási munkák (ideiglenesen jelenlevők, ideiglenesen távollevők, huzamosan távollevők) november—december hónapban folynak. A fent felsorolt időszakokban nemcsak a kódolás, hanem annak százszázalékos ellenőrzése és a húszszázalékos szuperrevízió is meg fog történni.

A revíziós és kódolási munkákat kétfajta módon kívánjuk megszervezni: maga a revízió és a kódolás külső munkában, úgynevezett szakmában folyik, kb. 100 munkatárs igénybevételevel. Az ellenőrzési munkákat pedig erre a célra alkalmazott kb. 1000 belső munkatárral kívánjuk végrehajtani.

Megjegyezzük, hogy a teljes népszámlálási anyag munkafázisaihoz hasonlóan az 1960. év február hónapjában fog megtörténni az előzetes adatok feldolgozását célzó 5 százalékos reprezentáció revíziója és kódolása.

A kérdőívek anyagának kódolása és annak ellenőrzése után kezdődhet meg a lyukkártyák elkészítése, az ún. *lyukasztás*. Ennek során — az erre a célra rendelkezésre álló 42 lyukasztógépen — tízmillió lyukkártyát készítünk a személyekről, mintegy hárommilliót a lakásokról, kb. négy milliót a családokról, illetve a háztartásokról és közel kétmilliót a lakóházakról. Egy-egy lyukkártyán 80 számoszlop lyukasztására van hely, vagyis egy lyukkártya 80 pozíciót tartalmaz. A lyukasztott kártyákat 32 darab ellenőrző (kontroll) gép felhasználásával ellenőrizzük.

A lyukasztási munkafázis 1960 áprilisában kezdődik meg, a személyi lyukkártyák elkészítésével, amelyet szeptember hó végéig fejezünk be. Október—november hónapban történik a lakásra vonatkozó lyukkártyák készítése, 1960. december — 1961. január hónapban a családi, háztartási, február hónapban pedig a lakóházakra vonatkozó lyukkártyáké. 1961 márciusában fejeződik be a lyukasztási művelet a kiegészítő feldolgozások anyagának elkészítésével.

Már egy-egy nagyobb területi egység anyagának lelyukasztása, illetve a lyukasztás ellenőrzése után megkezdődhet a népszámlálás adatainak *gépi feldolgozása*. A gépi feldolgozás céljaira a legkorszerűbb — Hollerith-rendszerű — elektronikus gépek állnak rendelkezésre. A rendezési munkamenetet hét darab 082-es típusú rendezőgép, a táblázási munkamenetet hat

darab 101-es típusú táblázó-számláló, négy darab 420-as típusú és három darab 421-es típusú táblázó-számoló gép fogja elvégezni. Ezek a gépek zömükben kimondottan népszámlálási celokra készültek, és ebben a vonatkozásban világviszonylatban a legmegfelelőbbek. (Kipróbálásuk és gyakorlati alkalmazásuk elsajátítása a próbanépszámlálás anyagának feldolgozásával ez évben történik, mivel ilyen jellegű gépek ez ideig nem voltak még Magyarországon.)

A gépi feldolgozáson belül először a személyi adatok feldolgozása indul meg (ezek közül is először a demográfiai, azután pedig a foglalkozási táblázatoké). Ezt követi a család-, a lakás-, majd pedig a lakóház-feldolgozás. A népszámlálás adatainak teljes feldolgozása előreláthatólag az 1962. év végén fejeződik be.

III. A NÉPSZÁMLÁLÁS ELŐKÉSZÍTÉSI MUNKÁLATAINAK SZAKASZAI

A népszámlálás megtartásának szükségessége már 1956-ban felmerült, és ezért akkor a Minisztertanács úgy határozott, hogy a következő népszámlálást az 1959. év elején kell végrehajtani (1056/1956., illetve 3454/1956. sz. minisztertanácsi határozat). Mivel az ellenforradalom miatt az erre az időpontra tervezett népszámlálás megfelelő előkészítésére már nem kerülhetett sor, a Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány 1958 elején az 1001/1958. sz. határozatában a népszámlálás időpontjául az 1960. év elejét tűzte ki.

A népszámlálás előkészítése ténylegesen a kormányhatározat után, 1958 januárjában indult meg. Ennek alapján a népszámlálás előkészítési munkálataira két év állott rendelkezésre. Az előkészítési időszakból eddig eltelt több, mint másfél év alatt kidolgoztuk a népszámlálás előzetes tervezetét, ezt próbaszámlálás során kipróbáltuk, és ennek tapasztalatai alapján lényegében kidolgoztuk a népszámlálás végleges programját, és folyamatosan biztosítottuk a népszámlálás területi előkészítését.

A népszámlálási előkészítési munka a fentiek szerint négy nagy részre osztható:

1. Az előzetes adatgyűjtési és feldolgozási program kialakítása, a próbaszámlálás előkészítése (1958 januárjától 1958 decemberéig);
2. A népszámlálási próbafelvétel végrehajtása (1959 januárjában);
3. A végleges adatgyűjtési és feldolgozási program kialakítása (1959 februárjától 1959 szeptemberéig);
4. A népszámlálás területi előkészítése (1959 áprilisától 1959 decemberéig).

Tartalmilag az 1. és a 3. pontban felvett előkészítési szakasz azonos munkafázisok elvégzését tette szükségessé. A különbség csupán annyi, hogy az előzetes program még kipróbálásra került a próbaszámlálás során, a végleges program helyességét azonban már csak a népszámlálás sikere dönti el. Az 1959. év folyamán a végleges program előkészítése már viszonylag kisebb feladatot jelentett, ugyanis rendelkezésre állt a megfelelő alap — a népszámlálás előzetes tervezete —, és azt csak módosítani kellett a próbaszámlálás tapasztalatai alapján, illetve ott ahol szükséges volt egyes vonatkozásaiban finomítani kellett. Megjegyezzük, hogy — mint már ismertetésünk I. és II. részében arról részletesen beszámoltunk — különösen az adatgyűjtés programját és módszerét illetően előzetes tervezetünk a próbaszámlálás „próbáiát” nagyrészt kiállotta, és csak kevés vonatkozásban volt szükség módosításra.

Mivel az előzetes és a végleges előkészítési szakaszban nagyrészt azonos feladatokat kellett megoldani, a továbbiakban a próbaszámlálás néhány fő mozzanatának ismertetése után a végleges előkészítési szakasz főbb fázisait kívánjuk röviden ismertetni.

A NÉPSZÁMLÁLÁSI PRÓBAFELVÉTEL

A népszámlálási próbafelvételt a Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány 62/1958. sz. rendelete alapján az 1959. január 1-i állapotnak megfelelően hajtottuk végre.

A próbafelvétel célja az volt, hogy tisztázzuk a népszámlálás megszervezésével, technikai lebonyolításával, az adatgyűjtés módszerével és formájával, valamint a kérdőív tartalmával kapcsolatos kérdéseket, illetve, hogy a próbafelvétel adatainak feldolgozása alapján tapasztalatokat szerezzünk a népszámlálási feldolgozás módszereire. Ezenkívül alkalmas volt a próbafelvétel arra is, hogy adatgyűjtési és adatfeldolgozási munkái során kiképezzük a népszámlálás munkáit irányító munkatársakat.

Előzetes elgondolásunk szerint a próbaszámlálásnak az ország lakosságának mintegy 1 százalékára, tehát kb. 100 000 főre kellett kiterjednie. Abból a célból, hogy tapasztalatokat szerezzünk a különböző településformájú és lakosságösszetételű területek adatgyűjtési problémáiról, az összeírási egységeket úgy választottuk ki, hogy megfelelőképpen képviseljék az ország lakosságának megoszlását. Ennek alapján az ország községeit, illetve városait jellegzetes kategóriákba osztottuk (lélekszámnagyságuk és a mezőgazdasági — nem mezőgazdasági népesség aránya alapján), és a különböző kategóriák népességének 1 százalékát kitevő községeket, illetve városrészeket választottuk ki a próbaszámlálás összeírási egységeiként. Előzetes számításaink szerint az így kiválasztott területek a legfontosabb ismérvek tekintetében — annak ellenére, hogy kiválasztásunk tudatos volt, és a felvétel alapján összeírt adatok nem célozták azt, hogy az ország egészére kivetíthetők legyenek — reprezentálják az ország egészét.¹³

A kiválasztás alapján a próbaszámlálás 32 község teljes területén, 4 vidéki város — Pécs, Csongrád, Ózd és Békéscsaba —, valamint Budapest négy kerületének (VIII., X., XII. és XXI.) kijelölt területén folyt.

Az összeírás munkájában 332 számlálóbiztos és 116 felülvizsgáló vett részt, és kereken 105 000 személyt, 25 000 lakóházat és 29 500 lakást írtak össze.

A próbaszámlálás során kétféle adatgyűjtési formát (egyéni lapos és lajstromos) és kétféle adatgyűjtési módot próbáltunk ki. A próbaszámlálás legfőbb tapasztalatait a népszámlálás adatgyűjtési és adatfeldolgozási programjának végleges kidolgozásánál felhasználtuk, és ennek részleteiről az előzőkben — az I. és a II. fejezetben — már beszámoltunk.

A NÉPSZÁMLÁLÁS VÉGLEGES TERVÉNEK ELKÉSZÍTÉSE

A végleges népszámlálási terv elkészítése során a következő fő feladatokat kellett elvégezni:

1. A népszámlálás jogszabályainak elkészítése.
2. A népszámlálás pénzügyi, gazdasági és elhelyezési tervének elkészítése.
3. A népszámlálás naptárának kidolgozása.

¹³ A kiválasztás részleteit lásd dr. Vukovich György: „Az 1959. évi népszámlálási próbafelvétel néhány módszertani kérdése” c. cikkében. *Demográfia*, 1959. évi 1. szám. 101–111. old.

4. A szervezet kialakítása.
5. A népszámlálás eszmei időpontjának kijelölése.
6. A népszámlálás terjedelmének és adatfelvételi programjának véglegesítése.
7. A népszámlálási kérdőívek kidolgozása.
8. Az adatgyűjtés módjának kialakítása.
9. Az adatgyűjtési utasítások elkészítése.
10. A feldolgozási terv elkészítése.
11. A feldolgozás segédleteinek elkészítése.
12. A reprezentatív feldolgozás megszervezése.
13. A népszámlálás publikációinak megszervezése és előkészítése.
14. A népszámlálási propaganda megszervezése és végrehajtása.

Az első feladat a népszámlálás *jogszabályainak elkészítése* volt. Ezt a célt elsősorban a Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány 1958. január 5-én megjelent 1001/1958. sz. határozata szolgálta, amely kitűzte a népszámlálás időpontját, és határozott a népszámlálás előkészítéséről. A népszámlálás végrehajtásának alapjogszabálya pedig az 1959. július 25-én közzétett, és a Népköztársaság Elnöki Tanácsa által kiadott 1959. évi 30. számú törvényerejű rendelet, amely a népszámlálás végrehajtásának főbb feladatairól intézkedik. A népszámlálás lebonyolításáról szóló végrehajtási utasítást e törvényerejű rendelet alapján a Központi Statisztikai Hivatal elnöke adja ki, amely előreláthatólag 1959 szeptemberében jelenik meg.

Biztosítani kellett a népszámláláshoz szükséges *pénzügyi és gazdasági* feltételeket. Ebből a célból elkészült a népszámlálás előzetes költségvetése, amely azután az évenkénti rendes költségvetésekben realizálódik. Ugyanakkor gondoskodni kellett a népszámlálás több, mint 1500 főnyi belső feldolgozási apparátusának *elhelyezéséről* is, minthogy erről még a tervezett három műszakban történő foglalkoztatás esetén sem lehetett a Központi Statisztikai Hivatal jelenlegi épületeiben gondoskodni.

A következő lépcső az előkészítés megtervezése, az ún. *népszámlálási naptár* elkészítése volt. Ez felsorolta mindazokat a feladatokat és határidőket, amelyeket az előkészítés során el kellett végezni. Tehát tartalmazta mindazokat a feladatokat, amelyeknek végrehajtásáról most röviden beszámolunk.

A népszámlálási *szervezet* kialakításakor fel kellett állítani a népszámlálás előkészítését és feldolgozását végző belső apparátust, valamint a területi előkészítést, és az adatfelvételt végző külső apparátust.

A belső szervezet kialakítása lényegében a Központi Statisztikai Hivatal népszámlálási részlegének felállítását jelentette. Ez körvonalakban már 1958 elején megalakult, végleges felállítása ez év elején történt meg. A jelenlegi népszámlálási szervezet a Hivatal központjában hat részlegből áll: az általános előkészítő és a demográfiai kérdésekkel foglalkozó Általános osztály, az épület- és lakásösszeírás munkáját végző Épület- és lakásstatisztikai osztály, a területi előkészítést irányító Területi és szervezési osztály, a feldolgozás előkészítését végző Feldolgozási osztály, a gépi adatfeldolgozást előkészítő és végző Gépi adatfeldolgozási osztály és a népszámlálás személyzeti ügyeit intéző Személyzeti osztály.

Ezzel egyidejűleg az 1958. év októberében kialakult a Hivatal területi apparátusának népszámlálási szervezete. Valamennyi megyei igazgatóságon ettől kezdve népszámlálási előadó működik. Ezek munkáját az 1959. év őszétől megyei előadó-helyettes, valamint minden járásban járási előadó segíti.

A külső népszámlálási szervezet kialakítása 1959 áprilisában a tanácsi apparátusban indult meg. Valamennyi tanácson belül (megyei, járási, városi, kerületi, községi) a népszámlálás helyi előkészítését és végrehajtását a tanács végrehajtó bizottságának a titkára mint népszámlálási felelős irányítja. Ezenkívül a városokban, városi kerületekben, megyékben, járásokban és a 3000 főnél népesebb községekben a népszámlálási felelőst munkájában a — népszámlálás idejére függetlenített — népszámlálási előadó segíti. A külső szervezet a népszámlálás időpontjában mintegy 35 000 számlálóbiztossal és a kb 12 000 felülvizsgálóval egészül ki.

A fegyveres testületek különleges népszámlálási problémáinak megoldására a Honvédelmi Minisztérium és a Belügyminisztérium is kialakította népszámlálási szervezetét.

Már a gyakorlati előkészítési feladatok közé tartozott a népszámlálás *eszmei időpontjának* meghatározása. Az már kezdetben sem volt kétséges, hogy hazánkban — mint a többi közép-európai országban — helyesebb a népszámlálást a téli időszakban megtartani. Arról sem folyt vita, hogy jobb ha ez az időpont közel esik az év utolsó, illetve első napjához. Mégis — annak ellenére, hogy nálunk egy kivétellel valamennyi népszámlálást a január 1-i időpontban tartották — ez az eszmei időpont hosszú ideig aggályosnak látszott, mivel az iskolai téli szünet, a Szilveszter napja stb. miatti mozgás zavarja a népszámlálás végrehajtását. Végül bizonyos technikai szempontok miatt (például a koradatok megfelelő feldolgozása, a népesség továbbvezetésének szükségessége stb.) arra az elhatározásra jutottunk, hogy továbbra se térjünk el ettől a gyakorlattól. Így végül — jogszabályban is lefektetve — a népszámlálás eszmei időpontja „az 1959. évi december hó 31. és 1960. évi január hó 1. napja közti éjfélnél” lett.

A népszámlálási előkészítési munka legfontosabb szakaszairól (a terjedelem és az adatfelvételi program kidolgozásáról, az adatfelvétel formájának és módjának kialakításáról) ismertetésünk I. részében már részletesen beszámoltunk. Ezúttal az ott elmondottakat csak azzal kívánjuk kiegészíteni, hogy a kérdőívek elkészítését követte az *adatgyűjtési utasítások* kidolgozása. Külön részletes utasítás készült a népszámlálás számlálóbiztosai és felülvizsgálói részére és külön a községi (városi) népszámlálási felelősök számára.

Beszámoltunk már (a II. fejezetben) az adatfeldolgozás programjának, módjának és ütemének kidolgozásáról is. Ezt kiegészítette a *feldolgozási segédletek* elkészítése. Ezek sorában a legfontosabbak a revíziós és kódolási utasítások elkészítése volt. A kódolási utasítások részben az egyes ismérvek kódolásának módját tartalmazzák, részben pedig segítséget nyújtanak — különféle jegyzékekkel — a kódolás végrehajtásához.

A feldolgozási utasítások közül a legnagyobb feladatot a foglalkozási jegyzékek elkészítése jelentette. Ehhez számba kellett venni a hazánkban előforduló több, mint tízezer ún. egyéni foglalkozást, amelyekből el kellett készíteni az Egyéni foglalkozások jegyzékét, amelyben rendszerbe foglalva található a mintegy 400 legfontosabb foglalkozás és foglalkozási csoport. A jegyzék elkészítésénél több, mint száz üzemben végeztünk vizsgálatot, és mintegy húsz minisztériummal, főhatósággal és tudományos intézettel folytattunk tárgyalásokat.

Emellett elkészítettük az ország szocialista szektorba tartozó valamennyi munkáltatójának, állami vállalatának, termelőszövetkezetének stb. jegyzékét, amely közel tízezer megnevezést tartalmaz. Ebből készült a Foglalkozási ágak jegyzéke.

Jegyzeket amittottunk össze még Magyarország valamennyi iskolájáról is, a népesség iskolai végzettségének megállapításához. Ez azért jelentett nagy munkát, mert a ma élő nemzedékek életében számos iskolareform következett be, és emiatt a múlt század hetvenes éveitől kezdve életben volt valamennyi iskolatípust számba kellett venni.

A teljeskörű feldolgozáshoz hasonlóan történt meg a *reprezentatív feldolgozás* tervének elkészítése. A népszámlálási anyag beérkezése után minden huszadik mechanikusan kiválasztott népszámlálási Összeíróív adatai lemásolásra kerülnek, és ebből dolgozzuk fel a legfontosabb személyi, családi (háztartási) és lakásismérvre vonatkozó adatokat. Természetesen az ily módon feldolgozásra kerülő ismérvek száma és az elkészítendő táblák száma lényegesen kisebb lesz, mint a teljeskörű feldolgozásnál.

A feldolgozási tervvel párhuzamosan készül el a népszámlálás *publikációinak* megszervezése és előkészítése. A jelenlegi — még előzetes — tervek szerint a népszámlálás előzetes adatait már 1960. április hónapban közzé fogjuk tenni. Közölni fogjuk a népesség számát nemenkénti megoszlásban, valamint a lakások és az épületek számát.

1960 végére készülnek el a reprezentáció alapján a részletesebb előzetes eredmények. 1961-től folyamatosan jelennek majd meg a népszámlálás végleges eredményeit tartalmazó kötetek, amelyeknek száma kb. 15 lesz. Először a személyi feldolgozások eredményeit tesszük közzé (ezek közül is legelőször a demográfiai, majd pedig a foglalkozási feldolgozásokét), ezt követik a családstatistikai, a lakás-, majd pedig a lakóház-feldolgozások eredményei. A népszámlálás adatainak összefoglalását tartalmazó ún. népszámlálási zárókötet kiadását 1963 végére tervezzük.

A népszámlálás sikerének egyik alapfeltétele a megfelelő *politikai előkészítés*. Ennek jó lebonyolításához elsősorban a párt- és a tömegszervezetek segítségét kell igénybevenni. Ezenkívül a propaganda minden eszközével kell élnünk, hogy az ország minden lakosa tudjon a népszámlálásról, annak jelentőségéről és adatszolgáltatási kötelezettségéről. Propagandamunkánkban felhasználjuk a sajtót, a rádiót, a televíziót, ismeretterjesztő filmet készítettünk a népszámlálásról, színes plakátokon, gyufacímkéken stb. tudatosítjuk jelentőségét.

A NÉPSZÁMLÁLÁS TERÜLETI ELŐKÉSZÍTÉSE

A népszámlálás megszervezésének és adatgyűjtésének alapja a jó területi előkészítési munka. Ez biztosítja az adatfelvétel szervezeti előfeltételeit, és elsősorban azt célozza, hogy az adatgyűjtésből senki ki ne maradjon, és senkit kétszer számba ne vegyenek, tehát ez a népszámlálás teljességének alappillére.

A népszámlálás területi előkészítési munkáját döntő részt a tanácsok végrehajtó bizottságai végzik. E feladatok felsorolását és elrendelését a Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány Titkársága Tanácsszervek Osztálya 1959. április 1-én kiadott 1—17/1959. I. számú utasítása tartalmazza. Az ebben felsorolt főbb népszámlálási előkészítési feladatok a következők:

1. A városok és a városias jellegű községek térképeinek elkészítése.
2. A külterületi lakotthelyek jegyzekének összeállítása és térképvázlat elkészítése a községek bel- és külterületéről.
3. Utca- és házszámjegyzékek elkészítése.
4. A számlálókörzetek és a felülvizsgálati körök kijelölése.

A népszámlálási adatgyűjtési munkához megfelelő *térképeknek* kell rendelkezésre állniuk. Ennek megfelelő alap a legutóbbi népszámlálásból nem maradt, ezért a népszámlálás előkészítése során majdnem teljesen eloiról kellett kezdeni a térképek beszerzését. Ez a munka három ütemben folyt. Először a katonai térképeken történt meg a jelenlegi állapotnak megfelelően a községek és a városok pontos határának bejelölése (minthogy ilyen aránylag kis léptékű térképeken ez a munka még nem készült el). Ezután a városok és a városias jellegű községek 1 : 5000 méretarányú részletes (utcákat és házszámokat tartalmazó) térképeit kellett az illetékes tanácsok végrehajtó bizottságainak elkészíteniük, illetve a jelenlegi állapotnak megfelelően átjavítaniuk. Ez a munka már lényegében befejeződött, és ma már minden városról és városias jellegű községről rendelkezésünkre áll a megfelelő térkép. (Megjegyezzük, hogy ennek a munkának a végrehajtása igen nagy feladatot jelentett, mivel a városok jelentős részének megfelelő térképei nem voltak.) A térképezési munka harmadik fázisa a községek térképvázlatának elkészítése volt. A térképvázlatok a községek belterületét és külterületeit egyenként tartalmazzák.

A térképek elkészítésével párhuzamosan még két feladatot kellett megoldani. Ezek közül az egyik a *városias jellegű községek* kijelölése volt. Ezek megállapítása a népszámlálás szempontjából igen fontos, mivel a feldolgozás során ezekről ugyanolyan részletezésű adatok állnak rendelkezésre, mint a városokról. Alapul az 1949. évi népszámlálás és az 1954. évi lakásösszeírás hasonló kijelölése szolgált, amikor 147, illetve 103 községet tekintettek városias jellegűnek. Ezt a jegyzéket módosítottuk az azóta történt változásoknak és a perspektivikus fejlesztés kívánalmainak megfelelően, és jelenlegi jegyzékünkben mintegy 120 városias jellegű község szerepel.

A másik ehhez kapcsolódó feladat a városok és a városias jellegű községek *számlálókerületeinek* megállapítása volt. A népszámlálási kerületek általában azonosak a közigazgatási kerületekkel. Ott azonban, ahol a közigazgatási kerületek nagyobbak (például Budapesten és a megyei jogú városokban), ezek tovább osztódnak az ún. jellegzetes városrészek szerint. A számlálókerületek kialakításánál figyelembe kellett venni az 1949. évi hasonló megállapításokat, szükség esetén azonban ettől el is lehetett térni.

Jelentős munkát kellett végezniük a tanácsok végrehajtó bizottságainak a *külterületi lakotthelyek* jegyzékének összeállításánál. A feladat végrehajtásánál először a községek és a városok bel- és külterületét kellett egymástól elhatárolni. Külterületi lakotthelynek számítanak azok a lakotthelyek, amelyek a község (város) közigazgatási határa és az 1300/1949. Korm. sz. rendelet alapján megállapított — és az azóta történt változásoknak megfelelően módosított — belterületi határvonal közötti területen fekszenek. Ezenkívül a külterületi lakotthelyek közé sorolandók mindazok a nem mezőgazdasági jellegű települések (bánya-, ipar- és üdülő- telepek is, amelyek a község (város) belterületével szorosán nem függnek össze, és a már beépített terület szélétől 500 méternél távolabb fekszenek, még akkor

is, ha közigazgatásilag a község (város) belterületéhez tartoznak. A külterületi lakotthelyek kijelölését elősegítette az Építésügyi Minisztérium erre vonatkozó utasítása.

A külterületi lakotthelyek jegyzékében a tanácsok végrehajtó bizottságainak valamennyi külterületi lakotthelyet egyenként fel kellett sorolniok. A jegyzékbe be kellett írni a lakotthelyek hivatalosan használt elnevezését, jellegét, a belterülettől való távolságát, valamint hozzávetőleges népességszámát és lakóházainak a számát.

A külterületeket jelleg szerint a következő csoportokba osztottuk:

a) Mezőgazdasági jellegű települések:

magános vagy szórványos települések,
szétszórt tanyák,
csoportos települések (sűrűbb tanyák);

b) Ipari jellegű települések:

bányák,
ipartelepek;

c) Szolgálati jellegű települések (gátórház, útórház, vasúti őrház, erdőőrház stb.);

d) Üdülő jellegű települések:

üdülők,
szanatoriumok,
szállodák.

A külterületi lakotthelyek jegyzékével kapcsolatos munka nagyságára jellemző, hogy az ország területén levő mintegy 26 000 települést kellett — adataival együtt — jegyzékbe foglalni. Hasonló jellegű munka több, mint húsz éve nem folyt (utoljára 1935-ben történt), ezért megfelelő bizonylatok sem álltak hozzá rendelkezésre; adataikat csak az 1949. évi népszámlálás során feldolgozott külterületi adatokkal lehetett összehasonlítani. A külterületi lakotthelyek területi elhelyezkedését — a már előbb említett — térképvázlatokon kellett feltüntetni.

Még nagyobb munkát jelentett az *Utca- és házszámjegyzékek* összeállítása. Ezt megelőzően a tanácsok végrehajtó bizottságainak ellenőrizniök kellett valamennyi utca elnevezését és az utcanév-táblák szövegének helyességét. A név nélküli utcákat el kellett nevezni. A házak utcán belüli számozását felül kellett vizsgálni, hiányait, rendszertelenségeit meg kellett szüntetni, evégett esetleg a házak átszámozását is el lehetett rendelni. Biztosítani kellett, hogy az új utcanév- és házszám-táblák legkésőbb 1959. október végéig el legyenek helyezve. Mivel a területátcsatolások, valamint új községek alakulása következtében a régi tanyaszámozási rendszerek sok helyütt elavultak, az ellenőrzési és helyesbítési munkákat a külterületeken is el kellett végezni azzal, hogy minden tanyának (esetleg dűlőnként) külön száma legyen.

E rendezési munkák után indulhatott meg az *Utca- és házszámjegyzékek* összeállítása. Ezek elkészítésénél a tanácsok dolgozóinak több, mint hárommillió épületet kellett végigjárniok, és az üres telkekkel együtt utcánként és házszámokként jegyzékbe foglalniok. Valamennyi épületről (a lakóházakról és a más célra szolgáló épületekről, valamint belterületen az üres háztelkekről) fel kellett jegyezni az utca nevét, a házszámot (helyraizi számot), az ingatlan tulajdonosának nevét (megnevezését), az ingatlan jellegének megjelölését (például lakóház, iskola, kórház, üzletház, templom, üres telek stb.), valamint a lakók számát.

Ehhez hasonló munka Magyarországon még egyetlen népszámlálás előtt sem történt. Ez a népszámlálás előkészítésén túl nagymértékben segíti a közigazgatás munkáját is.

Az elkészített Utca- és házsámjegyzékek alapján, valamint a térképek segítségével történik a *számlálókörzetek* kijelölése. Ennek alapja az, hogy egy számlálókörzetben általában 300 személy éljen, illetve külterületen ennél kevesebb a külterület nagyságának és települési viszonyainak megfelelően. Ennek alapján az ország területén mintegy 32—35 000 számlálókörzet kijelölésére kerül sor. Ezzel együtt történik meg a *felülvizsgálati körök* megállapítása abból kiindulva, hogy egy felülvizsgálati körhöz általában 3 számlálókörzet tartozzék. Így körülbelül 12 000 felülvizsgálati kör fog működni.

A területi előkészítés soron következő feladatai már szorosan a népszámlálás előkészítéséhez tartoznak. Ezek közül a legfontosabb a számlálóbiztosok és a felülvizsgálók kijelölése. Elképzeléseink szerint — különösen a községekben — ezek többsége pedagógus lesz, mivel a tapasztalatok azt mutatják, hogy ők értenek legjobban ehhez a munkához. Ezért az 1959/60. tanévi iskolai téli szünetet a Művelődésügyi Minisztérium 1960. január 10-ig meghosszabbította. A másik fontos feladat a számlálásban résztvevők (számlálóbiztosok, felülvizsgálók, községi, városi népszámlálási felelősök) oktatása, amelyre 1959 decemberében kerül sor. Az oktatást a Központi Statisztikai Hivatal munkatársai végzik a városokban és a járási székhelyeken.

*

A fentiekben az 1960. évi magyar népszámlálás adatfelvételi és adatfeldolgozási programjának főbb vonásait ismertettük, és beszámoltunk a népszámlálás előkészítésének főbb szakaszairól. Reméljük, hogy az eddig megtett előkészítési munkák megfelelőképpen biztosítják a népszámlálás sikerét, amelyről majd a népszámlálás lebonyolítása után fogunk számot adni.

GERŐ ISTVÁN—KOC SIS FERENC:

AZ ÉPÍTÉSI ÁTFUTÁSI IDŐ ÉS VIZSGÁLATÁNAK MÓDSZEREI*

Az építési munka megjavításának ma egyik legfontosabb kérdése az építési átfutási idő lerövidítése. A tényleges átfutási idő csökkentése az építőipar munkájának nagyobb szervezettségét jelenti, számottevően csökkenti az önköltséget.

Az átfutási idő csökkenésével egyes költségtényezők szinte egyenes arányban, más költségtényezők pedig jelentősen csökkennek. Ilyen költségtényezők az építésvezetőségek személyi és dologi kiadásai, a gépköltség, az időbérben foglalkoztatott munkások, kisegítők bérkölsége stb.

A befejezetlen építkezésekben lekötött hatalmas anyagi eszközök a kivitelezési idő csökkenésével sokkal hamarabb válnak a népgazdaság aktív vagyonává, és ezzel lehetővé teszik a nemzeti jövedelem — és ezen keresztül az életszínvonal — gyorsabb, hathatósabb emelkedését.

Az építési átfutási idő lerövidítésének kérdéscsoportja mélyreható elemzést igényel. Szükség van az építési átfutási idő fogalmának meghatározására, az alakulására ható tényezők megállapítására és elemzésére, a tartalékok feltárására. Ezért szükséges az építési átfutási idő mérése, alakulásának figyelemmel kísérése és az ennek megfelelő következtetések levonása.

1. AZ ÁTFUTÁSI IDŐ FOGALMA AZ ÉPÍTŐIPARBAN

Az iparban a gyártmány átfutási idejének a gyártmány anyagának első munkabavételétől a gyártmány teljes elkészültéig eltelő időtartamot nevezzük.

Az építőiparban az átfutási idő a munkahelyre való felvonulás megkezdésétől az elvonulás befejezéséig tart. A megfigyelés érdekében szükséges ezen mozzanatoknak bizonylatokkal való alátámasztása. A kezdés és a befejezés bizonylata lehetne az építési napló megnyitása, illetőleg lezárása.

Jelenlegi statisztikai gyakorlatunkban az alábbiak szerint kell eljárni.

a) A kivitelezési munkák megkezdésének tényleges időpontjául az építési napló megnyitásának napját kell tekinteni. Ha egy építési helyen (munkahelyen) belül az egyes építmények kivitelezési munkáit nem egy időben kezdik el, akkor természetesen nem a napló megnyitása, hanem az idevonatkozó naplóbejegyzés a kezdés napja.

* Vitacikk.

b) A befejezés időpontja a műszaki átadás-átvételi jegyzőkönyv aláírásának napja. Megjegyezzük, hogy a jegyzőkönyvi átadással még nem záródik le az átfutási idő. Az esetleges hiányok pótlásával, a hibák kijavításával és a teljes elvonulással még további idő is eltelik. Az építkezés átfutási ideje akkor fejeződik be, amikor az építési helyen semmi további tennivaló nincs (az építésvezető az építési naplót lezárta). Ennek ellenére vitán felül áll, hogy az átadás-átvételi jegyzőkönyv egyrészt megbízhatóbb alapbizonylatot jelent, mint az építési napló, másrészt ez a vállalat szerződési kötelezettségeinek teljesítését is jelzi, ezért fenti hibája ellenére is egyelőre a jegyzőkönyv aláírásának napját kell az építkezés befejezési napjának tekinteni.

Tisztázandó kérdés továbbá, mi legyen a megfigyelési egység: az építmény vagy pedig az építési hely (munkahely). A kérdés csak azokon az építési helyeken vetődhet fel, ahol több különböző építmény készül. Ebben az esetben pedig a kivitelezett építmények rendeltetése — a népgazdaság érdeke — szempontjából kell a megfigyelési egységet megállapítani. Ha ugyanis a kivitelezett építmények funkcionálisan összefüggnek egymással, értelmetlen építményenként megfigyelni az átfutási időt.

Az egymással funkcionálisan összefüggő építményekből álló — általában ipari — létesítmények építése esetén a népgazdaság érdeke az, hogy az egész létesítmény minél hamarabb készüljön el és közömbös, hogy ezen belül az egyes építmények mennyi ideig épültek. Egymással összefüggő ipari építmények (üzemi csarnokok, iparvágány, trafóház, siló, őrlőmű stb.), amelyek mindegyike szükséges a létesítmény üzemeltetéséhez, épülhetnek úgy is, hogy az építményeket egymás után kezdik el. Ez a módszer biztosítja azonos munkáslétszám foglalkoztatása esetén az egyes építmények legrövidebb átfutási idejét. Az építésszervezés szempontjából azonban mégis gazdaságtalan megoldás, mert szűk munkaterületet és állandóan változó szakmájú munkásösszetételt jelent. Emellett az építés ilyen szervezése a létesítmény megvalósulása szempontjából semmi előnyt nem jelent, mert például az elkészült silókat semmire sem lehet használni az ipari csarnok vagy a trafóház stb. nélkül. Ilyen esetben tehát a funkcionálisan összefüggő építmények megvalósításának együttes építési átfutási idejét kell figyelemmel kísérni, mert az építésszervezésnek nem az egyes építmények, hanem az egész létesítmény, illetve funkcionálisan összefüggő építményeinek egy időben történő, minél gyorsabb befejezésére kell törekednie. Ilyenkor az egyes építményeket úgy célszerű kivitelezni, hogy az egész munkahelyen a lehetőség szerint viszonylag egyenlő számú és szakmai összetételű munkásgárda legyen foglalkoztatható. Az egyes munkamenetek lépcsőzetesen egymás után szerveződnek, kellő munkaterület áll rendelkezésre, figyelembe lehet venni a létesítmény gépi szerelési munkáinak az időtartamát is stb. Ez azt jelenti, hogy az egyes építmények hosszabb ideig épülnek ugyan, mintha egymás után vennők azokat munkába mégis ez a módszer az indokolt, gazdaságos és ésszerű szervezési mód.

Általában tehát helyes, ha a megfigyelési egység az építmény, amikor azonban funkcionálisan összefüggő több építmény készül egy létesítmény keretében — véleményünk szerint — egységként a létesítmény ütemben és organizációban összefüggő építményeit együtt kell megfigyelni. Ilyen körülmények alakulnak ki az ipari építkezéseken, a gépállomás építkezések első üteménél stb.

2. AZ ÁTFUTÁSI IDŐ TÉNYEZŐI

Az építés átfutási idejét naptári napokban figyeljük meg. Ez magában foglalja a munkarendből folyó megszakításokat — a munkaszüneti napokat — valamint azt a tényt is, hogy az építőiparban túlnyomóan egy műszakos üzemidő van. Bár időnként egyes szakmákra 56 órás munkaheteket írnak elő, egyes munkafolyamatokat technológiai okokból folyamatosan végeznek (például a betonozást), a „csúcsidőben” sok a túlórázás, vagy egyes helyeken anyagszállítás folyik második műszakban, megállapítható, hogy több műszak beállításával az építőiparban csak elvétve találkozunk és ez az átfutási idő szempontjából igen nagy tartalékot jelent.

A kivitelezési idő három fő csoportba osztható:

- a) előkészületi és befejezési idő,
- b) a technológiai műveletek átfutási ideje,
- c) a műszakon belüli megszakítások ideje.

Az előkészületi és befejezési idő: a felvonulás és elvonulás időszükséglete. Az építőipari termelés jellemzője, hogy a termék — az építmény — helyhez kötött és az üzem hagyja el a termelés helyét. Ezért az építési üzem a termelés új helyén újonnan meg kell szervezni. A felvonulás tehát nemcsak a termelés előkészítésének, hanem az üzem megszervezésének időszükségletét is tartalmazza, és ennyivel bővebb az iparban ismert előkészületi időnél. Ugyanez vonatkozik az elvonulás időszükségletére is, bár — mint már említettük — ezt a megfigyelésnél nem számítjuk be az átfutási időbe.

A technológiai műveletek átfutási ideje függ a bedolgozási munkák műszakszámától. A belső szállítás és az egyéb kiszolgálási, anyagelőkészítési munkák általában ezzel párhuzamosan folyhatnak.

A bedolgozási munka az anyag vagy szerkezet végleges helyére való elhelyezése, beemelése, illetve beépítése. Belső szállításon az anyagoknak a munkahelyi raktárból, illetve depóniából a bedolgozás helyére való szállítását értjük. Egyéb kiszolgáló munkák közé soroljuk az anyagelőkészítéssel, állványozással, a munkahely takarításával járó munkákat. Azonos bedolgozó létszámnál — az előkészítő és kiszolgáló munkák párhuzamos szervezésének biztosítása mellett — a bedolgozási munkák szükséges műszakszámának csökkentése még akkor is csökkenti az átfutási időt, ha az egyébként nem jár az összes műszakszám csökkenésével. A Maximenkó módszerrel való falazásnál például egyes eddig bedolgozási jellegű munkaműveletek (téglaadagolás) kiszolgáló munkává változnak, amit segédmunkás végez. Az összes műszakszámon belül tehát a bedolgozás szükséges műszakszáma csökken. Ennek megfelelően az átfutási idő is csökken a kiszolgáló munka párhuzamos szervezése esetén. Különös jelentősége van ilyen vonatkozásban az előgyártásnak, mert akkor a kiszolgáló munkához szükséges műszakszám is csökken.

Az átfutási idő függ a bedolgozási munkán foglalkoztatott dolgozók létszámától. Minél nagyobb a létszám, annál rövidebb az átfutási idő. A létszám azonban nem növelhető tetszés szerint, mert a létszámnövelésnek műszaki, gazdasági és szervezési korlátai vannak.

Gazdasági korlátot jelent például az, hogy az építési átfutási idő csökkentésének van egy optimális határa, amelyen túl az átfutási idő csökkentéséből származó gazdasági eredmény kisebb, mint a létszámemelés következtében előálló felvonulási költségtöbblet.

Műszaki korlátot jelent:

- a) a szintek és fogások száma, illetve a szintenként és fogásonként kialakítható munkahelyek száma,
- b) a csak egymásután kapcsolható munkanemek és természeti folyamatok (beton kötése) időigénye (műszakon belüli megszakítások).

A szervezés korlátaival később bővebben foglalkozunk, azonban már itt is rámutatunk, hogy ma a szervezési okokból eredő időveszteség igen jelentős részét képezi a tényleges átfutási időnek.

3. AZ ÉPÍTÉSI ÁTFUTÁSI IDŐ TARTAMÁT MEGHATÁROZÓ TÉNYEZŐK

Az építési átfutási idő elhúzódása ma közismert tény. Nemcsak hazánkban foglalkoznak ezzel a szakemberek, hanem az összes népi demokráciákban. Sőt — mint ismeretes — a Szovjetunió Kommunista Pártjának XXI. Kongresszusa is nagy figyelmet szentelt ennek a kérdésnek.

Meg kell azonban jegyeznünk, hogy amikor szakembereink és közvéleményünk egyöntetűen megállapítják, hogy az építési átfutási idő hosszú, általában nem tudományosan megalapozott tényadatok összehasonlításával vonják le ezt a következtetést, hanem rendszerint a kapitalista időkben szerzett megfigyeléseiket veszik alapul. Jelenleg sajnos nem rendelkezünk olyan mutatóval, amely megbízhatóan jelezné, mennyi az építés szükséges — indokolt — átfutási ideje. Így végeredményben azt sem lehet megállapítani, mennyivel hosszabb a szükségesnél az építési átfutási idő. A Központi Statisztikai Hivatal alkalmaz ugyan egy mutatót, amelyet „műszakilag indokolt átfutási időnek” nevez. Ez a mutató azonban nem alkalmas a szükséges átfutási idő mérésére, mert nem fejezi ki azt az időigényt, amely a szocialista építésszervezés során a műszakilag indokolt átfutási időn túl is szükséges és indokolt.

A műszakilag indokolt átfutási idő átlagának a műszaki fejlődés előrehaladásával állandóan csökkenni kell. Az előregyártás és gépesítés magasabb foka az indokolt műszaki (technológiai) átfutási időt is csökkenti. Bár meg kell jegyeznünk azt is, hogy a nehéz gépek szerelése viszonylag megnyújtja a felvonulási időt, tehát vannak ellenkezőleg ható tényezők is, mindent összevetve azonban nem kétséges, hogy a műszaki fejlődés jelentős időmegtakarítást jelent. Az a tény például, hogy igyekszünk az épületbe minél kevesebb nedvességet vinni, a természeti folyamatok (száradás, kötés) idejének nagymértékű lerövidítését teszi lehetővé. Nem lehet tehát a tényleges átfutási időt egy mereven elképzelt műszakilag indokolt átfutási időhöz viszonyítani, már azért sem, mert a műszakilag indokolt átfutási időt nem lehet statikusnak felfogni. Fejlettebb technikával dolgozunk, mint mondjuk 25 évvel ezelőtt, a tényleges átfutási idő mégis hosszabb. Ennek oka az, hogy a műszaki fejlődés időcsökkentő tendenciája a szervezés adott feltételei és hiányosságai miatt nem tud érvényesülni.

A szervezés adott feltételei bizonyos mértékben indokolják és szükségessé teszik azt, hogy az építési idő a műszakilag indokolt időnél szervezési okokból hosszabb legyen. A szocialista építővállalatnak nemcsak *egy adott építkezést* kell jól megszerveznie, hanem az *egy időben folyamatban levő összes építkezéseit*. Az egy időben folyamatban levő építkezések gazdaságos szervezése az egyes munkafolyamatok ésszerű elosztását (átlapolását) teszi szükségessé. Az átlapoló termelés-szervezés bizonyos mértékig meghosszab-

bítja ugyan az átfutási időt, de a dolgozók folyamatos foglalkoztatása, a felvonulási költségek viszonylagos csökkenése, az anyag-, gép-, és szállítóeszközellátás ütemessége miatt ésszerű és gazdaságos megoldás.

Az építési átfutási idő csökkentése ellen ható tényező a szocialista építésszervezés azon törekvése is, hogy dolgozóit egész éven át — télen is — foglalkoztassa. A dolgozóknak a szociális normák betartásával történő elhelyezése, a fokozott munkavédelem is meghosszabbítja a felvonulási időt.

A kapitalista építési vállalkozót mindez nem érdekelte. Ha a pénz rendelkezésre állt, annyi embert tudott az építkezésen alkalmazni, amennyit csak akart (illetőleg amennyit a munkaterület „műszakilag indokoltá” tett). Utána nem törődött azzal, mi lesz a dolgozókkal. Ennyiben tehát a szocialista termelésben nemcsak műszaki, hanem szervezési okok is „indokolják” a szükséges átfutási időt.

Hangsúlyozottan alá kell azonban húznunk, hogy az előbb említett objektív körülmények a műszaki és szervezési tényezők figyelembevételével indokolt átfutási időt határozzák meg, nem pedig a jelenleg tűrhetetlenül hosszú tényleges átfutási időt. A tényleges átfutási idő elhúzódását olyan szervezési hiányosságok okozzák, amelyek sem objektívnak, sem szükségszerűnek nem tekinthetők. Ezek a szervezési hiányosságok, amelyek szükségtelenül elhúzzák az építési átfutási időt, a beruházó és kivitelező oldaláról egyaránt jelentkeznek: egyrészt a tervfegyelem, másrészt a kooperáció hiányosságai. Következményükként az építőipari kapacitás szétforgácsolódik, és így nem jut annyi erőforrás egy-egy építkezésre (anyag, munkaerő, gép, szállítóeszköz stb.), mint amennyire a folyamatos munkavégzés érdekében szükség lenne.

Hangsúlyoznunk kell továbbá, hogy bár a fent említett okokból a szocialista gazdaságban több tényező hat az átfutási idő alakulására, mint a kapitalista gazdaságban, ez egyáltalán nem jelenti azt, hogy a szocialista termelésben a tényleges átfutási időnek szükségszerűen hosszabbnak kell lennie. Minden lehetőségünk meg van arra, hogy nálunk a műszakilag indokolt átfutási idő alacsonyabb legyen, mint kapitalista viszonyok között.

Az 1958. évi statisztikai adatok elemzése során is sajátos ellentmondást tapasztalhatunk. Az építőipar túlteljesítette termelési tervét, ugyanakkor az előirányzott építményeknek csak 83,2 százalékát adta át. Ez az ellentmondás akkor keletkezik, ha az építőipar termelési terve nincs összhangban a kivitelezendő építményekkel, az építőipar programjával. Az építőiparral szemben valóban mindig sokkal több építési igény jelentkezik és mindig sokkal több építményen is dolgozik, mint amennyinek kivitelezése anyaggal, géppel, munkaerővel fedezett termelési terve szerint lehetséges lenne. Ez a többlet is az erőforrások szétforgácsolódását okozza, ugyanakkor lehetővé teszi, hogy az építőipar túlteljesítse a termelési tervét még akkor is ha az eredetileg tervbevett építményeket nem is fejezi be.

Leegyszerűsítve a kérdést, könnyen belátható, hogyha egy építmény egy év alatt történő felépítéséhez 100 dolgozó szükséges, de a szóban forgó 100 dolgozó egyszerre három azonos építményen dolgozik egy időben, akkor mind a három építmény három év alatt készül el. Ha ezeket egymásután vennénk munkába, akkor egy építmény két évvel, egy pedig egy évvel hamarabb elkészülhetne. Ha a népgazdasági szinten rendelkezésre álló munkaerő kétszer annyi építkezésen dolgozik egy időben, mint amennyi indokolt, az építkezések átfutási ideje kétszerese lesz az indokolt átfutási időnek. Ez

a leegyszerűsített modell népgazdasági méretekben is illusztrálhatja, hogyan hat ki az erőforrások szétforgácsolása az építési átfutási időre.

Hogyan áll elő ilyen helyzet? Miért nincs összhangban az építőipar terve (és ezzel a rendelkezésre bocsátott erőforrások) a programjával, a kivitelezendő létesítményekkel?

Az építőipar tervének és programjának összhangját elsősorban népgazdasági szinten az éves tervekészítés során kell megvalósítani. Az építőipar terve a beruházási és felújítási terv építési feladataira épül. Mivel a tervjavaslat-készítés időszakában a következő év építkezéseinek műszaki előkészítése még igen hiányos, lehetővé válik, hogy az építmények nagy része a szükségesnél alacsonyabb kivitelezési értékkel kerüljön be a programba (minthogy az építkezések nincsenek kellőképpen előkészítve, ez nem ellenőrizhető). Ezáltal a forintban megállapított építési tervvel szemben több építmény kerül a programba, mint amennyi abból kivitelezhető. 1952 óta minden ezzel kapcsolatos minisztertanácsi határozat kimondja, hogy előkészítés nélkül építkezést a tervbe beállítani nem szabad, ennek azonban eddig nem sikerült kellőképpen érvényt szerezni.

Súlyosbítja a problémát az is, hogy a limiten aluli ipari beruházási kereteket a beruházó szervezetek mértéken túl elaprózzák, valamint az is, hogy az ipari felújítási keretek építési hányada is nagyon decentralizált. Egy-egy ipari üzem általános és gyors felújítása helyett az üzemek igen nagy részében évről évre állandóan viszonylag kisösszegű felújítási építésre van keret.

A beruházási és felújítási kereteken túl az ún. „egyéb” hitelforrások felmérése a népgazdasági tervben becslésen alapul. Állandó jelenség, hogy az ilyen pénzügyi források (vállalatfejlesztési alap, önköltségcsökkentő vagy exportfejlesztés célját szolgáló bankhitelek, községfejlesztési alap stb.) sokkal nagyobb mértékben igényelnek építési kapacitást, mint amennyire a terv lehetőséget biztosít. Az ilyen pénzforrásokon alapuló, kapacitással nem fedezett igények sokszor nagy erkölcsi támogatást élvezve, szaporítják az anyagi erőforrásokkal nem fedezett építkezések számát. Mindehhez még hozzájárul, hogy az építési vállalatok lemaradásai, az ún. áthúzó építkezések, a tervében rendelkezésre álló építési kapacitást csökkentik, illetőleg emelik a megvalósítandó programot.

Az eddigiek alapján elmondhatjuk, hogy az országos építési termelési terv és program összhangja csak a tervfegyelem legszigorúbb megtartása mellett valósulhat meg. Volt olyan nézet is, hogy helyes lenne ezekre a tervszerűtlenségekre is fedezetet biztosítani a tervben nagyobb tartalék beállításával és akkor nem okoznának zavarokat. Véleményünk szerint az ilyen tartalék csak további feszültségeket idézne elő.

A kivitelező hatóságok építési termelési tervének és programjának összhangja még kevésbé biztosított, mint azt az országos szinten bemutattuk. Ennek oka az, hogy a kivitelező hatóságok (ÉM, KPM, tanácsok stb.) építőipari termelési tervét az eddigi gyakorlat szerint bizonyos korrekciókkal bár, de mégis „bázisalapon” állapították meg ahelyett, hogy az egyes kivitelező szervezetek profiljába tartozó programra építették volna. Ha például az épített igénye csupa értékhatáron felüli magasépítés, akkor a fennálló rendelkezések szerint kénytelen az Építésügyi Minisztériumhoz fordulni az összes igényével, hiába van részére más kivitelező szervezeteknél

kapacitás biztosítva. Ez az ellentmondás akkor lenne feloldható, ha az építőszervezetek részére a termelési keretszámokat csak az építési program ismeretében hagynánk jóvá, vagyis a programot még a keretszámok kialakítása előtt tisztáznánk, amikor is a kellőképpen tisztázott program egyúttal meghatározná az egyes kivitelező szervezetek termelési tervét is.

Ez a tervezési módszer megszüntetné azt a helytelen állapotot, hogy egyes kivitelező szervezetek termelési tervükhöz viszonyítva túl vannak terhelve, más szervezetek pedig esetleg „szabad kapacitással” rendelkeznek. A túlterhelt szervezetek eleve szétforgácsolják erőforrásaikat, mert a tervben kijelölt programban szereplő építkezések megindítása részükre kötelező. A látszólagos szabad kapacitással rendelkező építési szervezetek pedig vakuumszerűen szívják magukhoz és elégitik ki a tervszerűtlenül jelentkező további építési igényeket.

A tervében fellépő, sokszor spontán, ötletszerűen keletkező építési igények is tervszerűtlenül növelik az építőipari programot és dezorganizálják a kivitelezést. Van olyan káros szemlélet, hogy az építkezéshez csak pénz kell és akarát, a többi megy magától. Ez semmiképpen nincs így. Az ilyen „terven felül” fellépő igények csak akkor valósulhatnak meg, ha az erőforrásokat a tervben szereplő létesítmények elől vonják el. Széthúzzák a munkaterületet, elaprózzák az erőket, végső soron ezért súlyos károkat okoznak. Ha a központi vezetés alatt álló építőipari vállalatok nem vállalják ezeket a munkákat, megtalálják az építetők a kivitelezőt szövetkezeti vonalon vagy valamelyik „házilagosan” működő építőszervezetnél. Ez az oka annak, hogy 1958-ban az építőipari szövetkezetek 209,2 százalékra, a házilagos kivitelező szervezetek 120,9 százalékra teljesítették tervüket. Sokszázmillió forintos nagyságrendben vonta el ez a túlteljesítés a tervben szereplő létesítmények elől az erőforrásokat.

Igen gyakran fordul elő, hogy egy-egy építkezést azért kell lelassítani, sőt esetleg ideiglenesen le is állítani, mert a soron következő anyag vagy a szükséges gép hiányzik. Ez év második negyedévében is egész sor termelőszövetkezeti istállóépítkezés jelentős ideig faleyenben várta, hogy a földémelemek megérkezzenek. A betonelemgyártó ipar nem győzte legyártani azt a mennyiségű földémeleget, amelyre — hirtelen jelentkező igény miatt — egy időben szükség lett volna.

Az építkezésekhez szükséges erőforrások szétforgácsolódása szinte önmagában hordja a további szétforgácsolás lehetőségét és valóságos „circulus vitiosus” alakul ki. Ha ugyanis az erők indokolatlanul sok helyre vannak elosztva, ez annyiszor több anyagdepóniát, gépet, szállítóeszközt jelent, megnehezedik az anyagellátás, az ellenőrzés stb. Ha viszont például földémelet-hiány miatt leáll egy építkezés, ez egyúttal azt is jelenti, hogy a dolgozók folyamatos foglalkoztatása érdekében egy újabb építkezést kell megkezdeni, ami tovább rontja a helyzetet.

Az ilyen és hasonló szervezési hiányosságok is arra mutatnak, hogy az építésszervezés ma már nem elégedhet meg egy-egy építkezés jó megszervezésével. Egy-egy építkezésre mindig van elegendő anyag, gép, munkaerő, szállítóeszköz stb. Célul kell kitűzni az olyan magasszínvonalú szervezést, amely lehetővé teszi, hogy összes egy időben folyamatban levő építkezésen is meg legyen minden szükséges erőforrás. Mi ennek az előfeltétele?

Véleményünk szerint elsősorban az építőipari terv és program összhangjának a megteremtése. Ez megköveteli:

- a) az építkezések előkészítésének megjavítását, a perspektivikus terven alapuló beruházási politikát, a beruházási és felújítási építési keretek koncentrációját;
- b) az egyéb forrásból fedezett építkezések tervszerűvé tételét;
- c) a terv és program helyes elosztását a kivitelező szervezetek között;
- d) az építőipar egységes irányítását;
- e) a kivitelező vállalatok termelésének programozását. A kivitelező vállalatban kell végső soron az építőipari feladatokat és a tervben rendelkezésre bocsátott erőforrásokat összehangolni. A helyes alapokra épülő, jól elkészített vállalati programozás, amelyik egy-egy építkezés műszaki adottságait összehangolja a szervezés adott lehetőségeivel, egyúttal meghatározza az építkezés szükséges átfutási idejét is.

Az építőipari terv és program összhangjának megteremtése bizonyos változást igényel a tervszemléletünkben is. Nem szabad megengedni, hogy pénzgazdálkodási okok akadályozzák az egészséges építési átfutási idő kialakulását. Ha egy építkezésre szükség van, akkor nem engedhető meg, hogy az esetleg a pénzügyi keretek hiánya miatt folyjék lassan, ami ma elég gyakran előfordul (lásd az átmenő lakásépítkezésekre biztosított beruházási kereteket, a felújítási építési keretek évről évre való „csöpögtetését” stb.). Ha tehát egy építkezés elhatározott és megvalósítható, arra a pénzügyi fedezetet biztosítani kell; olyan építkezésekre, amelyek a tervbe nem férnek be, pedig nem szabad pénzügyi fedezetet adni, mert ezek csak a tervben szereplő építkezések elől vonják el az erőforrásokat.

Ma már mindenki tudomásul veszi, ha a gépipar egy-egy egyedi gépmegrendelést besorol, és kapacitását figyelembe véve megállapítja annak gyártási és szállítási idejét. Az építőipar szervezett munkája is megköveteli azt, hogy kapacitás-helyzetét figyelembe vegyék. Ehhez azonban az is szükséges, hogy az építőipar munkája is szervezettebb legyen.

Az építőipar munkájában meg kell javítani a belső kooperációt. A magyar építőipari vállalatok szakosítása a műszaki fejlődés előmozdítása érdekében történt, a tapasztalatok szerint azonban a szakosított vállalatok között (fő- és alvállalkozók között) a kooperációt nem tudjuk kielégítően megszervezni. Erre mutat az a tény, hogy általában az épületek szerkezeti (fal, földem, tetőszerkezet) munkáinak kivitelezési idejével nincs különösebb baj, az átfutási idő nagy része akkor telik el, amikor a befejező alvállalkozói munkák folynak. Sem a fő-, sem az alvállalkozók nincsenek kellőképpen és együttesen érdekeltté téve az átfutási idő csökkentésében. Ezért szükséges:

- a) a kooperáció szűkítése azon a vonalon, ahol a szervezés hiányossága miatt ez indokolt. Ilyen kezdeményezések történtek már az év elején is a központosított szakipar bizonyos decentralizációjával,
- b) olyan tervmethodikai és finanszírozási változtatások, amelyek a kivitelezőket az építmények gyors átadására ösztönzik (például a teljes saját termelési érték helyett a generál termelési érték előtérbe helyezése, a forgóalapgazdálkodás bevezetése a részinkasszók helyett, az átfutási idő premizálása stb.).

Nem elegendő önmagában az a célkitűzés, hogy csökkentjük az átfutási időt. Ehhez meg kell teremteni azokat az előfeltételeket is, amelyek ezt lehetővé teszik. Az átfutási idő jelenleg indokolatlannak látszó hosszúsága csak mutatója azoknak a tervezési, szervezési és kooperációs hiányosságoknak, amelyek jelenleg az építőipar munkájára kihatnak.

4. AZ ÁTFUTÁSI IDŐ STATISZTIKAI MEGFIGYELÉSÉNEK JELENLEGI HELYZETE

Mint a fentiekben bizonyítani szándékoztuk, van ún. indokolt építési átfutási idő, amelyet műszaki és szervezési okok tesznek szükségessé. A tényleges átfutási idő ennél jóval hosszabb és ha ez a különbség nem is indokolt, a jelenleg fennálló szervezési és kooperációs hiányosságok mellett feltétlenül fennáll. Ahhoz, hogy ezt a nem indokolt többletidőt megszüntessük, illetve csökkentjük, az ezt előidéző alapvető okokat kell kiküszöbölni.

Az indokolt átfutási idő műszaki és szervezési tényezőkből áll. A műszaki fejlesztés és a szervezés állandó javítása az indokolt átfutási időt is állandóan csökkenti.

A statisztikai megfigyelés eddig nem terjedt ki arra, hogy az átfutási idő alakulását tényezőnként vizsgálja. Így az indokolt átfutási idő statisztikai módszerekkel még nincs megállapítva. Folytak kísérletek mind Magyarországon, mind külföldön ún. átfutási időtartam-normák megállapítására. Mivel azonban egyelőre a szervezési okokból szükséges időt felmérni nem tudjuk, ezek a normák nem a műszaki megalapozottság, hanem a műszaki becslés jellegével bírnak és mivel igen nagy szóródást átlagolnak, gyakorlati felhasználásuknak kevés lehetősége van.

Eredményt értünk el viszont a tényleges átfutási idő színvonalának mérésével. 1955 óta évente egy nap (szeptember 30.) keresztmetszetében megfigyeljük a folyamatban levő építkezések koncentrációjának helyzetét, ezenkívül minden befejezett építmény átfutási idejét is figyelemmel kísérjük.

A folyamatban levő építkezések koncentrációját két mutatóval szemlélteti a Központi Statisztikai Hivatal:

- a) a folyamatban levő építményeken foglalkoztatott átlagos munkáslétszám,
- b) az 1 millió forint generálkivitelezési értékre jutó munkáslétszám mutatójával.

Mindkét mutató alapvető hibája az, hogy az építmények kivitelezési értékének összetételében bekövetkezett változásokat is tükrözi, és ezért nem mutatja tisztán a koncentráció alakulását. A munkáslétszám önmagában továbbá azért nem jellemző a koncentráció alakulására, mert a termelékenység emelkedése az egy építményre jutó átlagos létszámot nyilván csökkenti.

Ezenkívül — mint fent már kifejtettük — adott körülmények között nem az építményre, hanem funkcionálisan összefüggő építményekre (építési helyre) koncentrált erőket kell megfigyelni.

Véleményünk szerint sokkal megalapozottabb az átfutási idő színvonalának megállapítása (ez magába foglalja az építkezések koncentrációjának hatását is), ha a befejezett építkezések átfutási idejének alakulását kísérjük figyelemmel. Nem szükséges ezt a tényleges időt egy erősen kritizálható becsléssel megállapított ún. műszakilag szükséges átfutási időhöz viszonyítani, elegendő, ha az alakulás dinamikáját kísérjük figyelemmel. Ennek a megfigyelési módszernek azonban olyannak kell lennie, hogy egyértelműleg meg lehessen belőle állapítani, hogy az adott időszakban csökkent vagy emelkedett az előző időszakhoz képest az építési átfutási idő. Ebben az esetben ösztönző konzekvenciákat is lehet kapcsolni ehhez a mutatóhoz. Az alábbiakban közöljük ezzel kapcsolatos javaslatunkat.

Meg kívánjuk még jegyezni, hogy a további fejlődés során helyesnek tartjuk az indokolt átfutási idő megfigyelését is. Ehhez azonban előbb ki kell dolgozni a megfelelő módszereket. Az építőipari vállalatok programozási rendszerének bevezetése lesz az alapja ennek a megfigyelésnek.

5. AZ ÉPÍTÉSI ÁTFUTÁSI IDŐ VIZSGÁLATA

Az építmények építési átfutási idejének kialakulását mint már említettük számos tényező befolyásolja. E tényezők lehetnek: az építmény nagysága, fajtája (lakóépület, ipari épület stb.), az építkezésen foglalkoztatható létszám, gép- és anyagellátás, a kivitelezésnél alkalmazott szerkezetek és technológiai eljárások stb. E tényezők az építési átfutási idő kialakulására gyakorolt hatásuk mértékében és irányában különböznek egymástól és együttesen alakítják ki egy-egy építmény építési átfutási idejét. Attól függően, hogy a különböző tényezők egy-egy építmény kivitelezésénél milyen mértékben érvényesülnek, lesz az építmény építési átfutási ideje rövidebb vagy hosszabb.

Két vagy több építmény építési átfutási idejének összehasonlításánál természetesen nem lehet valamennyi tényezőt figyelembe venni, mert ez az összehasonlítást igen bonyolulttá tenné. Ezért az építési átfutási idő vizsgálatára javasolt módszer kidolgozásánál e tényezők közül csak a legjellemzőbbeket — az építmény terjedelmével általában arányos kiviteli forintértéket és az épület fajtáját, építménycsoportok szerinti hovatartozását — vehettük figyelembe.

Az a körülmény, hogy az építési átfutási időt kialakító különféle műszaki és szervezési tényezők közül csupán kettőt vehettünk figyelembe természetesen azt jelentette, hogy azonos építményfajtákon belül, az azonos értékű (generálköltségvetési összegű) építmények építési átfutási ideje jelentős szóródást mutatott. A szóródást nyilvánvalóan a számításnál figyelembe nem vett egyéb tényezők — mint például a kivitelezésnél foglalkoztatott építőipari munkások átlagos létszáma stb. — különböző mértékű érvényrejutása okozta.

Annak következtében, hogy az egyes kivitelező szerveknél kivitelezett építmények építménycsoportok szerinti, illetve a költségvetési összeg nagysága szerinti összetétele nagy szóródást mutatott, az átfutási időre vonatkozó adatok egyszerű összehasonlítása két vagy több kivitelező vállalat között nem volt lehetséges. Ugyanez volt a helyzet két különböző időszakban átadott épület építési átfutási idejének összehasonlításával kapcsolatban is. Ezért szükséges olyan vizsgálati módszer kidolgozása és alkalmazása, mely lehetővé teszi:

a) az építmények országos szinten számított átlagos építési átfutási idejének meghatározását építménycsoportonként (épületfajtánként) tetszőleges költségvetési összegű építményekre vonatkozóan,

b) különböző kivitelező szervezetek által átadott építmények átlagos építési átfutási idejének összehasonlítását,

c) különböző időszakokban (években) kivitelezett építmények átlagos átfutási idejének összehasonlítását.

A fenti célkitűzések megvalósítása érdekében az alábbi módszert dolgoztuk ki és alkalmaztuk az 1958. évben átadott építmények építési átfutási idő adatainak feldolgozásánál.

Az építési átfutási időre vonatkozó adatok feldolgozása a Központi Statisztikai Hivatal által engedélyezett jelentőlapok felhasználásával történt. Az 1958. évi építőipari statisztikai utasítások értelmében ugyanis valamennyi állami építőipari vállalat egy-egy építmény befejezése, illetve átadása után köteles volt jelentőlapot kitölteni az átadott építményekről és azt a Központi Statisztikai Hivatal szerveinek megküldeni. A jelentőlap az átadott építményekre vonatkozó legfontosabb műszaki és pénzügyi adatokat tartalmazta, köztük:

- a) az építmény építménycsoportjának jelzőszámát
- b) az építmény generálköltségvetési értékét (ezer forintban)
- c) az építmény építési átfutási idejét (naptári napokban).

(A jelentőlapokat a vállalatok nemcsak az új építményekről, hanem a felújítási, tatarozási, átalakítási stb. munkákról is kitöltötték, ha azokat a fővállalkozói szerződés alapján végezték. Minthogy a számítási eljárás alkalmazásánál a számítás egyszerűsége mellett az adatok teljességének feldolgozására is törekedtünk, ezeket az építkezéseket együtt kezeltük az új építkezésekkel. Kétségtelen azonban, hogy pontosabb adatokat kaptunk volna, ha az egyes építménycsoportokon belül további, minőségi csoportosítást végzünk. Így például lehetett volna a megfigyelési egységeket új építkezések és egyéb építkezések szerint csoportosítani.)

A rendelkezésre álló jelentőlapok adatait tehát először építményfajta szerint csoportosítottuk. Az egyes építménycsoportokba tartozó építményeket százezer forintos csoportközökkel tovább csoportosítottuk. Azokban a csoportokban, ahol a csoportosítás eredményeként nagyon kevésszámú (4—6 vagy ennél kevesebb) megfigyelési egység került, két-három csoportot összevontunk, s ezután egyszerű számtani átlag segítségével meghatároztuk minden értékcsoporthoz a csoportba tartozó építmények átlagos építési átfutási idejét és átlagos generálköltségvetési értékét.

A csoportosított adatok például az ipari épületek tekintetében az alábbi képet mutatták (Lásd az 1. táblát.)

Az így nyert átlagos építési átfutási idő adatokat olyan koordináta rendszerben ábrázoltuk, melynek vízszintes (X) tengelye az építmények átlagos értékének, függőleges (Y) tengelye pedig az építmények átlagos építési átfutási idejének ábrázolásához tartalmazott megfelelő beosztást. Az ábrázolás eredményeként egy pontdiagrammot kaptunk, mely szemléltetően mutatta az épületek költségvetési értéke és átlagos építési átfutási ideje közötti kapcsolat tendenciáját (1. ábra).

A pontdiagrammból azonban nem lehetett megállapítani azt, hogy egy tetszőleges nagyságú ipari épületnek mennyi volt az átlagos építési átfutási ideje. A pontdiagramm ugyanis csak meghatározott — az 1. táblában szereplő — költségvetési értékű építményekre vonatkozóan adott felvilágosítást az átlagos építési átfutási időről. Tetszőleges értékű épület átlagos építési átfutási idejére vonatkozóan azonban csak folytonos görbe adható útmutatást. A pontdiagrammban ábrázolt pontokat összekötni azonban nem lett volna helyes, mert az egyes értékcsoporthoz tartozó épületek átlagos építési átfutási idejének szóródása miatt a pontokat összekötő vonal a szóródásnak megfelelően ingadozott volna.

Szükség volt tehát egy olyan folytonos görbe szerkesztésére, amely egyrészt monoton, másrészt a koordináta síkon ábrázolt pontokhoz legjobban illeszkedik. A pontdiagrammhoz legjobban illeszkedő görbe fogalma

alatt azt a görbét értettük, amelyhez a pontdiagramm egyes pontjai a legközelebb vannak, vagyis amelyeknél az egyes pontoknak a görbétől való távolsága minimális. Az illeszkedés mértékének mérőszáma a távolságok négyzeteinek összege, illetve az átlagos négyzetes eltérés (a négyzetreemelésre azért van szükség, mert a pontok részben a görbe alatt, részben felette helyezkednek el és ettől függően a távolságuk előjele pozitív vagy negatív volt, ami az összeadást nem tette lehetővé).

1. tábla

*Az 1958-ban átadott ipari épületek
átlagos generálköltségvetési értéke és átlagos átfutási ideje*

Sor- szám	Csoportköz (ezer forint)	Megvizsgált építmények száma (f)	A vizsgált építmények	
			átlagos generál- költségvetési értéke (ezer forint)	átlagos építési átfutási ideje (naptári nap)
1	2	3	4	5
1	50—99	544	73	124
2	100—199	448	143	185
3	200—299	177	245	266
4	300—399	89	344	288
5	400—499	61	450	324
6	500—599	49	542	352
7	600—699	40	652	384
8	700—799	33	754	441
9	800—899	17	842	483
10	900—999	24	947	443
11	1 000—1099	11	1 045	465
12	1 100—1199	13	1 146	538
13	1 200—1299	10	1 252	690
14	1 300—1399	6	1 352	596
15	1 400—1499	7	1 454	485
16	1 500—1599	8	1 566	646
17	1 600—1699	6	1 643	688
18	1 700—1799	6	1 747	748
19	1 800—1999	6	1 875	599
20	2 000—2199	5	2 138	929
21	2 200—2399	7	2 261	491
22	2 400—2499	9	2 496	714
23	2 500—2799	5	2 569	994
24	2 800—2999	2	2 840	815
25	3 000—3499	11	3 233	798
26	3 500—3999	10	3 713	862
27	4 000—4999	5	4 345	906
28	5 000—6999	8	5 792	923
29	7 000—9999	5	8 366	1234
30	10 000 felett	5	14 066	1367

Az átlagos négyzetes eltérés meghatározása a feltételezett görbék esetében nem okozott különösebb számítási nehézséget, azonban az idevonatkozó számítási eljárás részletes ismertetésével e cikk keretén belül nem foglalkozhatunk.¹

¹ A számítási módszert lásd: *Krekó—Párniczky—Pintér—Theiss* „Korreláció és trendszámítás”. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1958.

A pontoknak a koordináta síkon való elhelyezkedését figyelembe véve próbaszámításokat végeztünk annak érdekében, hogy a pontdiagrammhoz legjobban illeszkedő görbe egyenletét meghatározhassuk.

A próbaszámítások eredményei alapján a pontdiagrammhoz illeszkedő matematikai görbék közül az

$$Y' = A \cdot X^b$$

alakú egyenlettel jellemezhető görbe bizonyult legmegfelelőbbnek.

Természetesen feltételezhető, hogy a próbaszámítások során meg nem vizsgált más típusú görbék közül található olyan, amelyik pontosabban illeszkedik a pontdiagrammhoz. Esetünkben azonban a görbe illeszkedésének mértéke a megkívánt pontossági követelményeknek megfelelt és így a további próbaszámításoktól eltekintettünk.

A pontok elhelyezkedését vizsgálva az is kitűnik, hogy a keresett görbe az X tengely felé hajló parabola, tehát X hatványkitevőjében szereplő „ b ” értéke egynél kisebb.

Az A együttható és a b hatványkitevő számszerű értékének meghatározására azt az elvet használtuk fel, hogy a legkedvezőbb A és b kiválasztása esetén a négyzetes eltérés összege minimális.

Ha tehát az eltérések négyzetösszegét a A együttható és b hatványkitevő függvényében írjuk fel, olyan kétváltozós függvényt kapunk, melynek a két változó (A és b) szerinti parciális differenciálhányadosa nullával egyenlővé téve, az A és b számszerű értékének meghatározására szolgáló kétismeretlenes normál egyenletrendszerrel szolgálatja.

Ennek matematikai bizonyításával e cikk keretén belül szintén nem foglalkozhatunk. Csupán azt a mechanikus számítási eljárást ismertetjük, amely a normálegyenletek megoldásaként nyert képletek segítségével tetszőleges számú építmény esetére lehetővé teszi az ilyen típusú görbékre vonatkozó A és b konstansok számszerű értékének meghatározását.

A számítási eljárás egyszerűbbé tétele érdekében célszerű a fenti egyenlet mindkét oldalának logaritmusát számítani, mert ezáltal a meghatározandó ismeretlen hatványkitevő szorzó tényezővé válik. Ennek megfelelően az egyenlet logaritmizált alakja a következő lesz:

$$\log Y' = \log A + b \log X$$

A fenti képletben a $\log Y'$ az egyenlet alapján kiszámított átlagos építési időtartam tízesalapú logaritmusát, $\log X$ a vizsgált nagyságú épület generál kiviteli forintértékének logaritmusát, az A és b pedig a meghatározandó konstans értékeket jelenti.

Az ipari épületekre vonatkozó regressziós görbe egyenlete:

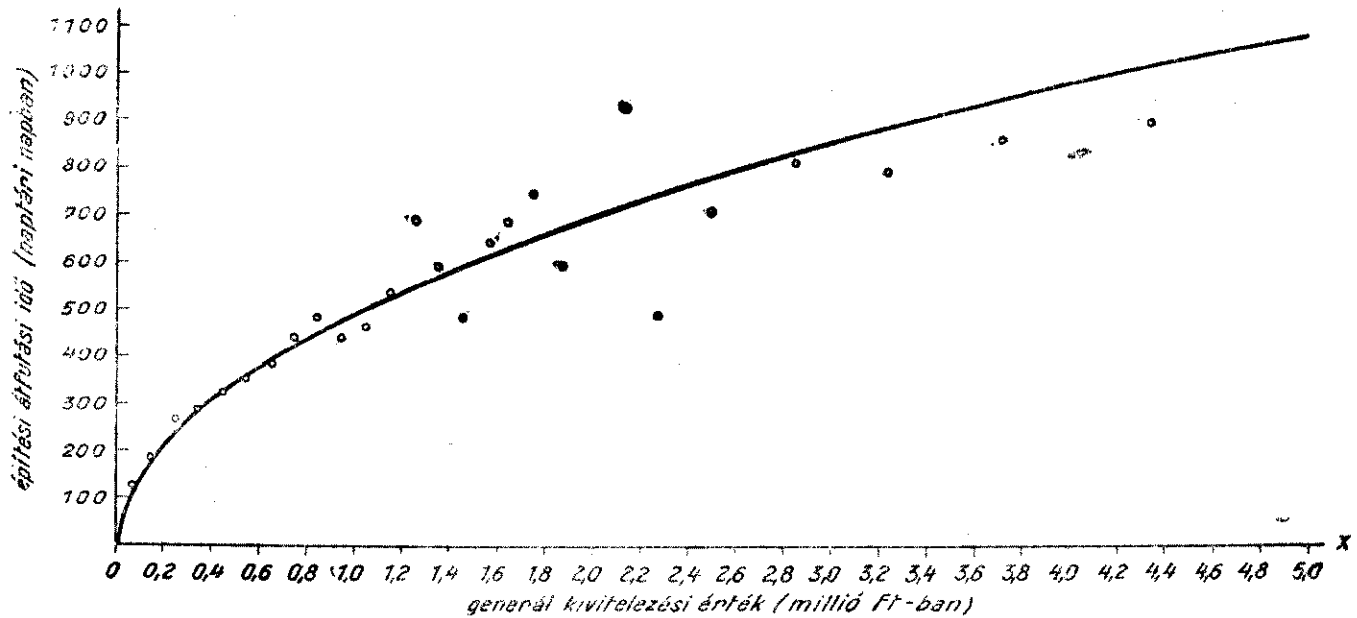
$$Y' = 14,62 \cdot X^{0,507625}$$

illetve logaritmizált alakban:

$$\log Y' = 1,165047 + 0,507625 \cdot \log X$$

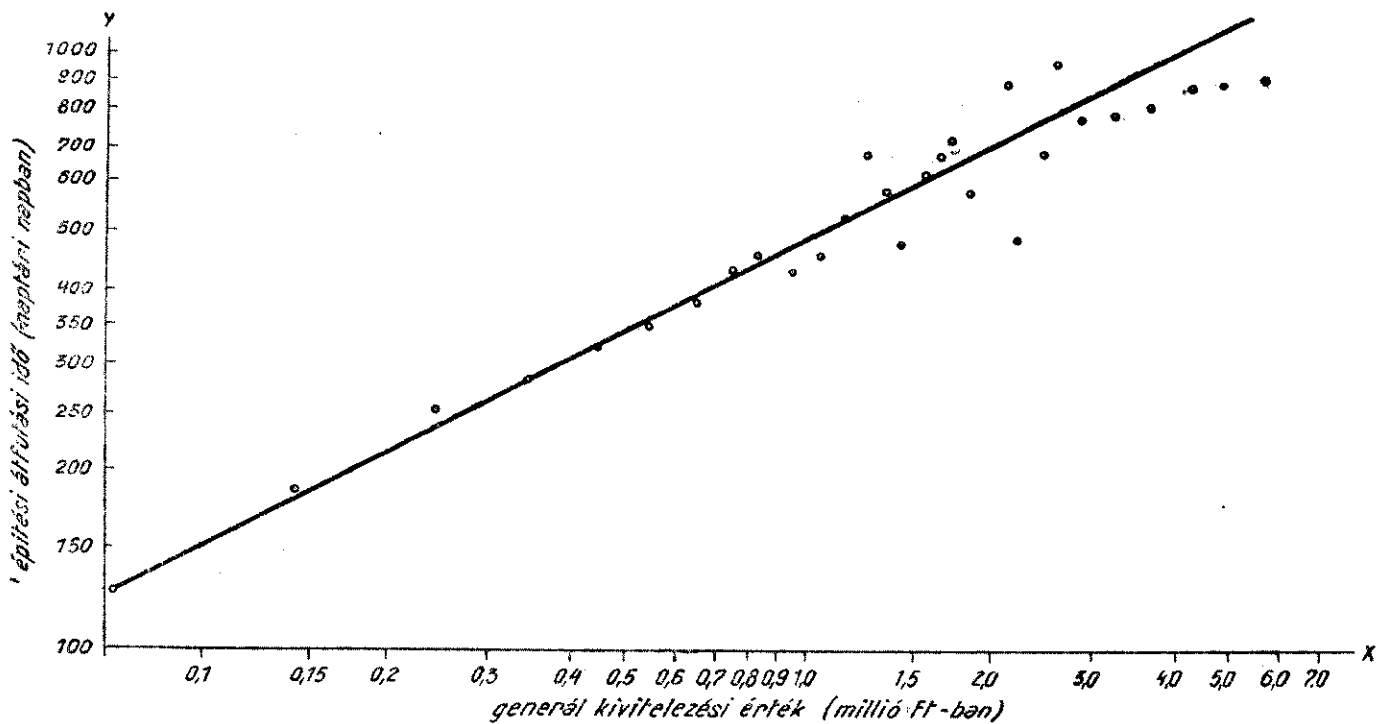
A görbe a fentiekben meghatározott egyenlet alapján a koordináta síkba berajzolható (1. ábra). A számítás menete a 8. pontban közölt számszerű példa alapján követhető.

1. ábra. A regressziós görbe ábrázolása természetes léptékben

Megjegyezzük, hogyha mind az X mind az Y tengelyen logaritmikus léptékű beosztást alkalmazunk, a regressziós görbe egyenessé transzformálható és ezáltal az építési időtartam és a generálköltségvetési értékek logaritmusai között lineáris kapcsolat létesíthető. (2. ábra).

2. ábra. A regressziós görbe ábrázolása logaritmikus léptékben

A fentiekben ismertetett eljárás szerint minden építménycsoportra vonatkozóan kiszámítottuk az átlagos építési időtartam meghatározására szolgáló regressziós egyenleteket. A regressziós egyenletek segítségével meg lehetett állapítani, hogy az azonos értékű épületek átlagos építési időtartama miként alakult. Az így nyert adatokat táblázatba foglaltuk. A táblázat valamennyi építménycsoportra tartalmazza az azonos nagyságú építményekre vonatkozó átlagos építési átfutási idő adatokat. Az ily módon meghatározott átlagos építési átfutási idő adatok természetesen nem normadatok, nem az indokolt, szükséges átfutási időt mutatják, hanem csupán az 1958-ban átadott épületek átlagos tényleges átfutási idejét, ami az indokolt építési időnél jelentősen hosszabb.

6. A VÁLLALATOK ÁLTAL ADOTT ÉPÍTMÉNYEK ÁTLAGOS ÉPÍTÉSI IDŐTARTAMÁNAK ÖSSZEHASONLÍTÁSA

Az 1958-ban átadott építmények átlagos építési átfutási idejének meghatározására vonatkozó, fentiekben ismertetett módszert természetesen nem volna helyes alkalmazni az egyes vállalatokra vonatkozó átlagos építési átfutási idők meghatározásánál. Ennek elsősorban az az oka, hogy egy-egy vállalatnál igen kicsi az azonos építménycsoportba tartozó átadott építmények száma. Két vállalat által átadott épületek átlagos építési átfutási idejének összehasonlítása ezért az országos szinten számított átlagos építési átfutási időtől való eltérés mértékének megállapításával történhet.

A vállalatok által 1958-ban átadott építmények átlagos építési időtartamának az országos szinten mért átlagos építési átfutási idővel való összehasonlítása az alábbiak szerint kitöltendő űrlapok segítségével történik.

Az űrlapon fel kell sorolni a vizsgált vállalat által 1958-ban átadott építmények sorszámát, megnevezését, építménycsoportjainak jelzőszámát, továbbá az építmény generálköltségvetési értékét és építési időtartamát. (Lásd a 3. táblát.) Meg kell jegyezni azonban, hogy természetesen az eljárás csak közelítő pontosságú számításokat eredményez. Helyesebb lenne és pontos eredményt csak az nyújtana, ha a vizsgált épület generálkivitelezési értékét helyettesítenénk a megfelelő építménycsoportra vonatkozóan meghatározott regressziós egyenletbe és az így meghatározott Y értéket tekintenénk a vizsgált épület országos átlagos építési időtartamának. Ennek ily módon történő meghatározása azonban igen sok és körülményes munkát igényelne.

A számítás segítségével megállapíthatjuk azt, hogy a vállalatok által átadott épületek átlagos építési átfutási ideje milyen mértékben tér el az országos átlagos építési átfutási időtől.

Ez a mutatószám alkalmasnak látszik arra, hogy segítségével meghatározhassuk az egész vállalat által átadott épületek átlagos építési átfutási idejének alakulását. Az e tárgyban kiadott 55/1959. sz. Miniszteri Utasítás végrehajtásának eddigi tapasztalatai ezt a feltevést alátámasztották.

Megjegyzendő azonban, hogy ha az űrlap 8. rovatában közölt adatok összegét elosztjuk az űrlap 4. rovatában közölt adatok összegével, megkapjuk a vállalati szinten számított átlagos építési átfutási időt naptári napokban. Természetesen ezt az adatot különböző kivitelező szervek által átadott építmények átlagos átfutási idejének összehasonlítására nem lehet felhasználni, mert az egyes vállalatoknál nem azonos az átadott építmények átlagos generálkiviteli értéke; az átlagos építési átfutási idő kialakulása viszont nagymértékben ettől függ.

7. KÉT KÜLÖNBÖZŐ IDŐSZAKBAN ÁTADOTT ÉPÜLETEK ÁTLAGOS ÉPÍTÉSI ÁTFUTÁSI IDEJÉNEK ÖSSZEHASONLÍTÁSA

Az építési átfutási idő alakulását időről időre össze kell hasonlítani annak érdekében, hogy az átfutási idő csökkentésére irányuló intézkedések eredményét ellenőrizni lehessen. Különösen fontos ez a kivitelező vállalatoknál, amelyeknél az építési átfutási idő csökkentésére irányuló intézkedések konkrét feladatok formájában jelentkeznek, és az intézkedések eredményét számszerűen meg kell tudni állapítani.

A vállalati szinten számított átlagos építési átfutási idő alakulását lényegében ugyanazzal a számítási eljárással hasonlítjuk össze a korábbi időszakban elért eredményekkel, mint ahogyan a vállalati szinten számított átlagos építési átfutási időnek az országos átlaggal való összehasonlítása történt.

A vállalat által a vizsgált időszakban átadott építmények átfutási idejének és generál költségvetésének szorzatát összeadjuk, és az így nyert összeget elosztjuk ugyanezen építmények generálköltségvetési összegének és az ezekhez tartozó országos átlagos átfutási időnek a szorzatával nyert összegekkel.

$$\frac{\Sigma (\text{tényleges építési idő} \times \text{generál érték})}{\Sigma (\text{országos átlagos építési idő} \times \text{generál érték})} \times 100$$

Az így nyert százalék azt mutatja meg, hogy a vállalat által a vizsgált időszakban átadott építmények átlagos építési átfutási ideje hány százalékát képezi az 1958-ban átadott épületek országos szinten számított átlagos építési átfutási idejének.

Ezeket a számításokat a vállalatok először az 1958-ban átadott építmények adatainak feldolgozásával végezhetik el és a számítás eredményei alapján megállapíthatják, hogy a vállalati szinten mért átlagos építési átfutási idő milyen mértékben tér el az országos átlagtól.

Az 1959-ben átadott építmények adatait figyelembe véve ugyanezt a számítást kell elvégezni oly módon, hogy a táblázatot kibővítjük három további rovattal.

Generál érték és		Átfutási idő indexe
súlyszám	átfutási idő	
szorzatainak összege		$\frac{\Sigma 4 \cdot 6}{\Sigma 4 \cdot 5} \cdot 100$
$\Sigma 4 \cdot 5$	$\Sigma 4 \cdot 6$	
9	10	11

A tábla 9. rovatában a 7. rovatban közölt adatok folyamatosan összegezett (kumulált) értéke kerül. A táblázat 10. rovatában viszont a 8. rovatban közölt adatok folyamatosan összegezett értékadatait kell közölni. A táblázat 11. rovatába kell beírni a 10. és 9. rovatokban közölt adatok alapján kiszámított százalékot:

$$11. \text{ rovat} = \frac{10. \text{ rovat}}{9. \text{ rovat}} \times 100$$

Az előbbieken ismertetett űrlapnak e három rovattal való kibővítése lehetőséget nyújt arra, hogy a vállalatok az egész év folyamán figyelemmel kísérjék az építési átfutási idő átlagos hosszúságának alakulását és minden egyes építmény átadása után meg tudják állapítani, hogy az addig átadott építmények adatait figyelembe véve hány százalékkal hosszabb vagy rövidebb a vállalati szinten számított átlagos építési átfutási idő mint az országos átlag.

Tekintettel arra, hogy az 1959-ben átadott építmények építési átfutási idő adatainak hasonlítása ugyanahhoz a bázishoz — az 1958. évi országos

szinten számított átlagos adatokhoz — történik, a két viszonyítás eredményei alapján következtethetünk a vállalati szinten számított átlagos építési átfutási idő két időszakban történt eltérésére.

Az építési átfutási idő csökkentésére irányuló intézkedések hatását természetesen nem lehet az intézkedés évében közvetlenül érzékelni, mert az építési átfutási idő általában több hónapig tart és mérése, illetve összehasonlítása, csak befejezett építmények vonatkozásában történhet meg.

8. PÉLDA AZ ALKALMAZOTT SZÁMÍTÁSI ELJÁRÁSOK BEMUTATÁSÁRA

A számítási eljárás ismertetése során elmondottak pontosabb megvilágítása érdekében az alábbiakban közöljük az 1958-ban átadott ipari épületek átlagos építési átfutási idejét meghatározó regressziós görbe egyenletének kiszámítását. A regressziós görbe egyenletében szereplő A együttható és b hatványkitevő számszerű értékének meghatározása az 1. táblában közölt adatok felhasználásával történt. A táblát a számítási eljárás során további adatokkal bővítettük ki. A tábla további rovataiban az egyes értékkategóriákba tartozó épületek átlagos költségvetési értékének és átlagos építési átfutási idejének logaritmusai szerepelnek. A további két rovatban ezeknek a gyakoriságukkal súlyozott értékét tüntettük fel és ez alapján történt a $\log X$ és $\log Y$ értékek súlyozott számtani átlagának meghatározása:

$$\log \bar{X} = \frac{\Sigma f \log X}{\Sigma f} = \frac{3738,805300}{1627} = 2,297975$$

$$\log \bar{Y} = \frac{\Sigma f \log Y}{\Sigma f} = \frac{3793,442149}{1627} = 2,331556$$

A $\log \bar{X}$ és $\log \bar{Y}$ ismeretében minden egyes értékcsoporthoz meghatároztuk az egyes $\log X$ és $\log Y$ értékeknek az átlagtól való eltérését és az x és y értékeket a táblán feltüntettük. A táblán az xy szorzatok és az fxy értékek is szerepeltek, valamint az x^2 és ennek a gyakoriságával súlyozott értéke az fx^2 is kimutatásra került. Az fxy és fx^2 szorzatokat összeadtuk és ezek hányadosaként határoztuk meg a b hatványkitevő értékét.

$$b = \frac{\Sigma fxy}{\Sigma fx^2} = \frac{176,723993}{348,139102} = 0,507625$$

Az A együttható logaritmusának meghatározása az alábbi egyenlet alapján történt

$$\log A = \log \bar{Y} - b \log \bar{X}$$

Ezek értékeit a fenti egyenletbe behelyettesítve:

$$\log A = 2,331556 - 0,507625 \cdot 2,297975 = 1,165047$$

Ezek figyelembevételével az ipari épületekre vonatkozó regressziós görbe egyenlete

$$\log Y' = 1,165047 + 0,507625 \cdot \log X$$

Numerikus alapra átrendezve:

$$Y' = 14,62 X^{0,507625}$$

Az egyenletbe tetszőleges kivitelezési forintértékeket (X értékeket) behelyettesítve, bármilyen értéknagyságú ipari építményre vonatkozóan megkaphatjuk az átlagos átfutási idő értékét.

Ugyanilyen módon határoztuk meg valamennyi építménycsoportra vonatkozóan az 1958-ban átadott építmények átlagos építési átfutási idejét jellemző regressziós egyenleteket.

Az egyenletek alapján készült el a fentiekben már említett táblázat, mely az átlagos építési átfutási idő adatokat építménycsoportonként a generálkölségvetési összeg nagysága szerinti csoportosításban tartalmazza.

Egyes építménycsoportok átlagos építési átfutási ideje
a generálkölségvetési összeg szerint

2. tábla

Generálkölségvetési érték (ezer forint)	Ipari	Kereskedelmi	Igazgatási	Kulturális	Szociális
	épületek átlagos építési átfutási ideje (naptári nap)				
50.....	107	105	103	103	117
75.....	131	127	125	123	143
100.....	152	146	143	139	165
150.....	186	177	172	166	203
200.....	215	203	197	188	235
250.....	241	226	218	207	263
300.....	265	246	237	224	289
350.....	286	265	255	245	312
400.....	306	282	271	254	334

1958-ban átadott egyes építmények adatai

3. tábla

Sor- szám	Megnevezés	Épít- mény csoport	Generál- érték	Súly- szám	Tény- leges építési idő	Generálérték és	
						a súlyszám	az átfutási idő
						szorzata	
						4·5	4·6
1	2	3	4	5	6	7	8
1	Dunakeszi Járműjavító	51	1539	599	852	921 861	1 311 228
2	Butanol lepárló	51	427	325	501	138 775	213 927
3	Műszaki Egyetem trafóház ..	51	505	343	524	173 215	264 620
4	Műszaki Egyetem Izotóp laboratórium	51	380	306	431	116 280	163 780
5	Lenin krt. 64 (üzlet)	54	238	226	202	53 788	48 076
6	Pallace Szálló Bp. (konyha).	54	1255	493	556	618 715	697 780
7	Szabadság Szálló Bp. (homlokzat)	54	451	298	276	134 398	124 476
8	Margitszigeti Nagyszálló ...	54	1359	511	316	694 449	429 444
9	Fertődi utca (konyha).....	54	309	246	190	76 014	58 710
10	Béke úti étterem	54	332	265	775	87 980	257 300
11	Irodaház Bp.	55	356	271	88	96 476	31 328
12	Dunakeszi Általános iskola .	56	2246	531	241	1 192 626	541 286
13	Műszaki Egyetem Kémia Tanszék	56	550	291	395	160 050	217 250
14	Műszaki Egyetem Vill. Tsz.	56	1050	393	989	412 650	1 038 450
15	Fiastryúk utcai Óvoda	57	1367	629	396	859 843	541 332
	Összesen	—	—	—	—	5 737 120	5 938 987

Az országos szinten számított átlagos építési átfutási idő adatokat tartalmazó fenti mintájú táblázatot valamennyi kivitelező vállalat megkapja és a vállalati szinten számított átlagos építési átfutási idő összehasonlítását az országos átlaggal a fenti táblázat adatai alapján végzik el. Az alábbiakban példaképpen közöljük az egyik vállalat 1958-ban átadott építményeinek összehasonlítását tartalmazó számításokat.

A vállalati szinten számított átlagos építési átfutási időnek az országos átlaghoz való hasonlítása a fenti adatok viszonyításával történik

$$\frac{5\,938\,987}{5\,737\,120} = 1,0352 \text{ azaz } 103,52\%$$

A vizsgált vállalat által átadott épületek átlagos átfutási ideje tehát — azonos értékű épületeket figyelembe véve — 3,52 százalékkal magasabb, mint az országos átlag.

Két vállalat közül annál a vállalatnál rövidebb az épületek átlagos átlagos átfutási ideje, amelyiknél a fenti módon számított átfutási index kisebb.

Abban az esetben, ha ugyanazon vállalat két különböző évben átadott épületeinek figyelembevételével akarjuk meghatározni az átlagos átfutási idő változását, ugyanúgy járunk el, mint két különböző vállalat átfutási idejének összehasonlításánál.

Első lépésként megállapítjuk az első évben (például 1958-ban) átadott építmények figyelembevételével az országos szinten számított átlagos építési időtartamtól való eltérés mértékét, azután pedig ugyanazokat az országos átlag adatokat bázisnak tekintve meghatározzuk a későbbi évben (például 1959-ben) átadott építmények átlagos építési időtartamának az országos átlagtól való eltérését.

Nyilvánvaló, hogy a vállalati szinten számított átlagos építési átfutási idő csökkenéséről csak akkor lehet beszélni, ha a későbbi évben átadott építmények építési időtartamának figyelembevételével számított átfutási idő index kisebb, mint a korábbi évben volt.

DEÁK FERENC —LUKÁCS OTTÓ:

TANULMÁNYÚT A SZOVJETUNIÓ KÖZPONTI STATISZTIKAI HIVATALÁBAN

A szovjet és a magyar statisztikai hivatal közötti szorosabb kapcsolatok az 1950. évre nyúlnak vissza. Az azóta eltelt időszak alatt négy alkalommal (1951-ben, 1955-ben, 1956-ban és 1959-ben) jártak magyar statisztikusok a Szovjetunióban a szovjet statisztika tapasztalatainak tanulmányozása céljából. Ez évben május 11-től 28-ig, négytagú delegáció¹ tanulmányozta a Szovjetunió Központi Statisztikai Hivatalában a szovjet statisztikusok munkáját. A szovjet statisztikusok két alkalommal jártak hazánkban az elmúlt években: 1953-ban *Nikolaj Ivanovics Gorbátov*, 1958-ban pedig *Vaszilij Fjedorovics Monahov* vezetésével *Andrej Ivanovics Levasev* és *Mihail Szemjonovics Markin* elvtársak. E tanulmányutak és látogatások során a hivatali kapcsolatok őszinte baráti, elvtársi kapcsolattá mélyültek.

Ez évben a Szovjetunióban járt magyar küldöttség elsősorban az ágazati kapcsolatok mérlege, az ipari, építőipari és beruházási statisztika, valamint az új technika (gépesítés, automatizálás, specializáció és kooperáció) legfontosabb — általában az utóbbi években felmerült — statisztikai kérdéseivel foglalkozott. Az említett témakörökre vonatkozóan a tapasztalatcsere teljes áttekintést nyújtott a statisztikai munka minden fontosabb kérdésében. A küldöttségnek alkalma volt áttekinteni a statisztikai munka komplex gépesítésével kapcsolatban eddig elért eredményeket is. Ezenkívül, bár az idő rövidsége miatt kevésbé részletes módon, lehetőség nyílt a leningrádi területi szervek, a *Vesztnik Sztatisztikai szerkesztősége*, valamint a Központi Statisztikai Hivatal Oktatási Osztálya munkájának tanulmányozására is. Ez utóbbi területeken is elsősorban a munka megjavítását szolgáló újabb intézkedések, eredményes módszerek megismerése állt előtérben. A tanulmányút során szerzett gazdag tapasztalatok a következőkben foglalhatók össze.

ÁGAZATI KAPCSOLATOK MÉRLEGE

A Szovjetunió Központi Statisztikai Hivatalában folyamatban vannak az ágazati kapcsolatok mérlege összeállításához szükséges előkészítő munkák. Jelenleg még nem dőlt el véglegesen, hogy az összeállítandó mérleg milyen szerkezetű lesz. Az alapvető metodikai és az adatok begyűjtésére

¹ A delegáció tagjai *Lukács Ottó*, a Központi Statisztikai Hivatal főosztályvezetője, *Kenessey Zoltán* és *Deák Ferenc*, a Központi Statisztikai Hivatal osztályvezetői, valamint *Huszár István*, az MSzMP Központi Bizottsága Államgazdasági Osztályának munkatársa voltak.

vonatkozó módszertani kérdések tisztázása után elkészült első tervezetben kétféle mérleg szerepel, az egyik a Magyarországon készített mérleghez hasonló értékbeni mérleg, a másik egy természetes mértékegységekben kifejezett mérleg, melynek oldalrovatában a legfontosabb anyagok, fejrovtában pedig a felhasználók szerepelnek. Ez utóbbi mérlegben mind a közvetett, mind a közvetlen felhasználást fel kívánják tüntetni.

A megbeszélések során a magyar delegáció ismertette az ágazati kapcsolatok Magyarországon készült mérlegét, amely iránt nagy érdeklődés mutatkozott, nemcsak a tábla szerkezetére és az alapbizonylatokra vonatkozóan, hanem olyan kérdések tekintetében is, melyek az árakkal, a szállítási költségekkel vagy a készletező vállalatok elszámoltatásával kapcsolatosak. A megbeszéléseken szó esett a felhasználható adatforrások köréről, különösképpen az elosztási és felhasználási statisztika párhuzamos alkalmazásának lehetőségeiről is.

Az ágazati kapcsolatok mérlegével összefüggő statisztikai munkát mindkét országban nagymértékben elősegíti az a tárgyalások során kölcsönösen kifejtett vélemény, hogy a szocialista országokban nem lehet elegendőnek tekinteni csak az egyes ágazatok közötti összefüggések vizsgálatát, hanem rendszeresen el kell készíteni a teljes összefüggést feltáró mérleget.

IPARSTATISZTIKA

Az iparstatisztika területén — ugyanúgy, mint a továbbiakban ismertett területeken is — elsősorban az újabb eredmények és tapasztalatok megismerésére törekedett a delegáció. Figyelemmel az ipar igazgatásának átszervezésére, a statisztikai munka nagyfokú gépesítésére és egyéb, a gazdaságosság fokozott érvényrejutását elősegítő már meghozott vagy folyamatban levő határozatokra, közérdeklődésre tarthatnak számot a szervezeti kérdések. Az iparstatisztikai főosztály 1957 óta érvényben levő szervezeti felépítése a következő:

Központi-közgazdasági osztály,
Nehézipari osztály,
Gépipari osztály,
Könnyű- és élelmiszeripari osztály,
Természeti erőforrások osztálya,
Önköltség és munkaügyi osztály.

Az ipari főosztály egyes osztályainak feladatköre — csak a legfontosabb kérdésekre szorítkozva — a következőkben összegezhető.

A központi-közgazdasági osztály dolgozza ki az összes módszertani kérdéseket, megszervezi az adatok feldolgozását, s felhasználva az ipari (nehéz-, gép-, könnyű- és élelmiszeripari) osztályok adatait, összesítéseket és elemzéseket készít. Munkáját nagymértékben elősegíti az, hogy összesített termelési adatokat kap a gépi részlegtől. Az osztály állítja össze a kiadványokat, a sajtó részére készített és egyéb jelentéseket is.

A nehézipari, a gépipari, valamint a könnyű- és élelmiszeripari osztály a természetes mértékegységben mért termékadatokat gyűjti be, elsősorban a műszaki-gazdasági mutatókat vizsgálja, s ezekre vonatkozóan végez elemzéseket. Feladatkörükbe tartozik a munkájukkal szorosan összefüggő metodikai kérdések kidolgozása is.

A természeti erőforrások osztálya komplex kérdésekkel foglalkozik. Felméri, hogy milyen és mennyi természeti kincsel rendelkeznek, ezek területileg hol helyezkednek el, mennyi a készlet stb. A feldolgozott adatok a távlati tervezéshez, az ipar telepítéséhez nyújtanak segítséget.

Az önköltség és munkaügyi osztály a munkáslétszám, a beralap, az átlagbér, a termelékenység és az önköltség kérdéseivel foglalkozik. Legfontosabb feladatuknak a termelékenység és az önköltség mérése tekintetében az új, hatékonyabb mérési módszereknek kidolgozását tekintik.

A tanulmányút során az iparstatisztika területén tanulmányozott legfontosabb kérdésekről az alábbiakban kívánunk tájékoztatást adni.

A Szovjetunióban az iparstatisztikai adatokat legrészletesebb bontásban évenként egyszer dolgozzák fel, és pedig 253 ágazatra vonatkozóan. Negyedévenként 74 ágazatra, havonta pedig 27 ágazatra összevontan állítják össze a statisztikát. A távirati úton bekért gyorsjelentésekben az összevonas még nagyobb mérvű, 13 nagy csoportban közlik az adatokat. Az egyes ágazatokba mindig az iparvállalatot sorolják be, a termékek túlnyomó többségének iparági hovatartozása alapján, ha a profil megváltozik, a vállalatot átsorolják. Az átsorolást azonban csak abban az esetben hajtják végre, ha nem konjunkturális, szezonális változásról van szó.

Az ipar strukturáját részletes ágazati bontás alapján vizsgálják. Nézetük szerint a részletes ágazati bontás feltétlen szükséges, mert lehetőséget ad az arányok változásának elemzésére. Az arányokat jelenleg a termelési érték alapján vizsgálják, de szükségesnek tartják, s ezért a helyi szerveknek ajánlották, hogy az ipar egyes ágazatainak arányát a létszám alapján is számítsák ki. Ami az arányok vizsgálatára alkalmazott különböző módszereket a termelési érték, a tényleges munkaráfordítások, vagy az ún. fix-munkaráfordítások alapján végzett számításokat illeti, véleményük szerint egyik módszer mellett sem lehet határozottan állást foglalni, minthogy egyik sem helyettesítheti a másikat, a mutatók tartalma nem azonos, mindegyik mást mutat. A Magyarországon alkalmazott módszerek tekintetében elsősorban az iránt érdeklődtek, hogy az árak torzító hatásának kiküszöbölése milyen eljárások segítségével történik.

A szovjet iparstatisztikában a termékek termelésének megfigyelése 5 naponként, 10 naponként, havonként, negyedévenként és évenként történik. A megfigyelés 5 naponként kb. 20 termékre (nyersvas, acél, hengerelt áru, szén, olaj, színesfémek, tehát zömében nehézipari), 10 naponként pedig kb. 70 (közöttük könnyű- és élelmiszeripari) termékre terjed ki. Havonta — mintegy 500 termék távirati úton, s további 150 termék posta-jelentések útján bekért adatai alapján — összesen kb. 650 termék termelési adatainak alakulását figyelik meg. Negyedévenként a statisztika mintegy 2400 termék, az éves jelentés pedig kb. 3000 termék megfigyelésére terjed ki. Feltehető, hogy a megfigyelésre kerülő termékek köre a jövőben bővülni fog, jelenleg folyamatban van ugyanis egy 20 ezres termék-nomenklatura kidolgozása, melyet az elosztó szervek és az iparvállalatok részére egyaránt kötelező alapnak kívánnak tekinteni.

Igen figyelemre méltó volt a delegáció számára a megfigyelés korszerű módszere, mely szerint az 5 és 10 napos jelentéseknél a vállalatok a beszámolási időszakot követő napon reggel 10 óráig kötelesek táviratban vagy telefonon jelenteni az adatokat a területi statisztikai hivataloknak, melyek az összesítést még ugyanazon a napon távirati úton megküldik a központ-

nak. A beszámolási időszakot követő *második* napon pedig a Központi Statisztikai Hivatal az országos összesítést is elkészíti. Az 5 napos és 10 napos jelentések között — a termékek eltérő számán kívül — az a különbség, hogy a 10 napos jelentést a köztársaságok is összesítik, míg az 5 napos jelentést a területi szervek közvetlenül küldik meg a Központi Statisztikai Hivatalnak.

Az adatszolgáltatásba bevont termékek termelésének megfigyelése nem minden esetben teljeskörű. Az acéltermelés tekintetében a megfigyelés a kohászatban minden vállalatra kiterjed, a gépiparban csak azokra a vállalatokra, amelyeknek nagy acélöntödéi vannak, így az acéltermelés 97 százalékát ölelik fel az összesített adatok. A szén- és olajtermelésnek kb. 99 százalékát figyelik meg. A könnyű- és élelmiszeriparban a megfigyelés csak a népgazdasági tanács alá tartozó iparra terjed ki, amelynek termelése a népgazdaság összes könnyű- és élelmiszeripari termelésének mintegy 70—85 százalékát képviseli. Az ipar irányításának átszervezése óta ugyanis az alapvető ipar a népgazdasági tanácsokhoz tartozik, a népgazdasági tanácsi ipar termelése pedig az összipari termelésnek mintegy 73—75 százalékát teszi ki. Az egyéb iparvállalatok a helyi tanácsok alá vannak rendelve. Egyes köztársaságokban egy-egy speciális ágazat irányítását (például Azerbajdzsánban az olajiparét) külön minisztériumok végzik. Természetesen a nem ipari minisztériumoknak is vannak iparvállalatai, s az össz-szövetségi minisztériumok (például közlekedés) keretén belül is folyik ipari tevékenység.

Az iparnak ilyen szervezéséből az is következik, hogy a köztársaságok, illetve az egyes területi igazgatóságok általában sokkal több termék adatát dolgozzák fel a népgazdasági tanácsok részére, mint amennyit a Központi Statisztikai Hivatalnak megküldenek.

A más népgazdasági ágakban levő ipari kisegítő műhelyek felmérését, melyeknek termelése kb. 1—2 százalékát teszi az összipari termelésnek, általában a kisegítő gazdaságok egyszeri felvétele alapján, ötéves tervenként kétszer végzik el. A kérdőív igen egyszerű, csupán a termelés, létszám és az energiafelhasználás legfontosabb adataira terjed ki. Emellett azonban évenkénti beszámolási kötelezettséget írtak elő egyes ágazatokban (például építőipar, kereskedelem, szovhozok). Megjegyzendő, hogy ha egyes területekről újabb adat nem áll rendelkezésre, akkor az előző évi adatokat használják fel. A termelési statisztikában, a magyar gyakorlathoz hasonlóan egyes termékek termelését természetes mértékegységben az egész népgazdaságra vonatkozóan megfigyelik (például tanácsi malmok liszttermelése stb.).

A munkaügyi kérdések közül csak a legfontosabbakra kívánunk kitérni. A szovjet iparstatisztikában a keresetek szóródását általában nem vizsgálják, csak az átlagbért és a bérszerkezetet figyelik meg rendszeresen. A munkások képzettségét a bérosztályok alapján állapítják meg. Egyes munkaügyi kérdések vizsgálatánál egyszeri adatfelvételeket alkalmaznak, ez különösképpen most került előtérbe. Mint ismeretes a Szovjetunióban rövid időn belül teljesen áttérnek a 7 órás munkanapra. Az eddig elért eredmények érzékeltetésére megemlítjük, hogy jelenleg például a heti munkaidő a gépiparban $5 \cdot 8 + 6 = 46$ óra; a vaskohászatban és a vegyiparban: $5 \cdot 7 + 6 = 41$ óra; a szénbányászatban: $6 \cdot 6 = 36$ óra; az ércbányászat és a vegyipar egyes részeiben pedig $6 \cdot 6 = 36$ óra. Még ebben az évben a gépiparban is áttérnek a 41 órás munkahétre.

Alig felmérhető annak politikai és gazdasági jelentősége, hogy azokon a területeken is, amelyekben áttértek a rövidebb munkaidőre, emelkedett az egy főre számított termelékenység. Természetesen ott, ahol áttértek a növekedés kisebb, mint az egész ipar átlagában. Például amikor az iparban a termelékenység növekedése átlagosan 7 százalék volt, akkor azokban az ágazatokban, amelyekben a munkaidő rövidebb lett, az emelkedés csak 3—4 százalék volt, míg másutt az azonos munkaidővel dolgozó ágazatokban 10—12 százalék. A hétéves terv 45—50 százalékos termelékenységemelkedést ír elő egy főre, ami egy órára számítva több, mint 60 százalékos emelkedésnek felel meg, éppen a munkaidő csökkentése miatt. A termelékenység állandó növelésére ösztönzi a vállalatokat többek között az is, hogy a termelékenységet már két éve nem egy munkásra, hanem egy dolgozóra (alkalmazottakkal és ipari tanulókkal együtt) tervezik és mérik.

A műszaki-gazdasági mutatók statisztikai megfigyelése lényegében azonos a hazai gyakorlattal, nagyrészt az általunk is ismert mutatókat alkalmazzák. Jelenleg a gépiparban műszaki-gazdasági mutatókat még nem figyelnek meg, s ugyancsak megoldásra vár a kapacitások mérésének kérdése, ami biztosíthatja majd a kapacitások többoldalú, általános statisztikai elemzéséhez szükséges adatokat.

Végül röviden ismertetni szeretnénk az ipari önköltség-statisztikára vonatkozó tapasztalatokat is.

A Szovjetunióban az önköltség alakulásának vizsgálatára egy új mutató „az árutermelés egy rubelére eső költség” megfigyelését vezették be. Ezt a mutatót tervezik meg — elhagyták tehát a tervben az összehasonlítható termelés önköltségének tervezését —, s a statisztikában is ezt figyelik meg. Az önköltségi adatok megfigyelése negyedéves, ha a választék ugyanaz marad, akkor különösebb probléma nem adódik, míg ha a választék eltér a tervezettől, akkor a tényleges összetételre számítják át a tervet. Abban az esetben, ha a tervben nem szereplő gyártmányt is termelnek, akkor ennek önköltségét a vállalat határozza meg. Jelenleg az említett mutatót már prémiumtényezőként is figyelembe veszik s az alkalmazása során szerzett tapasztalatok alapján a jelentőségét úgy kívánják növelni, hogy a jövőben a vállalatok számára ez legyen a legfontosabb mutató, amely mellett a termelési terv teljesítése csak kiegészítő mutatóként szerepelhet. A témakörrel összefüggésben megemlítjük, hogy új termékeknél általában ideiglenes árat állapítanak meg, melybe a vállalat maximálisan 5 százalék nyereséget állíthat be.

Az önköltség alakulására vonatkozó beszélgetések újlag azt bizonyították a delegáció számára, hogy a Szovjetunióban az önköltség vizsgálatát a vállalati, a tervezési és a statisztikai munkában egyaránt az egyik legfontosabb kérdésként kezelik.

BERUHÁZÁSI ÉS ÉPÍTŐIPARI STATISZTIKA

Hasonló érdeklődéssel tanulmányozta a delegáció a szovjet beruházási statisztikusok munkáját is. Az imponálóan nagyvolumenű beruházási tevékenység mérésének problémái ezt önmagukban is indokolták, ezenkívül azonban szükségük volt a hazai beruházási tevékenység megfigyelésének megjavítását szolgáló tapasztalatok gyűjtésére is. A tapasztalatok a következőkben öszegezhetők.

A beruházási és építőipari statisztika a Szovjetunióban a teljes központosítás elve szerint van megszervezve. Korábban a minisztériumok gyűjtötték be az adatokat a beruházóktól és az építőipari vállalatoktól, s összesített jelentést küldtek a Központi Statisztikai Hivatal részére. Ma minden jelentés a területi igazgatóságokhoz érkezik be, innen kerülnek az adatok a Központi Statisztikai Hivatalba.

A Szovjetunió beruházáspolitikájában ma általában igen nagy jelentőséget tulajdonítanak a gazdaságosság kérdésének és a gazdaságosság elmélyültebb vizsgálatára törekszenek a statisztikában is.

A beruházási statisztikában alkalmazott mutatók köre az elmúlt években lényegében nem változott. A beruházásokról az adatszolgáltatóknak havi, negyedéves és éves jelentésekben kell beszámolniuk. Minden vállalat, intézmény, szerv stb. amely beruházást végez, havonta távirati úton, a hónap befejezése utáni harmadik napon köteles jelentést adni a tervteljesítésről.

A vállalatoknak éves és negyedéves beruházási tervük van. A havi terveket — amennyiben ilyen külön nem készül — a negyedéves tervből, munkanapok szerint számítják. A teljesítési adatok jelentése a következők szerint történik. A tárgyhónapot követő első napon a beruházó és a kivitelező összeállítja a „jegyzéket” (feljegyzést), melynek elkészítése már az előző hó 25-én elkezdődött. A tárgyhót követő első napon tehát csak azokkal az elvégzett munkákkal helyesbítik a „jegyzéket”, amelyek a 25-e és 30-a közötti időszakban valósultak meg. E módszer gyorsabb és sokkal megfelelőbb a jelenlegi magyar gyakorlatnál.

Az elszámolás módját az utóbbi időben jelentősen egyszerűsítették. Jegyzőkönyvet csak negyedévenként készítenek, havonta az építési napló alapján csak a jegyzőkönyvnél egyszerűbb „jegyzék” készül. Ez utóbbi felvétele is közösen történik, a havi jelentés tehát olyan adatokat tartalmaz, melyekben a beruházó és a kivitelező megegyezett.

A megbeszélések egyik legfontosabb témaköre a beruházási költségekkel függött össze. A beruházások, építkezések ára az elmúlt évek során a Szovjetunióban is változott. Építési, gépi és egyéb beruházások tekintetében az 1955. július 1-i költségvetési árak vannak jelenleg érvényben. Ezeket az egységárakon 1956. január 1-től bizonyos módosításokat — főleg emeléseket — eszközöltek, elsősorban a munkabérek miatt. 1958-ban csökkentettek egyes költségeket. 1959. január 1-től 10 százalékkal csökkent a technológiai szerelés ára stb. Figyelemmel arra, hogy az árváltozások ellentétes tendenciája miatt az árszínvonal megközelítően azonosnak vehető, úgy tekintik, hogy az 1955. évi árak vannak érvényben, melyek az 1959. évi áraktól, melyekkel ténylegesen dolgoznak, számottevő mértékben nem térnek el.

Az összehasonlíthatóság problémáit (ár, fogalmi kör stb.) a szovjet statisztikusok a beruházási és építőipari adatok tekintetében is igen fontos kérdésként kezelik. A beruházási adatokat éppen ezért visszamenőlegesen 1918-tól kezdve átszámították az 1959. évi árszínvonalra. Igen figyelemre méltó ezzel kapcsolatban az a tény, hogy az elmúlt 40 év alatt a Szovjetunióban 2 billió rubel összegű állami beruházás valósult meg és a hétéves terv állami beruházási összege ezzel nagyjából megegyezik, pontosan 1940 milliárd rubel.

Az adatok összehasonlíthatóságának biztosítása érdekében azt a gyakorlatot követik, hogy

- a) ha megváltoznak az árak, akkor egy időszakra — például egy évre — mind a két áron bekérik az adatokat;
- b) a beruházások strukturáját a beszámolási időszak adatai szerint veszik figyelembe.

Számítási módszereiket a beruházások összvolumenére és az építési beruházásokra vonatkozóan — az eddig szerzett tapasztalatok alapján — jónak tartják, megítélésük szerint ugyanis a Szovjetunióban — a beruházások anyagi-műszaki összetételét tekintve — igen nagy a kiegyenlítődési tendencia. Ez a gépi beruházások vonatkozásában például abban jelentkezett, hogy a szerelési munkák értékének növekedésével egyidejűleg a gépek ára csökkent.

A beruházások összetételének elemzésénél hosszabb időszakot tekintve törvényszerűnek tekintik azt a folyamatot, hogy a gépek beruházására fordított költségek hányada növekszik, a beruházások hatékonysága ugyanis megkívánja, hogy emeljék a gépi beruházások arányát az összes beruházásban, s minél több korszerű új gépet (automatát) alkalmazzanak.

A magyar küldöttség számára igen figyelemre méltó volt az a körülmény, hogy az egyéb beruházások hányada mindössze 5 százalék, annak ellenére, hogy az egyéb beruházások a tervezési költségeket is magukban foglalják. Az egyéb beruházások különben a tervezésen kívül a kutatófúrások, a káderfejlesztés és a beruházó vállalat költségeit is tartalmazzák. A tervezési munkák értéke a Szovjetunióban az egyéb beruházások említett 5 százalékos hányadából csupán 2 százalékot képvisel.

Az összes tervezési költség még akkor sem haladja meg a 3 százalékot, ha számításba veszik azokat a terveket, amelyeket külföldre készítenek (például az indiai kohómű terveit stb.). A tervezési költségek alacsony volta szorosán összefügg azzal, hogy igen sok títustervet használnak. A lakásépítkezés 90 százaléka például títusterv alapján történik.

A tervezési munkák értékének beruházásként való elszámolása tekintetében nem volt mindig azonos álláspont. 1950-ig például önálló tervező vállalatok álltak fenn és a tervezési munkák értékét a beruházás terhére fizették ki. 1950-től 1959. július 1-ig az állami költségvetés és egyéb külön források terhére valósították meg a tervezést. 1959. július 1-től kezdve a tervezési munkák értékét ismét beruházásnak tekintik. Eszerint történik a finanszírozás és a számbavétel is. Az adatok összehasonlíthatósága érdekében az 1950—1958-ig terjedő időszak tényezőit kiegészítették (felemelték) a tervezési munkák értékével.

A Szovjetunióban a beruházások lehetnek:

1. állami tervből előirányzott beruházások,
2. állami beruházások nem központosított alap(ok)ból,
3. nem állami beruházások (kolhoz- és magánberuházások).

A nem állami beruházások megfigyelését a Szovjetunióban fokozatosan bővíteni kívánják. A kolhozok például a folyó évtől kezdve évente egyszer (decemberben) beszámolójelentést kötelesek adni a felépített magánlakásokról. E jelentés bizonylaton alapul, a felépített épületeket vidéken is regisztrálni kell, az épületek használatbavételéhez — ugyanúgy mint nálunk — lakhatási engedély szükséges.

A Szovjetunióban a beruházási statisztikának igen fontos feladata az üzembehelyezett beruházások értékének és természetes mértékegységben mért terjedelmének rendszeres megfigyelése. A termelési kapacitások üzembehelyezését a tervek igen pontosan és részletesen írják elő. A statisztikai jelentésekben vállalati bontásban elsősorban ezeknek a tervmutatóknak (az üzembehelyezés időpontja, üzembehelyezendő érték és kapacitás stb.) tényleges megvalósulását figyelik meg. A Beruházási Osztály által készített jelentésekben a távirati úton kapott adatok alapján az összes fontosabb új beruházások — kohók, erőművek stb. — üzembehelyezéséről havonta tájékoztatást adnak.

Az alapvető kapacitásadatokat, mint például a kohók térfogatát hosszabb idősorokban is nyilvántartják. Nehézséget okoz a belépő kapacitások nyilvántartása azokon a területeken, amelyeken a beruházás kapacitásegységének jellege nem állandó (például a vegyiparban). Ilyen esetekben a terv szerint évente bővítik a megfigyelésre, illetve nyilvántartásra vonatkozó nomenklaturát. A kommunális beruházások természetes mértékegységben bekért adatai, így például a lakások össz- és lakóterülete hosszabb idősorokban rendelkezésre áll. (A lakóterületbe csak a szobák területe számít bele.) Ami a belépő kapacitások mérését illeti, a Beruházási Osztály csak a beruházási tervben előírt új kapacitások (rekonstrukciók) számbavételét végzi el. A Beruházási Osztály a terven felüli forrásból megvalósuló bővüléseknél csak a teljesen új kapacitásokat veszi számba.

Igen nagy súlyt helyeznek a Szovjetunióban arra, hogy a beruházások átfutási (megvalósítási) idejét csökkentsék. Figyelembe véve az ezzel kapcsolatos hazai — sajnálatosan igen kedvezőtlen — tapasztalatokat, a kérdés vizsgálata számunkra különös fontossággal bírt. A legfontosabb tanulság ezzel kapcsolatban az volt, hogy Magyarországon is célszerű lenne kidolgozni a beruházások megvalósítási időnormáit, ezeket a tervekben kötelezően elő kellene írni, betartásukat ellenőrizni kellene és az anyagi érdekeltség elvét mindenek előtt ezen a területen kellene következetesen alkalmazni. A Szovjetunióban rendelkezésre állnak az Építési Hivatal, a Tervhivatal és a Gazdasági Bizottság által 1956. február 7-én jóváhagyott beruházási normák. „A vállalatok, objektumok és építmények építési időtartamának normái” című füzetben foglaltak valamennyi beruházást megvalósító minisztérium és hatóság vállalataira kötelezően érvényesek. A norma-füzet nemcsak a beruházás időtartamára (hónapokban), hanem a beruházási összegeknek az egyes évek közötti helyes elosztására vonatkozóan is tartalmaz előírásokat. Kiterjed a népgazdaság minden ágazatára, s egyes speciális előírásokat is tartalmaz, például az erőművek esetében előírja az erőmű teljes kapacitására és az első gépcsoport üzembehelyezésére vonatkozó időtartam-normákat stb.

Mind az ipari, mind a kommunális beruházásoknál a normák magukban foglalják az előkészítő munkákat, s az alapberuházással kapcsolatos egyéb létesítmények, például üzemi lakótelep építési idejét is. Igen figyelemre méltó például az, hogy a lakásokkal foglalkozó fejezet az I—III. emeletig terjedő lakóházak építési idejét 5—7 hónapban állapítja meg. Ez az építési idő jóval rövidebb, mint nálunk, ugyanakkor a Szovjetunióban az 1956. évi normákat már 15—20 százalékkal elavultnak tekintik. Az alábbiakban egy példát közlünk a normafüzetből:

A beruházás megnevezése	Jellemzése	Időtartama norma (hó)	A beruházási összeg helyes elosztása a költségvetés százalékában	
			1 év	2 év
Hétosztályos iskola	280 tanulóra, 1 emeletes kőépület, 5000 m ³ térfogatig, kályha vagy központi fűtéssel	5	100	

A Beruházási Osztályon belül az alábbi önálló alosztályok (csoportok) működnek:

1. beruházási,
2. építési,
3. metodológiai,
4. kapacitás,
5. kommunális,
6. ágazati.

Vázlatosan ismertetni szeretnénk a delegációnak egy-két beruházási metodikai kérdésre vonatkozó tapasztalatát is.

A beruházásoknál a következő fogalmakat alkalmazzák:

- a) beruházás, építkezés (a magyar gyakorlatban: beruházási egység),
- b) objektum (a nagyobbakat külön is számba veszik). Például 7 év alatt üzembehelyezendő x milliárd kW kapacitás, a tervből ismeretes, hogy milyen erőműveket, hol kell felépíteni, ezeket a beruházásokat havonta egyedileg megfigyelik. (Nálunk a beruházási létesítmény fogalmával azonos.)

A beruházások ágazati besorolásánál alkalmazott elvek lényegében azonosak a magyar gyakorlattal. A beruházások ágazati besorolása ha nem is teljes mértékben, de megegyezik az iparral.

A termelő és nem termelő beruházásokra való csoportosításnál többek között a következő elveket alkalmazzák. Az egész városi közlekedést a kommunális ágazatban számolják fel. Az iparvállalat szállítási tevékenységével kapcsolatos beruházás természetesen termelő beruházás. A vasútnál nem tesznek olyan jellegű különbséget, mint nálunk (ti. személyszállítás és teherszállítás), hanem a vasútépítéssel összefüggő összes beruházást a termelő beruházások között veszik számba.

Úgy gondoljuk nem felesleges külön felhívni a figyelmet arra, hogy a Szovjetunióban az üzembehelyezett beruházások tekintetében igen szigorúan járnak el. A beruházásokat csak akkor tekintik üzembehelyezettnek, ha az erre vonatkozó jegyzőkönyvet felvették és a beruházás teljesen rendeltetése szerint használható.

A beruházások hatékonyságának kérdését a statisztikában egyelőre csak kisebb mértékben figyelik. Már jelenleg is azonban minden fontos objektumról kartonokat fektettek fel. Ezekről bármikor leolvasható az objektum költségvetési értéke, az, hogy a beruházás mikor kezdődött el, eddig mennyi beruházási összeg halmozódott fel stb. A kartonokon szereplő adatok lehetőséget adnak arra, hogy különböző fajlagos mutatókat számoljanak, s olyan fontos kérdéseket, mint például a megvalósítás ideje egyedileg is vizsgáljanak.

A beruházások elemzésével kapcsolatban egy-két gyakorlati módszer most van kialakulóban, így például az összes lakások 1—2 százalékára ugyancsak karton-nyilvántartást rendszeresítettek és ezek alapján kívánják vizsgálni a jövőben a lakások költségalakulását.

Igen fontos tapasztalat volt számunkra az is, hogy a számvitel és a statisztika kapcsolata a Szovjetunióban sokkal szorosabb, mint a magyar gyakorlatban. Az építési jegyzőkönyv, de minden más, a beruházással összefüggő egyéb bizonylat is egyúttal a könyvelés bizonylatát is képezi. Ez a rendszer biztosítja, hogy a statisztika és a könyvelés adatai mindenkor egyezzenek. Az építkezések elszámolásánál jelentkező differenciákat a következő hónapban korrigálják. Újszerű volt számunkra az, hogy olyan esetekben, amikor a bank nem fizet, a benyújtott számla összege szerepel a mérlegben és a statisztikában is. A fiktív összegek könyvelését és általában egész rendszerüket azzal indokolják, hogy a finanszírozás kérdését teljesen különállóan kell kezelni a statisztikától.

Az állóalap-gazdálkodás köréből a Beruházási Osztályon az üzembhelyezéssel és a kiselejtezéssel foglalkoznak elsősorban. A Szovjetunióban is igen erős a törekvés arra, hogy a befejezetlen beruházásokat csökkentsék. A befejezetlen beruházások állománya jelenleg a Szovjetunióban az egy évi beruházásnak lényegesen alacsonyabb százaléka, mint Magyarországon, annak ellenére, hogy az ipari beruházások aránya sokkal magasabb. Delegációnk teljesen egyetértett a szovjet elvtársakkal azzal az álláspontjával, hogy a befejezetlen beruházások állománya Magyarországon feltűnően magas, s ha az összetételt vizsgáljuk és a szovjet struktúra alapján számolunk, akkor a helyzet nálunk még rosszabb, figyelembe kell venni ugyanis azt, hogy az ipari beruházások megvalósítási időtartama általában hosszabb.

Az említett nyilvántartási rendszer lehetőséget ad arra, hogy a befejezetlen beruházások, építkezések elhúzódásából származó károkat vizsgálják. Ilyen jellegű elemzéseknél az alábbi képletet alkalmazzák:

$$K = K_1 (1 + p)^{t-1} + K_2 (1 + p)^{t-2} + K_{n-1} (1 + p) + K_n'$$

ahol

$K_1, K_2 \dots K_{n-1}$ — az egyes években beruházott összeg,

n — a beruházás időtartama években,

p — évenkénti veszteség (más szóval eredménykiesés) százaléka, melyet a népgazdaság összes álló- és forgóalapjainak 20 százalékában határoztak meg. A tényleges veszteség $K - (K_1 + K_2 + \dots + K_n)$.

Az új beruházások, építkezések megkezdésének statisztikai megfigyelésénél a magyartól eltérő gyakorlatot követnek. A Szovjetunióban ugyanis a beruházó vállalat köteles jelenteni, hogy mennyi az átmenő és mennyi az új beruházás, s a jelentés kiterjed arra is, hogy mennyit ruháztak be olyan objektumokba, melyeket az adott évben kell befejezni. Az építőipari szervezetek az építkezések megkezdéséről jelentést nem adnak. Ez elvileg azzal a szemlélettel indokolható, hogy a Szovjetunióban mindenért a beruházó felelős.

Újszerű volt a magyar küldöttség számára az is, hogy az építőipari vállalatok nem adnak jelentést arról, hogy a tervidőszakban hány épületet, építményt adtak át a beruházónak. Ilyen statisztikát nem rendszeresítettek abból az elvből kifolyólag, hogy a népgazdaságnak mindegy az, hogy átadták-e az épületet vagy sem, ha a beruházás ténylegesen nem termel.

Éppen ezért elegendőnek tartják, ha csak az üzembehelyezést vizsgálják és ezt a beruházótól kérik meg. Nézetük szerint, ha kétféle statisztika készülne az ellentmondáshoz vezetne. A Szovjetunióban különben is az a helyzet, hogy minden esetben az építő hagyja el utolsónak a munkahelyet. A jelenlegi helyzet is az említett gyakorlatot igazolja, mert az építővállalatok nagyon erősek, a jelenleginél jóval nagyobb munkát is el tudnának végezni, s ha a beruházások átadása terén késések vannak, ezek inkább a gépi szállításból vagy esetleg anyagihiányból származnak. Mivel az a helyzet, hogy ha az építőipari szervezet mindent megkap, akkor nagyon gyorsan építkeznek, ez is azt indokolja, hogy az átadást a megrendelő oldaláról figyeljék meg.

A Szovjetunióban jelenleg 9000 kivitelező vállalat az összes munka 85 százalékát végzi el, 15 százalék a házilagos építkezés. A 9000 állami kivitelező vállalat mellett a kolhozokban mintegy 1000 építőipari vállalat működik. A mezőgazdasági építkezéseknél az a rendszer, hogy egy vállalat több kolhoz számára végez építőipari munkát, a kolhozokban folyó építkezések túlnyomó részét azonban a kolhozok maguk végzik.

A kooperáció és szétforgácsoltság témakörét igen fontos kérdésként kezelik. Ezzel kapcsolatban megfigyelik, hogy hány munkás dolgozik egy munkahelyen. Így például az 1958. január 1-én végrehajtott összeírás adatai szerint a folyamatban levő építkezések száma kerekén 320 000 volt. A XXI. kongresszus határozata alapján ezt a számot a jövőben jelentősen csökkenteni kívánják. A magyar gyakorlattól eltérően a folyamatban levő építkezések statisztikáját szintén a beruházóktól kérték be.

ÚJ TECHNIKA

Az új technika statisztikája a Szovjetunióban is fiatal ága a statisztikának. 1948-tól önálló osztály foglalkozik az ipar, a közlekedés és az építőipar technikai fejlődésének kérdésével. Közben egy ideig — 1953-tól 1956-ig — az osztály működése szünetelt és az új technikát az ágazati osztályok figyelték meg. Az osztály hivatalos neve: „Új technika, gépesítés és automatizálás, specializáció és kooperáció osztálya”.

Az adatgyűjtés négy kérdőívben történik. Az első, ágazatonként specializált kérdőív a munkaigényes és nehéz munkák gépesítésére vonatkozik. Megfigyelik a tervet és a teljesítést, a kézzel és géppel végzett munka mennyiségét a különböző munkafolyamatoknál, továbbá a gépek és berendezések állományát és azt, hogy ebből hány gép dolgozik. Ez a kérdőív a bányászatra, az erdőgazdálkodásra és a rakodási munkákra vonatkozik, kiterjed azonban azokra az iparágakra, illetve vállalatokra is, amelyek ilyen tervvel rendelkeznek (vegyipar, egyes élelmiszeripari ágak stb.). A rendszeres megfigyelésen kívül egyedi vizsgálatok is folynak, megvizsgálták például legutóbb a belső szállítás gépesítését stb. Hasonló kérdőív vonatkozik az építőiparra is.

A második kérdőív, amely az új technika fejlesztésével és bevezetésének jelentőségével foglalkozik, lényegében felsorolás, nem statisztikai jellegű kérdőív. Ezen kell beszámolni az új gépek kipróbálásáról, s itt kell felsorolni a fontosabb kísérleteket is. Az egyes folyamatok mechanizálása és automatizálása, az új technikai folyamatok bevezetése, a legfontosabb tudományos kutató munkák felsorolása is ide tartozik. E kérdőívben elsősorban azokat az intézkedéseket vizsgálják, melyeket a szövetségi

köztársaságok minisztertanácsai hagytak jóvá, ezek száma mintegy 5500. A megfigyelésről mintegy ezer oldalas jelentést és 30 oldalas összefoglalót készítenek évente. Az építőiparra ugyanezt a mintát alkalmazzák. Itt azonban külön nomenklaturában írják elő, hogy milyen intézkedéseket kell jelenteni. Ezen gazdasági-műszaki intézkedések jelentőségét támasztja alá az a tény, hogy 1960-tól kezdve a legfontosabbakat a Szovjetunió Minisztertanácsa fogja jóváhagyni.

A harmadik kérdőív csak a gépiparra vonatkozik és a gépi berendezések modernizálásával foglalkozik. Fel kell sorolni a különböző gépfajtákat, terv- és tényszámot, azt, hogy hány gépet modernizáltak stb. A modernizálás más ágazatokban is folyik, a megfigyelés azonban ezekre nem terjed ki. A modernizálás általában azt jelenti, hogy magasabb termelékenységűvé válik a gép, mint eredetileg volt. Reprezentatív felvétellel 100 vállalatnál 4 iparágban megvizsgálták, hogy az új technika bevezetése mennyire hatékony, tehát, hogy mennyit költöttek és milyen gyors a megtérülés. Ez rávilágított arra, hogy a gépiparban a megtérüléshez még egy év sem szükséges, a vegyiparban pedig ez az idő ennél is rövidebb, mindössze 4—6 hónap. A megtakarítások tehát általában rövid időn belül lényegesen meghaladják a ráfordításokat. 1959-ben 2—3000 vállalatot kívánnak megfigyelni, ehhez különböző mutatószámokat dolgoznak ki, amelyeknek segítségével a ráfordításokat és a megtakarításokat megállapíthatják. Az eddigi tapasztalatok s a feldolgozott adatok is igen értékes tájékoztatást adnak, az anyag egységessége azonban jelenleg még nincs kellőképpen biztosítva, mert ma még lényegében minden vállalat maga határozza meg azt a módszert, amellyel a ráfordításokat és megtakarításokat megállapítja.

A negyedik kérdőív újításokkal és észszerűsítésekkel, lényegében a magyarországi újítási statisztikához hasonló kérdésekkel foglalkozik. Így például megfigyelik, hogy hány újító van, hány javaslatot tesznek, mennyit fogadtak el ebből és mennyit utasítottak el, mennyi a már bevezetett újítások száma stb.

A Szovjetunióban az új gyártmányokat a termelési tervben tervezik és a termelési statisztikában figyelik meg. Egyik speciális jelentőlapjukat a vállalati jelentésekből az igazgatóságok töltik ki oly módon, hogy a központ részére csak a tervben szereplő új gyártmányokat jelentik. Új gyártmánynak tekintenek általában minden új típust. Az új termékekre vonatkozóan a statisztika legfontosabb feladata a terv teljesítésének mérése.

Az új technika osztálya egyéb vizsgálatai során reprezentatív felvételt készített néhány fontosabb gépipari féltermékre, megfigyelve azt, hogy a termékeket hol, illetve hány helyen termelik, hova szállítják, mekkora a maximális termelési kapacitás az adott termékből a vállalatnál és mi az önköltsége.

A LENINGRÁDI STATISZTIKAI IGAZGATÓSÁG IPARI, ÉPÍTŐIPARI ÉS BERUHÁZÁSI STATISZTIKAI MUNKÁJÁNAK NÉHÁNY KÉRDÉSE

A Leningrádi Statisztikai Igazgatóságon dolgozó elvtársak messzemenő készsége és elvtársi segítő szándéka ellenére is az idő rövidege miatt a munka megismerése csak a legfontosabb kérdésekre szorítkozhatott. Az igazgatóságon összesen 134 fő, az igazgatósághoz tartozó gépállomáson ezenkívül 225 fő dolgozik. A gépállomáson gépkezelők és közgazdászok egyaránt dolgoznak. Igen érdekes szervezésnek kell tekintenünk azt, hogy míg

az igazgatóságon csak 9 ipari és 6 beruházási statisztikus dolgozik, addig a gépállomás ipari részlegén a közgazdászok száma 24, a beruházási és az építőipari részlegen pedig 15. A gépállomás lényegében kész, számszerűleg és logikailag ellenőrzött táblákat ad az igazgatóságnak.

Az igazgatóság 1300 iparvállalat, s mintegy 1600 beruházó adatait dolgozza fel. A feldolgozás oly módon történik az iparban és a beruházás területén, hogy a kérdőívek a gépállomás közgazdász csoportjához érkeznek, ahol azokat felülvizsgálják, s a fontosabb adatokat kartonokra felveszetik és összeadó gépekkel összesítik. Csak a munkaügyi statisztikát dolgozzák fel lyukkártya-rendszerű gépeken, mivel ennél többféle csoportosítást is alkalmaznak. Az adatok túlnyomó többségéről területi, szervezeti és ágazati csoportosítást készítenek, s ezeket megküldik a Központi Statisztikai Hivatal és a területi szervek részére is.

Bár nem kis erőfeszítést igényel a leningrádi statisztikusoktól az adatok feldolgozása, ez a munka mégis igen gyors. A jelentések 1-e és 4-e között érkeznek be, 6-ig fejezik be a feldolgozást, 7-én reggel átadják a teljes anyagot a Központi osztálynak, amely azt este 5 óráig leadja a nyomdába; 11-én reggel kapják vissza a korrekurát és 13—14-én nyomtatva megjelenik az Igazgatóság jelentése.

EGYÉB KÉRDÉSEK

Tanulságos volt a delegáció számára a Szovjetunió Központi Statisztikai Hivatala folyóirata, a „*Vesztnik Sztatisztiki*” szerkesztőségében folyó munkával való megismerkedés is. A „*Vesztnik Sztatisztiki*” hosszú múltra visszatekintő folyóirat, első évfolyamai a huszas években jelentek meg. A huszas évek végétől — a Központi Statisztikai Hivatal munkájának az átszervezésével és a Goszplan alá rendelésével — a „*Vesztnik Sztatisztiki*” megjelenése szünetelt addig, amíg a Központi Statisztikai Hivatal önállóságának a helyreállítására a második világháború után sor nem került.

A „*Vesztnik Sztatisztiki*” számára az utóbbi években lényeges változást jelentett a statisztikai adatok közzétételében bekövetkezett változás. A Szovjetunió Központi Statisztikai Hivatalának nincs külön nyilvános havi adatközlő bulletinje, s így a „*Vesztnik Sztatisztiki*”-re vár az a feladat, hogy az egyes évkönyvek megjelenése közti időben különböző kérdésekről táblázatos statisztikai anyagokat közöljön. A „Statisztikai anyagok” c. rovatban a folyóirat végén havonta rendszeresen közölt táblázatok nem ismétlődő jellegűek, hanem egy-egy témával (például közlekedés, beruházások stb.) foglalkoznak.

Lényegesen megnövekedtek a „*Vesztnik Sztatisztiki*” lehetőségei azáltal, hogy a folyóirat 1958-ban a kéthavi megjelenésről áttért a havonkénti megjelenésre. A folyóirat sűrűbb megjelenése iránti igény erősen kifejezést nyert a szovjet statisztikusok 1958. évi tanácskozásán, s a folyóirat új terjedelme — amellet, hogy az adatközlés számára is biztosít új lehetőségeket — kétségtelenül jelentősen bővítette az addig szűknek értékelt publikációs lehetőségeket.

A „*Vesztnik Sztatisztiki*” szerkesztési munkáival — többek között a folyóirat távlati tematikai tervével — való megismerkedés segítséget ad a „*Statisztikai Szemle*” szerkesztésében felmerülő problémák, a távlati program helyes arányainak a megoldásához.

A tanulmányúton sor került a háromnyelvű statisztikai szótárral kapcsolatos közös munkák megbeszélésére is. A Szovjetunió Központi Statisztikai Hivatala ugyanis nagy segítséget adott a magyar Központi Statisztikai Hivatal által elkészített és 1958-ban első változatban a Hivatal dolgozói részére kiadott orosz-angol-magyarnyelvű statisztikai szótár anyagának a revideálásához. A szótár 1700 kifejezésének orosz-magyar, illetve angol-magyar vonatkozású szóegyezeit sikerült többé-kevésbé kielégítő módon biztosítanunk. Az orosz kifejezések angol fordítása, illetve az angol kifejezések orosz fordítása, illetve egyeztetése tekintetében azonban a magyar szerkesztők természetesen sokkal bizonytalanabb talajon mozogtak, mint az orosz vagy angol kifejezések magyar fordítása esetében, különös tekintettel arra, hogy a szótárnak nemcsak az adott kifejezések hű, de lehetőleg a leg-
használatosabb fordítását célszerű tartalmaznia.

E probléma megoldásához a Szovjetunió Központi Statisztikai Hivatalának nemzetközi osztálya nagy segítséget adott, amennyiben elvégezte az angol kifejezések orosz, illetve az orosz kifejezések angol fordításának az ellenőrzését. Az anyag ellenőrzése az orosz és angol kifejezések egyeztetése szempontjából sokat javított a szótár minőségén. Ezenkívül számos új szó beiktatására is történt javaslat, amelyek a szótár második változatának a közzétételkor a szóanyag értékes bővülését segítik elő.

*

A magyar statisztikusok számára az elmúlt évek során a szovjet elvtársakkal való személyes találkozás mindig igen hasznos és gyümölcsöző volt. Delegációnk minden tagja ezúttal is azzal az érzéssel érkezett haza, hogy elsősorban a szovjet elvtársak igen előzékeny segítőkészsége következtében, a rövid idő mellett is gazdag tapasztalatokat szerezhettek a statisztikai munka legkülönbözőbb területeiről.

A szakmai tapasztalatok vázlatos ismertetése azonban önmagában nem nyújthat teljes értékű képet e tanulmányútról. Delegációnk tagjai éppen ezért nem mulasztják el azt, hogy beszámoljanak arról a rendkívül szívélyes, baráti légkörről, mely ott-tartózkodásuk alatt minden vonatkozásban végig kísérte őket és arról az élményről, mely szívükhöz legközelebb álló külföldi kollegáikkal és a világ első szocialista állama fővárosának megismerésével kapcsolatosak.

Ezt az alkalmat is felhasználjuk arra, hogy küldöttségünk minden tagja nevében forró köszönetet mondjunk mindazoknak a kollégáinknak és elvtársainknak, akik fáradhatatlanul azon dolgoztak, hogy e tanulmányút sikerét elősegítsék.

A kereskedelmi vonzás (szívóhatás) egyes tényezői

LACZA GÁBOR

A szocialista kiskereskedelem eladási forgalma az ország egyes területei között általában nem a lakosság számának megfelelően oszlik meg, hanem attól kisebb vagy nagyobb mértékben eltér. Az összes kereskedelmi forgalomból a fővárosban, a megyei és járási székhelyeken lebonyolított forgalom lényegesen meghaladja az ezen települések lakosságának megfelelő arányokat, vagyis az egy lakosra jutó vásárlás a városokban (és általában a járási székhelyeken) nagyobb, mint a községekben. Az ország lakosainak több mint 50 százaléka községekben él, ugyanakkor például az 1957. évben a községekben lebonyolított forgalom az országos forgalomnak csupán 27,4 százaléka volt. A forgalom területi különbözőségében két tényező játszik szerepet:

1. A lakosság foglalkozás szerinti összetétele és jövedelmi viszonyaiból adódó különbség,

2. a kereskedelmi hálózat szívóhatása.

Kereskedelmi szívóhatásnak nevezzük egyes településeknek azt a hatását, hogy más kisebb települések — általában a környék — forgalmát vonzza. Bizonyos kivételektől eltekintve a városok kereskedelmi hálózata az adott város lakosságán kívül a környék lakossága iparcikk-szükségletének kisebb vagy nagyobb részét is kielégíti. Ennek megfelelően vannak vonzasközpontok (város, közigazgatási székhely stb.) és vannak vonzaskörzetek (a város stb. körül települt községek).

A kereskedelmi szívóhatás bizonyos objektív körülmények között jön létre. Anélkül, hogy eldöntenénk e tényezők fontossági sorrendjét — mely esetenként

más és más —, a következő okokkal magyarázhatjuk azok érvényesülését adott vonzási körzeten belül:

a) gazdaságföldrajzi tényezők, közlekedési, közigazgatási és kulturális viszonyok,

b) a települések gazdasági jellegéből folyó tényezők (ipari, mezőgazdasági terület stb.),

c) a lakosság vásárlási szokásai (piacok, vásárok stb.),

d) a kereskedelem gazdaságosságára való törekvése, a kereskedelmi hálózat telepítése, az áruellátás, az áruterítés színvonala, végül

e) olyan egyéb tényezők, melyek ugyan nem általánosíthatók, de egy-egy területen jelentősen befolyásolják a kereskedelmi vonzás mértékét (üdülés, idegenforgalom, oktatási intézmények, kulturális rendezvények, kiállítások, ingavándorlás stb.).

A jövedelmi viszonyok és különösen a jövedelmekből az áruvásárlásra fordított kiadások mértéke lényegesen eltérő ugyan a lakosság egyes rétegeinél, mégis a kereskedelmi szívóhatás alakulását és terjedelmét a jelenlegi adottságok mellett az egy lakosra jutó vásárlások alapján vizsgálhatjuk.

A vizsgálódást nem végezhetjük mechanikusan, hanem csak a körülmények alapos mérlegelésével határozhatjuk meg megközelítően az egyes településeken a szívóhatás következtében lebonyolódó forgalom nagyságát.

Ismernünk kell például a vonzási központ lakóinak száma, a szívóhatás mértéke és az egy lakosra jutó vásárlások közti összefüggést. Azonos jellegű városok esetében is számottevően eltérő lehet

az egy lakosra jutó vásárlások összege. Minél nagyobb a vonzási központ lakóinak száma, annál kevésbé mutatható ki az egy főre eső forgalom alapján a szívóhatás mértéke. Mindenki előtt világos, hogy a legnagyobb abszolút szívóhatás Budapesten érvényesül, mégis az egy lakosra jutó vásárlások tekintetében egy sor vidéki város — sőt a megyei székhelyek átlaga is — meghaladja Budapestét. Salgótarjánban a bolti kiskereskedelemben az egy lakosra jutó vásárlás 10 833 forint, Miskolcon pedig csak 7 439 forint. A több mint 45 százalékos eltérés fő oka, hogy bár mindkét város hasonló kereskedelmi vonzással rendelkezik, a városok lélekszáma közötti nagy különbség (Salgótarján 25 000 lakos, Miskolc 150 000 lakos) az egy lakosra jutó vásárlások összegét — éppúgy, mint Budapest esetében — döntően befolyásolja.

Alapvető szempont az elemzésnél az is, hogy az egy lakosra jutó forgalom mértéke lényegesen eltér az egyes területeken élő lakosság foglalkozás-szerinti összetételének különbözősége miatt. A mezőgazdasági lakosság élelmiszerszükségletének egy részét saját termelvényeiből elégíti ki, míg a városi (bérből és fizetésből élő) lakosság úgyszólván teljes áru-szükségletét — a piaci vásárlásokat kivéve — a szocialista kereskedelemről szerzi be.

Az ipari településeken (tehát a bérből és fizetésből élő lakosság esetében) az egy lakosra jutó vásárlás általában lényegesen nagyobb, mint a mezőgazdasági településeken.

1. tábla

Néhány település egy lakosra jutó kiskereskedelmi forgalma 1957-ben

Ipari vagy vegyes terület	Egy lakosra jutó forgalom (forint)	Mezőgazdasági terület	Egy lakosra jutó forgalom (forint)
Vác	8200	Nagykőrös	4500
Várpalota ..	8500	Heves	4600
Mór.....	6100	Mezőtúr ..	4300

Nem elegendő a szívóhatást (s az egy főre eső forgalmat) csak globálisan vizsgálni, hanem meg kell állapítani a forgalom összetételét is. Egy-egy vonzásközpontban a szívóhatás eredményeképp elsősorban a ruházati és tartós fogyasztási cikkekből kell a helybeli lakosság arány-

számánál nagyobb forgalomra számítani. Erre utal egyébként az a tény is, hogy a nagy vonzáskörzettel rendelkező városokban a kereskedelmi munka termelékenységének mutatói kedvezőbbek. Az összes forgalmon belül magas az iparcikkek részaránya és ezekből sokkal nagyobb forgalmat tud egy-egy eladó lebonyolítani.

Annak ellenére, hogy a közigazgatási határokon keresztül igen intenzív mozgás tapasztalható a lakosság részéről, mégis a vonzáskörzetek általában a közigazgatási határokkal egybeesnek. Így az elsőfokú vonzáskörzetek a járási székhelyek körül, a másodfokú vonzáskörzetek egy-egy nagyobb város körül alakultak ki. A harmadfokú vonzáskörzet általában a megye egész területét — az első és másodfokú vonzáskörzeteket is — magában foglalja. A vonzáskörzetek egymáshoz kapcsolódhatnak, és átfedések is gyakran előfordulnak.

Végül természetes az is, hogy a szívóhatásban a hálózat területi elhelyezkedése, a boltok, egységek szakosítottasága, a kereskedelmi formák, az áruellátás színvonala, valamint az áruterítés mértéke is jelentős szerepet játszik.

A továbbiakban a kereskedelmi szívóhatást néhány példán keresztül kívánjuk bemutatni. Ehhez felhasználtuk az 1957. december 31-i kereskedelmi hálózati összeírás adatait. Ezek az adatok ugyan önmagukban nem teszik lehetővé a szívóhatás teljes, mindenre kiterjedő elemzését, de alkalmasak arra, hogy a vonzással kapcsolatos néhány alapvető kérdést, bizonyos tendenciákat bemutassunk.

A KERESKEDELMI SZÍVÓHATÁS TÍPIKUS MEGJELENÉSI HELYEI

A rendelkezésre álló hálózati adatok alapján — figyelembe véve az egy lakosra jutó forgalom alakulását — a tipikus vonzásközpontokat az alábbiakban határozhatjuk meg:

1. közigazgatási és kulturális központok (főváros, megyei és járási székhelyek),
2. ipari települések,
3. üdülő- és gyógyfürdőhelyek,
4. hagyományos közúti és vasúti csomópontok, vásártartó helységek stb.,
5. végül olyan települések, amelyeknél nemcsak egy, hanem az említett tényezők közül kettő vagy több is hat.

A hagyományos *közigazgatási és kulturális központokat* a környező települések lakossága sűrűn felkeresi. A környék lakosságának egy része mezőgazdasági termékeit itt értékesíti, másik része a vonzási központban dolgozik, tehát naponta bejár. A kereskedők már a kapitalizmus viszonyai között is ezekben a központokban alapították üzleteiket a nagyobb forgalom, a nagyobb haszon érdekében. Ezen központok jelentősége a szocializmust építő országunkban sem csökkent annak ellenére, hogy a falu iparcikkkel való ellátása összehasonlíthatatlanul jobb, mint a felszabadulás előtt volt. A központok vonzóhatása nem csökkent, sőt egyes települések iparosodásával, a bejáró dolgozók számának növekedésével még fokozódott is. Elősegítette a szívóhatás növekedését az is, hogy a szocialista kereskedelem általában ezeken a településeken fejlesztette nagyobb mértékben a szakosított hálózatát. Ilyen jellegű szívóhatás elsősorban a fővárosban, a megyei és a járási székhelyeken van.

A szívóhatásnak a közigazgatási központhoz kapcsolódó jellegét mutatják az alábbi adatok.

2. tábla
A közigazgatási központok egy lakosra jutó kiskereskedelmi forgalma 1957-ben

Megnevezés	Egy lakosra jutó forgalom	Eltérés az országos átlagtól
		forint
Országos átlag	5170	—
Budapest	9100	+ 3930
Magyei jogú városok	8200	+ 3030
A többi megyeszékhely....	9260	+ 4090
Járási székhelyek és egyéb városok	6420	+ 1250

A főváros és általában a megyei székhelyek vonzási körzete kiterjedtebb, mint a kisebb közigazgatási központoké, mert a saját körzetükön kívül még hatással vannak az egyébként szívóhatással rendelkező nagyobb településekre és azok vonzási körzetében levő helységekre is.

A közigazgatási központoknak a szívóhatásban betöltött nagy szerepét mutatja, hogy azok a községek, amelyek egyben járási székhelyek is, gyakran jelentősebb szívóhatással rendelkeznek, mint azok a városok, amelyek ugyanakkor nem köz-

igazgatási központok is. Ezt a tényt szemlélteti az alábbi táblázat.

3. tábla
Az egy lakosra jutó ruházati forgalom 1957-ben

Megnevezés	Egy lakosra jutó forgalom (forint)	
	városokban	községekben
Budapest	2248	—
Magyei jogú városok	2620	—
A többi megyeszékhely....	3247	—
A többi járási székhely ...	2136	2045
Egyéb helységeket.....	1390	598

Azokban a községekben, amelyek nem járási székhelyek, a lakosság ruházati szükségleteinek csak egy részét szerzi be, míg másik részét (mintegy felét) más városban vagy járási székhelyen.

Mind a régebbi, mind az újabb *ipari településeken* az egy lakosra eső vásárlás lényegesen meghaladja az országos átlagot. Ez a kedvezőbb jövedelmi viszonyok mellett nagyrészt a bejáró dolgozók — úgynevezett ingavándorlók — vásárlásainak következménye.

Az ingavándorlás elsősorban Budapestre és az ipari jellegű megyékre jellemző. Mivel azonban az ipari települések környékének parasztsága is jó piacot talál terményeinek, így a paraszti iparcikkvásárlások egy része is itt bonyolódik le. Hozzájárul a vonzóhatás növekedéséhez az is, hogy a kereskedelem hálózatát e településeken jobban kiépítette és fokozottan fejleszti. Ezek az ipari települések a fejlődés során a környék mintegy természetes központjává váltak.

4. tábla
Néhány ipari település egy lakosra jutó kiskereskedelmi forgalma 1957-ben

Település	Egy lakosra jutó forgalom	Eltérés	
		a városi	az országos
		átlagtól	
forint			
Dorog	15 800	+ 7 300	+10 630
Nagybátöny ..	12 000	+ 3 500	+ 6 830
Ajka.....	9 000	+ 500	+ 3 830
Oroszlány	11 200	+ 2 700	+ 6 030
Komló	8 200	— 300	+ 3 030

Az *üdülő- és gyógyfürdőhelyek* forgalma — különösen a főszezonban — az idegenforgalom miatt jelentősen meg-

növekszik. E helységek forgalmában a település állandó lakóin kívül a nyaralók, üdülők vásárlásai is jelentkeznek.

5. tábla
Az egy lakosra jutó kiskereskedelmi forgalom
1957-ben

Üdülő- és gyógyfürdőhely	Egy lakosra jutó forgalom	Eltérés	
		a városi	az országos
		átlagtól	
forint			
Siófok	15 800	+ 7300	+10 630
Harkány	15 100	+ 6600	+ 9 930
Hévíz	13 350	+ 4750	+ 8 180
Balatonfüred .	10 300	+ 1800	+ 5 130

Az átmenő közlekedési központokban, vásártartó helységekben stb. a kereskedelmi forgalom lényegesen meghaladja a lakosság számarányának megfelelő átlagos forgalmat. Ezek a települések amellet, hogy a vásárlási szokások, az átutazó forgalom kapcsán magasabb kereskedelmi forgalmat érnek el, rendszerint éppen fekvésük következtében az idők folyamán közigazgatási és kulturális központokká váltak, vagyis a szívóhatást nemcsak egy, hanem több tényező is befolyásolja. Jórészüknél azonban elsősorban az átmenő forgalom jellemző.

Az elmondottakat támasztja alá, hogy amíg az egy lakosra jutó forgalom országos átlaga 5 170 forint, addig a fenti okok miatt több városban, illetve községben ennél lényegesen magasabb. Például:

Város, község	Az egy lakosra jutó forgalom (forint)
Mátészalka	11 300
Gyöngyös	10 600
Záhony	10 000
Kisvárdá	10 000
Sárvár	8 200
Edelény	7 700

A SZÍVÓHATÁS MÉRTÉKÉT BEFOLYÁSOLÓ KÖRÜLMÉNYEK

A vonzasközpontok jellegének azonosága mellett eltérések vannak a vonzás mértékében. Bizonyos törvényszerűségeket mégis lehet tapasztalni a szívóhatás mértékét illetően.

1. A kereskedelmi szívóhatásban a fokozatosság elve érvényesül, a szívóhatás intenzitása a távolsággal csökken.

2. Hatással van a szívóhatás mértékére a megfigyelt település körzetében levő helységek száma és nagysága.

3. Végül nem hagyható figyelmen kívül a bolthálózat, a szakosítás és az áruellátás helyzete sem az adott területen, mert a szívóhatás növekedése vagy csökkenése adott vonzási körzeten belül a mindenkori áruellátástól is függ.

A kereskedelmi szívóhatás fokozatossága annak az eredménye, hogy a vonzási körzetek részben vagy teljes egészében fedik egymást. Például egy járási székhelynek meghatározott vonzáskörzete van, ugyanakkor a járási székhely is beletartozik valamely város vonzáskörzetébe, ez a város pedig kapcsolódik egy nagyobb városhoz stb. Ennek az elvnek a gyakorlati érvényesülését mutatják a következő adatok:

Vonzasközpontok	Az egy lakosra jutó forgalom (forint)
Pécs	9 100
Mohács	7 100
Siklós járási székhely	6 600

Mind a három vonzasközpont (Pécs, Mohács, Siklós) szívóhatást gyakorol a megye községeire a maga vonzási körzetében, ezenkívül Pécsnek szívóhatása van az összes vonzáskörzetek községeire. Ebből és a városi lakosság magasabb fogyasztásából adódik, hogy például a pécsi egy lakosra jutó forgalom 5,4-szeresét teszi ki a siklói járás községei egy lakosra jutó forgalmának.

Szép számmal vannak olyan járások, ahol a járási székhely (mint közigazgatási központ) mellett más nagyobb település is vonzza a környék vásárlóit. Ezek a települések jó bolthálózatukkal, jó áruellátásukkal ugyanúgy vonzzák a környék lakosságát, mint a központ és elérik, sőt esetleg túl is haladják a közigazgatási központ egy lakosra jutó áruforgalmát.

6. tábla
Néhány járási székhely és járdáson belüli
vonzasközpont egy lakosra jutó
kiskereskedelmi forgalma 1957-ben

Járási székhely	Az egy lakosra jutó forgalom (forint)	A járdáson belüli másik vonzasközpont	Az egy lakosra jutó forgalom (forint)
Sztálínváros	6 700	Ercsi	6 500
Kapuvár ...	6 000	Beled	7 200
Pétersvára	5 900	Recsk	6 100
Paks	5 130	Dunaföldvár	7 000
Celldömölk	6 700	Jánosháza	6 250
Sásd	8 200	Szászvár	7 700

A szívóhatás mértéke változik attól függően, hogy a vonzási körzetben mennyi és milyen nagyságú (lélekszámú) község van. Az egy lakosra jutó vásárlások összege azokban a közigazgatási központokban a legnagyobb (eltekintve az üdülő- és fürdőhelyektől, valamint a kifejezetten ipari jellegű településektől),

amelyek vonzási körzetében sok viszonylag kis lélekszámú település van. A vonzási körzetben levő helységek és azok lakosságának száma, valamint a vonzási központban az egy lakosra jutó vásárlások közti összefüggést az alábbi tábla szemlélteti.

7. tábla

Néhány város (község) egy lakosra jutó átlagos kiskereskedelmi forgalma 1957-ben és a vonzási körzetben (járásban) levő községek száma és nagysága

Város, község	Az egy lakosra jutó átlagos forgalom (forint)	A vonzási körzetben levő községek száma				
		500 lakos alatt	501—1000 lakos	1001—2000 lakos	2000 lakos felett	összesen
Zalaegerszeg	14 500	29	39	15	3	86
Kaposvár	10 400	16	33	22	7	78
Lenti	9 800	29	15	10	1	55
Pápa	9 500	11	13	23	3	50
Sárvár	8 200	13	19	13	3	48
Tiszafüred	5 300	—	1	1	6	8
Törökszentmiklós	4 600	1	—	1	6	8
Szeghalom	3 600	—	—	2	5	7
Derecske	3 400	—	—	2	11	14

A kevés lakosú, de sok apró községgel rendelkező vonzási központ szívóhatása természetesen összefügg azzal, hogy a kis településeken általában szakosított hálózat nincs, egy-két vegyes jellegű bolt működik csupán. Fordítva áll ez a vonzási központok másik csoportjánál. A kevés számú, de nagyobb lélekszámú községekben a lakosság a szakboltok hálózatán keresztül a szükséges iparcikkek egy részét helyben is megvásárolhatja. Egyes közigazgatási központok (Zalaegerszeg, Kaposvár stb.) forgalmában nem a központnak, hanem a körzetbe tartozó községeknek van nagyobb szerepük, vagyis az áruforgalom jelentékeny részét a vidéki lakosság vásárlása teszi ki.

A szocialista bolthálózat kiépítése során a kereskedelmi szervek a hagyományoknak, az új települések lakossága szükségleteinek és szokásainak megfelelően alakították ki a hálózatot. A vonzási központokban a lakosság számához viszonyítva általában lényegesen több bolt és bolti alkalmazott áll rendelkezésre. Egyes városokban a jelentős szívóhatás miatt a kereskedelem a bolthálózatot növelte, több boltot, nagyobb kapacitású és több alkalmazottat foglalkoztató boltot üzemeltet. Azokban a városokban, ahol viszonylag magas az egy lakosra eső forgalom, tehát nagy a szívóhatás, az egy

boltra vagy bolti alkalmazottra jutó lakosok száma alacsony ugyan, de végső fokon ez a mutató az ellátottságot nem jellemzi, hanem figyelembe kell vennünk az egy alkalmazottra jutó eladási forgalmat is. Ez utóbbi mutatónak a vizsgálata a viszonylag magas szívóhatással rendelkező helységekben annál is inkább szükséges, minthogy a környék lakosságának vásárlása rendszerint a hét bizonyos napjain, azon belül is bizonyos rövidebb időtartam alatt történik. (A vasúti- és autóbuszközlekedés függvényeként.)

Nézzük meg ebből a szempontból néhány város adatait.

8. tábla

Hálózati, munkaerő- és termelékenységi adatok, az egy lakosra jutó vásárlás 1957-ben

Megnevezés	Az egy boltra	Az egy bolti alkalmazottra	Az egy lakosra jutó bolti vásárlás (forint)	Az egy boltra jutó alkalmazottak száma (fő)	Az egy alkalmazottra jutó forgalom (ezer forint)
	jutó lakosok száma (fő)				
Országos átlag	351	126	4 323	2,8	543
Városok átlaga	288	77	7 023	3,7	540
Zalaegerszeg .	176	49	13 163	3,6	644
Salgótarján ..	216	54	10 838	4,0	582
Győr	239	61	9 325	3,9	573
Kaposvár....	247	66	9 272	3,8	611
Gyöngyös ...	237	72	9 409	3,3	677

Az adatok globális bolti forgalomra és hálózatra vonatkoznak, a forgalom összetétele természetesen ezeket az adatokat módosíthatja, tehát csak tendenciában fogadhatók el.

A SZÍVÓHATÁS ALAKULÁSA
AZ ORSZÁG EGYES TERÜLETEIN

Az országot a kereskedelmi szívóhatás szempontjából alapjában véve négy területre lehet felosztani: 1. Budapest, 2. Dunántúl, 3. Északi iparvidék, 4. Nagyalföld.

Budapest a szívóhatás tekintetében különleges helyzetben van. Vizsgáljuk meg milyen tényezők határozzák meg a főváros szívóhatását:

a) a főváros szívóhatása az ország egész területére kiterjed, különösen azokra a településekre, amelyekkel a közúti és vasúti összeköttetése jó. A vidéki lakosság jelentékeny része a budapesti rokoni és ismerősi kapcsolatok révén olyan tartós fogyasztási és ruházati cikkeket is Budasaját lakóhelyén vagy az elsőfokú vonperten vásárol meg, amelyeket egyébként zási központban megvásárolhatna. Ezek a vásárlások a budapesti jobb áruellátással és a nagyobb választékkal függnek össze;

b) a budapesti ipari vásárok, mezőgazdasági kiállítások (és egyéb budapesti rendezvények) vonzzák a vidék lakosságát. A vidékiek a kedvezményes utazási lehetőséget felhasználják a szükséges iparcikkek beszerzésére is. A vásárok, kiállítások tartama alatt megfigyelhetően növekszik Budapest iparcikk forgalma a vidéki forgalom terhére;

c) a bel- és külföldi idegenforgalom elsősorban Budapesten jelentkezik. Budapest köti össze a Dunántúlt az Alfölddel és az északi iparvidékkel, így az átmenő utasforgalom is hatással van a vásárlásokra;

d) Budapest közvetlen környéke (a nagyobb települések is) a nagyobb választék miatt jobban igénybeveszik a budapesti vásárlások lehetőségét, mint az egyéb nagyvárosok környéke. A Pest környéki járási székhelyeken mint elsőfokú vonzási körzetekben a szívóhatás kisebb, mint más területeken. Ezt a fővárosba való beutazás kedvező közlekedési lehetőségei is elősegítik;

e) végül a legtöbb ingavándorlót (bejáró dolgozót) Budapest vonzza. Budapestre jár dolgozni a naponként bejárók

76 százaléka és a hetenként bejárók 45 százaléka. A naponként bejárók magas aránya a jó közlekedéssel függ össze. A Budapestre bejáró ipari dolgozók száma például 1956-ban átlagosan 66 000 fő volt. Ezenkívül igen nagy számú nem ipari foglalkozású (főleg adminisztratív) dolgozó ingázik, akik vásárlásaik jelentékeny részét Budapesten eszközlik.

Az ország többi területeinek szívóhatása legjobban az elsőfokú vonzáskörzetekben figyelhető meg. E körzeteken belül tájanként nagyjából azonos viszonyok vannak, mind a települések nagysága, mind a lakosság összetétele, vásárlási szokások stb. tekintetében.

Vizsgáljuk meg a járási székhelyek (elsőfokú vonzáskörzetek) egy lakosra jutó átlagos forgalmát a Dunántúlon, az északi iparvidéken és a Nagyalföldön.

9. tábla

A járási székhelyek egy lakosra jutó átlagos forgalma 1957-ben

Megnevezés	Az egy lakosra jutó átlagos forgalom (forint)	Eltérés az átlagtól	
		+	-
Járási székhelyek és egyéb városok átlaga	6 400	-	-
<i>Dunántúl</i>			
Baranya	7 900	1500	-
Győr-Sopron	7 400	1000	-
Fejér	6 600	200	-
Komárom	9 350	2950	-
Somogy	9 500	3100	-
Tolna	6 050	-	350
Vas	7 300	900	-
Veszprém	9 500	3100	-
Zala	7 700	1300	-
<i>Északi iparvidék</i>			
Borsod-Abaúj-Zemplén .	7 850	1450	-
Heves	7 900	1500	-
Nógrád	10 000	3600	-
<i>Nagyalföld</i>			
Bács-Kiskun	6 300	-	100
Békés	4 800	-	1600
Csongrád	4 800	-	1600
Hajdú-Bihar	3 900	-	2500
Szolnok	4 400	-	2000

Megjegyzés: Két megye (Pest és Szabolcs-Szatmár) hiányzik az összeállításból, minthogy nem sorolható egyik tájegység-csoportba sem. Pest megyére Budapest gyakorol erős szívóhatást, Szabolcs megye pedig eltér az alföldi jellegtől, inkább a dunántúliakhoz hasonló települések jellemzik.

Fenti összeállítás alapján megállapítható, hogy a járási székhelyek szívóhatása a Dunántúlon és az északi ipari megyékben lényegesen nagyobb, mint az alföldi

megyékben. Az alföldi járási székhelyek elsőfokú szívóhatásáról alig beszélhetünk, e megyékben általában csak a megyeszékhelyek vonzáskörzetei hatnak.

Az egyes területek közti lényeges különbség a jövedelmi viszonyok és a lakosság összetétele mellett a települések nagyságának és elhelyezkedésének következménye.

A Dunántúl sűrűn lakott terület, közepső és délkeleti részén jelentős ipari településekkel. Idegenforgalmi szempontból fontos üdülő- és gyógyfürdőhelyekkel rendelkezik. A községek átlagos lélekszáma alacsony (800—1500 lakos), egy-egy járás területén sok (kb. 40—50) kislélekszámú község van. A kereskedelmi vonzási körzetek döntően a járási (és megyei) közigazgatási területtel azonosan alakultak ki. Az ipari települések általában egybeesnek a közigazgatási központokkal. Az ipari központokba, különösen a közép-dunántúli iparvidéken nagy az ingavándorlók száma. Erre utal az alanti összeállítás.

10. tábla

Az ipari dolgozók és az ingavándorlók aránya 1956-ban

Megnevezés	Ipari dolgozók	Inga-vándorlók	Ingavándorlók az ipari dolgozók százalékában
	aránya (százalék)		
Ország összesen	100,0	100,0	24,7
Közép-Dunántúl	10,9	16,6	30,9
Délkelet-Dunántúl	5,5	4,8	17,1
Dél-Dunántúl	2,3	3,1	26,7
A három terület együtt	18,7	24,5	.

Megjegyzés: Közép-Dunántúl — Komárom, Veszprém és Fejér megye északi része.

Délkelet-Dunántúl — Baranya, Tolna, Fejér megye déli része.

Dél-Dunántúl — Zala, Somogy megye.

Annak ellenére, hogy a Dunántúl egyes területeinek jellege gazdasági szempontból nem azonos, mégis a szívóhatás szempontjából az ipari és mezőgazdasági területeken az elsőfokú vonzási körzetek hasonlóak. Az ipari területeken az ingavándorlók, a mezőgazdasági területeken pedig az apró, bolthálózattal gyéren ellátott községek lakói a kereskedelmileg fejlett központokban végzik vásárlásaikat. A járási és megyei székhelyeken alakultak ki a kereskedelmi központok, itt van a szakosított hálózat, míg a kislétszámú köz-

ségekben csupán egy-két vegyes jellegű, főleg napi cikket árusító bolt van. A gazdaságossági, munkaerőgazdálkodási, irányítási stb. szempontok ezekben a kis helységeken nem is teszik lehetővé a szakosítást.

Az északi iparvidék (Heves, Borsod, Nógrád megye területe) sűrűn lakott, jobbára ipari jellegű településekkel. Mind a kereskedelmi szívóhatás, mind az ingavándorlás szempontjából homogén tájegységet alkot. A vonzási körzetek a közigazgatási központok és az ipari városok körül alakultak ki.

11. tábla

Az északi iparvidék ingavándorlására jellemző 1956. évi adatok

Megye	Megyén belüli ingavándorlók	Más megyéből jövőek
	fő	
Borsod-Abaúj-Zemplén	25 647	7257
Nógrád	11 698	971
Heves	5529	1514
Összesen	42 874	9742

Az északi iparvidék ipari dolgozóinak 33,3 százaléka ingavándorló, az ország összes ingázóinak mintegy 24,7 százaléka e területeken van, tehát arányaiban lényegesen több, mint az összes ipari dolgozók részaránya (15%). E tájegységben tehát a közigazgatási, kulturális és egyéb tényezők mellett a szívóhatás elsősorban az ingavándorlással függ össze, amihez hozzájárul az ipari települések jobb bolthálózata és jobb áruellátása is.

A Nagyalföldre jellemzők a szétszórt, de egyenként nagylélekszámú települések (8—10 000 lakossal), tanyavilággal. Egy-egy járásban 5—10 község van csupán, ezek is nagy lélekszámmal. Nem alakultak ki vonzásközpontok, mert a helységek egymástól távol esnek és nem kedvezők az út és vasúti viszonyok sem. Ilyen körülmények között a szívóhatás még a közigazgatási központok felé is alig érvényesül. Az ingavándorlásra is a más megyékbe történő átjárás a jellemző. A kereskedelmi vállalatok gazdálkodási érdekei ezeken a területeken nem állnak elmentésben a szakhálózat kiépítésével, mint-hogy a várható forgalom gondos felmérése alapján kialakítható a lakosság keresletének megfelelő szakhálózat.

Az önköltség statisztikai számbavétele a Német Demokratikus Köztársaság szocialista mezőgazdasági üzemeiben*

DR. URSULA LANGE

Annak a gazdasági célkitűzésnek sikeres végrehajtása, amelyet *Walter Ulbricht*, a Német Szocialista Egységpárt első titkára az V. pártkongresszuson bejelentett, a mezőgazdaságot is nagy feladatok elé állítja. A mezőgazdasági termelést, de mindenekelőtt az állattenyésztését oly mértékben kell növelni, hogy „... a harmadik ötéves terv folyamán országunk lakosságának hús-, tej-, vaj-, állati zsiradék- és tojásszükségletét — növekvő fogyasztás mellett is — saját forrásainkból fedezhessük.”¹

A mezőgazdaság szocialista fejlesztésének hétéves terve részleteiben is tartalmazza ezeket a feladatokat, amelyeknek megoldása — mivel szoros összefüggésben vannak a szocialista szektor állandó kiterjesztésével és a szocialista nagyüzemek létesítésével — csak úgy lehetséges, ha a gazdaságosság elve a szocialista mezőgazdasági üzemek irányításának elengedhetetlen tartozékává válik. A gazdaságosság elvének érvényesítése megköveteli az önköltség színvonalának és összetételének pontos ismeretét.

A mezőgazdaságra háruló feladatok megoldása tudományosan megalapozott ártervezést tesz szükségessé, amihez szintén szükséges az egyes termékek önköltségének az ismerete.

Az önköltségszínvonal mutatója ezenkívül a munkatermelékenység mutatójához is szorosan kapcsolódik. A munkatermelékenység mérésének a gyakorlatban alkalmazott módszerei rendszerint csupán a termékbe fektetett élőmunka alakulásának mérését teszik lehetővé. Az élőmunka mennyiségének csökkenése legtöbb esetben a tárgyiasult (holt) munka egyidejű növekedésével jár együtt. A

munka termelékenységének tényleges emelkedéséről azonban csak akkor beszélhetünk, ha a termékbe fektetett összes munka mennyisége csökken, ezért csak a termelékenység és az önköltség alakulásának együttes elemzése teszi lehetővé annak átfogó megítélését, miképpen teljesíti az üzem a munkatermelékenység emelésével kapcsolatos feladatait.

Az önköltségszínvonal alakulásának ismerete mind az egyes üzemeknek, mind a mezőgazdaságnak mint népgazdasági ágának az irányításához szükséges.

Míg az ártervezés számára elegendő az önköltség termékenkénti és termelési egységenkénti végösszegének ismerete, addig az önköltség színvonalának és alakulásának további elemzéséhez az önköltség belső struktúrájának az ismerete is feltétlenül szükséges. Különböző termelési egységek önköltségének azonos színvonala (például egy üzem két brigádja vagy két különböző üzem önköltsége) teljesen eltérő struktúrát is rejthet magában. Az önköltségcsökkentés tartalékainak feltárásához nem elegendő, ha csupán olyan esetekben végzünk üzemeken belüli és üzemek közötti összehasonlításokat, amikor a termékegység önköltsége különböző. Szükség van ilyen összehasonlításokra akkor is, ha ez a színvonal azonos. Még igen alacsony önköltséggel dolgozó brigád esetében is feltárhatók (egyes költségnemek, illetve költséghelyek vonatkozásában) a további önköltségcsökkentés bizonyos tartalékai, amelyek csupán struktúrális összehasonlítások során kerülnek napvilágra.

Eddig csak a viszonylag jól kiépített számvittel rendelkező, népi tulajdonban levő (állami) gazdaságokban mutatták ki a legfontosabb mezőgazdasági termékek önköltségét. A mezőgazdasági termelőszövetkezetek többségében még nem végeznek önköltségszámításokat. Mindössze néhány termelőszövetkezet számításai

* *Dr. Ursula Lange* (Berlin) e cikkét a *Statisztikai Szemle* részére írta.

¹ *W. Ulbricht*: Harc a békéért, a szocializmus győzelméért, Németország békeszerető, demokratikus államként való nemzeti újjászületéséért. Berlin, 1958. 45. old. németül.

állnak rendelkezésre, ezek pontossága azonban korlátozott, mivel kiszámításuknál a munkaegységek ellenében történt kifizetéseket önköltségtényezőként kezelték.

E cikk keretében nincs lehetőségünk arra, hogy a mezőgazdasági önköltségszámítás és -elemzés valamennyi kérdésére kitérjünk, ezért csak az állami gazdaságok önköltségelemzésének néhány lehetőségét mutatjuk be, és ehhez kapcsolódva kifejtjük a mezőgazdasági termelőszövetkezetek önköltségszámításának döntő problémáit.

Az állati termékek önköltség-színvonalának és -struktúrájának összehasonlítása

A Görldorfi Állami Gazdaság bizonylatai² adatokat tartalmaznak például az 1955. évi sertéshús-termelés önköltségéről. Az adatok a gazdaság görldorfi és beesdai üzemegységére (állattenyésztő állomásra) vonatkozólag külön is rendelkezésre állnak. A bizonylatok adatai lehetővé teszik mind az összes költség és az egyes költségnemek, mind az egy mázsa ránevelt súly önköltségének pontos kiszámítását. A sertésállomány élősúlya 1955-ben a következőképpen növekedett:

Görldorfi üzemegység

1. Állomány 1955. december 31-én	183,70 q
2. Csökkenés az év folyamán	
Süldők a hizlalda számára	44,70 q
Malacok és süldők	
az üzemi dolgozók részére	26,04 „
Eladott növendék kocák	39,62 „
Eladott növendék kanok	9,05 „
Eladott hizók	35,76 „
Kocák Beesdau számára	26,95 „
Malacok Beesdau számára	5,20 „
Növendék kanok Stossdorf számára	0,94 „
	188,26 q
	188,26 q
3. (1+2)	371,96 q
4. Állomány 1955. január 1-én	160,70 q
5. Szaporulat	3,05 „
6. Egy darab vásárolt kan	1,23 „
7. (4+5+6)	164,98 q
	164,98 q
8. 1955. évi élősúlynövekedés (3-7)	206,98 q

Beesdai üzemegység

1. Állomány 1955. december 31-én	124,70 q
2. Csökkenés az év folyamán:	
Süldők a görldorfi hizlalda számára	96,00 q
Sertéseladás	15,46 „
Malacok és süldők	
az üzemi dolgozók részére	8,09 „
	119,55 q
	119,55 q
3. (1+2)	244,25 q
4. Állomány 1955. január 1-én	100,40 q
5. 2 darab vásárolt kan	2,20 „
6. 21 darab koca Görldorfból	26,95 „
7. 52 darab malac Görldorfból	5,20 „
8. 56 darab süldő Stossdorfból	12,90 „
9. 5 darab növendék koca Stossdorfból	4,70 „
10. (4+5+6+7+8+9)	152,35 q
	152,35 q
11. 1955. évi élősúlynövekedés (3-10)	91,90 q

1. tábla

Egy mázsa ránevelt súly önköltsége a Görldorfi Állami Gazdaság görldorfi és beesdai üzemegységében 1955-ben

Költségfajták	Görldorfi üzemegység			Beesdai üzemegység		
	Összesen	Egy mázsa ránevelt súlyra jut	A teljes költség megoszlása (százalék)	Összesen	Egy mázsa ránevelt súlyra jut	A teljes költség megoszlása (százalék)
Takarmányok	56 649,94	273,70	54	34 110,22	371,12	50
Bruttó bérek	16 654,33	80,50	16	10 914,95	118,77	16
Egyéb költségek	15 037,83	72,60	14	11 591,92	126,14	17
Közvetlen költségek együtt	88 342,10	426,80	84	56 617,09	616,03	83
Közvetett költségek	16 745,55	80,90	16	11 946,11	130,00	17
<i>Teljes költség</i>	<i>105 087,65</i>	<i>507,70</i>	<i>100</i>	<i>68 563,20</i>	<i>746,03</i>	<i>100</i>

Az önköltségadatok szembeállításából kitűnik, hogy a beesdai üzemegységnél

az egy mázsa sertésre jutó költség lényegesen magasabb,³ mint a görldorfi üzem-

² A Görldorfi Állami Gazdaság 1956. december 31-i ellenőrzőjelentése és az ahhoz csatolt önköltségi bizonylatok alapján.

³ Egy mázsa ránevelt súly önköltsége az 1. tábla adatai alapján a beesdai üzemegységben 47 százalékkal magasabb, mint a görldorfiiban.

egységben. Ha megvizsgáljuk a különböző költségfajtákat azt látjuk, hogy a termékegységre jutó költségek Beesdauban magasabbak, mint Görldorfban:

a takarmányoknál	$\frac{371,12}{273,70} \cdot 100 - 100 = 36,$
a bruttó béreknél	$\frac{118,77}{80,50} \cdot 100 - 100 = 48,$
az egyéb költségeknél	$\frac{126,14}{72,60} \cdot 100 - 100 = 74,$
a közvetett költségeknél	$\frac{130,00}{80,90} \cdot 100 - 100 = 61 \text{ \% -kal.}$

Ebből a szembeállításból felismerhető, hogy százalékosan is viszonylag a legnagyobb mértékben az ún. egyéb költségek, legkevésbé pedig a takarmányköltségek haladják meg a görldorfi hasonló költségeket. Ha azonban a különbségek vizsgálatánál abból indulunk ki, hogy a mázsánkénti önköltség Beesdauban 47 százalékkal magasabb, mint Görldorfban, akkor az egyes csoportokban mutatkozó eltérések viszonylag nem túlságosan nagyok. Ennek folytán arra a végső következtetésre jutunk, hogy Beesdauban a sertésenyésztéssel kapcsolatos munkaszervezés rosszabb hatásfokú, mint a görldorfi üzemegegységben.

A növényi termékek önköltség-színvonalának és -struktúrájának összehasonlítása

A növényi termékek tekintetében az őszi rozs egy hektárra, illetve egy mázsára számított 1956. évi költség-színvonalát és költségstruktúráját fogjuk szembeállítani egymással, mégpedig a Görldorfi Állami Gazdaság három üzemegegységének (Görldorf, Beesdau és Stossdorf) adatai alapján.

2. tábla
Az őszi rozs termelési adatai a három üzemegegységben

Üzemegegység	Vetésterület (hektár)	Terméseredmény (mázsa)	Termés-átlag (mázsa/hektár)
Görldorf	80,25	2043,97	25,46
Beesdau.....	70,25	1557,43	22,17
Stossdorf	33,25	756,39	22,75

Az adatok azt mutatják, hogy a termelékenység a görldorfi üzemegegységben a legmagasabb. További vizsgálataink során meg fogjuk állapítani, hogy példánkban mennyiben jut kifejezésre a munkatermelékenység foka és az önköltség-színvonalára közötti összefüggés.

3. tábla

Az 1956. évi őszi rozs önköltség-színvonala és -költségstruktúrája a görldorfi, a beesdau és a stossdorfi üzemegegységben

Költségfajták	Görldorf			Beesdau			Stossdorf		
	Az összes	A hektáronkénti	A mázsánkénti	Az összes	A hektáronkénti	A mázsánkénti	Az összes	A hektáronkénti	A mázsánkénti
	költség (márka)			költség (márka)			költség (márka)		
Trágyafélék	3 640,04	45,35	1,78	2 528,36	35,99	1,62	1 802,94	54,20	2,38
Egyéb teljesítmények	1 351,88	16,84	0,66	387,00	5,50	0,25	1 012,82	30,47	1,33
Segédanyagok	3 565,08	44,42	1,74	2 788,12	39,68	1,79	863,00	25,95	1,14
Bérek és szociális terhek	12 899,62	160,73	6,31	9 525,84	135,60	6,11	3 672,26	110,44	4,85
Egyéb költségek	3 062,92	38,16	1,50	2 302,08	32,77	1,48	951,14	28,60	1,26
Együtt	24 519,54	305,50	11,99	17 531,40	249,54	11,25	8 302,16	249,66	10,96
Talajművelő berendezések költségei és előkészítő ráfordítások	19 260,00	240,00	9,42	16 775,00	238,79	10,77	7 960,00	239,39	10,52
Anyagjellegű általános költségek	13 058,21	162,71	6,39	10 061,33	143,21	6,46	3 537,14	106,37	4,68
Egyéb általános költségek	10 214,76	127,27	5,00	7 821,50	111,34	5,02	4 452,27	133,90	5,88
Termelési költségek .	67 052,51	835,48	32,80	52 189,23	742,88	33,50	24 251,57	729,32	32,04
Le: melléktermék ..	11 994,00	149,45	5,86	10 134,00	144,25	6,50	3 258,00	97,98	4,29
Főtermék önköltsége	55 058,51	686,03	26,94	42 055,23	598,63	27,00	20 993,57	631,34	27,75
Üzemköltségek	1 227,43	15,34	0,60	1 120,48	13,96	0,72	430,83	12,99	0,57
Önköltség	56 285,94	701,37	27,54	43 175,71	612,59	27,72	21 424,40	644,33	28,32

Rá kell még mutatni arra, hogy — amint ez a 3. táblán feltüntetett adatokból is látható — a vetőmagköltségeket nem vettük számításba.

A vizsgálat során ezt a kérdést eltérő módon kezeltük, attól függően, hogy vásárolt, illetve saját termelésből származó vetőmagról volt-e szó. Vásárolt vetőmag esetén a vetőmagköltségeket figyelembe vettük, saját termelésű vetőmagnál azonban nem. Pontos önköltségszámításnál természetesen a saját termelésből származó vetőmag értékelése is szükséges. Minthogy az értékelés utólagos elvégzése nehézségeket okozna, további elemzéseink során abban a formában fogjuk felhasználni az adatokat, ahogyan azok a fent közölt táblában találhatók.

Az egy mázsa őszi rozsra számított költségmutatók a görlsdorfi és a beesdai üzemegységben majdnem azonosak, a stossdorfi üzemegységben viszont ennél valamivel magasabbak.

Ha a hektáronkénti terméshozamokat szembeállítjuk a hektáronkénti és a mászánkenti önköltséggel, a következő képet kapjuk.

4. tábla

Az őszi rozs termésátlaga és önköltsége a három üzemegységben

Üzemegység	Termésátlag (mázsa/hektár)	A hektáronkénti	A mászánkenti
		önköltség (márka)	
Görlsdorf	25,46	701,37	27,54
Beesdau.....	22,17	612,59	27,72
Stossdorf	22,75	644,33	28,32

Az összehasonlításból kitűnik, hogy a hektáronkénti terméshozamok Görlsdorfban magasabbak, mint a másik két üzemegységben, amelyekben egyébként alig különböznek egymástól. Az önköltség azonban a másik két üzemegységhez viszonyítva Görlsdorfban is igen magas, úgy hogy a magasabb terméshozam, azaz a magasabb termelékenység csak igen kismértékben hat az önköltség színvonalára. Miután azonban éppen az a döntő, hogy a mászánkenti önköltséget lehetőleg magas termelékenység révén csökkentjük, szükségessé válik az önköltség struktúrájának közelebbi vizsgálata annak felismerése érdekében, hogy mely költségfajták befolyásolják különösen kedve-

zőtlenül az önköltségszínvonalat a görlsdorfi üzemegységben.

Erre a célra szolgál az 5. tábla, amely az egyes költségfajták százalékos arányát tartalmazza.

5. tábla

Az egyes költségfajták százalékos aránya a három üzemegységben az őszi rozs teljes önköltségében

Költségfajta	Az egyes költségfajták százalékos aránya a		
	görlsdorfi	beesdai	stossdorfi
	üzemegységben		
Trágyafélék	6,5	5,8	8,4
Egyéb teljesítmények	2,4	0,9	4,7
Segédanyagok	6,3	6,5	4,0
Bérek és szociális terhek ..	22,9	22,1	17,1
Egyéb költségek	5,5	5,3	4,5
Együtt	43,6	40,6	38,7
Talajművelő berendezések költségei és előkészítő ráfordítások	34,2	39,0	37,2
Anyagjellegű általános költségek	23,2	23,3	16,5
Egyéb általános költségek .	18,1	18,1	20,8
Termelési költségek	119,1	121,0	113,2
Le: melléktermék	21,3	23,5	15,2
Főtermék önköltsége	97,8	97,5	98,0
Üzemköltségek	2,2	2,5	2,0
Önköltség	100,0	100,0	100,0

Ha összehasonlítjuk az egyes költségfajták százalékos arányát Görlsdorf és Beesdau vonatkozásában, kitűnik, hogy mindenekelőtt a trágyafélék, a bérek és szociális terhek valamint az egyéb teljesítmények címén feltüntetett költségek azok, amelyek Görlsdorfban magasabbak, mint Beesdauban, és így kedvezőtlenül befolyásolják az önköltségszínvonalat. Fordított a helyzet a talajművelő berendezésekkel és előkészítő ráfordításokkal kapcsolatos költségeknél. Ha Stossdorfot is bevonjuk az elemzésbe, akkor azt látjuk, hogy ott elsősorban a trágyázással és az egyéb teljesítményekkel kapcsolatos költségek magasak, ugyanakkor viszont a bérek és szociális terhek, továbbá az ún. egyéb költségek a másik két üzemegység hasonló költségeihez viszonyítva alacsonyak. Ugyanígy az anyagjellegű általános költségek aránya — abszolút értékben és viszonylagosan is — Stossdorfban lényegesen alacsonyabb, mint Görlsdorfban és Beesdauban.

Hasonló módon végezhető ilyen elemző összehasonlítások üzemek között is.

A növényi termékek önköltség- struktúrájának időbeli összehasonlítása

Az egyes költségfajták statikus összehasonlítása mellett feltétlenül szükség van a különböző időszakok önköltség-struktúrájának dinamikus összehasonlítására is, minthogy a termékegység önköltségének rendszeres csökkentése döntő jelentőségű kérdés.

A hektáronkénti önköltségnek egyik időszakról a másik időszakra történő csökkentését különböző — más és más okokra visszavezethető — tényezők befolyásolják. Ezek az okok származhatnak az üzemből (például megtakarítások az

élőmunka-ráfordításban, anyagmegtakarítások, az állóalapot jobb kihasználása stb.), de származhatnak az üzemen kívülről is (például bizonyos anyagok és készülékek árának csökkenése stb.). Ennek tisztázásához szükségünk van annak a megállapítására, miképpen alakultak a hektáronkénti költségek költségfajták szerint. Ebben az összefüggésben egyébként az egy mázsára számított költségeket is célszerű bemutatni, hogy így az önköltség alakulását költségfajtánként vizsgálhassuk.

Az elemzést két gabonafajtára, az őszi vetésű rozsra és az őszi árpára külön-külön végezzük el.

6. tábla

Az őszi rozs önköltségének alakulása a Görldorfi Állami Gazdaságban 1955—1956-ban

Költségfajták	A hektáronkénti önköltség (márka)		Az 1956. évi önköltség az 1955. évi százalékában	A mázsánkénti önköltség (márka)		Az 1956. évi önköltség az 1955. évi százalékában
	1955.	1956.		1955.	1956.	
	évben			évben		
Trágyafélék	44,26	43,38	98	2,01	1,82	91
Egyéb teljesítmények	12,24	14,97	122	0,56	0,63	113
Segédanyagok	25,46	39,27	154	1,15	1,65	143
Bérek és szociális terhek	131,11	142,02	108	5,95	5,99	101
Egyéb költségek	30,07	34,38	114	1,36	1,46	107
Együtt	243,14	274,02	113	11,03	11,55	105
Talajművelő berendezések költségei és előkészítő ráfordítások	239,16	239,42	100	10,86	10,09	93
Anyagjellegű általános költségek ..	149,21	145,07	97	6,77	6,11	90
Egyéb általános költségek	145,51	122,38	84	6,60	5,16	78
Termelési költségek	777,02	780,89	101	35,26	32,91	93
Le: melléktermék	86,99	138,15	159	3,94	5,82	148
Főtermék önköltsége	690,03	642,74	93	31,32	27,09	86
Üzemköltségek	20,55	15,13	74	0,93	0,63	68
Önköltség	710,58	657,87	92	32,25	27,72	86

Ha egyenként összehasonlítjuk a különböző költségfajtákat, azt látjuk hogy alakulásuk nagymértékben eltérő. Jelentős emelkedés mutatkozik a mellékterméknek mind hektáronkénti, mind mázsánkénti értéke tekintetében. Ez a mellékterméknél mutatózó kerekben 50 százalékos emelkedés a főtermék önköltsége csökkenésének legfőbb tényezője. Az, hogy mi okozta a melléktermék értékének ilyen nagymértékű emelkedését, a rendelkezésre álló bizonylatokból nem derül ki. Mindenesetre az üzemen belüli elemzések során ennek okait ki kell deríteni. Mi a magunk részéről pillanatnyi-

lag megelégszünk azzal, hogy rámutassunk azokra a pontokra, amelyekhez a további vizsgálatoknak elsősorban kapcsolódniuk kell.

A továbbiakban az egyes költségfajták 1955. és 1956. évi adatainak szembeállítása azt mutatja, hogy lényeges költségcsökkentés mindenekelőtt az egyéb általános költségek és az üzemköltségek tekintetében mutatkozik, míg az ún. egyéb teljesítmények költségei, a segédanyagok, a bérek és szociális terhek, valamint az ún. egyéb költségek tetemesen emelkedtek. Ezekben az esetekben is további vizsgálatokra van szükség annak érdeké-

ben, hogy e költségeket legalább az 1955. évi színvonalra csökkentésük, sőt a lehetőségek határain belül az 1955. évhez képest még bizonyosfokú önköltségcsökkenést is elérjenek. A hektáronkénti és mázsánkénti költségek költségfajták szerinti összehasonlítása megmutatja továbbá, hogy a hektáronkénti terméshozamok növelése odahatott, hogy a költségek az em-

lített költségfajták esetében mázsánként számítva kisebb mértékben emelkedtek ugyan, mint hektáronként számítva, ennek ellenére azonban a hektáronkénti hozamok növekedése nem tudta a költségek emelkedését teljes mértékben ellensúlyozni.

A 7. tábla az előbbi szembeállításokat az őszi árpára vonatkozóan tartalmazza.

7. tábla

Az őszi árpa önköltségének alakulása a Görldorfi Állami Gazdaságban 1955—1956-ban

Költségfajták	A hektáronkénti önköltség (márka)		Az 1956. évi önköltség az 1955. évi százaléka-ban	A mázsánkénti önköltség (márka)		Az 1956. évi önköltség az 1955. évi százaléka-ban
	1955.	1956.		1955.	1956.	
	évben			évben		
Trágyafélék	42,34	32,11	76	1,24	0,99	80
Egyéb teljesítmények	10,95	7,52	69	0,32	0,23	72
Segédanyagok	16,02	12,69	79	0,47	0,39	83
Bérek, szociális terhek	118,15	96,86	82	3,45	2,99	87
Egyéb költségek	28,15	28,84	102	0,82	0,89	109
Együtt	215,61	178,02	83	6,30	5,49	87
Talajművelő berendezések költségei és előkészítő ráfordítások	230,98	230,00	100	6,75	7,10	105
Anyagjellegű általános költségek ..	174,00	137,26	79	5,09	4,24	83
Egyéb általános költségek	167,17	166,38	100	4,89	5,14	105
Termelési költségek	787,76	711,66	90	23,03	21,97	95
Le: melléktermék	134,13	146,86	109	3,92	4,53	116
Főtermék költségei	653,63	564,80	86	19,11	17,44	91
Üzemköltségek	5,96	19,35	325	0,17	0,60	353
Önköltség	659,59	584,15	89	19,28	18,04	94

Egyes költségfajták az őszi árpánál egészen másképpen alakultak, mint az őszi rozs esetében. A költségfajták első csoportjában az ún. egyéb költségek kivételével mindenütt csökkenés tapasztalható. A melléktermék költségei ezúttal is emelkedtek, de lényegesen kisebb mértékben, mint az őszi vetésű rozs esetében. Nagyon erős emelkedés mutatkozik az üzemköltségeknél, ugyanakkor amikor a rozsnál ezeket a költségeket lényegesen csökkenteni lehetett.

Általában a többi költségfajta változásának tendenciája az őszi árpánál lényegében ugyanaz, mint az őszi rozsnál.

Hasonló vizsgálatok végezhetőek állati termékek esetében is; ezek bemutatásától azonban eltekintünk.

A bemutatott példák egyértelműen bizonyítják, mennyire fontos az önköltség szerkezetének ismerete is, ha a megfelelő

önköltségmutatókat arra kívánjuk felhasználni, hogy elősegítsük az önköltség rendszeres csökkentését.

Az önköltségszámítás problémája a mezőgazdasági termelészövetkezetekben

Az eddigiekhez hasonló, részletes statisztikai önköltségelemzések jelenleg sajnos csak az állami gazdaságokban végezhetőek. A mezőgazdasági termelészövetkezetekben még nincs lehetőség erre, mivel kevés termelészövetkezetben végeznek önköltségszámításokat. Minthogy azonban a mezőgazdasági termelészövetkezetek száma rohamosan emelkedik, állandóan nő, szükséges, hogy a mezőgazdasági termelészövetkezetekben is egyre szélesebb körben bevezessék az önköltségszámítást és ezzel együtt statisztikai elemzését is.

Ezúttal csak néhány lényeges szempontra kívánunk kitérni, amelyet az önköltségszámítás során figyelembe kell venni ahhoz, hogy az mind üzemi, mind pedig népgazdasági elemzések alapjául szolgálhasson.

Az állami gazdaságok és a mezőgazdasági termelészövetkezetek eredményeinek összehasonlíthatósága érdekében biztosítani kell, hogy az önköltséget mindkét üzemfajtánál azonos módszerrel számítsák. Ezért azonosaknak kell lenniük a közvetett költségek felosztására, a közös termelés együttesen felmerülő költségeinek felosztására stb. vonatkozó kulcsoknak.

Különös figyelmet kell fordítani azokra a kérdésekre, amelyek a mezőgazdasági termelészövetkezetekben a szövetkezeti tulajdon sajátosságaival és a gépállomásoknak a mezőgazdasági termelészövetkezetekben végzett munkájával kapcsolatban merülnek fel.

Nézzük meg először azt a problémakört, amely a gépállomások teljesítményeivel kapcsolatos. Különbséget kell tennünk a mezőgazdasági termelészövetkezetek között aszerint, hogy igénybeveszik-e a gépállomások munkáját vagy kölcsönszerződés révén saját maguk rendelkeznek a szükséges gépekkel.

Az első csoportba tartozó termelészövetkezeteknél üzemi szempontból a gépállomások teljesítményét más külső teljesítményekhez hasonlóan értékelik és így az önköltség a gépállomások munkájáért fizetett díjat is tartalmazza. Népgazdasági szempontból azonban azoknak a költségeknek a megállapítása a feladat, amelyek a termék előállítása során ténylegesen felmerültek. Szemben az egyéb idegen teljesítményekkel, a gépállomásoknak elsősorban a növénytermesztéssel kapcsolatos főbb munkafolyamatokat kell elvégezniük. A gépállomási díjak — amint az az Állami Központi Statisztikai Hivatal számításából kiderült — jóval az önköltség alatt vannak. Amennyiben tehát az önköltségszámítás árpolitikai intézkedések alapjául szolgál, akkor a gépállomási díjak figyelembevétele során bizonyos többletköltségeket is számításba veszünk az önköltség megállapításánál. Enélkül a termelészövetkezetek és az állami gazdaságok termékegységre eső ön-

költsége sem hasonlítható össze, mivel az állami gazdaságok önköltsége a géphasználat tényleges költségeit tartalmazza. Üzemek közötti összehasonlítások céljára tehát a gépállomások egy-egy termékre számított összes költségeit kell figyelembe venni.

Azokban a termelészövetkezetekben, amelyek a gépállomások gépeit kölcsönszerződés alapján átvették, a traktorokkal és a munkagépekkel kapcsolatos költségek nagy része közvetlenül önköltség-tényezőként jelentkezik. Itt csak arra kell ügyelni, hogy az értékcsökkenési leírásokat is számításba vegyék.

Igen fontos probléma a szövetkezeti tagok által végzett élőmunka értékelése is. Ez az értékelés a munkaegységek segítségével történik. Minél jobban dolgozik valamelyik termelészövetkezet, annál magasabb a munkaegység értéke. A munkaegység értéke a legtöbb esetben magasabb az állami gazdaságok megfelelő bérösszegénél, még akkor is, ha számításba vesszük, hogy a normák helyesbítése következtében a termékegységre jutó munkaegységek száma a jól gazdálkodó termelészövetkezetekben csökken. Hasonlóképpen előfordulhat az az eset is, hogy a legjobban dolgozó termelészövetkezetek termékegységenként magasabb élőmunka-ráfordítással kapcsolatos önköltséget mutatnak ki, mint a rosszabbul dolgozó szövetkezetek. Éppen ezért a munkaegységek effektív értéke nem szolgálhat az önköltségszámítás alapjául.

Feltétlenül egyetérthetünk azzal a széles körben elterjedt javaslattal, mely szerint a munkaegység tényleges értéke helyett meghatározott összeget vegyenek alapul az önköltségszámításnál. Ez a forma csak üzemenbelüli dinamikus (időbeli) összehasonlításokra használható, azzal a feltételezéssel, hogy a normák realitását változó munkatermelékenység mellett felülvizsgálják, mivel egyébként a kimutatott önköltségek nem lennének hű tükröképei a munka minőségében bekövetkezett javulásnak. Termelészövetkezetek és állami gazdaságok közötti összehasonlításokra ezen az alapon nincs lehetőség.

Üzemek közötti összehasonlítások (állami gazdaságokkal való összehasonlítás, árpolitikai intézkedések stb.) céljára történő önköltségszámítások esetében az egyes munkák értékelésénél az állami

gazdaságokban történő bérkifizetéseket kell alapul venni. Ez az eljárás akkor lenne a legpontosabb, ha ugyanakkor a megfelelő állami gazdaságokban érvényes munkanormákból indulnánk ki. Ez a következőképpen történne.

Ha például a burgonyaszedésnél — nyolcórás munkanapot számítva — az egy munkásra jutó norma 15 mázsa, s ennek bére 8 márka; egy termelészövetkezetben pedig minden 12 mázsa kiszedett burgonya után egy munkaegység jár, akkor ennek a munkaegységnek az értéke $(12 : 15) \cdot 8 = 6,40$ márka. A gyakorlatban ez a számítás — nagy munkaigényessége folytán — csak egyes üzemekre végezhető el.

Ahhoz, hogy nagyobb vizsgálatok számára is kapjunk anyagot, a következő egyszerűsített eljárást kell alkalmazni. A munkatermelékenység mérésére reprezentatív vizsgálat keretében kiszámítjuk az egyes termékekre eső — munkaórákban kifejezett — ráfordítást. Ha ezeket az órákat azután megszorozzuk az egyes munkafajtákra vonatkozó átlagos állami gazdasági bérekkel, megkapjuk a termelészövetkezeti parasztok élőmunka-ráfordításainak közelítő pontosságú költségeit és ezzel együtt a termelészövetkezetek termékenkénti önköltségének színvonalára és változására vonatkozó népgazdasági szinten is használható mutatószámokat.

A közlekedési szektor problémái az 1957. évi ágazati kapcsolatok mérlegében

LENDVAI BÉLA — MÁNYI SZABÓ ISTVÁN

A közlekedés és a hírközlés, mint a társadalmi termelőtevékenység önálló ága, az 1957. évi társadalmi termék számottevő részét — 4,6 százalékát — hozta létre. Kapcsolata a többi népgazdasági ággal igen szoros, mert tevékenysége során csaknem minden termelő ág termékéből felhasznál, a közlekedés „termékét”, a szállítást és a hírközlést pedig valamennyi termelő ág és nem termelő fogyasztó igénybe veszi.

A közlekedés és a hírközlés termelő tevékenységének alapvető sajátossága, hogy nem hoz létre új anyagi javakat, hanem a termelő ágazatok által előállított termékek használati értékét részben az anyagi javak helyváltoztatásával (szállítás), részben hírek, gondolatok, szó- és írásbeli közlemények térbeli továbbításával (hírközlés) növeli. Ezekben az esetekben termelése más ágak termékeiben realizálódik. Termelésének egy jelentős része azonban mint közvetlen személyi fogyasztás a népgazdaságban előállított anyagi javak értékét nem növeli.

A közlekedésnek és a hírközlésnek ez a különleges tevékenysége az ágazati kapcsolatok mérlegének összeállítása során számos elvi és gyakorlati kérdést vetett fel a mérleg összeállítására vonatkozó ál-

talános problémákon túlmenően. Ezek megoldásánál részben el kellett térnünk a társadalmi termék és a nemzeti jövedelem számításának eddigi gyakorlatától, részben pedig többé-kevésbé bizonytalan számításokra voltunk utalva, sőt némely esetben szükségmegoldás alkalmazására kényszerültünk.

E cikk keretében az 1957. évről készített ágazati kapcsolatok mérlegével kapcsolatban:

1. ismertetjük a felvetődött sajátos közlekedési problémákat és alkalmazott megoldásukat;

2. részletes áttekintést adunk a közlekedés és hírközlés ráfordítási oszlopának és kibocsátási sorának tartalmáról és összeállítási módjáról.

A KÖZLEKEDÉSI SZEKTOR SPECIÁLIS PROBLÉMÁI

Az ágazati kapcsolatok mérlege összeállítási munkálatainak megkezdése előtt tisztázni kellett néhány elvi kérdést, amelynek lényegét a következőkben foglалhatjuk össze:

1. Tisztáznunk kellett, hogy az ágazati kapcsolatok mérlegének összeállítása során eltérhetünk-e a társadalmi termék-mérleg összeállításánál alkalmazott gya-

gazdaságokban történő bérkifizetéseket kell alapul venni. Ez az eljárás akkor lenne a legpontosabb, ha ugyanakkor a megfelelő állami gazdaságokban érvényes munkanormákból indulnánk ki. Ez a következőképpen történne.

Ha például a burgonyaszedésnél — nyolcórás munkanapot számítva — az egy munkásra jutó norma 15 mázsa, s ennek bére 8 márka; egy termelészövetkezetben pedig minden 12 mázsa kiszedett burgonya után egy munkaegység jár, akkor ennek a munkaegységnek az értéke $(12 : 15) \cdot 8 = 6,40$ márka. A gyakorlatban ez a számítás — nagy munkaigényessége folytán — csak egyes üzemekre végezhető el.

Ahhoz, hogy nagyobb vizsgálatok számára is kapjunk anyagot, a következő egyszerűsített eljárást kell alkalmazni. A munkatermelékenység mérésére reprezentatív vizsgálat keretében kiszámítjuk az egyes termékekre eső — munkaórákban kifejezett — ráfordítást. Ha ezeket az órákat azután megszorozzuk az egyes munkafajtákra vonatkozó átlagos állami gazdasági bérekkel, megkapjuk a termelészövetkezeti parasztok élők-munka-ráfordításainak közelítő pontosságú költségeit és ezzel együtt a termelészövetkezetek termékenkénti önköltségének színvonalára és változására vonatkozó népgazdasági szinten is használható mutatószámokat.

A közlekedési szektor problémái az 1957. évi ágazati kapcsolatok mérlegében

LENDVAI BÉLA — MÁNYI SZABÓ ISTVÁN

A közlekedés és a hírközlés, mint a társadalmi termelőtevékenység önálló ága, az 1957. évi társadalmi termék számottevő részét — 4,6 százalékát — hozta létre. Kapcsolata a többi népgazdasági ággal igen szoros, mert tevékenysége során csaknem minden termelő ág termékéből felhasznál, a közlekedés „termékét”, a szállítást és a hírközlést pedig valamennyi termelő ág és nem termelő fogyasztó igénybe veszi.

A közlekedés és a hírközlés termelő tevékenységének alapvető sajátossága, hogy nem hoz létre új anyagi javakat, hanem a termelő ágazatok által előállított termékek használati értékét részben az anyagi javak helyváltoztatásával (szállítás), részben hírek, gondolatok, szó- és írásbeli közlemények térbeli továbbításával (hírközlés) növeli. Ezekben az esetekben termelése más ágak termékeiben realizálódik. Termelésének egy jelentős része azonban mint közvetlen személyi fogyasztás a népgazdaságban előállított anyagi javak értékét nem növeli.

A közlekedésnek és a hírközlésnek ez a különleges tevékenysége az ágazati kapcsolatok mérlegének összeállítása során számos elvi és gyakorlati kérdést vetett fel a mérleg összeállítására vonatkozó ál-

talános problémákon túlmenően. Ezek megoldásánál részben el kellett térnünk a társadalmi termék és a nemzeti jövedelem számításának eddigi gyakorlatától, részben pedig többé-kevésbé bizonytalan számításokra voltunk utalva, sőt némely esetben szükségmegoldás alkalmazására kényszerültünk.

E cikk keretében az 1957. évről készített ágazati kapcsolatok mérlegével kapcsolatban:

1. ismertetjük a felvetődött sajátos közlekedési problémákat és alkalmazott megoldásukat;

2. részletes áttekintést adunk a közlekedés és hírközlés ráfordítási oszlopának és kibocsátási sorának tartalmáról és összeállítási módjáról.

A KÖZLEKEDÉSI SZEKTOR SPECIÁLIS PROBLÉMÁI

Az ágazati kapcsolatok mérlege összeállítási munkálatainak megkezdése előtt tisztázni kellett néhány elvi kérdést, amelynek lényegét a következőkben foglалhatjuk össze:

1. Tisztáznunk kellett, hogy az ágazati kapcsolatok mérlegének összeállítása során eltérhetünk-e a társadalmi termék-mérleg összeállításánál alkalmazott gya-

korlattól. A társadalmi termék mérleg és a nemzeti jövedelem számításánál a közlekedési vállalatok és a posta teljesítményi értékéből — az elmúlt évek gyakorlata során — csak a teherszállítási tevékenység, a posta teljesítményi értékének pedig 50 százaléka került figyelembevételre, mint a termelés folyamatával közvetlen kapcsolatban álló hírközlési tevékenység. A lakosság részére végzett postai tevékenységet és a teljes személyszállítást szolgáltatásként kezeltük, tehát nem tekintettük nemzeti jövedelmet termelő tevékenységnek, jóllehet tisztában voltunk azzal, hogy az utazások egy kisebb része — a hivatalos utazások — a termeléssel közvetlen kapcsolatban áll, egy tekintélyes része pedig — a dolgozók rendszeres utazása a lakóhely és munkahely között — a termelés érdekében merül fel.

Az 1957. évi ágazati kapcsolatok mérlegében — az elvi kérdések tisztázása érdekében létrehozott bizottság határozatának megfelelően — a személyszállítás és a posta teljes tevékenysége a termelő szektorok között került figyelembevételre.

Ezt két körülmény indokolja. Az egyik az, hogy a közlekedési vállalatok jelentős része teher- és személyszállítást egyaránt végez. Ezek mérlegbeszámolóit természetesen a személyszállítási ráfordításokat a teherszállítási ráfordításokkal összevontan tartalmazzák s szétválasztásukra — a ráfordítások egy kisebb hányadától eltekintve — semmilyen alap nem áll rendelkezésre.

A másik, még nyomósabb érv az, hogy a személyszállításnak és a postai teljesítmények 50 százalékának figyelmen kívül hagyása a termelő szektorok közötti, de a nem termelő fogyasztók közötti kapcsolatot is jelentős mértékben torzítaná.

2. A következő elvi probléma szintén a nemzeti jövedelem számításának módszerével kapcsolatosan vetődött fel. A múltban ugyanis a közlekedés és a posta termelő tevékenységét a nemzeti jövedelem számítása során teljes egészében belső termelésnek, illetve felhasználásnak tekintettük, holott a közlekedésnek export- és import-tevékenysége is van. Bár ez a tevékenység volumenében nem jelentős, mégis eltértünk a nemzeti jövedelem számításánál követett gyakorlattól és az

ágazati kapcsolatok mérlegében a közlekedés export- és import-tevékenységét is figyelembe vettük.

A táblába a közlekedési szektor importjaként a külföldi közlekedési vállalatok és hírközlő szervek által a magyar közlekedési vállalatok és a posta részére végzett szolgáltatások forintban kifejezett értékét állítottuk be az érintett vállalatok és a posta adatai alapján.

Exportként a magyar közlekedési vállalatok és a posta által külföldi igénybevevők részére végzett teljesítményértéket tüntettük fel. Így ez tartalmazza a vasút és a hajózás tranzit szállításait, a magyar posta hálózatán átmenő küldemények és távbeszélgetések díjait, a légi közlekedés külföldi vonalain elért bevételeket és a Ferihegyi Közforgalmú Repülőtér bevételeit.

3. A tábla összeállításánál általános alapelv volt, hogy a profilidegen tevékenység abban a szektorban maradjon, amelyben ezt a tevékenységet ténylegesen végzik.

Ettől az általánosan alkalmazott elvtől, tekintve, hogy a közlekedésben — főként a MÁV-nál és a postánál — jelentős mértékű profilidegen (építőipari, ipari és kereskedelmi) termelést folytatnak, eltértünk. A közlekedési vállalatok teljesítményi értékének közel 10 százalékát kitevő profilidegen termelésből a legnagyobb jelentőséggel bíró sajátkezelésben végzett építőipari tevékenységet kiemeltük. E tevékenység ráfordításait, illetve kibocsátását az állami építőipari szektor tartalmazza. A ráfordítási adatokat tapasztalati számokon alapuló becslés útján választottuk le az érintett közlekedési ágak adataiból.

A RÁFORDÍTÁSI OSZLOP ÖSSZEÁLLÍTÁSA

Az eddigiekben ismertetett elvi kérdések tisztázása után kezdtük meg a közlekedési szektor adatainak összeállítási munkálatait. Első lépésként a ráfordítási oszlop került kidolgozásra.

A ráfordítások megállapításánál alapbizonylatként az 1957. évi éves mérlegbeszámolókat szolgáltuk. Ezekből állapítottuk meg a teljesítményi értéket és ennek felbontását anyag- és bérköltségre, amortizációra és felhalmozásra. Mint minden

szektorban, a közlekedésben is problémát jelentett az ún. „egyéb költségek” felbontása anyag-, bér-, illetve különféle költségekre. E téren nagy segítséget jelentett, hogy a vasút és a hajózás könyvelése részletes adatokkal rendelkezett az egyéb költségek megoszlására vonatkozóan. A többi közlekedési ágánál pedig az 1954. évi mérlegbeszámoló mellékletéből ismert arányok feltételezésével, illetve ezeknek némi korrekciójával végeztük el az egyéb költségek felbontását. Az anyagköltségek kibocsátó szektorok szerinti felbontásához nagy segítséget nyújtottak a gazdálkodás alá vont anyagokról természetes mértékegységben készített éves anyagmérlegek. Ezek alapján azonban az anyagfelhasználásnak viszonylag csak kis hányadára vonatkozóan tudtuk a kibocsátó szektort meghatározni. A további felbontást az egyes közlekedési ágak anyagellátási szerveinek, illetve főkönyvelőseinek bevonásával végeztük el. Egyes esetekben becsléseket is alkalmaztunk.

A közlekedési szektor ráfordításait közlekedési áganként állapítottuk meg. Ennek megfelelően külön elkészítettük a vasutak, a gépjárműközlekedés, a hajózás, a szekérfuvarozás, a városi közlekedés, a légi közlekedés és a posta ráfordítási oszlopait.

A „vasút” közlekedési ág a Magyar Államvasutak, a Győr—Sopron—Ebenfurti Vasút, a Gazdasági Vasutak és a Helyiérdekű Vasutak adatait, a „gépjárműközlekedés” a közhasználatú és célfuvarozó tehergépkocsi közlekedési és a távolsági autóbussz közlekedési vállalatok adatait tartalmazza. A hajózáshoz a Magyar Hajózási RT. és a Duna—Tengerhajózási RT., valamint a Magyar Hajózási Szövetkezet és a Dunai Rév adatait soroltuk. A szekérfuvarozás a Közlekedés- és Postaügyi Minisztérium vállalatain kívül a tanácsi és a cél-szekérfuvarozó vállalatok adatait; a helyi közlekedés a villamos, taxi és helyi autóbussz közlekedési vállalatok adatait; a légi közlekedés pedig a Magyar Légiforgalmi Vállalat és a Ferihegyi Repülőtér adatait tartalmazza.

Nem szerepelnek a közlekedési szektor adatai között a csővezetéken történő szállítás és a villamosenergia távvezetéken történő továbbítása, minthogy ezeket je-

lenlegi statisztikai megfigyelési rendszerünkben egyes ipari ágazatok szerves tevékenységének tekintjük, továbbá a magánfuvarozási tevékenység, amelyre a statisztikai megfigyelés nem terjed ki.

AZ ELOSZTÁS MEGÁLLAPÍTÁSA

Figyelembe véve azt, hogy az egyes szektorok ráfordításainak megállapításánál gyakran kényszerültek a szektor összeállítói különböző becslések alkalmazására, a ráfordítási oszlopok egymás mellé helyezésével automatikusan adódó kibocsátás sor többé-kevésbé megbízhatatlan volt. Ezért szükségessé vált valamennyi szektor kibocsátási sorának önálló összeállítása az értékesítésekből kiindulva. Ez a módszer a két oldalról beszerzett adatok egyeztetése és az eltérések felülvizsgálata útján lehetővé tette az adatok pontosságának fokozását.

A kibocsátási sor felülvizsgálata különösen fontos volt a közlekedés és a kereskedelem szektorában. A ráfordítási oszlopok elkészítésekor ugyanis csaknem valamennyi szektor régebbi évek arányai alapján végzett számításokkal határozta meg közlekedési, illetve kereskedelmi ráfordításait, mert a számviteli rendszer a szállítási költségek és a kereskedelmi ár-rés összegének bizonylati megállapítását nem tette lehetővé.

Minthogy a teljesítmények ágazatok szerinti szétosztásához a közlekedési vállalatok sem rendelkeznek megfelelő adatokkal, a kibocsátási sort különböző megközelítő számítások alapján állítottuk össze.

A munka során a közlekedési szektort 3 részre bontottuk:

- a) teherszállításra,
- b) személyszállításra,
- c) postára.

A teherszállítási teljesítmények szétosztásához szükséges volt az igénybevétel ismerete fuvardíj, illetve az egyéb teherszállítással kapcsolatos bevétel alapján, igénybevevő szektorok szerint.

A szükséges adatok megállapítására többféle elképzelés merült fel a közlekedési szektor összeállítói részéről:

1. A javaslatok egy része szerint egyes közlekedési ágak (vasút, hajózás) teherszállítási teljesítményei feloszthatók a rendelkezésre álló árunemstatisztika alap-

ján. Ez az elképzelés azon a feltételezésen alapult, hogy bizonyos áruknál az áru jellege alapján, egyértelműen megállapítható a felhasználó, s a szóbanforgó áru összes szállítási költségét a felhasználó szektorhoz kell beállítani. A vizsgálódás azonban feltárta, hogy a fuvarköltséget nemcsak a termelő vagy a felhasználó fizetheti, hanem a kettő közül bármelyik, sőt még egy harmadik fél is kiegyenlítheti. Ez az elgondolás tehát nem volt a gyakorlatban alkalmazható.

2. Más vélemények szerint az egyes termékek szállítási költségeit mindig az azt előállító szektorhoz kellett volna beállítani. (Például az összes szénszállítási költséget a szénbányászati szektorhoz.) Mivel azonban a ráfordítások megállapítása során — a mérlegbeszámolóval megegyezően — csakis a szektor által fedezett szállítási költségek kerülhettek figyelembevételre, az elosztásnál sem lehetett a termékekre vonatkozó szállítási költséget egységesen az előállító szektorhoz sorolni.

Végül arra a megállapításra jutottunk, hogy az igénybevételt pénzértékben kifejező adatok hiányában leghelyesebb, ha a természetes mértékegységben mért szállítási teljesítmények igénybevételének mértékét állapítjuk meg és ennek alapján számítjuk ki a forintban mért igénybevételt. Ezt a módszert alkalmaztuk a vasutak és a hajózás szállításainál.

A számítást a szállított áruk mennyiségét és a szállítás távolságát egyaránt magában foglaló árutonnakilométer alapján lett volna célszerű elvégezni, minthogy azonban tonnakilométer adat fuvaroztatók szerinti bontásban nem állt rendelkezésre, a felosztást a szállított áruk súlya alapján végeztük el. Kiindulási alappul a Központi Szállítási Tanács főhatóságokénti adatgyűjtését használtuk fel, amelyhez bekértük az egyes minisztériumok iparágaira vonatkozó részletesebb szállítási adatokat. Az így csoportosított, természetes mértékegységben kifejezett adatokat szoroztuk az egy tonna szállított súlyra jutó átlagos teherszállítási bevételekkel. Lényegében tehát minden termék-nél eltekintettünk attól, hogy a szállítás eltérő távolságra történt.

A tehergépkocsi közlekedési teljesítmények szektorok szerinti felosztásának módszere az alábbi volt. A közhasználatú teherfuvarozási vállalatok (TEFU-k) nyil-

vántartásai alapján kidolgoztuk egy hónap (1958. május) fuvardíjbevételeinek megoszlását az előírt szektorok szerint és ezt az arányt vetítettük az 1957. évi összebevételre. Természetesen ez a megoldás is csak megközelítő adatokat eredményezett, mert egy havi szállítási teljesítmény nem tükrözheti teljesen az egész évi szállítások összetételét. Tekintve azonban, hogy az adatok több hónapra vonatkozó feldolgozása olyan rendkívül nagy munkatöbbletet jelentett volna, amelyet a fuvarozó vállalatok rendszeres munkájuk mellett nem vállalhattak el, meg kellett elégednünk az átlagot legjobban megközelítő hónap adatainak feldolgozásával.

A célfuvarozó vállalatok teljesítményeinek felosztása már könnyebb volt, mivel ezeket a vállalatokat egy-egy tárca szállítási igényeinek kielégítésére szervezték. Ahol a minisztérium csak egy szektorral szerepel az ágazati kapcsolatok mérlegében (például Belkereskedelmi Minisztérium), ott a célfuvarozó vállalatok egész tevékenysége ehhez a szektorhoz került. Ahol azonban egy célfuvarozó vállalat több szektor kiszolgálását is végzi, a teljesítmények megoszlását reprezentatív adatgyűjtés segítségével állapítottuk meg. A szekérfuvarozás, a villamosközlekedés és a légi közlekedés teherszállítási teljesítményei az összes szállításoknak kb. 7 százalékát adják, amelynek felosztását becslés útján végeztük el.

Még nagyobb nehézségek voltak a személyszállítási teljesítmények és a posta teljesítményeinek felosztása terén. A felhasználó szektorok ugyanis — mint fent már említettük — csak igen kevés adatot tudtak szolgáltatni, a közlekedés oldaláról megközelíteni a felhasználást pedig úgyszólván lehetetlen volt. Ezért csupán azoknál a szektoroknál állítottunk be személyszállítási, illetve hírközlési felhasználást, amelyeknél ez valamilyen módon becsülhető volt. Így például személyszállítási igénybevétel a táblázatnak csupán 6 termelő szektoránál, a szénbányászatnál és a briketgyártásnál, az egyéb bányászatnál, az építőiparnál, a mezőgazdaságnál, a közlekedésnél és a kereskedelemnél szerepel. A termelő szektorok közül a felsoroltak azok, amelyek jelentősebb személyszállítási költségeket fedeznek. Köztudomású, hogy a bányászatban, az építőiparban és a mezőgazdaságban

foglalkoztatják a legtöbb olyan munkavállalót, akiknek esetenkénti hazautazási költségeit — amelyekre a vasút jelentős tarifakedvezményt biztosít — a munkaadó fedezi. A közlekedésben viszont a közlekedési dolgozók természetbeni juttatásként kapott díjmentes, illetve kedvezményes árú utazásai teszik indokolttá a figyelembevételt.

Eszerint a felosztás szerint a személyszállítás teljesítményi értékének csupán 10 százalékát, a postai teljesítményeknek pedig 12 százalékát mutattuk ki a termelő szektoroknál, a többi a nem termelő fogyasztók felhasználásaként szerepel. Ez nyilvánvalóan nem felel meg a tényleges helyzetnek azonban a tábla értékelése szempontjából még mindig kisebb hiba, mintha valamennyi termelő szektorhoz beállítottunk volna önkényesen megállapított tételeket.

A személyszállítási és postai teljesítmények ilyen szétszétválasztása mellett is a teljesítményeknek egy jelentős része — kb. 8 százaléka — került a fel nem osztott részbe, a teherszállításnál ismertetett nehézségek következtében.

Az elmondottak alapján megállapíthatjuk tehát, hogy a közlekedés teljesítményeinek elosztása az egyik legkevésbé megalapozott része az ágazati kapcsolatok mérlegének és ezért a jövőben készítenél mérlegeknél különös gonddal kell előkészíteni a szállítási és postaköltségek adatainak megállapítását. Ennek érdekében a Pénzügyminisztérium és a Központi Statisztikai Hivatal megegyezése alapján az 1959. évi könyvelési utasítás már elrendelte, hogy a fuvarkölségeket az anyagkölségtől elkülönítve, külön számlán kell könyvelni. Az egyéb költségeken belül szintén elkülönítve tartják nyilván a személyszállítási és a postaköltségeket is. E költségek alakulásáról a jövőben évenkénti adatgyűjtést rendszeresítünk a népgazdaság egész területén.

Ez a kezdő lépés már lehetővé teszi, hogy a közlekedési teljesítmények elosztásának alapvető hibáit megszüntessük, módot nyújt arra, hogy a későbbi években fokozzuk az adatok pontosságát, s így a jövőben a közlekedés és a népgazdaság többi ágainak kapcsolatát a tényleges helyzetnek megfelelően vizsgálhassuk.

Az Európai Statisztikusok Értekezletének hetedik plenáris ülése

KENESSEY ZOLTÁN

Az Európai Statisztikusok Értekezlete 1959. június 8 és 12 között Genfben tartotta VII. plenáris ülését. Az ülésen huszonöt európai ország — közöttük Albánia kivételével az összes európai szocialista ország —, az Egyesült Államok, valamint több nemzetközi szervezet (FAO, UNESCO, Nemzetközi Statisztikai Intézet, Nemzetközi Munkaügyi Hivatal, Nemzetközi Pénzügyi Alap, GATT stb.) 61 képviselője vett részt. Az országok delegációinak legnagyobb részét a központi statisztikai hivatalok elnökei vezették: az ülésen húsz európai statisztikai hivatal elnöke volt jelen.

A megnyitó ülésen *Sakari Tuomiója* az Európai Gazdasági Bizottság (EGB) főttségére üdvözölte az értekezletet, amelynek az elmúlt években végzett munkáját igen pozitívan értékelte. Ugyanakkor felhívta a konferencia figyelmét arra, hogy az

EGB albizottságaiban (közlekedési, szén, építésügyi, gáz stb.) végzett, meglehetősen széleskörű statisztikai munka nem minden esetben folyik az egyes országok statisztikai hivatalainak bevonásával, az Európai Statisztikusok Értekezlete segítségével és ellenőrzése alatt, s hivatkozva az EGB ez év tavaszán lezajlott tizenegyedik ülésszakának a vitájára is, fellevelte annak szükségességét, hogy a konferencia küldjön ki munkacsoportot e problémák megvizsgálására.

A konferencia ezután elfogadta a plenáris ülés napirendjét, amely három részre tagolódott: 1. az 1958/59. évben végzett munka értékelése, 2. az 1959/60. évi munkaprogram kérdései, 3. egyéb kérdések (többek között az elnökség újraválasztása). A következőkben vázlatosan beszámolunk a konferencia által e kérdésekkel kapcsolatban végzett munkáról.

foglalkoztatják a legtöbb olyan munkavállalót, akiknek esetenkénti hazautazási költségeit — amelyekre a vasút jelentős tarifakedvezményt biztosít — a munkaadó fedezi. A közlekedésben viszont a közlekedési dolgozók természetbeni juttatásként kapott díjmentes, illetve kedvezményes árú utazásai teszik indokolttá a figyelembevételt.

Eszerint a felosztás szerint a személyszállítás teljesítményi értékének csupán 10 százalékát, a postai teljesítményeknek pedig 12 százalékát mutattuk ki a termelő szektoroknál, a többi a nem termelő fogyasztók felhasználásaként szerepel. Ez nyilvánvalóan nem felel meg a tényleges helyzetnek azonban a tábla értékelése szempontjából még mindig kisebb hiba, mintha valamennyi termelő szektorhoz beállítottunk volna önkényesen megállapított tételeket.

A személyszállítási és postai teljesítmények ilyen szétszétválasztása mellett is a teljesítményeknek egy jelentős része — kb. 8 százaléka — került a fel nem osztott részbe, a teherszállításnál ismertetett nehézségek következtében.

Az elmondottak alapján megállapíthatjuk tehát, hogy a közlekedés teljesítményeinek elosztása az egyik legkevésbé megalapozott része az ágazati kapcsolatok mérlegének és ezért a jövőben készítenél mérlegeknél különös gonddal kell előkészíteni a szállítási és postaköltségek adatainak megállapítását. Ennek érdekében a Pénzügyminisztérium és a Központi Statisztikai Hivatal megegyezése alapján az 1959. évi könyvelési utasítás már elrendelte, hogy a fuvarkölségeket az anyagkölségtől elkülönítve, külön számlán kell könyvelni. Az egyéb költségeken belül szintén elkülönítve tartják nyilván a személyszállítási és a postaköltségeket is. E költségek alakulásáról a jövőben évenkénti adatgyűjtést rendszeresítünk a népgazdaság egész területén.

Ez a kezdő lépés már lehetővé teszi, hogy a közlekedési teljesítmények elosztásának alapvető hibáit megszüntessük, módot nyújt arra, hogy a későbbi években fokozzuk az adatok pontosságát, s így a jövőben a közlekedés és a népgazdaság többi ágainak kapcsolatát a tényleges helyzetnek megfelelően vizsgálhassuk.

Az Európai Statisztikusok Értekezletének hetedik plenáris ülése

KENESSEY ZOLTÁN

Az Európai Statisztikusok Értekezlete 1959. június 8 és 12 között Genfben tartotta VII. plenáris ülését. Az ülésen huszonöt európai ország — közöttük Albánia kivételével az összes európai szocialista ország —, az Egyesült Államok, valamint több nemzetközi szervezet (FAO, UNESCO, Nemzetközi Statisztikai Intézet, Nemzetközi Munkaügyi Hivatal, Nemzetközi Pénzügyi Alap, GATT stb.) 61 képviselője vett részt. Az országok delegációinak legnagyobb részét a központi statisztikai hivatalok elnökei vezették: az ülésen húsz európai statisztikai hivatal elnöke volt jelen.

A megnyitó ülésen *Sakari Tuomiója* az Európai Gazdasági Bizottság (EGB) főtíkára üdvözölte az értekezletet, amelynek az elmúlt években végzett munkáját igen pozitívan értékelte. Ugyanakkor felhívta a konferencia figyelmét arra, hogy az

EGB albizottságaiban (közlekedési, szén, építésügyi, gáz stb.) végzett, meglehetősen széleskörű statisztikai munka nem minden esetben folyik az egyes országok statisztikai hivatalainak bevonásával, az Európai Statisztikusok Értekezlete segítségével és ellenőrzése alatt, s hivatkozva az EGB ez év tavaszán lezajlott tizenegyedik ülésszakának a vitájára is, fellevelte annak szükségességét, hogy a konferencia küldjön ki munkacsoportot e problémák megvizsgálására.

A konferencia ezután elfogadta a plenáris ülés napirendjét, amely három részre tagolódott: 1. az 1958/59. évben végzett munka értékelése, 2. az 1959/60. évi munkaprogram kérdései, 3. egyéb kérdések (többek között az elnökség újraválasztása). A következőkben vázlatosan beszámolunk a konferencia által e kérdésekkel kapcsolatban végzett munkáról.

Az 1958/59-ben végzett munka értékelése

Az elmúlt évben az Európai Statisztikusok Értekezlete keretében végzett munka főleg négy munkacsoport területére koncentrált. Ezek a következők voltak: 1. a népszámlálási munkacsoport, 2. a mezőgazdasági összeírás munkacsoportja, 3. a pénzügyi aktívák és passzívák statisztikájával foglalkozó munkacsoport, és 4. a szocialista és a kapitalista országokban használatos népgazdasági mérleg összehasonlításával foglalkozó szakértői csoport. Mindezek a munkacsoportok 1958/59-ben üléseket tartottak és egy sor kérdésben az európai országok részére egységes ajánlást dolgoztak ki.

A *népszámlálási munkacsoport* — több, mint négyévi munkával — elkészítette az 1960 körüli népszámlálások végrehajtására vonatkozó egységes európai ajánlásokat. Ezek az ajánlások, amelyek az ENSZ New Yorkban székelő Statisztikai Bizottsága által az egész világra kiterjedően meghatározott ajánlások európai változatát képezik, tekintettel vannak egyrészt az európai országok fejlettebb kulturális színvonalára és statisztikai lehetőségeire, másrészt a speciális európai adottságokra. Az ajánlások nemcsak a népszámlálási kérdésekre és azok feldolgozására vonatkoznak, hanem a lakásösszeírások problémáit is felölelik.¹ A plenáris ülés a munkacsoport által kidolgozott programokat jóváhagyta és azt ajánlotta az európai országoknak, hogy legközelebbi népszámlálásaiknál és lakásösszeírásaiknál vegyék figyelembe azokat. (A konferencia — általában az általa tárgyalt összes statisztikai kérdések tekintetében — nem hozhat kötelező erejű határozatokat, csupán ún. ajánlásokat készít.) A konferencia előtt volt a munkacsoport legutóbbi jelentésén kívül a helységek elhatárolásával és falusi-városi osztályozásával foglalkozó szakértői csoport jelentése is, amely az ez év májusában Prágában tartott szakértői bizottsági ülésen készült. A konferencia úgy döntött, hogy a szakértők ajánlásait a népszámlálási ajánlások függelékeként tegyék közzé.

¹ A népszámlálási és lakásösszeírás munkacsoport legutóbbi üléséről lásd dr. Klinger András: „Az Európai Statisztikusok Értekezlete Népszámlálási Munkacsoportjának negyedik ülészaka”. (*Statisztikai Szemle*, 1959. évi 3. sz. 313—319. old.) c. cikket.

Ez a megoldás egyrészt utal arra, hogy a szakértői csoport ajánlásait a teljes munkacsoport idő hiányában már nem tudta megvitatni, s ezért annak nem lehet olyan súlya, mint a munkacsoport ajánlásainak, másrészt lehetővé teszi azon országok számára, amelyek ezt szükségesnek tartják, a szakértői csoport ajánlásainak gyakorlati alkalmazását.

Megvitatta a konferencia a népszámlálások közvetlen lebonyolításával kapcsolatos tapasztalatcsere lehetőségeit is. A népszámlálások megszervezése és végrehajtása azonban olyan terheket ró az egyes statisztikai hivatalokra, hogy egyetlen európai statisztikai hivatal sem vállalkozott arra, hogy a népszámlálások időpontjában nagyszámú külföldi szakember fogadásáról gondoskodjék. Ezért a konferencia az előző évi ambiciózusabb határozattal szemben úgy foglalt állást, hogy az egyes országok vizsgálják meg szakértők egyéni vagy csoportos látogatásainak a lehetőségét.

A konferencián javaslat hangzott el arra nézve, hogy az európai népszámlálások lebonyolítása után az Európai Statisztikusok Értekezlete szervezzen szemináriumot annak megállapítására, hogy az európai országok mennyire vették figyelembe a konferencia ajánlásait és hogy az ajánlások megvalósítása milyen pozitív és negatív tapasztalatokat eredményezett.

A *mezőgazdasági összeírásokkal foglalkozó munkacsoport* szintén elkészítette ajánlásait az 1960 körüli európai mezőgazdasági összeírások részére. A munkacsoport — amely a FAO-val együttműködésben végezte munkáját — 1958 szeptemberében tartott ülésén megegyezett a FAO által készített „1960. évi világ mezőgazdasági összeírási program”-hoz kiadandó európai melléklet tekintetében. Az európai melléklet többek között ajánlásokat tartalmaz az összeírás egyes kérdéseinél alkalmazható reprezentatív módszereket illetően is. A konferencia a munkacsoport által készített ajánlásokat egészében jóváhagyta, a vita során azonban bizonyos kritikai jellegű észrevételek is elhangzottak.

A konferencia egyes résztvevői kifogásolták, hogy a mezőgazdasági összeírás és a népszámlálás egyes kérdések — például a foglalkoztatottságra vonatkozó kérdések — tekintetében eltérő ajánlásokat tar-

talmaznak. Mások rámutattak viszont arra, hogy a munkacsoport általában törekedett az egyezőség biztosítására, vagy legalábbis arra, hogy a feldolgozás során mindkét összeírás bizonyos kérdéseinek azonos szerkezetű feldolgozására mód nyíljon. Mindamellet a két összeírás eltérő célokra szolgál, és az adatgyűjtés is különböző egységektől történik (a népszámlálásnál az egyes egyéneket, a mezőgazdasági összeírásoknál az üzemeket veszik számba) s ennek következtében az eltérő koncepciók használata nem küszöbölhető ki teljesen.

A konferencián elhangzott olyan óhaj, hogy az összeírások szolgáltatassanak adatokat a mezőgazdasági termelés költségeiről is. Az ilyen jellegű vizsgálatok hasznosságát elismerve a konferencia résztvevőinek a többsége azon a véleményen volt, hogy effajta adatokat célszerűbb speciális reprezentatív adatgyűjtések, mint az általános mezőgazdasági összeírás útján beszerezni.

A mezőgazdasági összeírások programjával kapcsolatban a Szovjetunió képviselője — *V. Ovszjenko* professzor, a moszkvai gazdaságstatisztikai főiskola igazgatója — rámutatott arra, hogy a szocialista országokban az évenként végrehajtott, egyes részterületekre vonatkozó mezőgazdasági összeírások feleslegessé tehetik bizonyos kérdések tudakolását a mezőgazdasági összeírás alkalmából.

Igény merült fel a konferencián a folyamatos mezőgazdasági statisztikákkal való foglalkozás irányában s általános volt az a vélemény, hogy célszerű volna — mintegy a mezőgazdasági összeírás programjának kiegészítéseképpen — elkészíteni az európai országokban folyamatosan vezetendő mezőgazdasági statisztikák ajánlásait is. Az összeírás adatai ebben az esetben az egységesen vezetendő időszakok bázisául szolgálhatnának.

A pénzügyi aktívák és passzívák statisztikájával foglalkozó munkacsoport 1958/59-ben tartotta első ülését. A munkacsoport feladata az volt, hogy az egyes országokban használatos pénzügyi statisztikák definíciói és osztályozási rendszerei tekintetében egységes európai ajánlások kialakítására törekedjék. A munkacsoport által végzett munka, elsősorban a kérdések felvetését illetően hasznosnak mondható. A konferencián azonban a munka-

csoport tevékenységével kapcsolatban főleg kritikai észrevételek hangzottak el. A megoldandó feladatok láthatólag a munkacsoport előtt sem voltak teljesen világosak (véleményünk szerint elsősorban a téma tisztázatlansága következtében nem vett részt egy szocialista ország sem a munkacsoport ülésén). A nyugat-európai országok részéről is sokféle bíráló észrevétel hangzott el a munkacsoport által alkalmazott osztályozási ismérvek vegyes jellege, az ajánlott osztályozás túlzott bonyolultsága, az értékelési problémák megoldásának a hiánya, a nemzeti bankoknak a szektorok minimális listájáról való kihagyása stb. miatt is.

A magyar delegáció felhívta a figyelmet arra, hogy a munkacsoportot teljesen a kapitalista pénzügyi rendszerek problémái kötötték le s a javasolt ajánlások is szinte kizárólag a kapitalista országok számára lennének hasznosíthatók. Kétségtelen, hogy a pénzügyi statisztika területén a társadalmi-gazdasági rendszer eltérései jóval nagyobb problémát okoznak a szocialista és a kapitalista országok adatainak az összehasonlíthatósága tekintetében, mint amilyenekkel a statisztika egyes más területén (például az ipar-, a mezőgazdasági statisztika, a demográfia terén) találkozhatunk. Pénzügyi statisztikák és összevont népgazdasági pénzügyi mérlegek azonban a szocialista országokban is készülnek és ezek módszertanának a figyelembevételre egységes európai ajánlások kialakításánál feltétlenül szükséges lenne. Elképzelhető az is, hogy az egységes európai ajánlások csupán az összehasonlítható legfőbb mutatókra terjednének ki, s ezen túlmenően (esetleg függelékként) tartalmazhatnák a részletesebb egymásközi összehasonlítási ajánlásokat a szocialista és a kapitalista országokra külön-külön.

Az elhangzott bírálatok kihatásaként a konferencia ötagú albizottságot küldött ki (Norvégia, Hollandia, Anglia, Magyarország és a Nemzetközi Pénzügyi Alap képviselőiből) még az értekezlet ideje alatt megfelelő határozati javaslat kidolgozására. Az albizottság javaslatai alapján az értekezlet meghatározta a munkacsoport további teendőit, többek között abban, hogy a munkát a szocialista országok szükségleteinek megfelelő irányban is folytatni kell.

A szocialista és kapitalista országokban használatos népgazdasági mérlegrendszerek összehasonlításával foglalkozó szakértői csoport közvetlenül a plenáris ülés előtt, 1959 májusában ült össze először. A szakértői bizottság négy szocialista ország (a Szovjetunió, Csehszlovákia, Lengyelország, Magyarország) és négy kapitalista ország (Anglia, Franciaország, Hollandia, Dánia) képviselőiből állt és ezen a nem könnyű területen már első ülésén viszonylag szép előrehaladást ért el. A munka első fázisában természetesen csak a mérlegrendszerek főbb különbségeinek a tisztázására kerülhetett sor s igen sok kérdés, különösen a rendszerek részletkérdései vonatkozásában, még megtárgyalásra vár. A konferencia azonban nem tudott az összehasonlítás terén végzett munka nagyobbarányú megvitatásába belebocsátkozni, mert a munkacsoport jelentése csak a konferencián került szétosztásra és alapos tanulmányozására már nem volt lehetőség. Az eddig végzett munka jelentőségének az értékelése azonban általánosan pozitív volt s a konferencia egységesen a munka folytatása mellett foglalt állást. Némi vita volt a feladatok meghatározása körül, egyes nyugat-európai küldöttek ugyanis a szakértői csoport munkájának bizonyos szűkítését kívánták. Franciaország és Magyarország képviselői egyetértve azzal, hogy a szakértői csoport munkájában bizonyos sorrendiség érvényesüljön (hiszen természetesen nem lehet az összes kérdések egyidejű megoldására vállalkozni) rámutattak arra, hogy a szakértői csoport feladatkörének a leszűkítése nem kívánatos, mivel az megkötné a szakértők kezét komplex feladatkörök megoldásánál.

Az Európai Statisztikusok Értekezlete VII. plenáris ülése a fenti négy kérdés-csoport megvitatásán kívül — amelyek az elmúlt évben a munkacsoportok, illetve szakértői csoportok feladatkörét képezték — a befejeződött munkaév számos más munkaproblémáját is megvitatva, majd hosszan foglalkozott a plenáris ülés az európai statisztikusok képzésének a problémáival. A VI. plenáris ülés határozata alapján az értekezlet elnöksége az év során felkérte Goudswaard professzort (Hollandia), hogy készítsen vitaindító tanulmányt e kérdéstről, amelyet előzetesen szétküldtek a konferencia résztvevőinek.

Goudswaard tanulmánya a problémát a hivatalos statisztikai apparátus dolgozóinak a képzésére leszűkítve vizsgálta különös tekintettel arra, hogy az állami statisztikai szolgálatba kerülők számára milyen mértékű közgazdasági, matematikai és statisztikai tudás szükséges.

A vita során Olaszország képviselője hangsúlyozta, hogy a hivatalos statisztikai apparátus munkatársainak a továbbképzése során nagyon fontos az elméleti és gyakorlati továbbképzés egyidejű biztosítása. Magyarország képviselője felhívta a figyelmet arra, hogy a kis és nagy országokban a problémák nem teljesen azonosak. A tapasztalatok megmutatták, hogy kis országokban egyetemi szinten specializált statisztikai szakemberképzésre csak korlátozott lehetőségek vannak, míg nagy országokban — például a Szovjetunióban és Franciaországban — speciális felsőfokú statisztikai tanintézetek kedvező eredménnyel működnek. Ezért a kis országok számára a képzés és továbbképzés problémáinak a megoldása nehezebb feladatot jelent. Elképzelhető lenne, hogy a kis országok a képzés és továbbképzés terén regionális együttműködést valósítsanak meg (például az európai szocialista országok egymás között), esetleg a nagy országok tapasztalatainak a figyelembevételével és azok segítségével.

Egyes országok képviselői annak szükségességét hangsúlyozták, hogy a statisztikai adatok használói — elsősorban a különböző hivatalos szervek munkatársai — szintén részesüljenek bizonyos statisztikai oktatásban, annak érdekében, hogy az adatokat hozzáértéssel tudják felhasználni.

A konferencia a vita nyomán úgy határozott, hogy a statisztikusok képzésének problémáit továbbra is az értekezlet napirendjén tartja. Felszólította az egyes országok statisztikai hivatalait, hogy készítsenek beszámolókat a statisztikusok képzése terén szerzett tapasztalataikról és azt juttassák el a titkársághoz. Egyben felkérte az UNESCO-t, hogy a Nemzetközi Statisztikai Intézettel karöltve állítson össze az egyes országok beszámolóit alapján egy részletes tanulmányt a probléma későbbi megvitatása céljára.

Foglalkozott a konferencia a mezőgazdasági termelés indexeinek a kérdésével

is. Már az Európai Statisztikusok Értekezlete VI. plenáris ülése hangsúlyozta az egységesítő munka szükségességét ezen a területen, a gyakorlatban azonban nem történt előrehaladás az elmúlt évben. Ezért a konferencia résztvevői elég éles formában elmarasztalták a FAO statisztikai szerveit, amelyeket felszólítottak, hogy végre lássanak hozzá e kérdés megoldásához.

Nagy érdeklődés mutatkozott a konferencián a háztartásstatisztika iránt. Több ország a háztartásstatisztikai felvételek jelentőségét elsősorban a fogyasztás szerkezetének megismerése céljából hangsúlyozta. A szocialista országok képviselői rámutattak arra, hogy országaikban a fogyasztás szerkezetének a megismerésére a háztartásstatisztikán kívül más lehetőségek is vannak, amelyek bizonyos esetekben megbízhatóbb eredményeket szolgáltatnak. Egyes résztvevők a háztartásstatisztikai adatoknak nemzetközi életszínvonal-összehasonlításokra való felhasználásáról beszéltek. Ovszienko professzor, a Szovjetunió képviselője ezzel kapcsolatban felhívta a figyelmet arra, hogy az összehasonlítások elvégzése előtt számos módszertani problémát meg kell oldani, elsősorban azokat, amelyek a szocialista országokban a lakosságnak ingyenesen vagy igen alacsony áron nyújtott szolgáltatásokkal (lakás, egészségügy, nevelés) kapcsolatosak.

Foglalkozott a fentiekén kívül az értekezlet még az idősorok szezonális ingadozásai kiküszöbölésének kérdéseivel, az egyes európai szervezetekben végzett statisztikai munka tapasztalataival, az EGB albizottságaiban folyó statisztikai tevékenység problémáival stb.

Az 1959/60. évi munkaprogram

A konferencia — beható vita után — meghatározta azokat a témákat, amelyeknek tárgyalására az elkövetkező évben munkacsoport-üléseket kell tartani, valamint az értekezlet által elvégzendő egyéb teendőket. Ennek megfelelően 1959/60-ban a következő ülésekre fog sor kerülni az Európai Statisztikusok Értekezlete rendezésében.

a) *Magánfogyasztási kiadások statisztikájával foglalkozó munkacsoport.* A munkacsoport feladata az, hogy a korábban a tőkeképződésre vonatkozóan kiala-

kított programhoz hasonló programot dolgozzon ki a magánfogyasztási statisztikák területére, kialakítva az európai viszonylatban egységesen felhasználható definíciókat, klasszifikációkat és adatgyűjtési módszereket.

b) *Pénzügyi aktívák és passzívák statisztikájával foglalkozó munkacsoport.* Az elmúlt évben megkezdett munka folytatásaként a munkacsoport feladata az, hogy 1959/60-ban dolgozzon ki közgazdasági elemzések céljaira megfelelő statisztikai rendszert a pénzügyi aktívák és passzívák számbavételére.

c) *A népgazdasági mérlegrendszerek összehasonlításával foglalkozó szakértői csoport.* Ez a csoport szintén az előző évben elkezdett munkáját folytatja, a konferencia intenciói szerint az elkövetkező évben elsősorban a termeléssel és a magánfogyasztással összefüggő tételek részletesebb elemzése útján. Amennyiben a rendelkezésre álló idő ezt lehetővé teszi, a csoport meg fogja vizsgálni egy olyan mérlegrendszer felállításának a lehetőségeit is, amely a szocialista és a kapitalista országok számára is használható lenne.

d) *Iparstatisztikai munkacsoport.* A munkacsoport feladata az, hogy tekintse át az európai országok iparstatisztikájában használatos fogalmakat és módszereket, különös tekintettel az ENSZ által javasolt 1963. évi világ ipari összeírás európai igényeire.

e) *Az EGB albizottságaiban folyó statisztikai munka felülvizsgálásával foglalkozó munkacsoport.* A munkacsoport feladata az, hogy az EGB albizottságaiban folyó statisztikai munka minden vonatkozását tekintse át, beleértve az albizottságok által kiadott statisztikai bulletint, az albizottságok statisztikai munkaprogramját is, s munkája eredményéről tegyen jelentést az Európai Statisztikusok Értekezlete VII. plenáris ülésén.

Az Európai Statisztikusok Értekezlete keretében az 1959/60. évben elvégzendő egyéb feladatok között szerepelnek a mezőgazdasági termelési indexekkel, a nagykereskedelmi árakkal, a szezonális ingadozások kiküszöbölésével, a készletekkel, a statisztikai oktatási rendszerrel stb. kapcsolatos problémák.

Egyéb kérdések

A konferencia a fentiekén kívül foglalkozott még több fontos kérdéssel. Így állást foglalt a regionális statisztikai szemináriumok gyakorlatának folytatása mellett. Az első ilyen regionális szemináriumot iparstatisztikai kérdésekről 1957-ben Athénben tartották meg, a második pedig 1959. június 15—30 között Varsóban a mezőgazdasági összeírások problémáival foglalkozott. A legközelebbi regionális szeminárium — amennyiben az ENSZ Technikai Segélyalapja részéről a finanszírozást sikerül biztosítani — munkaügyi statisztikai kérdésekkel fog foglalkozni.

Foglalkozott a konferencia a többnyelvű statisztikai szótár összeállításának problémáival. Mint erről már korábban beszámoltunk, az Európai Statisztikusok Értekezlete negyedik, ötödik és hatodik plenáris ülései Magyarország javaslatára határozatokat hoztak egy orosz-, angol- és francianyelvű statisztikai szótár összeállításáról, amely a különböző országok által közzétett adatközlő és módszertani kiadványok jobb megértését hivatott elősegíteni. A konferencia titkársága a munka első fázisában összeállított egy 1100 szóból álló orosz-, angol- és francianyelvű jegyzéket, amelyen a további munkákat — a VI. plenáris ülés felkérésére — a Nemzetközi Statisztikai Intézet vállalta. A Nemzetközi Statisztikai Intézet főtitkára, *dr. Lunenberg* az ülésen beszámolt a szótár ügyében az elmúlt évben végzett munkáról. A Nemzetközi Statisztikai Intézet a lista kibővítését és átdolgozását két szakaszra bontva végzi: az elsőben egy alaplistát készít angol nyelven és a másodikban ezt a listát lefordíttatja a többi nyelvekre. A jelenlegi elképzelések szerint a szójegyzék kb. 2500 szót fog felölelni. A konferencia köszönettel tudomásul vette *dr. Lunenberg* beszámolóját és felkérte az egyes országok statisztikai hivatalait, hogy működjenek közre a szótár elkészítésében. Felkérte a konferencia a Nemzetközi Statisztikai Intézetet arra is, hogy a VIII. plenáris ülésen számoljon be a munka további előrehaladásáról. Az értekezlet időtartama alatt egyébként *Derksen* professzor — aki a Nemzetközi Statisztikai Intézet megbízásából a

szótárral kapcsolatos munkákat vezeti — Genfben látogatott, s megbeszélést tartott a szótárral kapcsolatos munkák iránt különösen érdeklődő országok, így Magyarország, Anglia és Hollandia képviselőivel a további munkák programjáról és alapelveiről.

Végül a konferencia a következő két évre új elnökséget választott. Az Európai Statisztikusok Értekezletének elnöke az 1959/60. és 1960/61. évekre *dr. Frantisek Fajfr*, a Csehszlovák Állami Statisztikai Hivatal elnöke, a három alelnök pedig *Petter Jakob Bjerve*, a norvég Központi Statisztikai Hivatal elnöke, *Benedetto Barberi* professzor, az olasz Központi Statisztikai Intézet vezérigazgatója és *Ante Novak*, a jugoszláv Szövetségi Statisztikai Hivatal elnöke lett.

Összefoglalóan az Európai Statisztikusok Értekezlete VII. plenáris üléséről megállapíthatjuk, hogy az értekezlet igen hasznos lépést jelentett az európai statisztikai hivatalok együttműködésének a téren. Az értekezlet vitáit általában magas szakmai színvonal jellemezte s nem kétséges, hogy több területen az elért eredmények — vagy az elvégzendő feladatokra vonatkozóan a konferencia által megjelölt útmutatások — igen kielégítőnek látszanak. Az elvégzett munka természetesen nem minden területen volt egyformán sikeres, kétségtelenül megállapítható azonban az, hogy évről évre nagyobb a sikeresen megoldott feladatok aránya az értekezlet munkaprogramjában (természetesen azt is a siker feltételei közé számítva, hogy a tárgyalt kérdések és az elért megoldások mind a szocialista, mind a kapitalista országok számára kielégítőek és használhatók legyenek).

Az értekezlet sikeres munkájáért köszönet illeti az értekezlet határozott és egyben diplomatikus elnökét, *Floris Closont*, a francia statisztikai hivatal vezérigazgatóját, valamint a titkárság munkatársait, elsősorban *Barrei N. Daviest* is.

Az elmúlt évek tapasztalatai alapján bizton remélhetjük, hogy az Európai Statisztikusok Értekezlete az elkövetkező évben is hasznos munkát fog végezni az európai statisztikusok együttműködésének további fejlesztése érdekében.

Elektronikus számológépek alkalmazása a statisztikai munkában

PINTÉR LÁSZLÓ

A statisztikai munka három nagy, egymással szorosan összefüggő területre osztható:

1. az adatgyűjtés megszervezése és végrehajtása,
2. az adatok ellenőrzése és feldolgozása,
3. az adatok értékelése.

Az elvégzendő munka volumenben legnagyobb részét az adatok ellenőrzése és feldolgozása jelenti. Első feladat általában az alapadatok, eredmények megállapítása, ami legegyszerűbben összegezés útján végezhető el. A feldolgozáshoz tartozik azonban a különböző csoportosítások elkészítése is, nem is beszélve az értékeléshez szükséges egyéb számításokról (például szóródás-, korreláció- stb. számítás), amelyek a jelenségek alaposabb megismerését és jobb megértését segítik elő.

A feldolgozási munkák meggyorsításában nagy előrehaladást jelentett a lyukkártyarendszerű gépek alkalmazása. Ennél az eljárásnál — mint ismeretes — lyukasztás útján kártyákon rögzítik az adatokat, majd a kártyákat nagysebességű gépek segítségével rendezik, csoportosítják. Ezután az eredményeket különböző, a feldolgozás céljának megfelelő táblázatokon rögzítik. A lyukasztás kivételével minden műveletet gépi úton végeznek el.

Ennél az eljárásnál általában a különböző számítási eljárásoknak megfelelően minden számítási műveletre külön-külön kell az anyagot előkészíteni, és általában a számítási műveletek számának megfelelően kell újból és újból a gépeken átvezetni. Ez ugyanannak az anyagnak tehát többszörös feldolgozását jelenti.

Lyukkártyarendszerű feldolgozógépeket már régóta használunk a statisztikai munkában. Ezek a gépek a kézi feldolgozással szemben igen nagy előrehaladást jelentettek. Újabb, lényeges fejlődést jelent statisztikai feldolgozó munkánkban egy kisteljesítményű elektronikus számológép, a Gamma 3 B munkába állítása a Központi Statisztikai Hivatalban.

Az elektronikus számológépeknél — az előbb ismertetett eljárással ellentétben — nem kell minden soronkövetkező műveletnél az adatokat újból és újból a gépbe bevinni („a bemenő adatokat betáplálni”). Elégséges csupán meghatározni, hogy a kívánt számítás milyen műveletekből áll, és hogy ezeket milyen sorrendben kell elvégezni. Ezt a tevékenységet nevezzük programozásnak. A programban természetesen olyan sorrendet kell megszabni, hogy az előre bekerülő műveletek megadják az utánuk következő műveletek bemenő adatait. Ezután a gépbe betápláljuk a programot, és az ismert bemenő adatokat. A gép ezután minden további emberi beavatkozás nélkül elvégzi az egész műveletsorozatot, és megadja a kívánt végeredményeket. Ezek a számológépek tehát már igen nagy mértékben automatizáltak. Alkalmazásuk annál több emberi munkát takarít meg, minél hosszabb műveletsorozat elvégzésére használják.

Az elektronikus számológépek feladataik elvégzéséhez különböző egységekkel rendelkeznek. Ezek az egységek elnevezésüket az elvégzendő feladatokról nyerik. Így van például aritmetikai egység (számológép), mely a kívánt műveleteket végzi el. Az adatok tárolására az adattár vagy más néven a memória szolgál. A vezérmű a programnak megfelelő utasításokat érzékeli, és vezérli a gép egész működését. A Gamma 3 B-n a programot dugaszolótáblával visszük be a gépbe. Ezenkívül szükséges még az adatok bevitelét és az eredmények közlését biztosító gépegység vagy szerkezet is.

A következőkben általános áttekintő ismertetést nyújtunk a Gamma 3 B-ről, majd egy rövid programon keresztül mutatjuk be a gép működésének nem műszaki, elvi vázlatát.

Az elektronikus számológépek általában két csoportra oszthatók: analóg és digitális gépekre. Az analóg gépeknél a számok nagyságát az elektromos áram erőssége vagy az elektromos feszültség nagysága reprezentálja. Így például a 200-as

számot kétszer akkora feszültség jelképezi, mint a 100-as számot. A digitális rendszerű gépeknél — mint a Gamma 3 B-nél is — a számokat elektromos impulzusok reprezentálják. Ha a vezetéken impulzus van jelen, akkor 1-es, ha nincs jelen impulzus, akkor 0-ás állapotról beszélünk. Ez az 1-es, illetve 0-ás állapotnak megfelelő számábrázolási mód szükségessé teszi, hogy röviden megemlékezzünk a különböző számrendszerekről.

Mint ismeretes, a legáltalánosabban használatos arab (tízes) számrendszer alap gondolata az, hogy a számoknak nemcsak jegyértékük, hanem helyértékük is van. Az 5-ös szám a helyértéktől függően 5-öt, 50-et és 500-at is jelenthet. Ennek az igen elterjedt számrendszernek az alapszáma a tíz. Ez azt jelenti, hogy jobbról kezdve a szám első jegyét tíznek a nulladik hatványával, azaz eggyel, a második jegyét tíznek az első hatványával, azaz tízzel és minden következő jegyét tíznek eggyel magasabb hatványával kell szorozni.

Ez a számrendszer azonban bármely más tetszőleges alapszámmal is megvalósítható. Így például, ha az alapszám 2, akkor a szám első (jobb szélső) jegyét kettőnek a nulladik hatványával, azaz eggyel, második jegyét kettőnek az első hatványával, azaz kettővel, harmadik jegyét kettőnek a második hatványával, azaz néggyel kell szorozni.

A tízes számrendszerhez tíz különböző számjegy kell, hogy minden számot ki tudjunk fejezni. A kettes számrendszerhez azonban csak kétféle számjegy szükséges 0 és 1. Ez a két alapszám a 0 és az 1 elektromos impulzusok segítségével — mint láttuk — rendkívül könnyen kifejezhető. Ugyanis ha van impulzus, akkor az 1-et jelent, ha nincs impulzus, akkor 0-át. A számoknak elektromos impulzusokká való átalakításának a lehetősége az, ami a kettes számrendszer elsőbbségét biztosítja az elektronikus számológépek alkalmazásánál. Az alapszámok számának megfelelően decimális, illetve bináris számrendszerrel beszélünk. A bináris számrendszerrel még használatos a bit fogalma. Ez nem más, mint a kettes számrendszerbeli számjegy, tehát 0 vagy 1.

A két számábrázolási eljárás között van azonban egy kompromisszumos mód-

szer is, ez pedig a félbináris vagy másnépp a „binárisan kódolt decimális” rendszer. Ennek lényege az, hogy nem a teljes decimális számot, hanem annak egyenként vett jegyeit alakítjuk át binárisra.

Az elmondottak megvilágítására vegyük a következő példát. Egy szám, amely a decimális számrendszerben 13, a bináris számrendszerben 1101, a binárisan kódolt decimális alakban 0001 0011 lesz.

A félbináris (binárisan kódolt decimális) rendszer előnye, hogy az ebben a rendszerben kifejezett szám decimális értéke rendkívül könnyen megállapítható. Ez főleg a program ellenőrzésénél lényeges. A bináris rendszerben viszont a számok rendszerint rövidebben fejezhetőek ki, mint a binárisan kódolt decimálisban. A Gamma 3 B ezért mindkét rendszert használja. A számológépben és az adattárban (memória) a számok binárisan kódolt decimális alakúak. Itt ugyanis döntő szempont, hogy a decimális rendszerben perforált lyukkártyákról való betáplálás minél egyszerűbb átalakítást (átkódolást) tegyen szükségessé. A vezérműben viszont az utasítások bináris alakban jelennek meg. Ezeknek a betáplálása a programtábláról történik, tehát átkódolásra nincs szükség.

A Gamma 3 B-n 7, egyenként 12 decimális helyértékű szám tárolására alkalmas memória van. Ezeket M1, M2... M7-tel jelöljük. Itt jegyezzük meg, hogy a 7 memória viszonylag kis költséggel, kiegészítő memóriák bekapcsolásával 31-re növelhető. A memóriák felhasználási lehetőségét segíti elő, hogy egy-egy memória a 12 decimális helyértéken belül további tetszőleges nagyságú részekre bontható (splittage). Ha tehát egy-egy szám maximális helyértéke 4 pozíció, akkor egy memóriában $12 : 4 = 3$ számcsoport raktározható el.

Az 1-es memória egyúttal a gép számológépe is (aritmetikai egység). Ezenkívül azonban az adattár részeként is használható, hasonlóan a többi memóriához. Az 1-es memóriát, mivel a számtani műveleteket is végzi operator memóriának, míg a többit bináris memóriának hívjuk.

A vezérmű a gép működtetését biztosítja az alábbi módon. A dugaszolótáblában beállítjuk a kívánt műveleteket. A tábla minden egyes sora egy-egy utasítás beállítására szolgál. A táblán dugaszolt

utasítások összességét a gép külső programjának nevezzük. Ezután a számítógép soronként leolvassa a tábláról a külső programot, és egyes speciális memóriákban tárolja. Ezeket az utasításokat reprezentáló impulzussorozatokot a gép belső programozásának nevezzük. Ezek a belső programok, impulzussorozatok váltják ki a vezérmű megfelelő áramkörei segítségével a számológépet, az adattár, a bevívó és kivívó szerkezet megfelelő működését. A gép belső programját megváltoztatni csak a külső program megváltoztatásával lehet.

A dugaszoló táblán 64 programvonal áll rendelkezésre. A programvonalak az egy-egy kártyáról bevitt adatok műveleti rendjét, illetve tárolását biztosítják. A gépen mind a négy alapművelet, ezek tetszőszerinti kombinációja, meghatározott logikai műveletek ($=$; \neq ; \leq ; $<$; \geq ; $>$), feltétlen és feltételes ugróutasítások programozhatók. Ugróutasításról általában akkor beszélünk, ha valami jeltől, eredménytől vagy előjeltől függően egyes számolási ciklusokat kihagyunk vagy egyes számolási ciklusokat csak ekkor végzünk. Egyelőre az előjelekkel való művelet komplikált programozást tesz szükségessé. A komplikáltság főleg abban nyilvánul meg, hogy az állandó összehasonlítások programvonalat foglalnak le (általában három-négyet). A géphez azonban előjel-retesz is beépíthető (nem nagy költséggel) és így az előjelek meghatározását külön programvonalak felhasználása nélkül a gép automatikusan végzi el.

A Gamma 3 B elektronikus számítógépbe az adatok betáplálása, illetve az eredmények kivétele másolólyukasztó (PRD), vagy táblázógép (BS) segítségével történik. Ezek a gépek a használatos 80 oszlopos lyukkártyákkal dolgoznak. A PRD és a BS óránkénti kártyaátfuttatása 7–9000, így ennyi lyukkártya adata dolgozható fel a Gammával. Ha sok rész-, vagy végeredmény kiírása, vagy új kártyára való lyukasztása szükséges, akkor a közölt kártyaszámnál kevesebb az egy óra alatt feldolgozható mennyiség.

A PRD és a BS — mint említettük — csak az adatok leérzékelésére és továbbítására, valamint az eredmények befogadására és közlésére használatosak. Egy kivételtől eltekintve (ún. IS bevétel) a számok

gyűjtését és a számolást a Gamma 3 B végzi, rendkívül gyorsan.

A Gamma üzemeltetésének legkomplikáltabb munkafolyamata a program elkészítése. Ez mindenekelőtt a feldolgozandó anyag tökéletes ismeretét tételezi fel. Ezt követi a feldolgozási módszer kidolgozása, majd ezek ismeretében készíthető el a program.

A géppel kapcsolatos programozási munka legegyszerűbben egy feladat megoldásán keresztül mutatható be. Ezen keresztül nagy általánosságban megismerhető a „gép szelleme”, és egyúttal világosan megmutatkoznak azok a korlátok is, melyekkel a munkák során számolni kell.

Az alábbiakban egy súlyozáson alapuló szóródászámítást mutatunk be. Az előző feloldozások alapján legyen ismert

E — az egy főre jutó havi átlagos élelmiszerfogyasztás forintban,

L — az átlagos családtag létszám.

A szóródás meghatározására az alábbi formulát szokták általában alkalmazni (súlyozott számítás esetén)

$$\sigma^2 = \frac{\sum L (E - \bar{E})^2}{\sum L}$$

Ez a formula a gépi feldolgozás céljára nem megfelelő, ugyanis a számítandó anyag átlaga (\bar{E}) nem ismert. Ha ezzel a formulával számolnánk, először az átlagot kellene meghatározni, ami külön munkamenetet igényelne. Ehelyett azt az ismert eljárást követjük, amelynél egy tetszőleges, úgynevezett „kényelmes” számtól való eltérés alapján határozzuk meg a σ^2 értékét. Ez a „kényelmes” szám jelen esetben a nulla. Ennek alapján az új formula, melynek alapján a számítást elvégezzük a következő:

$$\sigma^2 = \frac{\sum L (E - 0)^2}{\sum L} - \left[\frac{\sum LE}{\sum L} \right]^2$$

Ez a formula már alkalmas a gépi számolásra, így semmi akadálya a program elkészítésének.

Mielőtt azonban hozzákezdünk a program elkészítéséhez, pontosan ismernünk kell az egyes adatok lehetséges legmagasabb helyértékét (a pozíciók maximális számát), valamint el kell dönteni, hogy hány tizedes pontossággal szükséges a számolást végrehajtani. Példánkban az E maximális helyértékszáma 4 pozíció

(ezres nagyságrend), az L pedig 2 pozíció, egy tizedessel. A számítást egy tizedes pontossággal végezzük. Az eredményt a tizedesből kerekítve egész számokban adjuk meg. (Kivételt képez a ΣL , ahol az eredményt egy tizedessel kell megadni). Ezek tisztázása után kerül sor a program elkészítésére.

Az alábbiakban röviden ismertetjük az egyes programozási lépéscsoportokat. Részletesen nem adhatjuk magyarázatát az egyes lépéseknek, ez meghaladja az ilyen rövid ismertetés kereteit.

Az adatok bevitele az egyes kártyákról a 2. memóriába történik. (Lásd a programlapot a 902—903. oldalon.) A VPM utasítással indítjuk a Gammát és jelezzük, hogy a műveleteket az 1-es lépésnél folytassa. Az 1—16 sorszámig (NL) terjedő programvonalakon a kártyák adatai alapján az alábbi értékeket gyűjtjük:

ΣLE — a 3. memóriában
 ΣLEE — a 4. „
 ΣL — az 5. „

A 17-es vonalon töröljük a 2. memóriát, hogy a következő kártyáról az adatok bevitele zavartalanul megtörténhessen. Mint látható az 1-től 16-ig terjedő programvonalak felhasználásával a szükséges szorzatokat számítjuk ki és ezek értékét az egyes memóriákban összegezzük.

A 19. sor egy feltételes ugróutasítást ad. Ha ugyanis egy meghatározott helyen egy meghatározott szám nem szerepel (például a lyukkártya 80. oszlopán 9-es lyukasztás), akkor, mint ahogy a nyíl mutatja, a gép a 63-as (utolsó) programvonalra ugrik és a következő kártyánál újra kezdi a már ismertetett számolást.

Ezt fejezi ki a \bar{V}_0 (V -bar) jel. Ha a meghatározott helyen (utolsó kártyán) a meghatározott jelet érzékeli a gép, akkor nem ugrik a 63-as programvonalra, hanem a 20-as vonalon folytatja a műveleteket, az ott meghatározott sorrendben. A 20—21-es programvonalon a 6-os és 7-es memóriát töröljük, mert ebből fogjuk a számítás eredményét kiírni. A 22—27. programvonalakon az egész sokaság egy főre jutó átlagos havi élelmiszerfogyasztás forintértékét (\bar{E}) határozzuk meg, egy tizedes pontossággal. A tizedes értékéből a 24-es vonalon kerekítünk. Az $(\bar{E})^2$ -t a 28—30-as vonalakon állapítjuk meg.

A

$$\frac{\Sigma LEE}{\Sigma L}$$

értékét a 31—38-as vonalon programoztuk. Itt a 31—36 vonalakon összetett osztást végeztük (DC). Ez abban az esetben szükséges, ha az operátor memória (M 1) nem elég a művelet elvégzéséhez. Kiegészítésként ilyenkor az M2 memóriát is az operátor memóriához kapcsoljuk, így ennek helyértékszámát a 12-vel szemben 24 pozícióra növekszik.

A 39—40 vonalon a σ^2 értékét határoztuk meg. Hogy csak két memóriából (M6 és M7) kelljen az eredményt kivezetni, a 42—43-as vonalon a ΣL értékét az 5-ös memóriából a 6-osba vittük át. A 45—48-as vonalakon az egyes memóriákat töröljük, így újabb számítások elvégzésére már készen áll a Gamma. Mint látható, a szóródáásszámításhoz nem használtuk fel az összes programvonalakat. Megjegyezzük, hogy ilyen jellegű számításoknál a Gammát tápláló gép beviteli sebessége óránként 9 000 kártya. Tehát ennyi egységéből álló szóródáásszámítást egy óra alatt lehet elvégezni. Ez a feladat az eddig használatos kézi szorzógépekkel egy embernek több napig tartó munkát jelent.

Mint látjuk a programlap igen világos és áttekinthető formában mutatja a programozás logikáját és szerkezetét. Külön szerkezet, a *pas à pas* és az oszcilloszlop segítségével lépésről lépésre (vonalról vonalra) leellenőrizhető a program és az oszcilloszlopból minden memóriában szereplő szám kis gyakorlattal könnyen kiolvasható. Itt jelent különös előnyt, hogy a Gamma 3 B binárisan kódolt decimális számrendszerrel dolgozik.

Röviden pár szót kell még szólni a programlapról. Jobboldalán az egyes memóriák találhatók. Minden memóriában 12 számjegy jelölésére alkalmas hely van. A program elkészítése során tehát mindig látható, hogy melyik memória milyen mértékben van elfoglalva. A baloldali rész a programozási utasításokat tartalmazza. Ezek közül leglényegesebbek a következők:

Szelektáló vonaloknál az ugróutasításokat jelöljük. Ez a programozást segíti elő.

- NL* — a programvonal sorszámát jelöli. Ez 0—63-ig terjed.
A kóunai negy rovatot találunk. Az itt szereplő számokat kell dugaszolási eljárással a Gamma kapcsolótáblájára átvenni. E számok kombinációja adja az utasítást a Gamma részére.
- TO* — a művelet kódszámát jelenti. Ez az aritmetikai műveleteknél 2—16-ig terjed. Itt a művelet betűjelzésének megfelelő kódszámokat írjuk. Az egyes legfontosabb műveleti jelek a következők:
- BO 6* — a banális memóriából (M2—M7) az operator memóriába való átvitel,
OB 8 — az operator memóriából a banális memóriába való átvitel,
CN 9 — az operator memória tartalmának összehasonlítása valamelyik banális memóriával.
- AN 10* — összeadás,
SN 11 — kivonás,
MR 12 — egyszerű szorzás,
DR 13 — egyszerű osztás,
MC 14 — összetett szorzás,
DC 15 — összetett osztás.
- AD* — azt a memóriát jelenti, amelyikben levő számmal a műveletet végezzük (aritmetikai műveleteknél, összehasonlításnál), ill. *BO*-nál, amelyik memóriából, *OB*-nél, amelyik memóriába visszük az adatokat.
- OD* — a szám jobb szélső helyértékét mutatja,
OF — a szám bal szélső helyértékét mutatja,
MD — a helyértékeltolódások jelölésére szolgál. (Ezt nem kapcsoljuk, mert a program már tartalmazza.)

Miután így nagy vonalakban, vázlatosan bemutattuk a Központi Statisztikai Hivatalban már működő Gamma elektronikus számológépet, röviden ismertetjük azokat a főleg a statisztikában használatos számítási módszereket, melyeket eddig már kipróbáltunk, illetve elméletileg már kidolgoztunk.

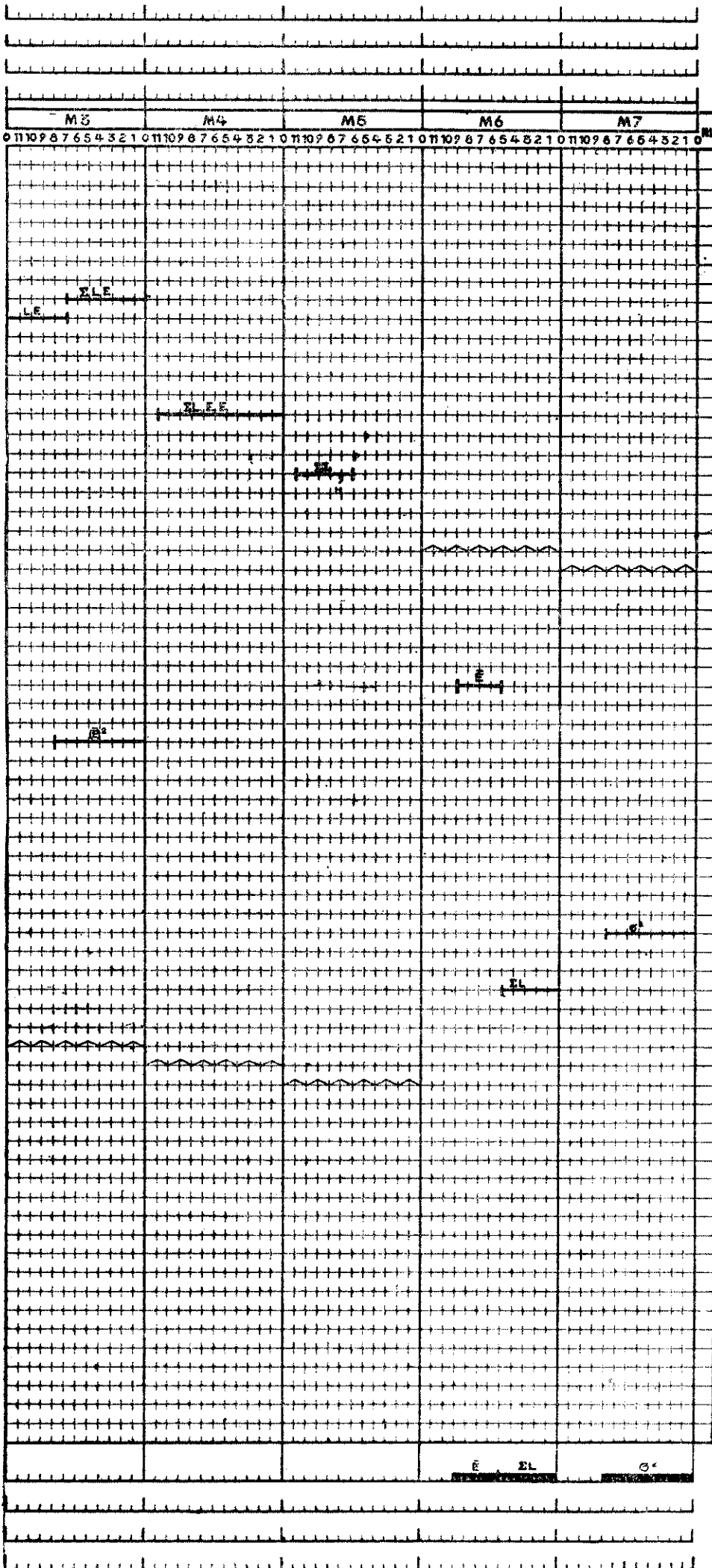
A statisztikai munkák esetében különösen növeli a gép használhatóságát az, hogy az alapkártyáról azonnal a számítások eredményét is tartalmazó új kártya lyukasítható, ami a további feldolgozások alapját is képezheti. Így például az átlagszámítás eredményei — ha az alapkártyára hely hiányában már nem férnek rá — egy munkamenetben meghatározhatók. Minden nehézség nélkül egy munkamenetben elvégezhető ezenkívül a szóródákszámítás, egyszeres korrelációs számítás, a trendszámításhoz a binominális nyomatékok összegének meghatározása; különböző indexszámítási feladatok, reprezentációs felszorzások, hibaszámítás stb. Ilyen számításokon kívül sikerrel alkalmazható a Gamma például mérlegszerű összefüggések esetén az alapbizonylatok ellenőrzésére is, oly módon, hogy az eltérés összegét és jellegét is azonnal közli. Így lehetőség nyílik igen sok esetben

arra, hogy a kérdőívek revízióját is géppel végezzük el, és ezután már csak a hibás kérdőíveket kell átnéznünk. Lehetséges ezenkívül a szokásos kétdimenziós kombinatív csoportosítás helyett több, például 4—5 dimenziós csoportosítás végrehajtása is, ami az eddig használatos gépeken csak igen komplikált módon volt végrehajtható.

A gép sokoldalú felhasználhatóságának alátámasztására megemlítjük még, hogy próbaképpen harmonikus analízis számítására is alkalmaztuk a gépet. Ezenkívül a többismeretlenes lineáris egyenletrendszerek megoldásának és a matrix-invertálás elvégzésének az elméleti sémáját is kidolgoztuk már. E két utóbbi módszert most próbáljuk ki.

Mint e rövid felsorolásból is kitűnik, a statisztikai adatfeldolgozásban, de egyéb területeken is igen széles lehetőség nyílik az elektronikus számológépek felhasználására. A kapcsolás, de még inkább a program elkészítése és kipróbálása sok időt igényel, tehát akkor a leggazdaságosabb a gépek kihasználása, ha nagytömegű adattal, komplikáltabb számítást kell — akár több menetben is — elvégezni.

A Gamma 3 B üzemszerű munkábaállítása nyilván nagy érdeklődést vált ki a felhasználók részéről. A Gamma folyamatos, legracionálisabb kihasználása azonban megköveteli, hogy a felhasználó főosztályok adatgyűjtéseiket úgy szervezzék meg, hogy az a gépi feldolgozás szempontjából a legmegfelelőbb legyen. Ez pedig csak úgy érhető el, ha szoros kapcsolat létesül az egyes főosztályok és az ügyvitelgépészeti csoport között. E csoport munkatársai ismerik a gépek leggazdaságosabb kihasználásának lehetőségeit. Szükséges emellett még az is, hogy tüzetesen megismerjék az illető főosztály igényét a feldolgozással kapcsolatban és azt a módszert, amivel az illető anyagot fel kívánják dolgozni. Ezen túlmenően azonban elengedhetetlenül szükséges, hogy már a kérdőív szerkesztésénél is jelen legyen a gépezési szakértő, hogy már itt is érvényesüljenek azok a speciális szempontok, amelyek a gyors és pontos feldolgozást biztosítják. Végző soron arra kell törekedni, hogy a statisztikusnak az adatgyűjtés megszervezése, végrehajtása és a revízió után más feladata ne legyen csak az, hogy a kész táblákat elemezze.

Középfokú mezőgazdasági szakoktatásunk

DR. PÁSZTORY TIBOR

A mezőgazdasági szakképzést az első világháborút megelőzően alsófokon mezőgazdasági népiskolák, felsőfokon gazdasági akadémiák szolgálták. Középfokú mezőgazdasági iskolák viszont még nem voltak, holott középfokú ipari és kereskedelmi szakiskolák már évtizedek óta eredményesen működtek.

A középfokú mezőgazdasági oktatás megvalósítására az első kísérlet az orosházi polgári iskolában történt, ahol az 1912/13. tanévben a polgári iskola V. évfolyama mezőgazdasági irányú tantervvel indult, mint a polgári iskola felső tagozata (103 123/1912. VKM sz. r.). A terv az volt, hogy a polgári iskola négy évfolyamát további három évfolyammal egészítik ki, mezőgazdasági szaktárgyak oktatása céljából. A közbejött világháború miatt azonban hasonló jellegű hét évfolyamos szakosított polgári iskola csak 1921/22-ben nyílt Békéscsabán.

Az új iskolatípus nem vált népszerűvé, mert képesítő hatályát nem szabályozták és így elvégzése nem nyújtotta azokat az előnyöket, amelyeket az ipari és kereskedelmi iskolák elvégzése biztosított.

A húszas években a középfokú mezőgazdasági szakoktatás fejlesztése céljából önálló, négy évfolyamos tanintézeteket hoztak létre az ún. *felső mezőgazdasági iskolákat*. A negyedik évfolyam sikeres elvégzése után tett érettségi vizsga a tanulót a mezőgazdasági főiskolákon és a mezőgazdasági egyetem megfelelő szakán továbbtanulásra jogosította.

A szervezeti megalapozás után a következő években — az orosházi és a békéscsabain kívül — még Gyöngyösön, Budapesten, Kecskeméten és Bácsalmáson nyíltak felső mezőgazdasági iskolák.

1. tábla

A felső mezőgazdasági iskolák és a tanulók száma

Tanév	Iskolák	Tanulók
	száma	
1928/29....	5	585
1930/31....	4	449
1935/36....	4	529
1937/38....	4	806

A felső mezőgazdasági iskolák az 1938 :XIII. tc. alapján *mezőgazdasági középiskolákká* alakultak át. Mezőgazdasági középiskola csak gyakorlati ismeretek tanítására alkalmas, kellően felszerelt gyakorló gazdasággal együtt volt létesíthető. Az iskola a gyakorlati életben felmerülő szükségletek szerint tovább tagozódhatott kertészeti, háztartási stb. irányban. Enek az iskolafajnak az érettségi bizonyítványa már mindazokra az állásokra és tisztségekre jogosított, amelyeknek elnyeréséhez korábbi jogszabályok szerint középiskolai érettségi vizsga volt szükséges. Képesített ezenfelül bizonyos egyetemi karokon és főiskolákon való továbbtanulásra is.

A későbbi években még további 7 mezőgazdasági középiskola létesült, így összesen 9 fiú- és 2 leányiskola működött az országban. A törvény életbelépését követő időben történt területi gyarapodások az iskolák számára nem hatottak ki, mert mind a 11 iskola az országnak a területnagyságával nem érintett területén feküdt.

A középfokú mezőgazdasági szakoktatás iskolarendszere 1949-ig lényegében nem változott, csupán az iskolák száma növekedett.

2. tábla

A mezőgazdasági középiskolák és a tanulók száma

Tanév	Iskolák	Tanulók
	száma	
1938/39....	6	1046
1939/40....	7	1192
1941/42....	9	1280
1942/43....	11	1346
1946/47....	37	2729

Az 1949/50. tanévtől — a középiskolai oktatás egységesítésére irányuló törekvések során — bevezették a *mezőgazdasági gimnáziumok* intézményét. A mezőgazdasági gimnáziumok száma az 1949/50. tanévben 49 volt és az alábbi szakokkal indultak:

Szak	Szakok előfordulási száma
Növénytermelési	25
Állattenyésztési	12
Kertészeti és szőlészeti	2
Kertgazdasági	11
Élelmiszeripari	2
Erdőgazdasági	1

Egyéves működés után kitűnt, hogy a mezőgazdasági gimnázium nem tudja a szakoktatás feladatait kellően megoldani. Ezért a mezőgazdasági gimnáziumot az 1950/51. tanévtől felváltotta a *mezőgazdasági technikum*, amely az időközben szükségessé vált módosításoktól eltekintve, a mai napig a mezőgazdasági szakoktatás középfokú intézménye. Ennek célkitűzései már a szocialista nagyüzemek igényeihez igazodtak.

A technikum tanulmányi ideje átmenetileg, 1953-ig — a szakemberek iránti megnövekedett kereslet miatt — három év volt. Egyes később létesült szakok azonban — mint az állategészségügyi, az öntözéses növénytermelési és a mezőgazdasági gépesítési — már kezdettől négy évfolyamosak voltak. A gyakorlati képzés biztosítására nagyüzemi tangazdaságokat szerveztek és a távol lakó munkás- és szegényparaszt származású tanulók részére tanulóotthonokat létesítettek. A tanulmányok sikeres elvégzése után — szemben a mezőgazdasági gimnázium érettségi vizsgáival — szakvizsgát kell tenni, amely „Mezőgazdasági technikus” cím használatára jogosító képesítő oklevelet ad. Az oklevél az állami gazdaságoknál, gépállomásoknál, termelőszövetkezeteknél, továbbá a földművelésügyi szakigazgatásban a szakképzettségnek megfelelő állás betöltésére képesít. A képesített tanulók felvehetők az Agrártudományi Egyetemre.

Az 1950/51. tanévben a mezőgazdasági technikumokat a mező- és erdőgazdaság ágazatainak megfelelően, a tájjelleg figyelembevételével szakosították. A választható szakok a következők voltak: növénytermelési, állattenyésztési, gyümölcsstermelési és szőlőművelési, szőlőművelési és borászati, zöldségtermesztési, dísznövénytermesztési, erdészeti. Az élelmiszeripari szakot az ipari technikumokhoz tették át.

A következő tanévek során a szakok tovább differenciálódtak, de ez a tapasztalat szerint nem felelt meg a gyakorlati követelményeknek. A párt Központi Vezetősége 1953. évi július 2-i határozata alapján a tanulmányi időt az összes szakokon fokozatosan újból négy évre emelték. A túlzott specializálódás megszüntetése érdekében egyes szakok összevonását

rendelték el, végül szabályozták a végzett technikusok elhelyezkedését is.

A párthatározat célkitűzéseinek szellemében, a változott igényeknek megfelelően jött létre az 1956. évi 10. sz. törvényerejű rendelet a mezőgazdasági technikumokról. Az új jogszabály szerint a mezőgazdasági technikum célja, hogy

a) a mezőgazdaság meghatározott területén a termelési folyamatokról, a termelőeszközök szerkezetéről és kezeléséről, a termelési folyamatra ható tényezőkről, a berendezések üzemeltetéséről, karbantartásáról szilárd középfokú szakmai elméleti ismereteket adjon;

b) a tanulóit szakmájuk területén a legkorszerűbb gyakorlati ismeretek és készségek elsajátításához a képzés útján hozzásegítse;

c) a kellő általános műveltség megszerzését biztosítsa.

A mezőgazdasági technikumban közismereti tantárgyakat, szakmai előkészítő tárgyakat és a technikum szakágainak megfelelő szakmai elméleti és gyakorlati tantárgyakat tanítanak. Az utolsó évfolyam elvégzése után a tanulók képesítő vizsgát tesznek. A képesítő vizsga letétele után a tanuló a végzett szakágnak megfelelő technikus oklevelet kap, amely a Munka Törvénykönyvben meghatározott kötelező szakmai gyakorlat elvégzése után mezőgazdasági technikus munkakör betöltésére képesít.

3. tábla
A mezőgazdasági technikumok és szakok
számának alakulása

Tanév	Iskolák	Választható szakok	Szakok
			előfordulási
száma			
1949/50	49	6	53
1951/52	55	10	76
1952/53	48	12	.
1953/54	46	10	73
1954/55	48	13	88
1955/56	48	9	98
1956/57	45	9	59
1957/58	45	7	50
1958/59	36	7	41

Megjegyzés: az 1952/53. tanév végéig a két erdőgazdasági technikum (Debrecen, Sopron) az Állami Gazdaságok és Erdők Minisztériumának felügyelete alatt állt.

Az iskolák számának az 1958/59. tanévben mutatkozó csökkenését az magyarázza, hogy 9 iskolát, amelyekben a kö-

zép fokú oktatás feltételei nem voltak biztosíthatók, megszüntettek és az épületeket — eredeti rendeltetésüknek megfelelően — az alsófokú oktatás céljára visszaadták.

A célszerűség diktálta megszüntetések és összevonások után az 1957/58. tanévtől — külön szaknak számítva a leányok részére újonnan létesült mezőgazdasági szakot is — a tanulók hétféle szakon folytathatják tanulmányaikat. Ezek a szakok a következők:

Szak	Előfordulási szám 1958/59. évben
Allategészségügyi	1
Erdészeti	2
Gépész	3
Gyümölcs- és szőlőtermelési	3
Mezőgazdasági	24
Mezőgazdasági, leány	5
Zöldség- és dísznövénytermelési	3
Összesen	41

Az osztályok és a tanulók számának növekedése vagy csökkenése az iskolák számának változásához igazodott.

4. tábla

Az osztályok és a tanulók számának alakulása

Tanév	Osztályok száma		Tanulók száma		Egy osztályra jutó tanulók száma
	összesen	1949/50 tanév százalékában	összesen	1949/50 tanév százalékában	
1949/50 .	145	100,0	4482	100,0	30,9
1950/51 .			5235	116,8	
1951/52 .	202	139,3	6834	152,5	33,8
1952/53 .	214	147,6	7285	162,5	34,0
1953/54 .	247	170,3	8565	191,1	34,7
1954/55 .	259	178,6	7911	176,5	30,5
1955/56 .	210	144,8	6065	135,3	28,9
1956/57 .	175	120,7	5349	119,3	30,6
1957/58 .	176	121,4	5051	112,7	28,7
1958/59 .	152	104,8	4664	104,1	30,7

A tanulók 1958/59. tanévi száma alapján mezőgazdasági technikumba az összes középiskolai tanulók 3,4 százaléka járt.

A tanulók számának alakulását legjobban az I. évfolyam adatai szemléltetik, mert a népgazdaság tervezésének megfelelően nagyobb vagy kisebb számban kellett a technikumokat benépesíteni.

Az 1953/54. tanév közel négyezres tetőzése után erőteljes létszámcsökkenés következett, míg a legutóbbi években 1 400—1 500 fő körül stabilizálódik a mezőgazdasági technikumok I. évfolyamos tanulóinak a száma.

5. tábla

Az I. évfolyamra felvett tanulók száma

Tanév	Az I. évfolyamos tanulók száma	
	összesen	az 1949/50. tanév százalékában
1949/50....	2283	100,0
1950/51....	2070	90,7
1951/52....	2763	121,0
1952/53....	3555	155,7
1953/54....	3834	167,9
1954/55....	2864	125,4
1955/56....	1710	74,9
1956/57....	1331	58,3
1957/58....	1395	61,1
1958/59....	1568	68,7

A leánytanulóknak a mezőgazdasági középiskolai oktatásban való részvételét már az 1938 : XIII. tc. biztosította. A háborút követően lehetővé tették a fiúk és leányok együttes tanítását, és csak az 1957/58. tanévben történt olyan intézkedés, hogy a leánytanulókat külön iskolákban (Kiskunfélegyháza, Kőszeg) vagy külön párhuzamos osztályokban (Török-szentmiklós, Keszthely, Debrecen) tanítják, a fiúkéttől némileg eltérő tantervvel.

6. tábla

A leánytanulók száma tanévenként

Tanév	A leánytanulók száma		
	összesen	az összes tanulók számának százalékában	az 1949/50. tanévi százalékában
1949/50	1369	30,6	100,0
1950/51	1455	27,8	106,3
1951/52	2208	32,4	161,3
1952/53	2851	39,1	208,3
1953/54	3535	41,3	258,2
1954/55	2986	37,7	218,1
1955/56	1908	31,5	139,4
1956/57	1538	28,8	112,3
1957/58	1457	28,8	106,4
1958/59	1213	26,0	88,6

Az 1953/54. tanév óta a leányok érdeklődése inkább a gimnáziumok, képzők és a közgazdasági technikumok felé irányul, a nagyobb fizikai megerőltetést kívánó mezőgazdasági technikai szakok helyett. A fejlődés iránya az, hogy tovább szélesítik a leánytanulók házi és házkörűli gazdasági tevékenységének ellátásához szükséges ismereteket nyújtó és érdeklődésének, hivatásérzetének jobban megfelelő mezőgazdasági leányszakokat.

A mezőgazdasági technikumba járó tanulók többsége *paraszt*szülők gyermeke.

Az összes középiskolafajták közül ebbe az iskolafajba jár a legkevesebb munkásszármazású gyermek.

7. tábla

Tanulók megoszlása származás szerint (százalék)

Tanév	Munkás	Dolgozó paraszt	Egyéb	Összesen
1951/52 ..	23,4	55,9	20,7	100,0
1952/53 ..	25,1	56,6	18,3	100,0
1953/54 ..	25,3	53,2	21,5	100,0
1954/55 ..	25,9	48,9	25,2	100,0
1955/56 ..	27,9	44,5	27,6	100,0
1956/57 ..	28,0	41,7	30,3	100,0
1957/58 ..	26,5	37,9	35,6	100,0
1958/59 ..	25,5	37,2	37,3	100,0

Megjegyzés: Az összes középiskolákra vonatkozóan a megoszlási százalékok 1958/59-ben: munkás 32,7, dolgozó paraszt 15,5, egyéb 51,8.

A tanulók származás szerinti megoszlásánál a dolgozó paraszt származású tanulók javára mutatkozó abszolút többség az évek során relatív többséggé alakult, a munkás- és egyéb származású tanulók számának növekedése miatt.

A tanulók *lemorzsolódása* az 1957/58. tanévben minden megelőző tanévinél kisebb arányú volt.

A *teljes tanulmányi idő alatti lemorzsolódás* vizsgálata annak megfigyelését jelenti, hogy az I. évfolyamra beiratkozott tanulók hány százaléka teszi le sikeresen az előírt tanulmányi idő végén a technikai képesítő vizsgát. Az ún. „végzett tanulók” számát illetően a tanulmányi idő változásai miatt csupán az 1951—1955

közötti három tanév adatait lehet összehasonlítani, s ezek azt mutatják, hogy a mezőgazdasági technikumokba beiratkozott tanulóknak csak mintegy a fele végezte el sikeresen tanulmányait az előírt határidőn belül.

8. tábla

Az összes középiskolákból és a mezőgazdasági technikumokból lemorzsolódott tanulók aránya

Tanév	A tanév folyamán kimaradtak		A magasabb évfolyamból lemorzsolódtak*	
	száma a beiratkozott tanulók számának százalékában			
	az összes középiskolában	a mezőgazdasági technikumokban	az összes középiskolában	a mezőgazdasági technikumokban
1952/53 ..	8,1	15,6	13,1	21,3
1953/54 ..	9,3	18,6	16,5	26,6
1954/55 ..	10,4	23,6	14,5	27,1
1955/56 ..	5,0	10,8	9,1	15,2
1956/57 ..	10,2	16,6	13,8	19,3
1957/58 ..	5,1	6,0	10,1	10,6
1958/59 ..	4,6	6,7	.	.

* A lemorzsolódtak száma a tanév folyamán kimaradottakon kívül az elégtelen tanulmányi eredmény vagy egyéb okok miatt magasabb évfolyamba nem lépők számát is tartalmazza.

A mezőgazdasági technikai tanulók *tanulmányi eredményeinek* elbírálásánál nem hagyható figyelmen kívül az a körülmény, hogy milyen tanulmányi eredményű gyermekek kerülnek a mezőgazdasági technikum I. évfolyamába. A tapasztalat szerint a mezőgazdasági technikumok I. évfolyamába kerülő tanulók átlagos tanulmányi színvonala alacsonyabb, mint a többi középiskola I. évfolyamába kerülőké.

9. tábla

A középiskolák, illetve a mezőgazdasági technikumok I. évfolyamába felvett tanulók átlagos tanulmányi eredménye az általános iskola VIII. évfolyamában (százalék) az 1957/58. tanév végén

Megnevezés	A VIII. évfolyamot végzett tanulók közül					Összesen
	kitűnő	jeles	jó	közepes	elégséges	
	általános iskolai tanulmányi eredménnyel rendelkezik					
A középiskolákba felvett tanulók összesen	19,4	17,7	44,7	17,4	0,8	100,0
Ebből a mezőgazdasági technikumokba felvett tanulók	7,1	14,9	51,8	25,3	0,9	100,0

A tanulmányi eredmények az általános iskola VIII. osztályában elért eredményekhez képest a mezőgazdasági technikum I. évfolyamában visszaesnek. Az 1957/58. tanév végén például az elégséges

és elégtelen rendű tanulók aránya a 37 százalékot is meghaladta, jóllehet az általános iskolából elégséges rendűt csak 1,2 százalékban vettek fel, elégtelen rendű tanuló felvétele pedig szóba sem jöhetett.

10. tábla

A mezőgazdasági technikumok I. évfolyamát végzett tanulók számnak megoszlása az általános iskola VIII. osztályában, illetve a mezőgazdasági technikumok I. évfolyamában elért tanulmányi eredmény szerint

Tanév	A mezőgazdasági technikumok I. évfolyamát végzett tanulók közül												
	az általános iskola VIII. osztályában						a mezőgazdasági technikum I. évfolyamában						
	kitűnő	jeles	jó	közepes	elégséges	együtt	kitűnő	jeles	jó	közepes	elégséges	elégtelen	együtt
	tanulmányi eredménnyel rendelkező												
1953/54	6,6	10,6	37,1	40,1	5,6	100,0	—	—	—	—	—	—	—
1954/55	—	—	—	—	—	—	5,7	8,4	29,5	35,8	13,1	7,5	100,0
1955/56	11,1	14,3	54,0	19,4	1,2	100,0	—	—	—	—	—	—	—
1956/57	—	—	—	—	—	—	4,8	7,2	31,6	36,4	9,3	10,7	100,0
1956/57	8,1	14,0	50,7	26,0	1,2	100,0	—	—	—	—	—	—	—
1957/58	—	—	—	—	—	—	1,1	3,0	19,7	38,9	20,1	17,2	100,0

A mezőgazdasági technikumok I. évfolyamából a meg nem felelő tanulmányi eredményű tanulók kimaradtak, ezért a magasabb évfolyamokban a tanulmányi eredmények már kedvezőbb képet mutatnak. Mégis, ha a mezőgazdasági technikumok I—IV. évfolyamaiba járó tanulók tanulmányi eredményét összehasonlítjuk az

összes középiskolai tanulók I—IV. évfolyamos tanulmányi eredményével, a mezőgazdasági technikum valamivel rosszabb képet mutat. Az összes középiskolai tanulók tanulmányi átlageredményét az általános gimnáziumok eredményei emelik, ezekben az iskolákban a tanulók szilárdabb alapismeretekkel rendelkeznek.

11. tábla

Összes középiskolák és mezőgazdasági technikumok I—IV. évfolyamába járó tanulók általános tanulmányi eredménye (százalék)

Tanév	A középiskolákban							Ebből a mezőgazdasági technikumokban							
	kitűnő	jeles	jó	közepes	elégséges	elégtelen	összes	kitűnő	jeles	jó	közepes	elégséges	elégtelen	összes	
	tanulmányi eredményt elért								tanulmányi eredményt elért						
	tanulók száma														
1950/51	6,5	9,1	27,2	34,3	17,8	5,1	100,0	4,8	7,3	26,0	39,4	17,4	5,1	100,0	
1951/52	7,3	8,7	26,0	32,9	17,2	7,9	100,0	5,4	6,9	24,8	37,7	18,2	7,0	100,0	
1952/53	7,3	9,3	27,3	32,9	15,7	7,5	100,0	4,5	6,3	23,5	38,5	17,5	9,7	100,0	
1953/54	5,8	8,4	24,8	32,9	16,2	11,9	100,0	2,7	4,8	20,0	37,2	20,9	14,4	100,0	
1954/55	5,8	8,1	26,1	34,3	17,1	8,6	100,0	2,7	4,5	24,8	41,2	18,6	8,2	100,0	
1955/56	5,3	7,7	26,0	34,6	17,5	8,9	100,0	1,8	4,6	23,7	43,7	17,1	9,1	100,0	
1956/57	5,8	7,7	31,7	37,0	10,0	7,8	100,0	1,7	4,6	28,8	46,7	10,7	7,5	100,0	
1957/58	5,0	7,2	29,3	32,0	16,0	10,5	100,0	1,6	4,0	26,6	40,8	16,9	10,1	100,0	
1958/59	4,9	6,9	28,5	32,2	17,5	10,0	100,0	1,2	4,0	25,2	39,4	20,8	9,4	100,0	

A mezőgazdasági technikumok tanulmányi eredményekben az 1953/54. tanévig fokozatos visszaesés tapasztalható. A már említett központi vezetőségi határozat a tanulmányi eredmények emelésének módzataival is foglalkozott és ennek tulajdonítható, hogy a tanulmányi színvonal — ha nem is a kitűnők és jelesek számának emelkedésével, de a jó és közepes rendűek számának növekedésével és az elégséges-elégtelen rendűek számának

csökkenésével — lassú javulást mutat. Az 1957/58. tanév óta azonban ismét visszaesés tapasztalható.

Ami az iskolai *fegyelem* alakulását illeti, a kifogásolható és túrhető magatartású tanulók aránya a mezőgazdasági technikumokban az országos átlagszámoknál kedvezőtlenebb (a legutolsó tanév kivételével), a mulasztások területén viszont a helyzet valamivel kedvezőbb. (Lásd a 12. és a 13. táblát.)

12. tábla
A kifogásolható és tűrhető magatartású tanulók aránya

Tanév	A közép-iskolai	A mezőgazdasági technikai
	tanulók között	
1952/53....	5,1	7,1
1953/54....	6,2	7,6
1954/55....	4,9	4,5
1955/56....	4,6	5,7
1956/57....	5,4	9,3
1957/58....	5,4	6,7
1958/59....	5,5	5,0

13. tábla
Az egy tanulóra jutó igazolt és igazolatlan órák száma

Tanév	A középiskolákban		Ebből a mezőgazdasági technikumban	
	egy tanulóra jutó			
	igazolt	igazolatlan	igazolt	igazolatlan
óramulasztások száma				
1952/53	49,7	1,0	42,3	1,1
1953/54	40,6	0,8	31,1	0,7
1954/55	34,2	0,5	24,1	0,4
1955/56	30,2	0,4	24,5	0,4

Megjegyzés: a későbbi tan évekről nem állnak adatok rendelkezésre.

A tanulók kedvezőbb tanulási lehetőségét biztosítják a diákszociális intézmények: a diákokthozok és a menzák.

14. tábla
A diákokthozban lakó és menzán étkező mezőgazdasági technikai tanulók

Tanév	A diákokthozban lakó tanulók			Menzán étkező tanulók	
	száma	aránya	Index: 1951/52. év=100	száma	aránya
1951/52 .	4857	71,1	100,0	—	—
1952/53 .	5747	78,9	118,3	—	—
1953/54 .	6785	79,2	139,7	465	5,4
1954/55 .	6061	76,6	124,8	302	3,8
1955/56 .	4821	71,2	89,0	457	7,5
1956/57 .	3758	70,3	77,4	336	6,3
1957/58 .	3412	67,6	70,3	445	8,8
1958/59 .	3168	67,9	65,2	342	7,3

A diákokthozokban lakó tanulók számának alakulása a mezőgazdasági technikumba járó tanulók számának változásához igazodott, az utóbbi években azonban számuk nemcsak abszolút értékben, ha-

nem az összes mezőgazdasági technikai tanulók számához viszonyítva is jelentősen csökkent. Az 1958/59. tanévi országos arányszámhoz (21,7 százalék) viszonyítva, a mezőgazdasági technikumban a legmagasabb a diákokthozban lakó tanulók aránya. Enek az a magyarázata, hogy a tanulók többsége parasztszármazású és lakóhelyéről nem lenne képes naponta bejárni az iskolába. Emellett vannak olyan szakok, amelyekre az egész országból vagy nagyobb országrészből veszik fel a tanulókat (állategészségügyi, erdészeti, gépész szak).

A technikai tanulmányok befejezését jelentő képesítő vizsgát tett tanulók száma nem azonos a már korábban tárgyalt végzett tanulók számával. Végzett tanulónak ugyanis — az elfogadott értelmezés szerint — csak az tekinthető, aki sikerrel tette le a képesítő vizsgát, míg a képesítőzött tanulók között a bukottak is szerepelnek.

15. tábla
A végzett és a képesítőzött tanulók számának alakulása

Tanév	A végzett tanulók száma		A képesítőzött tanulók száma	
	összesen	az 1950/51. tanév százalékában	összesen	az 1950/51. tanév százalékában
1950/51. ...	578	100,0	599	100,0
1951/52. ...	1 956	338,4	2 119	353,8
1952/53. ...	1 225	211,9	1 412	235,7
1953/54. ...	1 352	233,9	1 593	265,9
1954/55. ...	1 658	286,9	1 893	316,0
1955/56. ...	1 286	222,5	1 424	237,7
1956/57. ...	762	131,8	833	139,1
1957/58. ...	1 398	241,9	1 539	256,9
1958/59. ...	984	170,2	1 701	278,8
Összesen	11 199	—	12 483	—

Az 1951/52. tanévben azért emelkedett több, mint háromszorosára a végzett, illetve képesítőzött tanulók száma, mert a tanulmányi időnek négy évről három évre történt leszállítása miatt ebben a tanévben nemcsak a negyedik, hanem a harmadik évfolyamos tanulók is utolsó évfolyamosnak számítottak. A következő két tanévben csak a III. évfolyamosok, az 1954/55. és az 1955/56. tanévben pedig a III. évfolyamosokon felül már a négy évfolyamos szakok (gépészeti, állategészségügyi, öntözéses növénytermelési) tanulói is szerepelnek a végzettek, illetve képesítőzöttek között. Az 1956/57. tanévtől — a tanulmá-

nyi időnek minden szakon négy évre törént felemelése miatt — már csak a IV. évfolyamba járó tanulók közül kerülnek ki a végzetek, illetve képesítők.

Az 1949. január 1-i népszámlálás adatai szerint a mezőgazdasági középiskolai érettségivel rendelkezők száma 3 719 fő volt. Ebből a számból évente kb. 3 százalék természetes fogyást (nyugdíj, elhalálozás, egyéb ok) számítva, ez tíz év alatt (1959-ig) kb. 1 116 fő csökkenést jelent. A maradékhoz (2 603 fő) hozzáadva az 1948/49-ben és 1949/50-ben végzetek 500—500 főre becsült számát, végül a levelező tagozaton végzett mintegy 1 000 főt, ez idő szerint kb. 16 000 főre becsülhetjük az ország középfokon képesített mezőgazdasági technikusainak számát. A végzetek nagyobb része termelőszövetkezetekben, állami gazdaságokban és a tanácsi szervezet mezőgazdasági technikus képesítést kívánó munkaköreibe került.

Az 1957/58. tanévben képesítők mezőgazdasági technikum tanulóik közül 1 231 főről (86,4%) adatfelvétel készült (az 1958. november 1-i állapot alapulvételével) annak megvizsgálására, hogy közülük hányan tanulnak tovább, mennyi a dolgozók és mekkora a nem dolgozók száma. A vizsgált képesítők kétharmada (816 fő) fiú, egyharmada (415 fő) leánytanuló volt.

16. tábla

A tanulók megoszlása továbbtanulás szerint

Nemek	A megfigyelt mezőgazdasági technikum tanulóik közül			Együtt
	továbbtanul	dolgozik	nem dolgozik	
	szám szerint			
Fiú	186	476	154	816
Leány	78	216	121	415
Együtt	264	692	275	1231
	százalékban			
Fiú	22,8	58,3	18,9	100,0
Leány	18,8	52,0	29,2	100,0
Együtt	21,4	56,3	22,3	100,0

A továbbtanulók 61 százaléka egyetemre, főiskolára iratkozott be, 31 százalékuk pedig ipari tanulóként vagy egészségügyi, illetve gyors- és gépíró iskolában stb. tanul tovább.

A munkát vállalóknak 65 százaléka helyezkedett el mezőgazdasági jellegű mun-

ka körben (449 fő), a többi az ipar, építőipar, posta, közlekedés, kereskedelem stb. területén kapott alkalmazást. Feltehető, hogy több helyen az iparénál és az egyéb munkaterületekénél kedvezőtlenebb bér- és munkafeltételekkel rendelkező mezőgazdasági munkakörök nem elég vonzóak a végzett fiatalok számára. A dolgozók 31,8 százaléka munkás, illetve termelői munkakörben, 68,2 százaléka alkalmazotti munkakörben helyezkedett el.

Az adatfelvétel időpontjában (1958. november 1.) a nem dolgozó technikusok nagyobb része: 221 fő (80%) még nem talált megfelelő elhelyezkedést, 20 százalék pedig részben saját gazdaságban dolgozik, részben pedig továbbtanulásra vár, illetve katonai szolgálatát tölti stb.

A mezőgazdasági technikumok tanerőszükséglete az 1958/59. tanévben 471 fő volt, állománya pedig 452 fő, tehát az ellátottság 96 százalékos volt. Sok tanár nem a képesítésének megfelelő szakon tanít és így bizonyos szakokon egyes iskoláknál hiány, más iskoláknál tanerőfelesleg mutatkozik. Ebből a körülményből adódik a relatív hiány vagy relatív felesleg, amely sokkal nagyobb, mint a 19 főnyi abszolút hiány.

17. tábla

A tanerők számának alakulása a mezőgazdasági technikumokban

Tanév	A tanerők száma	
	összesen	az 1951/52. évi százalékában
1951/52.	444	100,0
1952/53.	533	112,0
1953/54.	555	125,0
1954/55.	619	139,4
1955/56.	534	120,3
1956/57.	467	105,2
1957/58.	467	105,2
1958/59.	452	101,8

A felszabadulást követő kulturális forradalom vívmánya, hogy módot adtak a termelő munkát végző felnőtt dolgozóknak is a középiskola elvégzésére, anélkül, hogy tanulmányi idejük alatt kiesnének a folyamatos termelésből. A mezőgazdasági technikumokon a levelező oktatást az 1951/52. tanévtől kezdődően vezették be.

A levelező tagozaton ugyanazok a szakok szervezhetők, mint a nappali tagozaton. A tanulmányi idő kezdetben itt is három, az újabb rendelkezések szerint négy esztendő.

18. tábla
A mezőgazdasági technikum levelező tagozatok adatai

Tanév	Iskolák száma	A tanulók száma	
		összesen	az 1953/54. évi százalékában
1951/52	133*	12,0
1952/53	753	68,0
1953/54	15	1108	100,0
1954/55	24	1934	174,5
1955/56	25	2130	192,2
1956/57	28	2727	246,1
1957/58	26	1633	147,4
1958/59	24	2184	197,1

* Év végi létszám.

Az 1957/58. tanévben mutatkozó visszaesés csak látszólagos, mert az összeírás időpontjában (1957. október 15-én) a levelező tagozaton nem volt III. évfolyam. A tanulmányi időnek a mezőgazdasági munkákkal való összehangolása érdekében ugyanis a levelező tagozaton fokozatosan áttértek a tanévnek a naptári évvel azonos kezdésére.

Az 1958/59. tanévben a mezőgazdasági technikum levelező tagozatába járó 2184 tanuló közül 19,5 százalék munkás, 39,5 százalék dolgozó paraszt. A nőtanulók aránya az 1958/59. tanévben 8,7 százalék (190 fő).

A tanulmányi eredmények a nappali tagozat tanulmányi eredményeinél gyengébbek.

19. tábla
A mezőgazdasági technikumban képezőzött tanulók számának alakulása

Tanév	A képezőzöttök száma	
	összesen	az 1953/54. évi százalékában
1953/54....	140	100,0
1954/55....	235	167,9
1955/56....	297	212,1
1956/57....	52	37,1
1957/58....	425	303,6
<i>Együtt</i>	1149	—

A képezőzött tanulók számának az 1956/57. tanévben tapasztalható nagymértékű visszaesése annak következménye, hogy a tanulmányi idő négy évre történt felemelése miatt abban az évben csak az a kevés számú tanuló képezőzött, aki már ekkor is négy évfolyamos szakot végzett. 1957/58-ban első ízben képezőztek valamennyi szakon a négy évfolyamos tanulmányi idő végén.

*

A mezőgazdasági technikum már túljutott a kísérletezések idején, kialakult a tanulmányi idő, kialakultak a természeti adottságoknak és a szükségleteknek megfelelő szakok. A jövő feladatai közé tartozik a technikumba felvehető tanulók jobb kiválasztása, a tanulmányi eredmények emelése és az iskolai fegyelem megerősítése.

A külkereskedelmi mérleg változásának elemzése

(Hozzászólás Szokolczai György: „A külkereskedelmi cserearányok felhasználása a külkereskedelem gazdaságosságának elemzésére” c. cikkéhez)*

MARTON ADÁM

A külkereskedelmi cserearány-mutató (terms of trade) értékét különböző tényezők befolyásolják. Ezek közül a legfontosabb a kiviteli és a behozatali árak változása, de nagyon jelentős szerepe van még a külkereskedelem adott áruszerkezetének is. Szokolczai György tanulmányában a cserearány-mutatók vizsgálatával kapcsolatban a külkereskedelmi mér-

leg változásait elemzi. Milyen tényezők hatására jött létre egy adott aktívum vagy passzívum? Milyen mértékben tulajdonítható ez a forgalom volumenében beállt változásnak vagy az áralakulásnak, vagy annak, hogy a forgalom a kedvező, illetve kedvezőtlen áralakulású cikkek irányába tolódott el stb.

A szerző által ismertetett módszer fegyelmre méltó eredmény, amelynek lényegében változatlan alkalmazásától értékes eredményeket várhatunk. Ezzel

* Statisztikai Szemle. 1959. évi 1. szám 51—66. old.

18. tábla
A mezőgazdasági technikum levelező tagozatok adatai

Tanév	Iskolák száma	A tanulók száma	
		összesen	az 1953/54. évi százalékában
1951/52	133*	12,0
1952/53	753	68,0
1953/54	15	1108	100,0
1954/55	24	1934	174,5
1955/56	25	2130	192,2
1956/57	28	2727	246,1
1957/58	26	1633	147,4
1958/59	24	2184	197,1

* Év végi létszám.

Az 1957/58. tanévben mutatkozó visszaesés csak látszólagos, mert az összeírás időpontjában (1957. október 15-én) a levelező tagozaton nem volt III. évfolyam. A tanulmányi időnek a mezőgazdasági munkákkal való összehangolása érdekében ugyanis a levelező tagozaton fokozatosan áttértek a tanévnek a naptári évvel azonos kezdésére.

Az 1958/59. tanévben a mezőgazdasági technikum levelező tagozatába járó 2184 tanuló közül 19,5 százalék munkás, 39,5 százalék dolgozó paraszt. A nőtanulók aránya az 1958/59. tanévben 8,7 százalék (190 fő).

A tanulmányi eredmények a nappali tagozat tanulmányi eredményeinél gyengébbek.

19. tábla
A mezőgazdasági technikumban képeződött tanulók számának alakulása

Tanév	A képeződött tanulók száma	
	összesen	az 1953/54. évi százalékában
1953/54....	140	100,0
1954/55....	235	167,9
1955/56....	297	212,1
1956/57....	52	37,1
1957/58....	425	303,6
<i>Együtt</i>	1149	—

A képeződött tanulók számának az 1956/57. tanévben tapasztalható nagymértékű visszaesése annak következménye, hogy a tanulmányi idő négy évre történt felemelése miatt abban az évben csak az a kevés számú tanuló képeződött, aki már ekkor is négy évfolyamos szakot végzett. 1957/58-ban első ízben képeződtek valamennyi szakon a négy évfolyamos tanulmányi idő végén.

*

A mezőgazdasági technikum már túljutott a kísérletezések idején, kialakult a tanulmányi idő, kialakultak a természeti adottságoknak és a szükségleteknek megfelelő szakok. A jövő feladatai közé tartozik a technikumba felvehető tanulók jobb kiválasztása, a tanulmányi eredmények emelése és az iskolai fegyelem megerősítése.

A külkereskedelmi mérleg változásának elemzése

(Hozzászólás Szokolczai György: „A külkereskedelmi cserearányok felhasználása a külkereskedelem gazdaságosságának elemzésére” c. cikkéhez)*

MARTON ADÁM

A külkereskedelmi cserearány-mutató (terms of trade) értékét különböző tényezők befolyásolják. Ezek közül a legfontosabb a kiviteli és a behozatali árak változása, de nagyon jelentős szerepe van még a külkereskedelem adott áruszerkezetének is. Szokolczai György tanulmányában a cserearány-mutatók vizsgálatával kapcsolatban a külkereskedelmi mér-

leg változásait elemzi. Milyen tényezők hatására jött létre egy adott aktívum vagy passzívum? Milyen mértékben tulajdonítható ez a forgalom volumenében beállt változásnak vagy az áralakulásnak, vagy annak, hogy a forgalom a kedvező, illetve kedvezőtlen áralakulású cikkek irányába tolódott el stb.

A szerző által ismertetett módszer fegyelmre méltó eredmény, amelynek lényegében változatlan alkalmazásától értékes eredményeket várhatunk. Ezzel

* Statisztikai Szemle. 1959. évi 1. szám 51—66. old.

kapcsolatban véleményem szerint csak néhány kevésbé lényeges kiegészítő megjegyzést lehet tenni. Ezen túlmenően azonban a cikk alapvető koncepciója a külkereskedelmi árindexeket illetően hibás, és szükségesnek tartom ezt részletesen ismertetni. Ezenkívül a cikknek még egy olyan pontja van, amely nem egészen megfelelő sem elméleti szempontból, sem a gyakorlati alkalmazhatóság szempontjából: a külkereskedelmi cserearány-mutató új definíciója, amit az említett módszer ismertetése után, mintegy folyományként ad a szerző.

Szakolczai abból a feltevésből indul ki, hogy a bázisidőszak súlyaival számított árindex (Laspeyres-formula) a piaci árváltozásokat, míg a beszámolási időszak mennyiségeivel súlyozott árindex (Paasche-formula) a piaci árváltozásokon túlmenően a forgalom struktúrájában beállt változás hatását is mutatja.

Ez a felfogás hibás, elsősorban azért, mert *önmagában* egyik árindex sem jelzi a forgalom szerkezetében beállt változást. Egy árindex, amely az egyedi árindexek súlyozott átlaga, kifejezi az árváltozások átlagos értékét az adott súlyoknak megfelelően. Itt nincs értelme strukturális eltolódás hatásáról beszélni. Ennek megfelelően, ha a bázisidőszak súlya alapján számítjuk ki az árindexeket, megkapjuk az árváltozások átlagos értékét, feltételezve azt, hogy a beszámolási időszak forgalma megegyezik a bázisidőszak forgalmával. Hasonló a helyzet akkor is, ha a beszámolási időszak súlyaival számolunk, csak ebben az esetben azt tételezzük fel, hogy a bázisidőszak forgalma egyezik meg a beszámolási időszak forgalmával. Tehát *önmagában* teljesen érzéketlen mindkét mutató a forgalom struktúrájában beállt változás iránt.

Ha a beszámolási és bázisidőszak mennyiségeivel súlyozott árindexeket *együtt* vizsgáljuk, a jelentkező eltérés a két időszak áruszerkezetének az eltéréseiből adódik. Azonban ilyen szempontból vizsgálva sem lehet azt állítani, hogy a Laspeyres-formula alapján számított árindex vagy cserearány-mutató „... csak a világpiaci árak változását tükrözi” (61. old.), mert csak a *bázisidőszak súlyainak* megfelelően tükrözi a világpiaci árváltozásokat.

A strukturális eltolódások hatását pedig egyaránt tükrözi mindkét index, amennyiben szembeállítjuk azokat; a Laspeyres-formulával számított árindex azért, mert a súlyok nem egyeznek meg a Paasche-formulánál használt súlyokkal és viszont. Tehát a Paasche-formula éppen annyira tartalmazza a strukturális eltolódás hatását, mint a Laspeyres-formula alapján számított árindex. (Ha egyáltalán beszélhetünk strukturális eltolódás hatásáról!)

Valószínűnek tartom, hogy a szerző ebből a szemléletből kiindulva használja a Laspeyres-típusú árindexekre az „árindex”, a Paasche-típusú árindexekre pedig az „egységértékindex” elnevezést. Ez a megkülönböztetés azonban akkor sem indokolt, ha elfogadnánk a szerző előzőkben említett koncepcióját. Az *árindex* és *egységértékindex* között a kialakult szóhasználat szerint az a különbség¹, hogy az árindexeket egyedi, jól meghatározott, pontosan azonosítható cikkekből számítják, ahol tehát az egységárváltozás mindig piaci árváltozásnak tekinthető. Így az ilyen adatokból számított árindex is a piaci árváltozásokat fogja mutatni az adott súlyok mellett. Az „egységértékindexeket” pedig általában nagyobb cikksoportok átlagárai alapján számítjuk, ahol az árváltozás egyrészt lehet a piaci árváltozások hatása, másrészt pedig a megadott cikkeken *belüli* összetételváltozás hatása. Másszóval ez azt jelenti, hogy ha a cikken belül a forgalom az olcsóbb vagy drágább minőségű, típusú stb. cikkelemek irányába tolódott el, akkor ez a tényező is szerepet játszik az átlagárak kialakulásánál. Ezért az index lehet tehát *árindex*, vagy lehet *egységértékindex*, attól függően, hogy milyen természetű cikkekből számítottuk, de ha csak egységértékindexnek nevezhető a Paasche-formulával számított index, akkor *ugyanazokból* az adatokból számított Laspeyres-típusú index is csak egységértékindexnek nevezhető. A szerző cikkében *ugyanazokból* az adatokból számított indexeket nevezi az egyik súlyozás esetén árindexnek, a másik súlyozás esetén pedig egységértékindexnek. Ez a megkülönböztetés az előzők alapján meglehetősen értelemzavaró.

¹ Bakulin. Sz.: Iszcsiszlenie indekszov vnesnej torgovli kapitaliszticeszkih sztram. Vnesnjaja Torgovlja. 1958. évi 7. sz.

Az árindexre vonatkozó téves szemlélet végig megtalálható a tanulmány egyes részleteiben. Egy-két helyen ez azonban élesebben jelentkezik, bizonyos másjellegű hibákkal együtt, ezért szükségesnek tartom, hogy ezekkel külön is foglalkozzam.

A tanulmány bevezető részében ismertetett példával kapcsolatban (54. old.) az „általános árszint” fogalmára találhatunk utalást. Természetesen csak akkor fogadhatnánk el a szerző megállapítását, mely szerint a Laspeyres-formulával számított árindex fejezi ki az általános árszint változását, ha egyetértünk vele a Laspeyres-típusú árindexek tulajdonságait illetően. Ezért csak azt lehet állítani, hogy a Laspeyres-típusú árindex a *Laspeyres-formula alapján számított általános árszint* változását fejezi ki.

Ezen a helyen és még több más helyen is találhatunk olyan félreérthető megjegyzéseket, mint például: „... az egységértékindeks és így a külkereskedelmi cserearány az áruösszetétel-változások következtében is megváltozhat...” Ez is a szerző téves koncepcióját tükrözi, de azon túlmenően még arra is következtethetnénk ebből, hogy a Laspeyres- és a Paasche-típusú árindexek között *kizárólag* az áruszerkezet eltérése miatt is lehetséges eltérés. Ez természetesen lehetetlen, mivel a két különböző súlyozású árindex között csak akkor lehet eltérés, ha volt árváltozás. (Sőt még az is előfordulhat, hogy árváltozás is és strukturális változás is volt, a beszámolási és bázisidőszak súlyai alapján számított árindex mégis egyenlő. Tehát ahhoz, hogy a Laspeyres- és Paasche-típusú árindexek eltérjenek csak *szükséges*, hogy árváltozás is és áruösszetétel-változás is legyen, de nem *elégleges*.)

A cserearány-mutatók vizsgálatánál (61. old.) jelentkezik még nagyon élesen ez a hiba, ahol a Laspeyres-típusú árindexek alapján számított terms of trade mutatóról a következőket olvashatjuk: „Az így definiált cserearány teljesen érzéketlen a strukturális eltolódások iránt, és csak a világgiazi árak változását tükrözi”.

A külkereskedelmi mérleg változása komponensekre bontásának módszerével kapcsolatban csak egy kiegészítő megjegyzést szeretnék tenni. Véleményem szerint ugyanis tisztázni kellene, miért

választotta a szerző az ismertetett utat, amikor teljesen hasonló gondolatmenetet alkalmazva formálisan ugyanazokhoz az eredményekhez más úton is eljuthatunk.

A szerző a következő képletekből indul ki:

$$V = (\sum p_1^{(e)} q_1^{(e)} - \sum p_0^{(e)} q_0^{(e)}) - (\sum p_1^{(i)} q_1^{(i)} - \sum p_0^{(i)} q_0^{(i)}) \quad /1/$$

$$Q = (\sum p_0^{(e)} q_1^{(e)} - \sum p_0^{(e)} q_0^{(e)}) - (\sum p_0^{(i)} q_1^{(i)} - \sum p_0^{(i)} q_0^{(i)}) \quad /2/$$

$$UV = (\sum p_1^{(e)} q_1^{(e)} - \sum p_1^{(e)} q_1^{(e)}) - (\sum p_1^{(i)} q_1^{(i)} - \sum p_0^{(i)} q_1^{(i)}) \quad /3/$$

ahol

- p_1 — a beszámolási időszak egységárait,
- p_0 — a bázisidőszak egységárait,
- q_1 — a beszámolási időszak mennyiségeit,
- q_0 — a bázisidőszak mennyiségeit jelöli;
- V — a külkereskedelmi mérleg változását mutatja;
- Q — a külkereskedelmi mérleg változásának volumenkomponense,
- UV — a külkereskedelmi mérleg változásának árkomponense,
- (e) — az export cikkeket,
- (i) — az import cikkeket jelöli, az összegezés pedig végigfut a számításba bevont összes export, illetve import termékre.

A külkereskedelmi mérleg változása /1/ egyértelműen definiálható a megadott képlet alapján. A volumenkomponens /2/ és árkomponens /3/ kifejezése azonban már nem egyértelmű, mivel felírhatjuk a következőképpen is ugyanazokat a jeleléseket használva:

$$Q' = (\sum p_1^{(e)} q_1^{(e)} - \sum p_1^{(e)} q_0^{(e)}) - (\sum p_1^{(i)} q_1^{(i)} - \sum p_1^{(i)} q_0^{(i)}) \quad /2'/$$

$$UV' = (\sum p_1^{(e)} q_0^{(e)} - \sum p_0^{(e)} q_0^{(e)}) - (\sum p_1^{(i)} q_0^{(i)} - \sum p_0^{(i)} q_0^{(i)}) \quad /3'/$$

E két felbontás között a különbség a súlyokból adódik, amennyiben a második esetben felcseréltük a volumen- és árkomponensek súlyait.

Ha az /1/, /2'/ és /3'/ képletekből indulunk ki, és követjük a szerző gondolatmenetét, az egyes lépéseknél a súlyokat és indexeket értelemszerűen megváltoztatva *formálisan* ugyanazokat az eredményeket kapjuk, amelyeket a szerző kapott az /1/, /2/ és /3/ képletből kiindulva. Nem célozom ezt a kérdést minden részletét il-

letően tárgyalni, csak a figyelmet kívántam felhívni erre a lehetőségre. Véleményem szerint a szerzőnek még abban az esetben is meg kellett volna említeni ezt a lehetőséget, ha az a meggyőződése, hogy ez a második módszer közgazdasági szempontból nehezebben értelmezhető.

A külkereskedelmi mérleg komponensekre bontása módszerének ismertetése után a szerző felveti azt a kérdést, hogy „...ezekután hogyan határozzuk meg a szokásos módon, *koefficiens*² formájában a külkereskedelmi cserearányt?” (61. old.) Majd válaszként a következő képlet alapján definiálja az új cserearány-mutatókat:

$$\begin{aligned} (\pi(e) - \pi(\theta)) - (\pi(i) - \pi(\theta)) &= \pi(e) - \pi(i) = \\ &= T(b) = T(c) \end{aligned} \quad /4/$$

ahol

$\pi(e)$ — a Laspeyres-formulával számított export-árindex,

$\pi(i)$ — a Laspeyres-formulával számított import-árindex,

$\pi(\theta)$ — pedig az „általános árszint” változását jelzi.

(Nem találtam a $T(b)$ és $T(c)$ jelölések magyarázatát!)

Nagyon meglepő, hogy a külkereskedelmi cserearány-mutatót a szerző mint két árindex különbséget javasolja kiszámítani. Már tisztán formális ellentmondást is találunk, amennyiben ez a mutató nem nevezhető *cserearány*nak, hiszen egyszerűen csak két szám különbsége, amely nem mondja meg hogyan *aránylik* egymáshoz a vizsgált két árindex. De számos egyéb hiányossága is van az általunk /4/ számmal (a szerzőnél /24/ számmal) jelzett mutatónak.

Ha a kiviteli és a behozatali árindex egyenlő, akkor *arányuk egy*. Célszerű lenne, ha ebben az egyszerű esetben a cserearány-mutató értéke *egy* lenne. A /24/ mutató értéke pedig ebben az esetben zérus.

A két szám aránya mindig pozitív szám, ha maguk a számok pozitívak. A /24/ mutató értéke pedig abban az esetben, ha a kiviteli árindex kisebb mint a behozatali árindex, negatív lesz. Ez is egy formális ellentmondás a formula elnevezése és tartalma között.

Az új cserearány-mutató csak az árindexek különbségét jelzi, érzéketlen azok abszolút értéke iránt. Kétségtelen, hogy az árindexek hányadosaként definiált cserearány-mutató viszont az árindexek különbsége iránt érzéketlen, mégis a mutató rendeltetése szempontjából — amint azt az elnevezése is jelzi — célszerűbb ha a cserearány-mutató a *cserearányok* változását tükrözi helyesen.

A /24/ képlet után, annak magyarázataként a következőket olvashatjuk: „Ez a formula már mind a strukturális változások, mind pedig az általános árszinteltolódások hatásától függetlenül mutatja meg, hogy az exportárak az importárokhoz képest milyen mértékben emelkedtek vagy csökkentek”. (62. old.) Nem világos, miért nem tartalmazza ez a mutató az említett eltolódások hatását. Ha azonban valóban nem tartalmazza, akkor a Laspeyres-típusú árindexek alapján számított cserearány-mutató sem tartalmazza azokat, mivel ugyanazon két szám hányadosa. Ebben az esetben pedig elkerülhetők lennének a tárgyalt mutatóra jellemző, az előzőekben ismertetett hiányosságok.

A bemutatott példa feltételezett forgalmának elemzésénél a szerző kiszámítja a különböző cserearány-mutatók értékét. Szerinte a /24/ képlet alapján az új cserearány-mutató értéke 109,73. Ez a szám azonban hibás, mert a helyes adat:

$$1,283 - 1,220 = 0,063$$

Tehát így át kellene dolgozni a 109,73-as értékből levont közgazdasági következtetéseket.

Végül szeretném megemlíteni, hogy a külkereskedelmi mérleg komponensekre bontása módszerének gyakorlati alkalmazásánál bizonyos nehézségek jelentkeznek. A külkereskedelmi mérleg változása /1/ kiszámítható pontosan. A /2/, illetve /2'/ volumenkomponens és a /3/, illetve /3'/ árkomponens viszont nem adható meg, csak megközelítőleg. Ennek az a magyarázata, hogy egyrészt számos olyan termék szerepel a külkereskedelmi forgalomban, amely csak a vizsgált időszak egyikében került eladásra vagy megvételre. Ezek forgalma jelentkezik az /1/ egyenletben, de kiesik a többi egyenletből. Tehát elméleti tárgyalásnál felírhatók a már említett komponensek, gyakorlatilag azonban nem meghatározhatók az

² Kiemelés tőlem. — M. Á.

ismertetett formában. Másrészt a mindkét időszakban szereplő termékek teljeskörű számbavételének gyakorlati akadályja az, hogy a rendelkezésre álló statisztikai apparátussal nem elvégezhető. (E probléma pontosan megegyezik az árindexek kiszámításánál jelentkező feladattal, mivel az ismertetett módszerben meghatározandó összegek az egyes ár-

indexek számlálói vagy nevezői, és az árindexeket is csak reprezentatív módszerrel tudjuk meghatározni.) Véleményem szerint azonban ez a nehézség bizonyos kiegészítésekkel áthidalható, és a reprezentatív módszerrel kiszámított egyes komponensek és árindexek értékéből következtethetünk a teljes forgalom változására.

Szakember-ellátottságunk néhány kérdése

(Cukor György—Timár János: A mérnökök és technikusok létszámának alakulása és tervezésének kérdései a magyar népgazdaságban* c. kiadvány ismertetése.)

DR. LENGYEL LÁSZLÓ

A Magyar Tudományos Akadémia Közgazdaságtudományi Intézetének Közleményei sorozatban megjelent tanulmány megírásával a szerzők elsősorban azt tűzték ki célul, hogy feldolgozzák a magyar népgazdaság mérnökeinek és technikusainak számára vonatkozó adatokat (összehasonlítva azokat a megfelelő külföldi adatokkal), és az adatok megfelelő csoportosításának és elemzésének segítségével tudományosan megalapozott javaslatokat tegyenek a műszaki szakember-szükséglet tervezése elvi és metodikai problémáinak megoldására.

A több, mint 60 világos, áttekinthető táblázatot és számos grafikont tartalmazó tanulmány — néhány bevezető elméleti, valamint fogalmi-módszertani kérdés tisztázása után — évtizedekre visszatekintő, részletesen elemzett adatokat közöl a mérnök- és a technikusképzés terén elért, különösen 1949-től számottevő hazai eredményekről, majd a mérnökök és a technikusok számának alakulásáról Magyarországon, valamint a különböző szocialista és kapitalista országokban.

A tanulmányból képet kapunk arról, hogy Magyarország és általában a szocialista országok műszaki szakember-ellátottsága — és különösen az utánpótlás aránya — messze meghaladja a legfejlettebb kapitalista országok színvonalát.

Ez annak a következménye, hogy Magyarországon csakúgy mint a Szovjetunióban és a többi szocialista országban, a műszaki szakember-szükséglet általában magasabb, mint a kapitalista országokban, mert ahhoz, hogy, a szocialista országok az egy főre jutó termelésben és a munka termelékenységének színvonalában is utolérjék, sőt elhagyják a legfejlettebb kapitalista országokat, egyebek között szükség van arra is, hogy több mérnökkel és technikussal rendelkezzenek, mint amennyi a legfejlettebb kapitalista országokban dolgozik. Ezt követeli meg az is, hogy a szocialista országok iparának és egész gazdaságának fejlődési üteme lényegesen gyorsabb, mint a kapitalista országoké.

Természetesen az ipar fejlődése nemcsak a szorosan vett ipari termelésben hoz létre mérnökszükségletet, hanem közvetlenül vagy közvetve a népgazdaság egész területén. Világosan látva ezt a szerzők, nagyon helyesen részletes elemzés tárgyává teszik a mérnökök számának a népgazdaság főbb ágai közötti megoszlását a különböző években, s arra a következtetésre jutnak, hogy a mérnökök számának a főbb népgazdasági ágak közötti megoszlása tendenciájában visszatükrözi a népgazdaság strukturájában végbement változásokat, de egyúttal felhívja a figyelmet egyes területek mérnök-ellátottságának kisebb-nagyobb viszonylagos lemaradásaira is.

* Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest. 1959. 110 old.

ismertetett formában. Másrészt a mindkét időszakban szereplő termékek teljeskörű számbavételének gyakorlati akadályja az, hogy a rendelkezésre álló statisztikai apparátussal nem elvégezhető. (E probléma pontosan megegyezik az árindexek kiszámításánál jelentkező feldattal, mivel az ismertetett módszerben meghatározandó összegek az egyes ár-

indexek számlálói vagy nevezői, és az árindexeket is csak reprezentatív módszerrel tudjuk meghatározni.) Véleményem szerint azonban ez a nehézség bizonyos kiegészítésekkel áthidalható, és a reprezentatív módszerrel kiszámított egyes komponensek és árindexek értékéből következtethetünk a teljes forgalom változására.

Szakember-ellátottságunk néhány kérdése

(Cukor György—Timár János: A mérnökök és technikusok létszámának alakulása és tervezésének kérdései a magyar népgazdaságban* c. kiadvány ismertetése.)

DR. LENGYEL LÁSZLÓ

A Magyar Tudományos Akadémia Közgazdaságtudományi Intézetének Közleményei sorozatban megjelent tanulmány megírásával a szerzők elsősorban azt tűzték ki célul, hogy feldolgozzák a magyar népgazdaság mérnökeinek és technikusainak számára vonatkozó adatokat (összehasonlítva azokat a megfelelő külföldi adatokkal), és az adatok megfelelő csoportosításának és elemzésének segítségével tudományosan megalapozott javaslatokat tegyenek a műszaki szakember-szükséglet tervezése elvi és metodikai problémáinak megoldására.

A több, mint 60 világos, áttekinthető táblázatot és számos grafikont tartalmazó tanulmány — néhány bevezető elméleti, valamint fogalmi-módszertani kérdés tisztázása után — évtizedekre visszatekintő, részletesen elemzett adatokat közöl a mérnök- és a technikusképzés terén elért, különösen 1949-től számottevő hazai eredményekről, majd a mérnökök és a technikusok számának alakulásáról Magyarországon, valamint a különböző szocialista és kapitalista országokban.

A tanulmányból képet kapunk arról, hogy Magyarország és általában a szocialista országok műszaki szakember-ellátottsága — és különösen az utánpótlás aránya — messze meghaladja a legfejlettebb kapitalista országok színvonalát.

Ez annak a következménye, hogy Magyarországon csakúgy mint a Szovjetunióban és a többi szocialista országban, a műszaki szakember-szükséglet általában magasabb, mint a kapitalista országokban, mert ahhoz, hogy, a szocialista országok az egy főre jutó termelésben és a munka termelékenységének színvonalában is utolérjék, sőt elhagyják a legfejlettebb kapitalista országokat, egyebek között szükség van arra is, hogy több mérnökkel és technikussal rendelkezzenek, mint amennyi a legfejlettebb kapitalista országokban dolgozik. Ezt követeli meg az is, hogy a szocialista országok iparának és egész gazdaságának fejlődési üteme lényegesen gyorsabb, mint a kapitalista országoké.

Természetesen az ipar fejlődése nemcsak a szorosan vett ipari termelésben hoz létre mérnökszükségletet, hanem közvetlenül vagy közvetve a népgazdaság egész területén. Világosan látva ezt a szerzők, nagyon helyesen részletes elemzés tárgyává teszik a mérnökök számának a népgazdaság főbb ágai közötti megoszlását a különböző években, s arra a következtetésre jutnak, hogy a mérnökök számának a főbb népgazdasági ágak közötti megoszlása tendenciájában visszatükrözi a népgazdaság strukturájában végbement változásokat, de egyúttal felhívja a figyelmet egyes területek mérnök-ellátottságának kisebb-nagyobb viszonylagos lemaradásaira is.

* Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest. 1959. 110 old.

A mérnökök és technikusok számának szakmai képzettség szerinti megoszlását vizsgálva a tanulmány leszögezi, hogy a mérnökképzés szakágak szerinti megoszlása a háború előtti időszakhoz viszonyítva jelentősen megváltozott, s hogy jelenlegi szakképzésünk iránya — tendenciájában — megfelel a ténylegesen mutatkozó szükségleteknek.

A mérnökök és a technikusok kor szerinti megoszlásáról szólva a szerzők hangsúlyozzák, hogy az egészen fiatal, legfeljebb egy-két évi gyakorlattal rendelkező magyar mérnökök és technikusok arányszáma messze meghaladja a különböző kapitalista országokban dolgozó fiatal műszaki szakemberek arányszámát. Nem egészen egy évtized alatt (1949 és 1955 között) kétszeresére nőtt a 29 éves és ennél fiatalabb mérnökök számának aránya az összes mérnökök között. Ez a korösszetétel annyit jelent, hogy mérnökeink elég jelentős része gyakorlati tanulóéveit tölti a népgazdaságban, tudásuk, tehetségük még csak kibontakozóban van. Ilyen körülmények közepette, amikor mérnökeink és technikusaink között nagyon sok a fiatal, kezdő, gyakorlati tapasztalatokkal még alig rendelkező szakember, a szerzők igen helyesen hívják fel a figyelmet arra, hogy a műszaki szakemberekben jelentkező hiány megoldásának egyik útját feltétlenül a már végzett, fiatal mérnökök és technikusok továbbképzésének megjavításában kell keresni.

Mivel 1957-ben Magyarország mérnökállományának 42,4 százalékát, a technikusok számának mintegy 45 százalékát a gyáripar foglalkoztatta, a tanulmány igen részletes elemzést ad a gyáriparban foglalkoztatott mérnökök és technikusok számának alakulásáról is.

A gyáripar mérnök- és technikusellátottsága az 1938. és az 1949. évi színvonalhoz képest jelentősen javult. (A mérnökök száma 1938-hoz képest közel háromszorosra, a technikusoké több mint hatszorosra nőtt.) Különösen az elmúlt 10 év alatt kedvezően megváltozott a mérnökök és technikusok egymáshoz viszonyított aránya is a gyáriparban. 1938-ban 86 technikus jutott 100 mérnökre, 1956-ban ennek több, mint kétszerese: 178.

Ugyanakkor a szerzők felhívják a figyelmet arra is, hogy az 1956 óta végző szakemberek száma egyes területeken

valamivel nagyobb a keresletnél. A vállalatok ugyanis elsősorban a több éves gyakorlattal rendelkező mérnököket és technikusokat keresik, s húzódoznak különösen a fiatal technikusok alkalmazásától, mert azok fizetése — műszaki munkakörben — alig kevesebb a kezdő mérnökök fizetésénél, szaktudásuk viszont — életkoruk és képzésük miatt — érthetően korlátozottabb. (Ezt jelzik azok az adatok, amelyek szerint a technikusoknak 1957-ben csak 35,8 százaléka helyezkedett el technikus, műszaki munkakörben.) A szerzők szerint ezek a körülmények arra mutatnak, hogy a jelenlegi technikusképzés és szakember-utánpótlás mellett a technikusoknak, mint műszaki szakembereknek a munkábaállítása egyre problematikusabbá válik.

A mérnökök és a technikusok számának a gyáripar főbb szektorai közötti megoszlását vizsgálva a tanulmány megállapítja, hogy a háború előtt, illetve a háborús évek alatt lényeges változás még nem következett be a mérnökállomány struktúrájában. 1948-ra azonban — a hároméves terv végrehajtása következtében — lényegesen megnőtt a nehéziparban foglalkoztatott mérnökök száma. Ez a növekedés 1952-ig egyenletesen tovább tartott a könnyűipari és az élelmiszeripari mérnöklétszám-arány terhére. 1954 után azonban — a gazdaságpolitika változásának következményeként — a nehézipar terhére kisebb mértékben nőtt a mérnökök száma a könnyűiparban és az élelmiszeriparban. 1957-ben a 10 000 munkásra jutó mérnökök száma a nehéziparban mintegy 45—50 százalékkal volt magasabb az 1938. évi szintnél. A könnyűiparban az emelkedés 35—40 százalék, az élelmiszeriparban 15—20 százalék. A technikusok számának növekedése mindhárom csoportban ennél lényegesen nagyobb volt.

A nehéziparon belül a mérnöklétszám a gépiparban emelkedett a legnagyobb mértékben, ahol az 1957. évi mérnökállomány közel négy- és félszerese az 1938. évinek. Úgyszintén igen jelentős a mérnökök számának növekedése a bányászatban és a vegyiparban. A technikusok számának aránya a nehéziparon belül szintén a gépiparban nőtt a legnagyobb mértékben. Jelenleg az a helyzet, hogy a gyáripar összes műszaki alkalmazottainak

41,7 százaléka, az összes mérnököknek és technikusoknak közel 50 százaléka dolgozik a gépiparban.

Az alkalmazottak és a műszaki dolgozók, műszaki szakemberek arányát vizsgálva a tanulmány határozottan leszögezi, hogy az a tendencia, hogy az alkalmazottak létszámnövekedésének aránya meghaladja a munkásokét, nem a szocialista ipar fejlődésének bürokratikus kinövése. Világosan látják azonban a szerzők azt, hogy az általánosságban szükségszerű és egészséges tendencián belül az államosítást követő években a gyáripar alkalmazotti létszámának az indokoltnál nagyobb mértékű növekedése káros hatású volt a népgazdaságra, s hogy az alkalmazotti létszám korábbi egészségtelen aránya csak 1954-től — a különböző ésszerűsítési mozgalmak hatására — kezdett évről évre javulni. Reálisan értékelik a szerzők azokat az adatokat is, melyek szerint 1957-ben a műszaki állományba sorolt dolgozóknak alig több, mint egyharmada rendelkezett csak mérnöki vagy technikai képzettséggel. A műszaki szakembereknek e vonatkozásban alacsony arányszámából nem vonnak le a szerzők olyan általában szokásos következtetéseket, mintha ez az alacsony arány a valóságban nyomasztó mérnök és technikus hiányt jelentene. Figyelembe veszik többek között azt, hogy iparunkban nagy számban dolgoznak olyan számottevő szakmai gyakorlattal rendelkező műszaki dolgozók, akiknek műszaki iskolai végzettségük, oklevelük ugyan nincs, de sok éves vagy évtizedes munka során szerzett gyakorlatuk és ismereteik révén kitűnően ellátják munkájukat. Nem szükséges, s nem is lehet tehát — szerzők álláspontja szerint — olyan célt kitűzni, hogy a műszaki munkakörben dolgozó, de műszaki végzettséggel nem rendelkező munkaerőket kicseréljék.

Vállalkoztak a szerzők arra is, hogy számításokat végezzenek a mérnökök és a technikusok 1962-ig várható létszámának alakulásáról. A számítások szerint az 1962. évi mérnöklétszám előreláthatóan 31 500—32 000 fő lesz, ami az 1928. évi állományt 370, az 1949. évit pedig 236 százalékkal haladja meg. A technikusok számát a szerzők 1961-re 57—58 000 főre becsülik. Ezeket a várható létszám megál-

lapítására irányuló számításokat a szerzők — az általános ismeretnyújtáson túl — felhasználják arra is, hogy tudományos előrelátással felhívják a figyelmet például arra, hogy egyes területeken (vegyipar, közlekedés stb.) alaposabban meg kellene vizsgálni a mérnökök és a technikusok munkaterületének elhatárolását abból a szempontból, hogy milyen mértékben és ütemben indokolt és szükséges e téren például a technikusképzés fokozása.

Nagyon értékes része a tanulmánynak a „Megállapítások és következtetések” című fejezet, amelyben a szerzők az addig ismertetett gazdag tényanyag alapján tudományos alapossággal adnak magas színvonalú elemzést a műszaki szakemberek számának alakulásáról, utánpótlásának és a népgazdasági ágak közötti megoszlásának legfontosabb kérdéseiről, s tesznek a fennálló problémák megoldását elősegítő számos hasznos javaslatot.

Leszögeznek itt a szerzők, hogy a mérnökképzésben, továbbá a gazdasági és tudományos élet területein a műszaki dolgozókkal való ellátottság színvonalában elért eredményeink nemcsak akkor szembetűnők, ha az elmaradott kapitalista Magyarországhoz mérjük azokat, hanem akkor is, ha a fejlett nyugati kapitalista országok műszaki szakemberellátottságának és -utánpótlásának jelenlegi helyzetéhez viszonyítunk.

Az elért eredmények mellett a szerzők felhívják a hibákra is a figyelmet. A szakember-utánpótlásban jelentkező hibákat a szerzők főként a műszaki szakemberellátottság tényleges helyzetének hiányos elemzéséből és a tervezési metodika hiányosságából eredőknek tartják.

Szólnak a szerzők arról is, hogy az elmúlt 2—3 évben nehézséget okozott a végző fiatal szakemberek elhelyezése. 1957-ben és — bár csökkenő mértékben — még 1958-ban is a végző fiatalok egy részét csak úgy lehetett elhelyezni, hogy az állami költségvetés keretében, ösztöndíj formájában biztosították a vállalatokhoz, intézményekhez kihelyezett fizetését. Ez a „gyakornoki” rendszer azonban csak átmeneti, szükségmegoldás lehet, mert éppen a gyakorlati képzés kritikus területén az átlagosnál kisebb lehetőséget és fejlődést biztosít a kezdő szakemberek számára.

Van bizonyos aránytalanság a mérnökök és technikusok számának ágazatok és szakágak közötti megoszlásában is. Az aránytalanság elsősorban a mérnökállomány és a technikusállomány megoszlásának összehasonlításánál mutatkozik meg, és nemcsak jelenleg áll fenn, hanem nagyjából megmarad 1961-ben is. A jelenlegi technikai tanulók szakmai összetétele ugyanis lényegesen nem módosítja az 1957. évi állomány összetételét.

Kitérnek a szerzők arra is, hogy a jelenlegi általános iskolai végzettségre alapozott technikai képzés sokak szerint nem felel meg a gyakorlat követelményeinek. Másfajta és másirányú képzést kíván — a szerzők véleménye szerint is — a felnőtt és részben már valamilyen irányító munkakörben dolgozók technikai képzése, mint a fiatal korosztályok rendszeres iskolai képzése. Külön vizsgálatot kíván, hogy nem időszerű-e az érettségizett fiatalok számára az eddiginél magasabb színvonalú, emellett rövidebb tanulmányi idejű technikumokat létesíteni. Helyesnek tartanak a szerzők, ha megfelelő tanulmányozás és előkészület után néhány helyen megkezdődne az érettségire és gyakorlatra alapozott technikusképzés, amely azután — a következő évek során — megfelelően bővíthető lenne a jelenlegi technikai oktatási hálózat terhére. Valószínűnek tartják, hogy a 14 éves fiatalok továbbképzésére fennmaradó technikumok célját a fejlődés amúgyis lényegesen módosítani fogja. A jövőben fokozottan szem előtt kellene tartani, hogy a mérnökök és a technikusok iskolai tanulmányaik során tulajdonképpen csak az alapképzettséget szerezhetik meg. Az eredményes munkának további előfeltétele a gyakorlatban történő specializáció, a nagyobb elmélyülés és a gyakorlati munkában szerzett magasabb fokú szak tudás megszerzése.

Arra utalva, hogy műszaki szakembereink jelentős része fiatal, a tanulmány vázolja azt, hogy a népgazdaság részéről jelentkező növekvő műszaki szakemberszükséglet tulajdonképpen a műszaki szakemberek

által elvégzendő feladatok növekvő volumenét jelképezi. Ebből következik, hogy a jelentkező nagyobb feladatok megoldásához több mérnökre és technikusra van szükség. A szerzők a problémának vagy legalább is egy részének megoldását jelenlegi mérnök- és technikusállományunk műszaki munkája hatékonyságának növelésében látják. Mérnök- és technikusállományunk rendkívül fiatal korösszetétele ugyanis azt a kötelezettséget rója a népgazdaságra, hogy az eddiginél jóval nagyobb gondot fordítsunk fiatal szakembereink továbbképzésére.

Utalnak a szerzők arra is, hogy a jövőben súlyosabb károk és veszélyek megelőzése érdekében sürgős szükség van az utánpótlás jelenlegi színvonalának felülvizsgálására, a szakemberszükséglet és a mérnök- és technikusképzés tervszámainak kidolgozására. Megállapítják, hogy e téren elég jelentős lemaradás tapasztalható. A mérnök- és technikusellátottság tervezésének alapelveit és módszertanát eddig még nem dolgozták ki. Erre feltétlenül szükség van annál is inkább, mert a műszaki szakemberszükséglet tervezését csak nagyobb távlatra 10—15 évre lehetett helyesen elvégezni. Nagyon helyesen hívják fel a figyelmet arra, hogy a népgazdaságnak nem általában van műszaki szakemberekre szüksége, hanem megfelelő gyakorlattal rendelkező, tehát a szükséges feladatok elvégzésére képes mérnökökre és technikusokra. Ilyen elméleti megfontolások után bírálják a jelenlegi tervezési módszereket, és ismeretetik azokat az elképzeléseket, amelyekből kiindulva a műszaki szakember-ellátottság a jelenleginél sokkal reálisabban tervezhető meg.

Úgy gondolom, hogy a fentiekben csak főbb vonásokban ismertetett kiadvány túl azon, hogy a műszaki szakemberek képzésének, továbbképzésének, elosztásának kérdéseivel foglalkozók számára számottevő segítséget jelent, a tudományos elemző munka módszereit illetően is hasznosnak bizonyul.

Van bizonyos aránytalanság a mérnökök és technikusok számának ágazatok és szakágak közötti megoszlásában is. Az aránytalanság elsősorban a mérnökállomány és a technikusállomány megoszlásának összehasonlításánál mutatkozik meg, és nemcsak jelenleg áll fenn, hanem nagyjából megmarad 1961-ben is. A jelenlegi technikai tanulók szakmai összetétele ugyanis lényegesen nem módosítja az 1957. évi állomány összetételét.

Kitérnek a szerzők arra is, hogy a jelenlegi általános iskolai végzettségre alapozott technikai képzés sokak szerint nem felel meg a gyakorlat követelményeinek. Másfajta és másirányú képzést kíván — a szerzők véleménye szerint is — a felnőtt és részben már valamilyen irányító munkakörben dolgozók technikai képzése, mint a fiatal korosztályok rendszeres iskolai képzése. Külön vizsgálatot kíván, hogy nem időszerű-e az érettségizett fiatalok számára az eddiginél magasabb színvonalú, emellett rövidebb tanulmányi idejű technikumokat létesíteni. Helyesnek tartanak a szerzők, ha megfelelő tanulmányozás és előkészület után néhány helyen megkezdődne az érettségire és gyakorlatra alapozott technikusképzés, amely azután — a következő évek során — megfelelően bővíthető lenne a jelenlegi technikai oktatási hálózat terhére. Valószínűnek tartják, hogy a 14 éves fiatalok továbbképzésére fennmaradó technikumok célját a fejlődés amúgyis lényegesen módosítani fogja. A jövőben fokozottan szem előtt kellene tartani, hogy a mérnökök és a technikusok iskolai tanulmányaik során tulajdonképpen csak az alapképzettséget szerezhetik meg. Az eredményes munkának további előfeltétele a gyakorlatban történő specializáció, a nagyobb elmélyülés és a gyakorlati munkában szerzett magasabb fokú szak tudás megszerzése.

Arra utalva, hogy műszaki szakembereink jelentős része fiatal, a tanulmány vázolja azt, hogy a népgazdaság részéről jelentkező növekvő műszaki szakemberszükséglet tulajdonképpen a műszaki szakemberek

által elvégzendő feladatok növekvő volumenét jelképezi. Ebből következik, hogy a jelentkező nagyobb feladatok megoldásához több mérnökre és technikusra van szükség. A szerzők a problémának vagy legalább is egy részének megoldását jelenlegi mérnök- és technikusállományunk műszaki munkája hatékonyságának növelésében látják. Mérnök- és technikusállományunk rendkívül fiatal korösszetétele ugyanis azt a kötelezettséget rója a népgazdaságra, hogy az eddiginél jóval nagyobb gondot fordítsunk fiatal szakembereink továbbképzésére.

Utalnak a szerzők arra is, hogy a jövőben súlyosabb károk és veszélyek megelőzése érdekében sürgős szükség van az utánpótlás jelenlegi színvonalának felülvizsgálására, a szakemberszükséglet és a mérnök- és technikusképzés tervszámainak kidolgozására. Megállapítják, hogy e téren elég jelentős lemaradás tapasztalható. A mérnök- és technikusellátottság tervezésének alapelveit és módszertanát eddig még nem dolgozták ki. Erre feltétlenül szükség van annál is inkább, mert a műszaki szakemberszükséglet tervezését csak nagyobb távlatra 10—15 évre lehetett helyesen elvégezni. Nagyon helyesen hívják fel a figyelmet arra, hogy a népgazdaságnak nem általában van műszaki szakemberekre szüksége, hanem megfelelő gyakorlattal rendelkező, tehát a szükséges feladatok elvégzésére képes mérnökökre és technikusokra. Ilyen elméleti megfontolások után bírálják a jelenlegi tervezési módszereket, és ismeretetik azokat az elképzeléseket, amelyekből kiindulva a műszaki szakember-ellátottság a jelenleginél sokkal reálisabban tervezhető meg.

Úgy gondolom, hogy a fentiekben csak főbb vonásokban ismertetett kiadvány túl azon, hogy a műszaki szakemberek képzésének, továbbképzésének, elosztásának kérdéseivel foglalkozók számára számottevő segítséget jelent, a tudományos elemző munka módszereit illetően is hasznosnak bizonyul.

NEMZETKÖZI STATISZTIKA

I. A Kínai Népköztársaság főbb gazdasági és kulturális adatai

TERÜLET, NÉPESSÉG

Megnevezés	1949.	1952.	1955.	1957.
	évben			
Terület, ezer km ²	9761	9761	9761	9761
Népesség, millió fő.....	536	569	608	640
Népsűrűség (egy km ² -re jutó lakosok száma).....	55	58	62	66

Megjegyzés: Az 1953. évi összeírás szerint a lakosságnak 51,8 százaléka volt férfi és 48,2 százaléka nő; a városi lakosság aránya 13,3, a falusi lakosságé pedig 86,7 százalék volt.

AZ EGYES TÁRSADALMI SZÉKTOROK RÉSZÉSEDESE A NEMZETI JÖVEDELEM TERMELÉSÉBEN (százalék)

Társadalmi szektor	1952.	1957.
	évben	
Állami	19,0	33,0
Szövetkezeti	1,5	56,0
Államkapitalista	0,7	8,0
Kisárutermelő	71,8	2,9
Kapitalista	7,0	0,1

BERUHÁZÁSOK ALAKULÁSA

Időszak, év	Millió yuan	Index	
		előző év = 100	1952. év = 100
A népgazdaság helyreállításának időszaka			
1950.....	1 041	.	28,1
1951.....	1 875	180,1	50,5
1952.....	3 711	197,9	100,0
Az első ötéves terv időszaka			
1953.....	6 506	175,3	175,3
1954.....	7 498	115,2	202,0
1955.....	8 632	115,1	232,6
1956.....	13 986	162,0	376,8
1957.....	12 645	90,4	340,7
A nagy ugrás éve			
1958.....	26 700	211,5	719,5

A BERUHÁZÁSOK MEGOSZLÁSA NÉPGAZDASÁGI ÁGAK SZERINT AZ ELSŐ ÖTÉVES TERVBEN
ÉS 1958-BAN

Megnevezés	Összes beruhá- zások	Ebből						
		ipar	mező- gazda- ság, öntözés és víz- tárolás	közle- kedés és hír- közlés	kereske- delem, bankok és fel- vásár- lás	kultúra és egész- ségügy	városi köz- művek	egyéb
Az 1953—1957. évi beruházások milliárd yuan	49,2	27,6	4,0	9,2	1,7	2,9	1,4	2,4
százalékos megoszlás	100	56,0	8,2	18,7	3,5	5,9	2,8	4,9
Az 1958. évi beruházások milliárd yuan	26,7	17,4	2,6	3,5	3,2			
százalékos megoszlás	100	65,0	10,0	13,0	12,0			

AZ IPARI ÉS MEZŐGAZDASÁGI TERMELÉS ÉRTÉKE ÉS MEGOSZLÁSA

Megnevezés	1949.	1952.	1953.	1955.	1957.	1958.
	évben					
Milliárd yuan, 1952. évi változatlan árakon						
<i>Az ipari és mezőgazdasági ter- melés összértéke</i>	46,6	82,7	94,6	110,4	138,8	205,0
Nagyipar és kézműipar együtt	14,0	34,3	44,7	54,9	78,4	117,0
Nagyipar	10,8	27,0	35,6	44,8	65,0	.
Ebből:						
Termelőeszközök	3,1	10,7	14,7	20,6	34,3	.
Fogyasztási cikkek	7,7	16,3	20,9	24,2	30,7	.
Kézműipar	3,2	7,3	9,1	10,1	13,4	.
Mezőgazdaság	32,6	48,4	49,9	55,5	60,4	88,0
Százalékos megoszlás						
<i>Az ipari és mezőgazdasági ter- melés összértéke</i>	100	100	100	100	100	100
Nagyipar és kézműipar együtt	30,1	41,5	47,2	49,7	56,5	57,1
Nagyipar	23,1	32,7	37,6	40,6	46,9	.
Ebből						
Termelőeszközök	28,8	39,7	41,3	46,0	52,8	57,0
Fogyasztási cikkek	71,2	60,3	58,7	54,0	47,2	43,0
Kézműipar	7,0	8,8	9,6	9,1	9,6	.
Mezőgazdaság	69,9	58,5	52,8	50,3	43,5	42,9

AZ IPARI ÉS MEZŐGAZDASÁGI TERMELÉS ALAKULÁSA

(Index: 1949. év = 100)

Megnevezés	1952.	1953.	1955.	1957.	1958.
	évben				
<i>Az ipari és mezőgazdasági termelés össz- értéke</i>	178	203	237	298	491
Nagyipar	251	330	415	603	.
Ebből:					
Termelőeszközök	346	473	664	1107	.
Fogyasztási cikkek	212	272	315	400	.
Kézműipar	226	282	312	413	.
Mezőgazdaság	149	153	170	185	304

AZ IPARI ÉS MEZŐGAZDASÁGI TERMELÉS ÉRTÉKÉNEK NÖVEKEDÉSE

Megnevezés	Évi átlagos növekedés 1953–1957 között (százalék)	Termelési érték	
		1957-ben az 1952. évi	1958-ban az 1957. évi
		százalékában	
<i>Az ipari és mezőgazdasági termelés összértéke</i>	11	168	165
Ipar	19	241	166 ¹
Ebből:			
Termelőeszközök	26	320	203
Gépgyártás	35	442	.
Fogyasztási cikkek	14	189	134
Kézműipar	13	183	.
Mezőgazdaság	5	125	164

¹ Kézműiparral együtt.

FŐBB TERMÉKEK TERMELÉSE

Termék	Mértékegység	1949.	1952.	1953.	1955.	1957.	1958.
		évben					
Villamosenergia	milliárd kWó	4	7	9	12	19	28
Szén	millió tonna	31	64	67	94	130	270
Kőolaj	ezer tonna	122	436	622	966	1458	2 260
Nyersvas	millió tonna	0,2	1,9	2,2	3,8	5,9	13,7
Acél	millió tonna	0,2	1,3	1,8	2,9	5,4	11,1
Műtrágya	ezer tonna	27	194	263	425	631 ¹	811 ¹
Fémforgácsológép	ezer darab	2	14	21	14	37	50 ²
Papír	ezer tonna	108	372	427	575	1220	1 630
Cement	ezer tonna	661	2861	3877	4503	6860	9 300
Pamutszövet	millió méter	1890	3830	4690	4360	5050	5 700
Cukor	ezer tonna	.	249	298	410	864	900
Só	ezer tonna	.	3460	2382	5855	8270	10 400

¹ Ammóniumnitrát nélkül.² Egyszerű szerszámgépek nélkül; ezek termelése 1957-ben 9192 darab volt.

Megjegyzés: 1957 végén, az első öt éves terv befejezésekor a Kínai Népköztársaság világviszonylatban a kilencedik helyen állt az acéltermelés, nyolcadik helyen a nyersvastermelés, ötödik helyen a kőszéntermelés terén.

A KÍNAI NÉPKÖZTÁRSASÁG ÉS AZ EGYESÜLT KIRÁLYSÁG GAZDASÁGI VERSENYE*

Termék	Mértékegység	Kínai Népköztársaság		Egyesült Királyság		A kínai termelés az angol termelés százalékában	
		1957.	1958.	1957.	1958.	1957.	1958.
		évi termelése					
Nyersvas	millió tonna	5,9	13,7	14,5	13,2	40,9	103,8
Acél	millió tonna	5,4	11,1	22,0	19,9	24,3	55,7
Szén	millió tonna	130,0	270,0	227,2	219,3	57,2	123,1
Villamos- energia	milliárd kWó	19,3	27,5	90,9	98,5	21,2	27,9
Cement	millió tonna	6,9	9,3	12,1	11,9	56,4	78,4

* A Kínai Népköztársaság 1957-ben célul tűzte ki, hogy a legközelebbi 10–15 évben utoléri az Egyesült Királyságot a főbb cikkek termelése terén. Nyersvas- és széntermelésben azonban már 1958-ban túlszárnyalta az Egyesült Királyságot. A Kínai Népköztársaságban az 1958. évben elért termelési növekedést az Egyesült Királyság

nyersvasból 82 év (1874–1956) alatt,
acélból 36 év (1900–1936) alatt,
szénből 35 év (1875–1910) alatt,

villamosenergiából 4 év (1932–1936) alatt,
cementből 13 év (1936–1949) alatt
érte el.

FOGLALKOZTATOTTSÁG, BÉREK

Év	A munkások és alkalmazottak száma			Évi átlagbér		
	millió fő	Index		yuan	Index	
		előző év = 100	1952. év = 100		előző év = 100	1952. év = 100
1952....	15,8	.	100	445,9	.	100
1953....	18,2	115	115	495,8	111	111
1954....	18,8	104	119	518,6	105	116
1955....	19,0	101	120	534,1	103	120
1956....	24,2	127	153	610,5	114	137
1957:...	24,5	101	155	636,7	104	143
1958....	32,0	131	202	.	.	.

Megjegyzés: 1957-ben az iparban 175 000 mérnök és technikus dolgozott, háromszorosa az 1952-ben foglalkoztatott mérnökök és technikusok számának.

Míg 1949-ben az iparban foglalkoztatottaknak 18,3 százaléka dolgozott kapitalista üzemekben, addig 1957 elején már csupán 1 százaléka.

MEZŐGAZDASÁGI TERÜLET

(millió hektár)

Terület	1949.	1952.	1957.
	évben		
<i>Mezőgazdasági terület összesen</i>	97,9	107,9	111,8
ebből:			
árasztott rizsterület	22,8	25,8	27,5
nem árasztott terület	75,1	82,1	84,3
ebből: öntözött terület	3,2	4,9	12,9
Összes árasztott és öntözött terület	26,0	30,7	40,4
Árasztott és öntözött terület az egész mezőgazdasági terület százalékában	26,6	28,5	36,1

Megjegyzés: 1957. október és 1958. szeptember közötti időszakban 58 milliárd köbméter követ és földet mozgattak meg öntözési munkálatok során, ezzel 32 millió hektárral növelték az öntözött földterületet, és 320 000 négyzetkilométer területet tettek alkalmassá víztárolásra és talajvédelemre. 1958 végén az árasztott és öntözött terület elérte az ország szántóterületének kb. 60 százalékát.

FŐBB MEZŐGAZDASÁGI NÖVÉNYEK TERMÉSEREDMÉNYE

(millió tonna)

Növény	1949.	1952.	1955.	1956.	1957.	1958.
	évben					
Gabona összesen	108,1	154,5	174,8	182,5	185,0	375,0
Ebből:						
Rizs	48,6	68,4	78,0	84,1	86,8	150,0
Búza	13,8	18,1	23,0	25,0	23,7	40,0
Egyéb gabonanemű	35,9	51,7	54,9	.	.	.
Édes burgonya	9,8	16,3	18,9	.	.	.
Szójabab	5,1	9,5	9,1	10,2	10,0	11,9
Gyapot (szál)	0,4	1,3	1,5	1,4	1,6	3,4
Dohány	0,04	0,2	0,3	0,4	0,3	0,8
Cukornád	2,6	7,1	8,1	8,7	10,4	20,9
Cukorrépa	0,2	0,5	1,6	1,6	1,5	6,5
Repce	0,7	0,9	1,0	0,8	0,9	1,4
Tea ¹	82,0	107,9	120,5	112,0	142,0

¹ Ezer tonna.

Megjegyzés: A mezőgazdasági termelés 1958. évi ugrásszerű növekedésében nagy szerepe volt a talajerőutánpótlásnak. 1958-ban összesen 109 milliárd ton szerves trágyát használtak fel, így minden hektárra kb. 30-szor annyi trágya jutott, mint 1957-ben. Az 1958. évi terméssel a Kínai Népköztársaság megelőzte az Egyesült Államokat a búzatermelés terén és világviszonylatban a Szovjetunió után a második helyen áll; gyapottermelésben világviszonylatban az első.

ÁLLATÁLLOMÁNY
(millió darab)

Állatfaj	A felszabadulás előtti legmagasabb állomány	1949.	1952.	1955.	1956.	1957. ⁴	1958. ⁴
		évben					
Szarvasmarha ...	48,3 ¹	43,9	56,6	66,0	66,7	.	.
Ló	6,5 ¹	4,9	6,1	7,3	7,4	.	.
Számár	9,5	11,8	12,4	11,8	.	.
Öszvér	1,5	1,6	1,7	1,7	.	.
Juh és kecske	62,5 ²	42,3	61,8	84,2	92,1	98,6	115,0
Sertés	78,5 ³	57,8	89,8	87,9	84,0	145,9	200,0

¹ 1935. ² 1937. ³ 1934.

⁴ A szarvasmarha-, a ló-, a számár- és az öszvérállomány együttesen 1957-ben 83,5 millió darabot, 1958-ban 88,5 millió darabot tett ki.

A TERMELŐSZÖVETKEZETI MOZGALOM FEJLŐDÉSE

Megnevezés	1952.	1953.	1954.	1955.	1956. december	1957. március
	évben					
Mezőgazdasági termelőszövetkezetek száma (ezer)	3,6	15,1	114,4	633,7	755,0	752,0
Ebből:						
fejlettebb típusú	0,01	0,02	0,2	1,0	540,0	668,0
alacsonyabb típusú	3,6	15,1	114,2	633,2	215,0	84,0
Összes parasztgazdaság (millió)	113,7	116,3	117,3	119,2	122,3	122,5
Ebből:						
szövetkezetbe tömörült	45,3	45,9	70,8	77,3	117,8	118,9
fejlettebb típusú szövetkezetbe	0,1	0,3	2,3	16,9	117,8	118,9
alacsonyabb típusú szövetkezetbe	45,4	45,6	68,5	60,4	—	—
A szövetkezetbe tömörült gazdaságok aránya az összes gazdaság számához viszonyítva (százalék)	40,0	39,5	60,3	64,8	96,3	97,1
Ebből:						
fejlettebb típusú szövetkezetek aránya	0,1	0,3	2,0	14,1	96,3	97,1
alacsonyabb típusú szövetkezetek aránya	39,9	39,2	58,3	50,7	—	—

Megjegyzés: 1958 végére a meglévő több mint 700 000 mezőgazdasági termelőszövetkezet egybeolvadásából mintegy 120 millió parasztgazdaságot magábafooglaló több mint 26 000 népi kommuna alakult, ezek az összes parasztgazdaságok 99 százalékát tömörítik.

AZ ÁLLAMI GAZDASÁGOK FŐBB MUTATÓI

Megnevezés	Mértékegység	1950		1952		1954		A gépesített gazdaságok száma 1956-ban
		összesen	ebből gépesített gazdaság	összesen	ebből gépesített gazdaság	összesen	ebből gépesített gazdaság	
Állami gazdaságok száma ..	darab	1215	36	2336	50	2415	97	166
Állami gazdaságok területe	ezer hektár	115	89	247	136	295	186	448
Munkások és alkalmazottak száma	ezer fő	43	11	97,0	25	137	57	.
Traktorállomány 15 lóerős egységre átszámítva	darab	.	1160	.	1532	.	2235	4422
Kombájnok száma	darab	.	155	.	275	.	430	950
Igásállatok	ezer darab	19	4	42	8	52	13	.

ÁRUSZÁLLÍTÁS

Megnevezés	1949.	1952.	1957.
	évben		
Szállított áru összesen (millió tonna)	67	169	412
Ebből :			
vasúti	56	132	274
közúti (motoros)	6	22	84
vízi (hajó és uszály)	5	15	54
légi (ezer tonna)	24	2	8
Áruszállítási teljesítmény összesen (milliárd tonnakilométer)	230	715	1729
Ebből :			
vasúti	184	601	1346
közúti (motoros)	3	8	39
vízi (hajó és uszály)	43	106	344
légi (millió tonnakilométer)	210	20	80

Megjegyzés: 1958 folyamán összesen 31 193 kilométer hosszú vasutat, több mint 400 000 kilométer hosszú országutat, több mint 150 000 kilométer hosszú belső víziutat nyitottak meg a forgalom számára. 1958-ban a vasúti áruszállítás 381 millió tonna, vasúti áruforgalom pedig 1857 milliárd tonnakilométer volt.

A BEL- ÉS KÜLKERESKEDELMI FORGALOM INDEXE

(Index: 1950. év = 100)

Index	1951.	1952.	1953.	1954.	1955.	1956.	1957.	1958.
	évben							
Kiskereskedelmi áruforgalom								
1952. évi áraikon	165	209	232	238	277	.	.
Külkereskedelmi forgalom folyó- áraikon	143	156	195	205	265	262	240	295

Megjegyzés: 1958 folyamán számos fogyasztási cikk árát leszállították, így például a gyógyszereket 8–60 százalékkal, a rádiókat 15,3 százalékkal stb. Az áruszállítások terjedelme elérte a 32 millió yuant. A kiskereskedelmi forgalom 1958-ban 16 százalékkal nőtt az előző évhez viszonyítva.

1958-ban a Kínai Népköztársaság 94 országgal tartott fenn kereskedelmi kapcsolatot, ebből 29 országgal kormányközi kereskedelmi szerződés alapján. A külkereskedelemnek mintegy háromnegyed részét a szocialista országokkal, egynegyed részét pedig kapitalista országokkal bonyolította le.

A DOLGOZÓK SZEMÉLYI FOGYASZTÁSÁNAK ALAKULÁSA

(egy családtagra számítva)

Megnevezés	1952.	1953.	1954.	1955.	1956.
	évben				
Munkás és alkalmazotti családok fogyasztása (yuan) ¹	167	177	178	180	200
Index : 1952. év = 100	100	106	106	108	119
Parasztcsaládok (yuan) ²	91	92	94	101	102
Index : 1952. év = 100	100	101	103	111	112

¹ Változatlan áraikon számítva.² A fogyasztás természetbeni része változatlan, vásárolt része folyóáron van számbavéve.

EGÉSZSÉGÜGYI ELLÁTOTSÁG

Megnevezés	1949.	1952.	1957.	Az 1957. év az	
	évben			1949.	1952.
				évi százalékában	
Egészségügyi intézmények összes betegágyának száma (ezer)	231,0	462,1	.	200,0
Ebből:					
kórházi	80,0	160,3	294,7	368,4	183,8
szanatóriumi	3,9	19,8	68,9	18-szoros	348,0
Klinikák és rendelőintézetek száma a gyárakban és bányákban ..	.	5 167	10 821	—	209,4
Közzeti orvosi rendelőik száma	8 448	12 305	—	145,7
Járványügyi állomások száma ...	—	147	1 411	—	959,9
Szakorvosi rendelőik száma.....	.	188	626	—	333,0
Anya- és csecsemővédő intézetek száma	9	2 379	4 599	511-szeres	193,3
Egészségházak száma	—	15 047	56 580	—	376,0
Orvosok száma ¹ (ezer fő)	38,0	51,7	73,6	193,7	142,4
Orvosok száma ² (ezer fő)	466,9	478,7	—	102,5

¹ Modern gyógymód szerint dolgozó.

² Hagyományos gyógymód szerint dolgozó.

A TANULÓK SZÁMA

Tanuló	1949.	1952.	1957.	1958.
	évben			
Összesen (ezer fő)	25 776	54 439	71 804	98 660
Egyetemi és főiskolai	117	194	444	660
Középiskolai	1 268	3 145	7 081	12 000
Általános képzést nyújtó iskolákban	1 039	2 490	6 281	.
Szakiskolákban	229	636	778	.
Dolgozók középiskolájában	—	19	22	.
Elemi iskolai	24 391	51 100	64 279	86 000 ¹

¹ 1958-ban az elemi iskolai oktatásban az iskolaköteles korban levőknek 85 százaléka vett részt, azaz lényegében az elemi iskolai oktatás általánossá vált.

FORRÁSOK

BIKI, 1959. IV. 16.

Handbook on People's China, Peking, 1957.

Mai Kína, 1959. május 25.

Monthly Bulletin of Statistics, 1959. június.

OEEC Statistical Bulletin Industrial Statistics, Paris, 1958.

Statistical Summary of the National Economy, State Statistical Bureau, Peking, 1958.

Szocialiszticeszkij Trud, 1958. évi 5. szám.

Voproszi Ékonomiki, 1957. évi 8., 1958. évi 11., 1959. évi 4. szám.

UN Statistical Yearbook, 1958.

II. Módszertani tájékoztató

A kulturális fejlődés területi mutatói a Szovjetunióban

A Szovjetunió Központi Statisztikai Hivatalának Tudományos Módszertani Tanácsa kidolgozta a kulturális élet területi mutatóinak és viszonyszámainak a jegyzékét.

A Tudományos Módszertani Tanács ajánlása a mutatók minimális programját tartalmazza az egész lakosságra, illetve ezer főre kivetítve, vagy a lakosság bizonyos korcsoportjaira vonatkozólag. A kidolgozott jegyzékben a következő mutatók szerepelnek.

1. Az írni-olvasni tudás és iskolai végzettség mutatói. Ide tartoznak: az írni-olvasni tudók aránya a 9 évesnél idősebb lakosság számához viszonyítva, ezenbelül városi, falusi és nemek szerinti bontásban, továbbá az iskolai végzettséggel rendelkezők aránya a 25 évesnél idősebb lakosság ezer főjére számítva, külön a közép- és főiskolai végzettséggel rendelkezők a 20 évesnél idősebb lakosság, s a nyolc osztályos és ennél magasabb végzettséggel rendelkezők a 16 évesnél idősebb lakosság ezer főjére számítva.

2. Az értelmiség és a szakemberek számának és összetételének mutatói. Itt a következő mutatók szerepelnek: a 25 évesnél idősebb lakosság ezer főjére jutó összes értelmiségiek, valamint külön az egyes értelmiségi csoportokhoz tartozók száma megközelítőleg az alábbi csoportosítás szerint: vállalatok és hivatalok vezetői, műszaki értelmiségiek, agronómusok és egyéb mezőgazdasági szakemberek, tudományos dolgozók, népművelési és kulturális dolgozók, orvosok és egészségügyi dolgozók, tervezők és közgazdászok, egyéb értelmiségi kategóriák dolgozói. Itt szerepel még a népgazdaságban foglalkoztatott felsőfokú és középiskolai végzettséggel rendelkező szakemberek száma ezer főre számítva.

3. A káderképzés mutatói. Az oktatás összes formáiba bevontak száma a 7 évesnél idősebb lakosság ezer főjére számítva; az általános oktatás mutatója (az I—VIII osztályos tanulók százaléka, illetve az egyéb iskolákban 15 éves korig

tanulók százaléka a 7—15 éves lakosság számában); a 16 éves kornál idősebb lakosság ezer főjére jutó az oktatás minden formájában résztvevők száma összesen és oktatási formák szerinti bontásban.

4. Az iskolát megelőző nevelés mutatói: a bölcsődei és az ovódás gyermekek aránya az 1—6 éves korúak számában.

5. A lakosság könyvtár- és klub-ellátottságának mutatói. Ide tartoznak az ezer főre számított következő mutatók: a nyilvános könyvtárak könyveinek, a könyvkölcsönzésnek és mindenfajta klubférőhelyeknek a száma, illetve aránya.

6. A színház, a mozi és a rádió fejlődésének mutatói. A színházak és a mozik férőhelyeinek száma, látogatottsága, valamint a rádió- és a televízióelőfizetők száma ezer főre számítva.

7. Sajtótermékek mutatói: helyi jellegű újságok száma területi egységenként, valamint azok egyszeri, illetve éves példányszáma az adott terület lakosságára számítva.

8. A kulturális fejlődés anyagi bázisának mutatói: az egy lakosra jutó kulturális kiadások területi bontásban és források szerint, a tanulók iskolai helyiségekkel való ellátásának mutatói.

A javasolt mutatók a kulturális életnek azokat a területeit ölelik fel, amelyek a beszámolórendszer mai állapota szerint területileg bonthatók és ahol ez a bontás szükséges. Vannak természetesen olyan mutatók is, melyeket csupán országos viszonylatban lehet kiszámítani a rendelkezésre álló forrásoktól függően. Ilyenek például a központi újságokra, folyóiratokra, könyvekre, továbbá a központi költségvetésből származó kulturális kiadásokra, a tudomány fejlődésére vonatkozó adatok.

F. I.-né

Életszínvonalvizsgálatok Csehszlovákiában

Az elmúlt években a csehszlovák Állami Statisztikai Hivatal számos vizsgálatot végzett a lakosság életszínvonalának változásának megállapítására.

Kormányhatározat alapján 1956-ban sor került a csehszlovák Állami Statisztikai Hivatalban a háztartásstatisztika módszertanának és megszervezésének tökéletesítésére. A háztartásstatisztika jelenleg 2700 munkás-, alkalmazotti és szövetkezeti parasztháztartásra terjed ki.

1957-ben 31 000 véletlen kiválasztással kijelölt háztartásnál egyszeri adatgyűjtést hajtottak végre, az 1956. évi készpénzbevételek megállapítása céljából. Az eredményekből következtetni lehetett a tiszta jövedelem nagyságára az egyes társadalmi csoportok háztartásaiban, a család (ezenbelül a családfő) tiszta jövedelme, valamint a keresők és eltartottak aránya közötti összefüggésre.

Hasonló adatfelvételeket hajtottak végre a nyugdíjasok, az egyénileg gazdálkodó parasztok és a kétlaki parasztok háztartásait illetően.

Megállapították a rendszeres háztartásstatisztikai megfigyelésbe vont 2700 háztartáshoz tartozó 4000 gyermek eltartására fordított kiadásokat.

Az Állami Statisztikai Hivatal különleges szociális tájékoztató jellegű adatfelvételek megszervezését is megkezdte. Ennek keretében 1956-ban az anyák helyzetére vonatkozó adatgyűjtést hajtottak végre, melynek során 11 000 nőt kérdeztek meg.

Ez idő szerint folyamatban van egy javaslat kidolgozása a lakosság körében végzett reprezentatív adatfelvételek és vizsgálatok egységesítéséről. A javaslat értelmében az Állami Statisztikai Hivatalnál kell összpontosulniuk az ún. mikrocenzusoknak. Más szerv csupán a Hivatal engedélyével szervezhetne indokolt esetben (például ha az eredmények csak speciális szakterületen használhatók fel) kisebb adatfelvételeket. Ez jelentős pénzmegtakarítás mellett az adatfelvételek szakszerű végrehajtását és maximális kihasználását biztosítaná.

Minden mikrocenzus az azonosítási adatokon kívül az adatok következő két csoportjára terjed ki: 1. demográfiai adatok, 2. a háztartások bevételeire vonatkozó adatok. Ezeken kívül a mikrocenzus során az adatok egyéb csoportjait is lehet gyűjteni, nevezetesen a lakásviszonyokra (például: a ház kora, az emeletek

száma, a lakás neme, lakbére, a szobák száma, a konyha nagysága, padlóterület négyzetméterben, a lakás kényelmi berendezésekkel való ellátottsága stb.), a háztartások kiadásaira, megtakarításaira, tartós fogyasztási cikkekkel való ellátottságára, vásárlási szándékaira (például a tartós fogyasztási cikkeknek a következő évekre tervezett vásárlása) vonatkozó adatokat.

T. I.

A japán fogyasztói árindex felülvizsgálata

A japán Statisztikai Hivatal a fogyasztói árindex számításánál 1958-ban új bázisra tért át. 1958-ig 1951. évi bázison végeztek a számításokat, 1951 óta azonban a fogyasztási struktúra rendkívül erősen megváltozott. Az új bázis az 1955. év, a súlyokat pedig egy 1955. évi tanulmány, a „Háztartásstatisztikai vizsgálat” (Family Income and Expenditure Survey) alapján határozták meg. Az új index számításánál megváltozott a szezonális cikkek értékelése; eddig ezeknél is évi átlagok alapján számított állandó súlyokkal dolgoztak, most a hal-, a zöldség- és gyümölcsfogyasztással kapcsolatban havonta változó súlyokat vezettek be. Az index számításánál figyelembe vett áruk száma is megnövekedett, a korábbi 194-ről 242-re emelkedett.

Cs. L.

A francia és nyugat-német fogyasztói árak összehasonlítása

A nyugat-német Szövetségi Statisztikai Hivatal 1952-ben összehasonlította Franciaország és a Német Szövetségi Köztársaság létfenntartási költségeit. Ez az összehasonlítás azonban az időközben mindkét országban bekövetkezett változások miatt elavult. Ezért 1958 novemberében újabb összehasonlítást készítettek az 1958. október—november havi árhelyzet alapján. Franciaország esetében a hivatalos statisztikai adatgyűjtésekre és több szerv adatszolgáltatásaira, Nyugat-Németországban a statisztikai hivatal folyamatos áradatgyűjtésére támaszkodtak. A munkálatok során 470 fontosabb árufajta és szolgáltatás árának összehasonlítása történt

meg, a közepes jövedelmű, négytagú munkavállalói háztartások fogyasztási struktúrája alapján. Nyugat-Németországnál az 1956. év, Franciaországra vonatkozóan pedig az 1956/57. év fogyasztási adatai szolgáltak a mérlegelés alapjául.

A számítások eredményeként megállapították, hogy a nyugat-német fogyasztási struktúra szerint 100 franknak 0,85 márka, 1 márkának pedig 118 frank felel meg, francia fogyasztási struktúra szerint ugyanezek a mutatószámok: 0,95 márka, illetve 105 frank.

Az egyes szükségleti csoportok paritásainak elemzése során az átlagtól nagyobb eltéréseket állapítottak meg a lakbéréknél, az élvezeti cikkeknel, a fűtésnél és a világításnál.

A nem háztartásban élő fogyasztókkal kapcsolatosan elvégzett fogyasztói árösszehasonlítás az eltérő szokások és a magas francia vendéglői árak miatt kedvezőtlen a francia munkavállalók szempontjából (100 frank = 0,65 márka; 1 márka = 154 frank).

R. Sz.

Szervezeti hírek — Közlemények

Tudományos konferencia a munkatermelékenység tervezéséről és méréséről. A Magyar Tudományos Akadémia Társadalom- és Történettudományi Osztálya és a Magyar Tudományos Akadémia Közgazdaságtudományi Intézete a munkatermelékenység kérdéséről — nemzetközi részvétellel — tudományos konferenciát rendez.

A konferencia időpontja: 1959. szeptember 29—október 2.

A megnyitó ülésen a bevezető előadást *Friss István*, a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja, az MTA Közgazdaságtudományi Intézetének igazgatója tartja.

A konferencia munkáját ipari és mezőgazdasági tagozatokban végzi. Az ipari tagozaton a konferencia elnökei: *Péter György*, a Központi Statisztikai Hivatal elnöke és *Ajtai Miklós*, az Országos Tervhivatal elnökhelyettese; a mezőgazdasági tagozaton a konferencia elnökei: *Erdei Ferenc* akadémikus, a Magyar Tudományos Akadémia főtitkára és *Lázár Vilmos*, a mezőgazdasági tudományok doktora.

A konferencia több mint 20, részben külföldi szerző referátuma alapján vitatja meg a munkatermelékenység mérésének és a munkatermelékenység növekedése tartálékainak kérdéseit.

Meghívók a *Magyar Tudományos Akadémia Társadalom- és Történettudományi Osztályán* igényelhetők.

Az Európai Statisztikusok Értekezletének új elnöksége. Az Európai Statisztikusok Értekezlete 1959. június 8 és 12 között Genfben tartott VII. plenáris ülésén megválasztotta az új elnökséget az 1959/60. és az 1960/61. évekre. Az Európai Statisztikusok

Értekezletének elnöke *dr. Frantisek Fajfr*, a Csehszlovák Állami Statisztikai Hivatal elnöke, a három alelnök pedig *Petter Jakob Bjerve*, a norvég Központi Statisztikai Hivatal elnöke, *Benedetto Barberi* professzor, az olasz Központi Statisztikai Intézet vezérigazgatója és *Ante Novak*, a jugoszláv Szövetségi Statisztikai Hivatal elnöke lett.

A plenáris ülés munkáját a Statisztikai Szemle jelen számának Szemle rovatában részletes beszámoló ismerteti.

Előkészületek az ágazati kapcsolatok vizsgálatára Csehszlovákiában. Az Állami Statisztikai Hivatal Tudományos-Módszertani Tanácsában a közelmúltban az ágazati kapcsolatok vizsgálatára bizottság alakult. A bizottság munkáját a Nép-gazdaságtervezési Kutatóintézettel együttműködve végzi. Az intézet rendezésében június elején, Smolenicán értekezletet tartottak, amelyen a szakemberek a következő kérdéseket vitatták meg: az ágazati kapcsolatok mérlegének felhasználása, a termelési szakmák osztályozásának problémái, a fejlettebb számolási technika kihasználásának távlatai, árproblémák, a mérlegek megszerkesztése stb.

(*Statistický Obzor*. 1959. évi 6. szám.)

Koreai statisztikai évkönyv. A Koreai Népi Demokratikus Köztársaság Központi Statisztikai Hivatala a közelmúltban adatgyűjteményt tett közzé a köztársaság 1946 és 1957 között elért fejlődéséről.

A könyv a Koreai Népi Demokratikus Köztársaság első nyilvános jellegű statisztikai gyűjteménye. A táblákban lehetőség szerint az 1944. évi adatok is szerepelnek, s ez módot ad a felszabadulás utáni eredmények összehasonlítására a

japán megszállás utolsó évének adataival.

Az első, az általános rész többek között a lakosság társadalmi rétegek szerinti megoszlását, a népgazdaság fejlődésének alapvető indexeit, a nemzeti jövedelemnek népgazdasági ágak és szektorok szerinti megoszlását ismerteti. Az adatokból kitűnik, hogy az ipar és a mezőgazdaság termelése már 1949-ben meghaladta az 1944. évi termelést, s 1957-ben — az 1950-től 1953-ig tartó pusztító háború ellenére — az 1946-os termelésnek kilencszeresét, illetve kétszeresét érte el. A nemzeti jövedelem ez idő alatt négyszeresére növekedett. A népgazdaság minden ágában döntővé vált a szocialista szektor (a nemzeti jövedelemben 93,5, az iparban 98,7, a mezőgazdaságban 88,2, a kereskedelemben 87,9 százalék). Az ipar részesedése a nemzeti jövedelemben 1957-ben 37,6 százalékot ért el az 1946. évi 16,8 százalékkal szemben. Az ipar és a mezőgazdaság együttes termelési értékében az ipar termelésének az aránya az 1946. évi 28 százalékról 1957-re 63 százalékra emelkedett.

Az ipari és a mezőgazdasági fejezet indexsorokkal és abszolút számokkal mutatja be a két legfontosabb népgazdasági ág fejlődését, a mezőgazdaság kollektívizálásában elért eredményeket. A beruházásokkal külön fejezet foglalkozik. A közlekedés és hírközlés adatait 21 tábla tartalmazza. A kereskedelemről szóló fejezet részletesen ismerteti a belkereskedelem legfőbb mutatóit. Az utolsó fejezet a Koreai Népi Demokratikus Köztársaság kulturális és egészségügyi helyzetét mutatja be.

(A Koreai Népi Demokratikus Köztársaság gazdaságának és kultúrájának fejlődése 1946—1957. Phenjan, 1958. 192 old.)

A Statisztikai Időszaki Közlemények sorozat új kiadványa. Megjelent a Központi Statisztikai Hivatal Statisztikai Időszaki Közlemények sorozatának 23. kötete, a „Terméseredmények 1958.” c. kiadvány.

A kötet első fejezete a vetésterület, a termésátlagok és a termésmennyiség összefoglaló adatait tartalmazza; a fontosabb növények vonatkozásában közli az 1931—1940. évek átlagát és az 1957., 1958. évi adatokat, továbbá társadalmi szektoronként ismerteti a fontosabb szántóföldi növények, a szőlő, a rét és a legelő vetés-

területét, illetve területét, termésátlagát és termésmennyiségét az 1950—1958 közötti időszakban.

A második és harmadik fejezet a fenti adatokat az 1958. évre vonatkozóan közli országosan és társadalmi szektoronként, illetve megyénként és társadalmi szektoronként.

A negyedik fejezet a tanácsi szektor 1958. évi terméseredményét ismerteti Dunántúl, Alföld, Észak bontásban, járásokonként.

A kötetet a terméseredmények megállapításánál alkalmazott módszer leírása egészíti ki.

(Terméseredmények 1959. Központi Statisztikai Hivatal. Budapest, 1959. 144 old.)

Belgium, Hollandia és Luxemburg közös statisztikai kiadványa. A Benelux államok a három ország 1948—1958. évi adatait tartalmazó évkönyvet adtak ki. A statisztikai évkönyv kiadásának különös jelentőséget ad az, hogy a vámunió életbelépése, 1948. január 1-e óta tíz esztendő telt el, és 1958. február 3-án írták alá a Benelux Gazdasági Szövetségi egyezményt. Az egyezményben a három állam többek között országaik gazdasági, pénzügyi és társadalmi helyzetének összehasonlítására alkalmas statisztikák készítésére is kötelezettséget vállalt.

A most közreadott, francia és flamand nyelvű évkönyv az adatokat az évkönyvek szokásos beosztásában tartalmazza. Egyes területeken visszamenőleges adatokat és előrebecsléseket is közöl, a népesség tekintetében például 1840-től 1970-ig közöl adatsort. Az évkönyv az egyes országok adatait külön-külön is közli és Benelux címen összesíti.

Az iparstatisztikai és az árstatisztikai rész kevés adatot tartalmaz. Ez a koordináció nehézségeivel magyarázható. Nehézséggel küzdöttek a mezőgazdasági üzemek adatainak összehasonlításánál is, mert például Belgiumban sokkal részletesebb a törpeüzemek csoportosítása, mint Hollandiában, minthogy jelentőségük az előbbi országban nagyobb.

Leggazdagabb a külkereskedelmi fejezet, amely részletesen ismerteti a Benelux államok egymás közötti, egyéb országgal történő, valamint az OEEC-be tömörült országokkal folytatott kereskedelmét.

A kiadvány nagy számban tartalmaz térképeket, kartogramokat, színes mellékleteket.

(Benelux 1948—1958. Aperçu statistique de 10 années de coopération. Bruxelles. 1958. 198 p.)

A Csehszlovák Állami Statisztikai Hivatal tervezett adatfelvételei. Az Állami Statisztikai Hivatalban folyamatban van a *befejezetlen építkezések összeírásának* előkészítése. Az összeírás a szocialista szektorra terjed ki, és végrehajtására valószínűleg a jövő év elején kerül sor. Az eredményekből megállapítható lesz a befejezetlen építkezések 1959. december 31-i állománya, az építkezések időtartama (népgazdasági ágak, kerületek, az építkezések nagysága, kivitelezésük módja, finanszírozásuk formája stb. szerint). Az adatokból a gazdasági vezetés megfelelő szempontokat kap a beruházási építkezések gazdaságosságának emelésére irányuló intézkedések kidolgozásához.

Az állóalapokra vonatkozó elemzésekhez szükséges adatok kiegészítése céljából, az állóalapok 1955. január 1-én végrehajtott általános leltározásához kapcsolódóan az Állami Statisztikai Hivatal részletes adatfelvételt szervez és hajt végre az *állóalapok állományáról*. Az adatfelvétel keretében, melynek időpontja 1960. január 1-e, megállapítják az állóalapok elhasználódását és sor kerül a gépek és berendezések összeírására is.

A folyamatos állami munkaügyi beszámolójelentésekből nyert adatok kiegészítésére szolgálnak a *dolgozókra és a munkabérekre vonatkozó egyszeri adatfelvételek*. Május hónapban már lebonyolították a munkabérekkel kapcsolatos adategyűjtést. A szakemberek összeírását szeptember 1-i eszmei időponttal hajtják végre. A munkások szakmák szerinti *összeírására* szintén a második félévben kerül sor.

(Statistický Obzor. 1959. évi 5. szám.)

Demográfiai Intézet alakult a Római Egyetem keretében. A Római Egyetem statisztikai, demográfiai és biztosítási fakultása keretében *Giorgio Mortara* professzor kezdeményezése és javaslata alapján Demográfiai Intézet alakult, mely működését az 1957—1958. egyetemi tanévben kezdte meg. Az Intézet vezetője *Nora Federici* professzor, aki a fakultáson a demográfia előadója. Az Intézet-

ben egy kutatócsoport (szeminárium), mely a fakultás munkatársaiból és az egyetem hallgatóiból alakult, Mortara professzor vezetésével és demográfiai szakemberek közreműködésével az 1957—1958-as tanévben a következő témákat vizsgálta meg: az olasz népesség jelenlegi halandósági táblája, becslések a világ 2000. évi népességére vonatkozóan, az emberi élet meghosszabbítása.

Múlt év szeptemberében az Intézet szakértői csoportot hozott létre, mely egy többnyelvű demográfiai szótár kiadásával kapcsolatos kérdéseket vitatja meg.

Az Intézet feladatának tekinti a tehetséges fiatal szakemberek nevelését és támogatását is, segíti tudományos tevékenységüket és műveik publikálását.

(Population, 1959. évi 1. szám.)

A bécsi Nemzetközi Népeştudományi Kongresszus előkészületei. A Nemzetközi Népeştudományi Unió rendezésében 1959. augusztus 28—szeptember 4 között kerül sor Bécsben az Unió háború utáni második önálló népeştudományi kongresszusára. Az első önálló népeştudományi értekezletet 1949-ben Genfben tartották meg, az 1954. évi római Népeştudományi Világkongresszus pedig az ENSZ égisze alatt zajlott le, bár előkészítési munkáiban az Unió is részt vett.

A bécsi népeştudományi kongresszus tanácskozásainak középpontjában a demográfia társadalmi vonatkozásai állanak. Az előkészítési munka során kialakult elképzelések, valamint a vitára beküldött tanulmányok témaválasztásai alapján a megvitatásra kerülő kérdéseket öt csoportba lehet sorolni:

a) a népesség földrajzi megoszlása (a belső- és a külső vándorlások, a települések jellege, a vándorlások és az egyéb demográfiai és társadalmi jelenségek kölcsönhatásai):

b) a házasság és a család (kulturális, demográfiai, gazdasági és társadalmi vonatkozások, a nemzeti, vallási, társadalmi-gazdasági csoportok közötti különbségek);

c) a termékenység (alakulása a gazdaságilag fejlett és a gazdaságilag elmaradott országokban, a jövőben várható fejlődés, a termékenység alakulásának társadalmi és pszichológiai tényezői, különbségek az egyes nemzeti, vallási és társadalmi-gazdasági csoportok között);

d) a halandóság (alakulása a gazdasági-lag elmaradott országokban, a halandóság gyors javulásának hatásai ezekben az országokban, kulturális és társadalmi vonatkozások, a nemzeti, vallási, társadalmi-gazdasági csoportok közötti különbségek, a megbetegedések gyakorisága);

e) a demográfiai, gazdasági és társadalmi tényezők hatása a gazdasági fejlődésre.

A kongresszus adminisztratív irodájának közlése szerint 77 tanulmányt küldtek be megvitatásra részben az Unió tagjai, részben pedig más kutatók.

Megjelent a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem 1958. évi évkönyve. A közelmúltban jelent meg a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem 1958. évi, az egyetem marxista átszervezésének 10. évfordulója alkalmából kibocsátott évkönyve. Az évkönyv a következő tanulmányokat tartalmazza:

Farkas Sándor: Marx Károly tanításának elterjedése Magyarországon 1867—1919.

Dr. Haász Árpád: Egyetemünk szerepe a népgazdaság és a közgazdaságtudomány területén.

Dr. Wilczek Jenő: Az árrendszer egyes elvi kérdései.

Dr. Szabó Kálmán: A gazdasági fejlődés tervszerűségének természetéről.

Dr. Fekete Ferenc: A mezőgazdasági termékek technológiai sajátosságai és közgazdasági mérlegelésük néhány kérdése.

Dr. Fogaras István: Számvitel a vezetés szolgálatában.

Dr. Pach Zsigmond Pál: A feudális földjáraadék formaváltozásai a nyugat-európai agrárfejlődésben.

Dr. Vajda Imre: Anglia és a sterling-övezet a világkereskedelemben.

Dr. Varga István: Profitráta és tőkés üzletpolitika.

Dr. Berend Iván: Az állami beavatkozás háborús rendszerének főbb vonásai Magyarországon a II. világháború idején.

Dr. Krekó Béla: A szállítási problémáiról.

(Marx Károly: Közgazdaságtudományi Egyetem Évkönyve 1958. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1959. 296 old.)

Kinevezték a Szlovák Statisztikai Hivatal új elnökét. A csehszlovák kormány elnöke felmentette tisztsége alól *Pável Marcely* elvtársat és a Szlovák Statisztikai Hivatal elnökévé *Frantisek Tupik* elvtársat, a mezőgazdasági és erdészeti megbízott eddigi helyettesét nevezte ki.

(*Statistický Obzor*, 1959. évi 5. szám.)

125 éves az Angol Királyi Statisztikai Társaság. Az Angol Királyi Statisztikai Társaság, mely 1834. március 15-én alakult, ez évben ünnepli fennállásának 125. évfordulóját.

A közeljövőben kiadásra kerülő **történeti statisztikai művek.** A történeti statisztikai tárgyú könyvsorozat első kötetét, az 1957-ben megjelent „A történeti statisztika forrásai” című tanulmánygyűjteményt a közeljövőben további jelentős művek követik. A sorozat elkészítés alatt álló második kötetének előzetes címe: „Magyarország történeti demográfiája”. A könyv Magyarország népességi viszonyaival foglalkozik I. István király korától az 1949. évi népszámlálásig. Eddig fel nem tárt összeírások és egyházi anyakönyvek alapján népmozgalmi adatokat is tartalmazni fog. Felvilágosításokkal szolgál a termelő és nem termelő lakosság arányáról, a jobbagység elproletarizálódásának kezdetéről és méreteiről, a föld nélküli zsellérek számának alakulásáról, arról a társadalmi átrétegződésről, amelyet a kisnemesség elszegényedése, a városi kézművesség felemelkedése hozott létre. Tájékoztató arról, hogy a török uralom mely vidékek lakosságát pusztította el leginkább, és az eddiginél pontosabb becsléseket közöl a nagy pestis- és kolera-járványok idején meghaltak számáról. A mű szerzői: Dr. Bakács István, Dr. Dávid Zoltán, Dr. Györffy György, Dr. Móricz Miklós, Dr. Szabó István, Dr. Thirring Lajos.

A sorozat további kötetei egy-egy megye vagy helység adatait gyűjtik, lexikális elrendezésben. Előkészítés alatt áll Veszprém megye és Borsod megye helytörténeti lexikona *dr. Kovacsics József* és *dr. Ila Bálint* szerkesztésében. E kiadványokból a megyék településeinek, az egyes helységeknek sorsáról, történetéről kapunk képet.

Más kötetek a gazdasági és kulturális életre vonatkozó adatokat tartalmazzak. E kötetek összeállítását a levéltárakban nagyarányú gyűjtőmunka előzi meg. (Az állami levéltárakban a statisztikai jellegű anyag leltározását még ez évben befejezik. Jövő évben ez a munka az egyházi levéltárakban folytatódik.)

A kötetek mellett megjelenik a *Történeti Statisztikai Közlemények* c. folyóirat is, mely a történeti statisztikai kutatások elméleti és módszertani kérdéseit tisztázza és a kutatások további programját határozza meg.

A közgazdasági technikumok tanulói részére kiírt pályázat eredményei. A Központi Statisztikai Hivatal két évi szünet után ez évben ismét adott ki pályázati felhívást a közgazdasági technikumok tanulói részére. A tanulók egyénilag és csoportosan is készíthették pályamunkáikat.

A pályázatra 147 pályamű érkezett be, amelyek közül 65 nyert jutalmat. 27 dolgozat pénz-, 38 dolgozat könyvjutalomban részesült. Az alábbiakban a kiírásnak megfelelően ismertetjük az I. és II. díjak nyertesét.

Általános statisztikából az első díjat, 500 forint pénzdíjazatot *Freisleben Erzsébet*, a „Kossuth Lajos” Közgazdasági Technikum (Budapest, XII. ker., Márvány utca) ipari tagozatának III. osztályos tanulója, a második díjat, 300 forint pénzdíjazatot *Guttyán Margit*, a bonyhádi „Perczel Mór” Közgazdasági Technikum mezőgazdasági tagozatának IV. osztályos tanulója nyerte.

Iparstatisztikából a Bíráló Bizottság az első díjat nem adta ki. A Bizottság a második díjat megosztotta és 400 forint pénzdíjazatban részesítette *Freisleben Máriát*, a „Kossuth Lajos” Közgazdasági Technikum (Budapest, XII. ker., Márvány utca) ipari tagozatának IV. osztályos tanulóját és úgyszintén 400 forinttal jutalmazta a közös dolgozattal pályázó *Belluska Erzsébetet*, *Drevenka Máriát*, *Heinrich Máriát*, *Lelesz Máriát*, a „Fényes Elek” Közgazdasági Technikum (Budapest, XI. ker., Mező utca) statisztikai tagozatának III. osztályos tanulóit.

Kereskedelmi statisztikából az első díjat, 500 forint pénzdíjazatot *Zentai Csilla*, a „Lengyel Gyula” Közgazdasági Technikum (Budapest, V. ker., Alkotmány utca) kereskedelmi tagozatának IV. osztályos tanulója, a második díjat, 300 forint pénzdíjazatot *Bánki Emma*, *Zámbó Éva* a debreceni Közgazdasági Technikum kereskedelmi tagozatának tanulói nyerték.

Mezőgazdasági statisztikából az első díjat, 1000 forint pénzdíjazatot (a Bíráló Bizottság a kitűzött pénzdíjazatot kétszeresére emelte) *Felszegi Irma*, *Lindenaus Teréz*, *Ortmann Anna*, a bonyhádi „Perczel Mór” Közgazdasági Technikum mezőgazdasági tagozatának IV. osztályos tanulói, a második díjat, 300 forint pénzdíjazatot *Schäffer Zsuzsa*, *Schön Zsuzsa*, *Winter Magdolna*, a békéscsabai Közgazdasági Technikum mezőgazdasági tagozatának IV. osztályos tanulói nyerték.

Bibliográfia*

A Központi Statisztikai Hivatal Könyvtárába az alábbi fontosabb könyvek érkeztek be:

STATISZTIKAI ÉVKÖNYVEK

Annuaire statistique de la France 1958. 64e vol. N. S. No. 6. Institut National de la Statistique et des Études Économiques. Paris. 1958. XLV, 397, 134 p.

Franciaország statisztikai évkönyve, 1958.

I 33 B 3

Annuario statistico italiano 1958. Roma. 1959. Ist. Centrale di Statist. X, 423 p., 24 t., 1 térk.

Olaszország statisztikai évkönyve, 1958.

I 32 C 113

Anuari statistikor i Republika Popullore te Shqiperise 1958. — Sztatiszticeszkij ezsegodnik NRA 1958. Tirane. 1958. Drejtorja e Statistikes. XIV, 213 p., 10 t., 1 mell.: 71 p.

Albánia statisztikai évkönyve, 1958.

I 47 C 1

Helsingin kaupungin tilastollinen vuosikirja. 47. 1958. — Statistical abstract of the city of Helsinki. Helsinki, 1958. Tilastotoimiston Julkaisema. XI, 401 p., 1 térk.

Helsinki város statisztikai évkönyve, 1958.

I 43 C 3

Jahrbuch der Stadt Wien 1957. 1. Die Verwaltung der Stadt Wien im Jahre 1957. — 2. Statistisches Jahrbuch der Stadt Wien für das Jahr 1957. Stat. Amt. der Stadt Wien. Wien. 1958. 240, VIII, 344 p., 21 t.

Bécs város statisztikai évkönyve, 1957.

I 2 C 39

Suomen tilastollinen vuosikirja. — Statistical yearbook of Finland. Vuonna 1958. Helsinki. 1959. Tilastollinen Päätoimisto. XXIV, 458 p.

Finnország statisztikai évkönyve, 1958.

I 43 B 108

Statistisch zakboek 1958. Centraal Bureau voor de Statistiek. Zeist. 1958. XXI, 181 p., 8 t.

Hollandia statisztikai zsebkönyve, 1958.

I 37 C 51

* A *Statisztikai Szemle* a hazai és a külföldi statisztikai irodalom ismertetése érdekében minden negyedév első számában (január, április, július, október) *Statisztikai Irodalmi Figyelő* címmel közli a legjelentősebb külföldi könyvek és folyóiratcikkek tartalmi ismertetését, második számában (február, május, augusztus, november) *Bibliográfia* címmel a Központi Statisztikai Hivatal Könyvtárába beérkezett fontosabb hazai és külföldi könyvek címét és könyvtári jelzetszámát adja közre, és harmadik számában (március, június, szeptember, december) *Folyóiratszemle* címmel a külföldi statisztikai folyóiratok tartalomjegyzékét jelenteti meg. Jelen kettős szám mind a *Bibliográfia*, mind a *Folyóiratszemle* rovatot tartalmazza.

Statistisches Taschenbuch der Stadt Wien 1957. Statist. Amt der Stadt Wien. Wien. 1958. VIII, 104 p.

Bécs város statisztikai zsebkönyve, 1957.

I 2 D 2

ÁLTALÁNOS STATISZTIKAI MUNKÁK

Arkin, H.—Colton, R. R.: Statistical methods (as applied to economics, business psychology, education, and biology.) New York. 1958. XIV, 226, 47 p.

Statisztikai módszerek.

218 665

Boldrini, M.: Statistica. Teoria e metodi. Vol. 1—2. Milano. 1957—1958. XXXI, XXX, 1320 p.

Bibliogr. a fejezetek végén.

Statisztika. Elmélet és módszerek.

218 459—60

Boldrini, M.—Colombo, B.—Ugge, A.: Statistica in compendio. Milano. 1957. XI, 367 p.

Bibliogr. 345—346. p.

Statisztikai kompendium.

320 547

Guida per la classificazione professionali. Istituto Centrale di Statistica. Roma. 1955. 77 p.

Útmutató a foglalkozások osztályozásához Olaszországban.

220 430

Hasigan, D. D.: Metodele reprezentării grafice a datelor statistice. Bucuresti. 1958. 165 p.

Statisztikai adatok grafikus ábrázolásának módszerei.

218 461

Horváth R.—Kovácsics J.—Theiss E.: Statisztika. 1958/1959. tanév. 2. félév. Bp. 1959. 257 p.

321 900

Linnik, Ju. V.: Metod naimen'sih kvadratov i osnovú matematiko-sztatiszticeszkij teorii obrabotki nabljudenij. Moszkva. 1958. 333 p.

Bibliogr. 325—327. p.

A legkisebb négyzetek módszere és a megfigyelések matematikai statisztikai feldolgoása.

321 889

Neue Indizes der Verbraucherpreise. Wien. 1959. Öst. Stat. Zentralamt. 48 p.

A fogyasztói árak új indexei Ausztriában.

321 949

Norme per la rilevazione dei prezzi al minuto e calcolo degli indici del costo della vita. Istituto Centrale di Statistica. Roma. 1958. 93 p.

Normák az olasz létfenntartási költségindex számításához szükséges napi árak gyűjtéséhez.

220 431

Numeri indici dei prezzi, base 1953=100. Indici dei prezzi all'ingrosso. Indici dei prezzi al consumo. Istituto Centrale di Statistica. Roma. 1957. 74 p.

Olasz árindexek, 1953 = 100 alapon számítva. Nagy-bani árak indexei. Fogyasztói árak indexei. 321 642

Numeri indici della produzione industriale, base 1953 = 100. Istituto Centrale di Statistica. Roma. 1957. 61 p.

Az olasz ipari termelés mutatószámai 1953 = 100 alapon számítva. 321 641

Onicescu, O.—Mihoc, G.: Lectii de statistică matematică. Bucuresti. 1958. 730 p.

Bibliogr. 124. p.

Matematikai statisztika. 218 473

Pearson, K.: Early statistical papers. Cambridge. 1956. 8, 557 p., 32 t.

Pearson korai statisztikai tanulmányai. 320 733

Problems in the collection of comparable wholesale price series. 1958. New York. U. N. 22, 2 p.

Összehasonlító nagykereskedelmi ár-sorozatok gyűjtésének problémái. 321 234

Rilevazioni campionarie delle forze di lavoro. Istituto Centrale di Statistica. Roma. 1958. 39 p., 9 t., 1 térk.

Mintavételi eljárás az olasz munkaerő statisztikában 321 644

Rjabuskin, T. V.: Problemü économiczeszkoi sztatistiki. Analiz sztrukturü narodnogo hozjajsztva i vzaimosvjazii ego élementov. Moszkva. 1959. 375 p., 1 t.

A gazdaságstatisztika problémái. 221 247

Sztrumilin, Sz. G.: Na planovom fronte 1920—1930 gg. Moszkva. 1958. 624 p.

Tanulmányok a szovjet népgazdasági tervezés köréből, 1920—1930. 320 551

Sztrumilin, Sz. G.: Sztatisztiko-économiczeszkie ocserki. Moszkva. 1958. 737 p.

Statisztikai és közgazdasági tanulmányok. 321 884

Voproszü économiczeszkoi sztatistiki. (Szbornik sztatej.) Izd. Insztitut Ékonomiki AN SzSzSzR.—Moszkovszkij Ékonomiko-sztatiszticeszkij Insztitut. Red. V. I. Grjaznov. Moszkva. 1958. 229 p.

Gazdaságstatisztikai kérdések. Cikkgyűjtemény. 320 552

GAZDASÁGSTATISZTIKA

An Appraisal of the 1950 census. Income data. Princeton. 1958. Univ. Press. X, 450 p.

Az Egyesült Államok 1950. évi népszámlálásának értékelése. Jövedelmi adatok. 317 671

Ceylon. Department of Census and Statistics. Report of the Committee on national income estimates. Colombo. 1958. 34 p.

A ceyloni nemzeti jövedelem becslésére kiküldött colombói bizottság jelentése. 321 066

A Critique of the United States income and product accounts. By the Conference on Research in Income and Wealth. Princeton. 1958. IX, 589 p.

Az Egyesült Államok jövedelem- és termékmérlegeinek bírálata. 319 027

Dezvoltarea economiei RPR, pe drumul socialismului 1948—1957. Red. H. D. Sterian — M. Resiga — C. Grigorescu. Bucuresti. 1958. 426 p., 19 t.

A Román Népköztársaság gazdaságainak fejlődése a szocializmus útján, 1948—1957. 320 554

Economic survey of Europe in 1958 including studies of the relationship between economic expansion and balances of payments in Western European countries and consumption trends and structures in Europe. Prep. by the Research and Planning Div., Econ. Commission for Europe. Geneva. 1959. 231 p.

Európa gazdaságának áttekintése, 1958. 470 073

Einkommenselastizitäten im österreichischen Konsum. Ökonometrische Untersuchungen zur österreichischen Konsumerhebung 1954/1955. Wien. 1959. Österr. Inst. für Wirtschaftsforschung. 18 p.

Jövedelem-elaszticitás az osztrák fogyasztásban. 320 565

Ékonomika kapitaliszticeszkoi sztran v 1957 godu. Pod red. Orlova N. V. [Kapelinszkij] Kapelinszkogo Ju. n., Gorjunova V. P. Moszkva. 1958. 686 p.

A tőkés országok gazdasága, 1957. évben. 321 885

Ethnikoi logariasmoi és Hellados 1957. — National accounts of Greece 1957. Diethynsis Ethnikon Logariasmon. Athéna. 1958. 48 p.

Görögország nemzetgazdasági mérlegei, 1957. I 49 B 49

Die Europäische Wirtschaftsgemeinschaft. (Gemeinsamer Markt.) Eine Kurzfassung für die Wirtschaft mit wichtigstem statistischem Material und einer Übersicht über die überseeischen Gebiete. Bonn. 1957. 49 p.

Európai Gazdasági Közösség. (Közös piac) 218 476

Företagens intäkter, kostnader och vinster. År 1956. — (Income, expenditure and profits of business enterprises.) Stockholm. 1958. Stat. Centralb. XV, 23, 89 p.

Svéd vállalatok bevételei, kiadásai és nyereségei, 1956. I 41 C 171

Income and wealth. Ser. 5. Papers by J. B. Jefferys, D. Walters etc. Bd. by S. Kuznets. London. 1955. International Association for Research in Income and Wealth. XIV, 242 p.

Vagyon és jövedelem. 5. rész. 219 120

A kötet tartalma:

Jefferys, J. B.—Walters, D.: National income and expenditure of the United Kingdom. 1870—1952. 1—40. p.

Az Egyesült Királyság nemzeti jövedelme és kiadásai, 1870—1952.

Perroux, F.: Prise de vues sur la croissance de l'économie française, 1870—1950. 41—78. p.

A francia gazdaság fejlődése, 1870—1950.

Jostock, P.: The long-term growth of national income in Germany. 79—122. p.

A nemzeti jövedelem hosszú távú növekedése Németországban.

Bjerke, K.: The national product of Denmark, 1870—1952. 123—151. p.

Dánia nemzeti terméke, 1870—1952.

Eckstein, A.: National income and capital formation in Hungary, 1900—1950. 152—223. p.

Nemzeti jövedelem és tőkeképződés Magyarországon, 1900—1950.

- Kredittmarkedstatistikk.** — Credit market statistics 1956. Oslo. 1958. Stat. Sentralb. 209 p.
Norvégia hitelpiac statisztikája, 1956.
I 40 C 6
- Krömke, C. — Rouseik, L.:** Konzentration, Spezialisierung, Kooperation und Kombination in der Industrie der DDR. Berlin. 1959. 197 p., 2 t.
Koncentráció, specializáció, kooperáció és kombináció az NDK iparában.
221 273
- Long, C. D.:** The labor force under changing income and employment. Princeton. 1958. XXIV, 440 p.
A munkaerő helyzete változó jövedelem és foglalkoztatottság mellett.
320 371
- Morgenstern, O.:** International financial transactions and business cycles. Princeton. 1959. XXVI, 591 p., 7 t. Bibliogr. 593—598. p.
Nemzetközi kereskedelmi ügyletek és konjunktúra ciklusok.
321 713
- Munkás-, alkalmazotti és parasztcsaládok jövedelme és fogyasztása 1957-ben.** (4000 család háztartási feljegyzései alapján.) Központi Statisztikai Hivatal. Bp. 1959. 218 p.
(Statisztikai Időszaki Közlemények 22.)
- Ökonomisk utsyn over året 1958.** — Economic survey 1958. Oslo. 1959. Stat. Sentralbyrå. 129, 18 p.
Norvégia gazdaságának mérlege, 1958.
I 40 B 33
- Razvitie ekonomiki sztran narodnoj demokratii.** (Obzor za 1957 g.) Pod red. N. I. Ivanova, V. I. Zolotareva, Moszkva. 1958. 610 p.
A népi demokratikus országok gazdaságának fejlődése.
321 887
- Statistics of national income and expenditure.** New York. 1957. Stat. Off. of the U. N. XVII, 280 p.
A nemzeti jövedelem és kiadás statisztikája.
I 72 B 118
- Statistiques relatives à l'économie égyptienne.** Paris. 1958. 43 p.
Egyiptom gazdasági statisztikája.
I 61 B 25
- Steuerbelastung in der Schweiz.** — Charge fiscale en Suisse. 1958. Eidgenössische Steuerverwaltung. Bern. 1959. 68 p., 1 mell.
Adóteher Svájcban, 1958.
I 31 B 48
- Sweden's economy 1958.** An economic survey. Stockholm. 1959. 61 p.
Svédország gazdasága, 1958.
321 892
- A STATISZTIKA EGYÉB TERÜLETEI**
- Adams, D. G.:** Iraq's people and resources. Berkeley-Los Angeles. 1958. 160 p.
Irak népessége és gazdasági forrásai.
321 935
- Anderson, W. A.:** The characteristics of New York State population. Ithaca. N. Y. 1958. 72 p.
New York állam népességének jellemzői.
320 529
- Annuario di statistiche industriali 1957.** Ist. Centrale di Statist. Roma. 1958. [4], 200 p., 5 t.
Olaszország iparstatisztikai évkönyve, 1957.
I 32 C 197
- Agricultural statistics 1957—1958.** United Kingdom agricultural censuses and production. With separate figures for England and Wales, Scotland, Great Britain and Northern Ireland. London. 1959. VIII, 38 p.
Mezőgazdasági statisztika, 1957/1958. Az Egyesült Királyság mezőgazdasági összetérsai és termelése.
I 36 C 80
- Ärsväxten 1958.** — (Crops. Acreage and production 1957. Preliminary report.) Stockholm. 1959. Statist. Centralbyrån. 39 p.
Svédország mezőgazdasági termelése, 1957. Előzetes jelentés.
I 41 C 7
- Bergshantering.** Berättelse för år 1957. — (Metal and mining industries.) Stockholm. 1958. 80 p.
Svédország fém- és bányaipara, 1957.
I 41 C 10
- Bostadsbyggandet 1956.** — (Housing construction.) Stockholm. 1958. 102 p.
Svédország lakóházépítési statisztikája, 1956.
I 41 C 170
- Brottsligheten 1956.** — (Crime and criminals.) Stockholm. 1959. Stat. Centralb. VIII, 46 p.
Svédország bűnözési statisztikája, 1956.
I 41 C 100
- Le Chômage des femmes mariées.** Bruxelles. 1956. 4, 6 p.
Férjezett asszonyok munkanélkülisége Belgiumban.
320 996
- Coffee annual 1958.** New York. 1959. 184 p.
Nemzetközi kávéstatisztikai évkönyv.
321 791
- Comércio exterior do Brasil por portos, segundo as mercadorias. 1955—1956.** Serviço de Estatística Económica e Finanças. Rio de Janeiro. 1958. 467 p.
Brazília külkereskedelme.
I 78 B 64
- Le Congo Belge.** Aperçu général du marché et conseils pratiques. Bruxelles. 1959. 19 p.
A Bulletin Commercial 1959. 2. sz.-nak melléklete.
Belga Kongó piaci helyzete.
320 743
- La Consommation et la production d'énergie électrique de l'Europe de 1946 à 1956.** Addendum 1—2. H. n. 1959. N. U. Commiss. Écon. pour Europe. 2 db.
Elektromosenergia-fogyasztás és -termelés Európában, 1946—1956.
321 951
- The Cotton industry in a world economy.** Official report of the International Cotton Conference held at Venice, from the 22nd to the 28th September, 1957. Ed. by M. Ludwig. Manchester. 1958. 286 p.
A pamutipar a világgazdaságban.
321 552
- Danmarks skibe og skibsfart 1957.** — Danish ships and shipping. Stat. Department. København. 1959. 121 p.
Dánia hajózási statisztikája, 1957.
I 39 C 9
- Danmarks vareindførsel og — udførsel i året 1957.** — Foreign trade of Denmark 1957. Stat. Department. København. 1959. 38, 253 p.
Dánia külkereskedelme, 1957.
I 39 B 4
- Domänverket 1957.** — (The Swedish forest service.) Stockholm. 1958. XI, 145 p.
Svéd erdőgazdasági statisztika, 1957.
I 41 C 115

- Estimation de la production agricole. Année culturale 1957—1958.** Institut National de Statistique. Bruxelles. 1959. 51 p.
Belgium mezőgazdasági termelésének becslése, 1957/58. gazdasági év.
I 38 B 65
- Ewald, U.:** Recent developments of the world fertilizer market. A statistical analysis. (Transl. by A. Baade, A. Grünwald.) Kiel. 1957. IX, 227 p.
A világ műtrágyapiacának legújabb alakulása.
321 648
- Expert committee on health statistics. 5th report.** Geneva. 1957. WHO. 22 p.
A Világ Egészségügyi Szervezet szakértői bizottságának egészségügyi statisztikai jelentése.
320 525
- Fabricant, S.:** Basic facts on productivity change. New York. 1959. VIII, 49 p.
A termelékenység változásának alapvető tényei.
321 095
- Fertilisers. Production, consumption, prices and trade in Europe. 7th study 1955—1958.** Paris. 1958. OEEC. 83 p.
Műtrágya. Termelés, fogyasztás, árak és kereskedelem Európában, 1955—1958.
321 723
- Finanszű kapitaliszticeszkij sztran. (Obzor za 1956—1957 g.) Naucsno-Iszszledovatel'szkij Finanszovij Insztitut. Moszkva. 1957. 258 p.**
A kapitalista országok pénzügyei.
220 140
- Fiske 1957. — (Fisheries.)** Stockholm. 1959. Statist. Centralb. IX, 77 p.
Svédország halászati statisztikája, 1957.
I 41 C 79
- Folketellingen 1. desember 1950. 4. h. Oversikt over yrkesstatistikken. Detaljoppgaver for riket. — (Population census December 1, 1950.) A survey of statistics on occupation. Detailed figures for the whole country.** Oslo. 1959. Stat. Sentralb. 387 p.
Norvégia népszámlálása, 1950. dec. 1. 4. rész. A népesség foglalkozás szerinti megoszlása.
I 40 C 145
- The Future growth of world population.** New York. 1958. U. N. Dept. of Econ. and Soc. Affairs. VIII, 75 p.
A világ népességének jövőbeli növekedése.
320 558
- Handel. Berättelse för år 1957. Del. 1. (Foreign trade 1957. P. 1.)** Stockholm. 1959. 316 p.
Svédország külkereskedelme, 1957. 1. rész.
I 41 C 18
- Handel und Schiffahrt des Hafens Hamburg, 1957.** Hamburg. 1958. XII, 297 p.
Hamburg kikötőjének kereskedelme és hajózása, 1957.
I 15 B 10
- Die Häuser-, Wohnungs- und Volkszählung in Wien. Vom 1. Juni 1951. Statist. Amt der Stadt Wien. Wien. 1953. 151 p., 1 térk. mell.**
Ház-, lakás- és népszámlálás Bécsben, 1951. június 1.
I 2 C 98
- Idnadarskýrslur árid 1953. — Industrial production statistics 1953.** Hagstofa Islands. Reykjavik. 1958. 46, 86 p.
Izland iparstatisztikája, 1953.
I 39 C 28
- The Indonesian town. Studies in urban sociology. The Hague — Bandung. 1958. XXIV, 379 p., 1 t., 2 térk. mell.**
Indonéz városok. Város-szociológiai tanulmány.
221 245
- Kalisztratov, Ju. A.:** Ékonomika proizvodstva i obrascenija kinofil'mov v SzSzsZR. Moszkva. 1958. 302 p., 1 t.
Filmgyártás és filmforgalom a Szovjetunióban.
320 771
- Kommunala valen ár 1958. 1. — The communal elections in 1958. 1.** Stockholm. 1959. Stat. Centralbyrán. 6, 182 p.
Svéd községi választások, 1958.
I 41 C 99
- Kooperativ verksamhet 1957. (Co-operative activity 1957.)** Stockholm. 1959. 100, [14] p.
Svéd szövetkezeti tevékenység, 1957.
I 41
- Litterer, M.:** Zmiany w rozmieszczeniu i strukturze ludności Polski ludowej w latach 1946 do 1950. — Welpa, B.: Zagadnienie struktury wieku ludności Polski ludowej w roku 1950. Warszawa. 1955. 112 p., 1 térk. mell.
Orosz és angol nyelvű kivonattal.
1. Lengyelország népességének területi megoszlásában és strukturájában végbement változások, 1946—1950.
2. A lengyel népesség kormegoszlási strukturájának kérdései 1950-ben.
321 391
- Mac Gregor, O. R.:** Divorce in England. A centenary study. (— Appendix: Matrimonial causes act.) Melbourne—London—Toronto. 1957. 220 p.
A válás Angliában.
217 701
- Magyarország népesedése, 1957. Központi Statisztikai Hivatal. Bp. 1959. 312 p.**
(Statisztikai Időszaki Közlemények 21.)
- Manntal a Islandi 1. desember 1950. — Population census on December 1 1950.** Hagstofa Islands. Reykjavik. 1958. 77, 196 p.
Izland népszámlálása 1950. dec. 1.
I 39 C 29
- Mezőgazdasági statisztikai zsebkönyv. Központi Statisztikai Hivatal. Bp. 1959. 425 p.**
- Migrations professionnelles. Données statistiques sur leur évolution en divers pays de 1900 à 1955. Ouvrage réalisé sous la dir. de J. Fourastié.** Paris. 1957. 339 p.
Szakmai vándorlások. A fejlődés statisztikai adatai különböző országokban, 1900—1955.
320 761
- New Zealand. Preliminary results of the census of distribution 1958. Retail trading.** Wellington. 1958. Dept. of Statistics. 14 p.
A Monthly Abstract of Statistics melléklete.
Az új-zealandi kiskereskedelmi összehírás előzetes eredményei, 1958.
I 95 B 11
- Norges industri. Produksjonsstatistikk 1956 og oppgaver over industribedrifter under loven om ulykkestrygd for industriarbeidere m. v. 1955. — Industrial production statistics. Annual survey 1956.** Oslo. 1958. Stat. Sentralb. 215 p.
Norvégia iparstatisztikája, 1956.
I 40 C 54
- Oppikoulut läroverken 1956/1957. — General secondary education.** Helsinki. 1959. 24 p.
Finn középiskolai statisztika, 1956/1957.
I 43 B 15
- Panstwowe gospodarstwa rolne w 1956 roku.** Warszawa. 1958. Główny Urząd Statystyczny. XVIII, 21 p.
Lengyel állami gazdaságok, 1956.
I 42 B 182

- Panstwowe i gminne osrodki maszynowe w 1956 roku.** Warszawa. 1958. Główny Urząd Statystyczny. X, 24 p.
Lengyel állami gépállomások, 1956.
I 42 B 181
- Petrov, A.:** Prispevky k historické demografii Slovenska y 18–19. století. Praha. 1928. 330 p., 1 t., 9 t. mell.
Adalékok Szlovákia történeti demográfiájához.
321 709
- Potreblenie i sznabzszenie elektro-energiej v Evrope za poszlevoennúe deszjat' let.** Dopóln. 2. (Kartú i diagrammü.) H. n. 1959. EÉKKÉ. 2 t., 3 térk.
Villamosenergia-fogyasztás és -ellátás a háború utáni 10 évben Európában.
321950
- Pouthas, C. H.:** La population française pendant la première moitié du 19e siècle. Paris. 1956. 225 p.
A francia népesség a 19. század első felében.
320 760
- Ramsey, C. E.—Anderson, W. A.:** Migration of the New York State population. Ithaca. N. Y. 1958. 22 p.
New York állam népességének vándorlása.
320 532
- Recensement agricole et horticole au 15 mai 1958.** Cultures, cheptel et matériel agricole. (Résultats définitifs.) Inst. Nat. de Stat. Bruxelles. 1958. [3], 69 p.
Belgium mezőgazdasági és kertészeti összeírása, 1958. május 15.
I 38 B 57
- Revue du Marché du Bois.** Autriche. Avril à septembre 1958. Geneva. 1958. N. U. Commiss. Econ. pour l'Europe 10 p.
Fapiaci szemle, Ausztria, 1958. ápr.—szept.
320 562—3
- Selected agricultural statistics of Eastern European countries 1950–1957.** — Choix de statistiques agricoles relatives aux pays de l'Europe Orientale. Geneva. 1958. U. N. [35] p.
Orosz nyelven is.
Kelet-európai országok mezőgazdasági statisztikája, 1950–1957.
I 37 B 75
- Seminar on population studies in Southern European countries.** Athens 15–26 September 1958. Organized by the U. N. Bureau of Social Affairs and Technical Assistance Administration in cooperation with the Government of Greece. New York. 1959. U. N. III, 32 p.
Szeminárium a dél-európai országok népességi tanulmányairól.
320 742
- Sieron, M.:** Immigration to Israel 1948–1953. — Statistical supplement. Intr. R. Bachi. [Vols. 1–2.] Jerusalem. 1957. CBS. 2 db.
Bevándorlás Izraelbe, 1948–1953.
320 543—4
- Situation du marché de l'emploi en agriculture.** Printemps 1956. Bruxelles. Min. du Travail et du Prévoyance Soc. 19 p., 4 t.
A belga mezőgazdasági munkaerőpiac helyzete.
320 999
- Statistique agricole annuelle 1955.** Paris. 1958. Ministère de l'Agriculture. XXXVII, 253 p., 1 térk.
Franciaország mezőgazdasági statisztikája, 1955
I 33 C 25
- Statistique des institutions d'assistance.** Assistés. Mouvement hospitalier. Statistique psychiatrique. Années 1949 à 1954. Institut National de la Statistique et des Études Économiques. Paris. 1958. XXVIII, 29 p.
Közjóléti intézmények statisztikája, 1949–1954.
I 33 C 33
- Statystyka przemysłu. Statystyka produkcji wyrobów przemysłowych.** 1956. Warszawa. 1958. Główny Urząd Statystyczny. 127 p.
Lengyelország iparstatisztikája. Ipari termékek statisztikája, 1956.
I 42 B 185
- Statystyka przemysłu. Statystyka produkcji, zatrudnienia i płac 1956.** Warszawa. 1958. Główny Urząd Statystyczny. X, 50 p.
Lengyelország iparstatisztikája. Termelés, foglalkoztatottság, bérek, 1956.
I 42 B 186
- Statystyka szkolnictwa.** Szkolnictwo zawodowe 1956/1957. Warszawa. 1958. Główny Urząd Statystyczny. XVI, 47 p.
Lengyel iskola-statisztika. Ipari tanulmányok, 1956/1957.
I 42 B 184
- Sveriges järnvägar 1957.** — (Railways of Sweden.) Stockholm. 1959. 154 p.
Svédország vasúti statisztikája, 1957.
I 41 B 23
- Timber Market Review.** United Kingdom October 1957 to September 1958. Geneva. 1958. U. N. Econ. Commiss. for Europe — FAO. 11 p.
Fapiaci szemle, Nagy-Britannia, 1957. okt.—1958. szept.
320 560
- Ulkomaankauppa.** Vuosijulkaisu. — Foreign trade. 1957. Helsinki. 1959. Valtioneuvoston kirjap. 46, 251 p.
Finnország külkereskedelmi statisztikája, 1957.
I 43 B 9
- Verzlunárskyrslur, árid 1957.** — External trade. Hagstofa Islands. Reykjavik. 1958. 39, 158 p.
Izland külkereskedelme, 1957.
I 39 C 23
- Vielrose, E.:** Zarys demografii potencjalnej. Warszawa. 1958. 251 p.
Bibliogr. 14–22. p.
A potenciális demográfia vázlata.
218 475
- Winkler, W.:** Typenlehre der Demographie. (Reine Bevölkerungstypen.) Vorgelegt in der Sitzung vom 23. Juni 1950. Wien. 1952. 160 p.
Demográfiai típus tanulmányok.
321 551
- Yrkesskador år 1955.** — (Industrial injuries during 1955.) Stockholm. 1959. Riksförsäkringsanst. 147 p.
Ipari balesetek Svédországban 1955. év folyamán.
I 41 C 45
- Yleinen terveyden- ja sairaanho ite 1957.** — Public health and medical care. Helsinki. 1959. Valtioneuvoston kirjap. 52 p.
Finnország közegészségügye és betegellátása, 1957.
I 43 B 128
- Zotov, V. P.:** Piscsevaja promüslennoszt' Szovetszkogo Szozuja. Moszkva. 1958. 202 p.
A Szovjetunió élelmiszeripara.
320 770
- Zsak, D. K.:** Mehanizirovannaja razrabotka materialov perepiszej naszelenija SzSzSzB. Moszkva. 1958. 117 p., 3 t.
A népszámlálási anyag gépi feldolgozása.
220 138
- Zwierzeta gospodarskie.** Według uzytkownikow i województw w czerwcu 1957 r. Warszawa. 1958. Główny Urząd Statystyczny. X, 54 p.
Lengyelország gazdasági állatállománya, 1957.
I 42 B 183

TÁJÉKOZTATÓ ÉS EGYÉB KIADVÁNYOK

American Statistical Association. Proceedings of the Business and Economic Statistics Section. Papers presented at the 117th (Atlantic City, N. J. 1957.) Annual Meeting of the —. Washington. 1957. 469 p. 1 t.

Az Amerikai Statisztikai Társaság kereskedelmi és gazdasági statisztikai osztályának 1957. évi közgyűlésén tartott előadások.

470 225

Anagrafe della popolazione. Legge e regolamento avvertenze e note illustrative. Istituto Centrale di Statistica. Roma. 1958. 122, [28] p., 1 t.

Az olasz népesség anyakönyvezése.

321 645

Bibliographie über die inländische Beweglichkeit und die internationalen Wanderbewegungen der Arbeitnehmer. — Bibliographie relative à la mobilité interne et aux migrations internationales de travailleurs. UNESCO Inst. f. Sozialwissenschaften Köln—Luxemburg. 1958. 373 p.

A munkavállalók belföldi vándormozgalmának és nemzetközi vándorlásainak bibliográfiája.

321 690

Canada. Dominion Bureau of Statistics. Annual report of the — for the fiscal year ended March 31, 1958. Ottawa. 1959. 46 p., 1 t.

A kanadai Statisztikai Hivatal jelentése az 1958. márc. 31-ével végződő költségvetési évről.

321 389

Istruzioni per la rivelazione statistica del movimento della popolazione. Istituto Centrale di Statistica. Roma. 1957. 29 p., 11 lev.

Népmozgalmi adatok gyűjtésére vonatkozó utasítások.

321 643

Kosztennikov, V. M.: Ékonomiczeszkije rajonü SzSzsZR Moszkva. 1958. 167 p., 1 térk.

Bibliogr.: 163—166. p.

A Szovjetunió gazdasági körzetei.

218 465

Mezsdunarodnűj politiko-ékonomiczeszkij ezsegodnik 1958. (Akademija Nauk SzSzsZR, Insztitut Mirovoj Ekonomiki i Mezsdunarodnűh Otnosenij. Red. N. N. Inozemcev.) Moszkva. 1958. 727 p.

Nemzetközi politikai-gazdasági évkönyv, 1958.

320 368

Terminologie des échanges et paiements internationaux et de la comptabilité nationale. Glossaire et définitions. — Terms used in international trade and payments and national accounts. Glossary and definitions. Paris. 1958. O.E.C.E. 145 p.

A nemzetközi kereskedelemben és fizetéseknel és a nemzetgazdasági elszámolásoknál használatos kifejezések.

321 694

Folyóiratszemle

ВЕСТНИК**СТАТИСТИКИ**

**A Szovjetunió Minisztertanácsa mellett működő
Központi Statisztikai Hivatal foyóirata**

1959. ÉVI 4. SZÁM

A lenini úton.

Z. Treszorukova: A mezőgazdasági termelés fejlődése a hétéves tervben és a begyűjtési statisztika kérdései.

C. Jablonszkij: A reprezentatív módszer alkalmazásának tapasztalatai a berendezések kihasználásának elsődleges számbavételénél.

P. Moszkvin: Adalékok a háborút megelőző ötéves tervek éveire vonatkozó népgazdasági mérleg törvényéhez.

V. Kudrov: Termelési cenzusok Angliában.

A. Rotstein: A közigazgatási-gazdasági körzet ipari munkatermelékenységének mérési módszerei.

V. Vladimirszkij: A népi demokratikus országok gazdasága 1958-ban.

Ja. Vidrevics: A munkatermelékenység tényezőinek statisztikai vizsgálata.

A. Bojarszkij: F. Mills „Statisztikai módszerek” (Könyvismertetés).

A Szovjetunió Központi Statisztikai Hivatala mellett működő Tudományos-módszertani Tanács munkája.

1959. ÉVI 5. SZÁM

Az 1959. évi népszámlálás előzetes eredményei.
A. Beljakov: Sikeresen hajtsuk végre az állóalakok újraértékelését.

R. Kreszin: A munkatermelékenység dinamikájának elemzése indexek segítségével.

V. Peregudov: A minőségi mutatószámok összehasonlítása kerületek (rajonok) szerint.

G. Poljak: A Szovjetunió nemzeti jövedelme és állami költségvetése közötti kapcsolat.

V. Gurev: Egyszerűsítsük a létszámnyilvántartást az iparvállalatoknál.

N. Rjazov: Sz. M. Jungeburg „Az indexmódszer a szovjet statisztikában” (Könyvbírálat)

E. In.: A Kölcsönös Gazdasági Segítség Tanácsában résztvevő országok külkereskedelmi statisztikusainak értekezlete.

计划与统计

JIHUA YU TONGJI

**A Kínai Népköztársaság
Állami Tervhivatalának és Statisztikai
Hivatalának folyóirata**

1959. ÉVI 4. SZÁM

„Az egész ország egy sakktabla” irányvonal az 1959. évi fejlődés alapvető biztosítója.

„Az egész ország egy sakktabla” irányvonal megvalósítása a statisztikai munkában.

Ji Jen: Örömmel fogadjuk a nagyszabású szovjet hétéves tervet.

TÁJÉKOZTATÓ ÉS EGYÉB KIADVÁNYOK

American Statistical Association. Proceedings of the Business and Economic Statistics Section. Papers presented at the 117th (Atlantic City, N. J. 1957.) Annual Meeting of the —. Washington. 1957. 469 p. 1 t.

Az Amerikai Statisztikai Társaság kereskedelmi és gazdasági statisztikai osztályának 1957. évi közgyűlésén tartott előadások.

470 225

Anagrafe della popolazione. Legge e regolamento avvertenze e note illustrative. Istituto Centrale di Statistica. Roma. 1958. 122, [28] p., 1 t.

Az olasz népesség anyakönyvezése.

321 645

Bibliographie über die inländische Beweglichkeit und die internationalen Wanderbewegungen der Arbeitnehmer. — Bibliographie relative à la mobilité interne et aux migrations internationales de travailleurs. UNESCO Inst. f. Sozialwissenschaften Köln—Luxemburg. 1958. 373 p.

A munkavállalók belföldi vándormozgalmának és nemzetközi vándorlásainak bibliográfiája.

321 690

Canada. Dominion Bureau of Statistics. Annual report of the — for the fiscal year ended March 31, 1958. Ottawa. 1959. 46 p., 1 t.

A kanadai Statisztikai Hivatal jelentése az 1958. márc. 31-ével végződő költségvetési évről.

321 389

Istruzioni per la rivelazione statistica del movimento della popolazione. Istituto Centrale di Statistica. Roma. 1957. 29 p., 11 lev.

Népmozgalmi adatok gyűjtésére vonatkozó utasítások.

321 643

Kosztennikov, V. M.: Ékonomiczeszkije rajonü SzSzsZR Moszkva. 1958. 167 p., 1 térk.

Bibliogr.: 163—166. p.

A Szovjetunió gazdasági körzetei.

218 465

Mezsdunarodnűj politiko-ékonomiczeszkij ezsegodnik 1958. (Akademija Nauk SzSzsZR, Insztitut Mirovoj Ekonomiki i Mezsdunarodnűh Otnosenij. Red. N. N. Inozemcev.) Moszkva. 1958. 727 p.

Nemzetközi politikai-gazdasági évkönyv, 1958.

320 368

Terminologie des échanges et paiements internationaux et de la comptabilité nationale. Glossaire et définitions. — Terms used in international trade and payments and national accounts. Glossary and definitions. Paris. 1958. O.E.C.E. 145 p.

A nemzetközi kereskedelemben és fizetéseknel és a nemzetgazdasági elszámolásoknál használatos kifejezések.

321 694

Folyóiratszemle

ВЕСТНИК СТАТИСТИКИ

A Szovjetunió Minisztertanácsa mellett működő
Központi Statisztikai Hivatal folyóirata

1959. ÉVI 4. SZÁM

A lenini úton.

Z. Treszorukova: A mezőgazdasági termelés fejlődése a hétéves tervben és a begyűjtési statisztika kérdései.

C. Jablonszkij: A reprezentatív módszer alkalmazásának tapasztalatai a berendezések kihasználásának elsődleges számbavételénél.

P. Moszkvin: Adalékok a háborút megelőző ötéves tervek éveire vonatkozó népgazdasági mérleg törvényéhez.

V. Kudrov: Termelési cenzusok Angliában.

A. Rotstein: A közigazgatási-gazdasági körzet ipari munkatermelékenységének mérési módszerei.

V. Vladimirszkij: A népi demokratikus országok gazdasága 1958-ban.

Ja. Vidrevics: A munkatermelékenység tényezőinek statisztikai vizsgálata.

A. Bojarszkij: F. Mills „Statisztikai módszerek” (Könyvismertetés).

A Szovjetunió Központi Statisztikai Hivatala mellett működő Tudományos-módszertani Tanács munkája.

10*

1959. ÉVI 5. SZÁM

Az 1959. évi népszámlálás előzetes eredményei.
A. Beljakov: Sikeresen hajtsuk végre az állóalakok újraértékelését.

R. Kreszin: A munkatermelékenység dinamikájának elemzése indexek segítségével.

V. Peregudov: A minőségi mutatószámok összehasonlítása kerületek (rajonok) szerint.

G. Poljak: A Szovjetunió nemzeti jövedelme és állami költségvetése közötti kapcsolat.

V. Gurev: Egyszerűsítsük a létszámnyilvántartást az iparvállalatoknál.

N. Rjazov: Sz. M. Jungeburg „Az indexmódszer a szovjet statisztikában” (Könyvbírálat)

E. In.: A Kölcsönös Gazdasági Segítség Tanácsában résztvevő országok külkereskedelmi statisztikusainak értekezlete.

计划与统计

JIHUA YU TONGJI

A Kínai Népköztársaság
Állami Tervhivatalának és Statisztikai
Hivatalának folyóirata

1959. ÉVI 4. SZÁM

„Az egész ország egy sakktabla” irányvonal az 1959. évi fejlődés alapvető biztosítója.

„Az egész ország egy sakktabla” irányvonal megvalósítása a statisztikai munkában.

Ji Jen: Örömmel fogadjuk a nagyszabású szovjet hétéves tervet.

Szun Tő-san: Küzdjünk az 1959. évi mezőgazdasági terv teljesítéséért és túlteljesítéséért.

A kocsii- és hajórakodás kihatásaitlan kapacitásainak feltárása.

A Jang-ce folyami és az északi tengerhajózás és szállítás munkája 1958-ban.

Vang Heng-csin: A szállítási kapacitások növelésének helyzete.

Ku Vej-San: A nem kizárólag szállítással foglalkozó vállalatok kocsii- és hajóforgalmának alakulása.

A műszaki statisztika az ipar technikai forradalmának szolgálatában.

Vu Zsen-jao: A folyamatos és a határidős statisztikai mutatók összeegyeztetése.

Li Cse-ming: Az iparcikkek minőségi kategóriáinak megállapítása és az ipari össztermelés értékének számítási módszerei.

Csen Csen-jü: A feldolgozó gyár szerinti számbavétel előnyei.

Jang Po: Hogyan végezzük a reprezentatív megfigyelést.

1959. ÉVI 5. SZÁM

Da-Zsö: Az alapvető építkezésekkel kapcsolatos statisztikai munka ez évi feladatai.

A Szen-Si tartomány statisztikai értekezlete.

Li Csin-Ven: Az anyagfogyasztási normák javítása.

Az 1959. évi anyagellátási munka néhány tapasztalata a Pu Csin járásban.

Csan Kou-Con: A népi kommunák áruforgalmának és a termékek elosztásának statisztikája.

A népi kommunák felhalmozásának és fogyasztásának kiszámítási módszerei.

Az iparvállalatok munkakapacitásának feltárási módszerei.

1959. ÉVI 6. SZÁM

Ho Ven Hao: A statisztikai munka további fejlesztéséért.

Csiao Csing-hszün, Li Jao-kun: Néhány vélemény az 1959. évi ipari termelési terv végrehajtásáról.

Hszi Ja-nan: Az 1959. évi mezőgazdasági statisztika alapvető feladatai.

A nagyfontosságú építési létesítmények statisztikai munkája.

Az iparstatisztikai elemző munka.

wiadomości STATYSTYCZNE

A Lengyel Statisztikai Főhivatal folyóirata

1958. ÉVI 5. SZÁM

A Nagy Októberi Szocialista Forradalom 41. évfordulója.

Stanislaw Róg: A Statisztikai Főhivatal 1959. évi munkaprogramja.

Konstanty Czerniewski: Mezőgazdasági anyagmérlegek.

Jerzy Z. Holcer: Előre látott változások öt népi demokratikus állam népességében és annak kor-megoszlásában.

Leszek Zienkowski: A lakosság pénzbevételei és kiadási mérlege.

Tadeusz Krynicki: A területi statisztikai szervek felügyeleti tevékenysége.

Jan Kantor: A területi statisztikai szervek kötelességei az ipari adatszolgáltatás területén.

Włodzimierz Sochacki: A népszámlálás és a lakásstatisztika.

Mikolaj Latuch: Családi vagy háztartási költségvetések.

PRZEGLĄD STATYSTYCZNY

A Lengyel Közgazdasági Társaság
Statisztikai Szakosztályának folyóirata

1959. ÉVI 2. SZÁM

Bohdan Szulc: Kísérlet a termék koncepciójának rendszerbe foglalására.

Mikolaj Latuch: A családok és a háztartások statisztikai leírásának és meghatározásának problematikája a népszámlálásnál.

Zbigniew Pawlowski: Egy nagy mintán alapuló normalitás vizsgálat.

Jadwiga Sambor: A fontosabb cukrászati termékeknel mutatózó anyagveszteségek.

Aleksander Akuniewski: Az élelmiszer-kiskereskedelmi hálózat ágazati felépítésének értékelése.

Bohdan Szulc: A minőségi változó változékonysága mértékének problémája.

Alojzy Chlebowczyk: A termelés, a foglalkoztatottság és a munkatermelékenység elemzése.

STATISTICKÝ OBZOR

A Csehszlovák Köztársaság
Állami Statisztikai Hivatalának folyóirata

1959. ÉVI 3. SZÁM

M. Gargulák: A munkatermelékenység változásának elemzése.

J. Kazimour: Az állóalpok osztályozása.

B. Korda: A lineáris programozás.

J. Vytlačil: Néhány észrevétel a háztartások pénzjövedelmeinek 1956. évi reprezentatív módszerrel történő megfigyelésével kapcsolatban.

J. Ruzicka: A munkatermelékenység alakulása a csehszlovák kereskedelemben.

J. Charvát: Az európai idegenforgalom 1957-ben.

1959. ÉVI 4. SZÁM

J. Kazimour: A szovjet népgazdaság fejlesztésének hétéves terve.

Dr. Frantisek Egermayer: A mutatószám fogalma a statisztikában.

O. Ullmann: A betegségi és baleseti munkaképesség fejlődése 1958-ban.

Dr. B. Černý: A betegforgalom fejlődése a csehszlovák gyógyfürdőkben.

P. Čupa: Számológépközpontok a Szovjetunióban és a kapitalista országokban.

1959. ÉVI 5. SZÁM

J. Mach: Az áruszállítások és a háztartások lét-fenntartási költségei.

F. Herbst: Az építőanyagok termelése.

J. Vraný: Lényegesen fokoznunk kell mezőgazdasági termelésünk intenzitását.

M. Havelka: A nem lineáris korreláció felhasználása a martinacélöntődéák acéltermelésének elemzésénél.

B. Korda: A lineáris programozás simplex módszere.

J. Havlicek: Indexek a külkereskedelmi statisztikában.

DEMOGRAFIE

Revue pro výzkum populačního vývoje

A Csehszlovák Köztársaság
Állami Statisztikai Hivatalának folyóirata

1959. ÉVI 1. SZÁM

Dr. Frantisek Fajfr: Új folyóirat — a Demografie.

Helena Svarcová: A marxista demográfia és feladatai.

Zdenek Jurecek: A nők termékenységének mutatószámai az 1950. évi népszámlálás eredményei szerint.

Ladislav Rouzicka: A népesség előregedése és annak tényezői.

1959. ÉVI 2. SZÁM

Bohumil Vobornik: A demográfia alapvető problémái és a népesedési politika a szocializmusban.

Milan Kucera: A tiszta reprodukciós arányszám változását okozó tényezők elemzése.

Jiri Nusil: Az 1875—1955. évekre vonatkozó halandósági táblák egyes mutatószámai dinamikájának elemzése.

Dagmar Vysusilová: A cseh csecsemőhalandóságról.

Ewa Kozłowska: A Lengyel Népköztársaság demográfiai problémái.

Statistische Praxis

A Német Demokratikus Köztársaság
Állami Központi Statisztikai Hivatalának
folyóirata

1958. ÉVI 4. SZÁM

Heinz Rauch: Az Állami Központi Statisztikai Hivatal munkatílusának megjavítása.

Peter Fischer—Klaus-Jürgen Richter: A német államvasutak teherszállítási teljesítményeinek mutatószámai.

Martin Sturm: A munkatermelékenység mérése az idő-összeg képlet alapján.

Ingeborg Hennig: A nők bekapcsolódása a gazdasági életbe és minősítésük.

1959. ÉVI 5. SZÁM

A feldjításokkal kapcsolatos statisztikai feladatok.

G. Gerd Füge: A mezőgazdasági termelőszövetkezetek 1958. évi gazdasági eredményei.

G. Baklanov: Az iparágak termelési volumenének összehasonlítására alkalmas mutatószámok.

Dr. Fritz Behrens: A munkatermelékenység és a munkabérek alakulása közötti kapcsolat.

Dr. Heinz Lange: A különböző elkészülési idejű beruházási objektumokkal kapcsolatos ráfordítások kiszámítása.

Dr. Arno Donde—Edgar Kante: A kiskereskedelmi forgalom változatlan áron számított indexei (I.).

Hubert Lorenz: A gép- és traktorállományok által teljesített munka számbavétele lyukkártya-rendszer alkalmazása esetén.

STATISTIK

Vierteljahreshefte zur
der Deutschen Demokratischen Republik

A Német Demokratikus Köztársaság
Állami Központi Statisztikai Hivatalának
negyedévi folyóirata

1959. ÉVI 1. SZÁM

Rudi Fulde: A mezőgazdaság helyzete a népgazdaságban.

Erwin Haneke: Az 1958. évi terméseredmények.

Sonja Bendrath—Fritz Küster: A félig államosított iparvállalatok fejlődése.

Helga Trabant: A Német Demokratikus Köztársaság külkereskedelmi kapcsolatai.

Hans Plaumann: Berlin főváros gazdasági eredményei.

Günter Hartig: A hallei vegyészeti körzet.

W. Hänel—Ch. Heinrich—S. Meyrich: A drezdai fémfeldolgozó ipari körzet.

Eberhard Metzger: A cottbusi körzet a Német Demokratikus Köztársaság energia- és szénközpontja.

Albert Kindelberger: A kukoricatermelés nemzetközi áttekintésben.

REVISTA DE STATISTICĂ

A Román Népköztársaság Minisztertanácsa
mellett működő
Központi Statisztikai Igazgatóság folyóirata

1959. ÉVI 3. SZÁM

E. Barat: A Román Munkáspárt Központi Bizottsága 1949. március 3—5-i teljes ülésének tízéves évfordulója.

I. Pacuraru: A népgazdasági ágak osztályozásának kérdése.

N. Lupan, E. Ioan, A. Vainer: Az A és B közgazdasági csoportok közötti arányok a román iparban az 1951—1957. években.

I. Ferenbac, I. Mada, Gh. Lungu: Az elveszületések, a halálozások és a természetes szaporodás alakulása a Román Népköztársaságban.

C. Pintilie, F. Eckstein: A termék-tételek optimális nagysága.

1959. ÉVI 4. SZÁM

A Központi Statisztikai Igazgatóság jelentése a Román Népköztársaság 1958. évi állami tervének teljesítéséről

N. Luca: Az önköltség összetétele és egyes összetételi mutatók jelentősége.

I. Melica, I. Cardula: A zöldségfélék ártermelési és önköltség-tervének teljesítésére befolyást gyakorló tényezők meghatározása az állami gazdaságokban.

V. Aurel: A beruházások gazdasági hatékonyságának meghatározása.

A Központi Statisztikai Igazgatóság Tudományos-módszertani Tanácsának munkája.

A szocialista szektor fejlődése a Román Népköztársaság mezőgazdaságában az 1949—1959. években.

СТАТИСТИКА

A Bolgár Népköztársaság Minisztertanácsa
mellett működő
Központi Statisztikai Hivatal folyóirata

1959. ÉVI 2. SZÁM

A Szovjetunió Kommunista Pártja XXI. rendkívüli kongresszusa és a kommunizmus építésének új, hatalmas feladatai a Szovjetunióban.

A gyors gazdasági fejlődés és a magas életszínvonal nagyszerű programja.

Szt. Sztanev: Az állami és a gazdasági vezetés átszervezése és a statisztika feladatai.

D. Balevszki—V. Szt. Conev: A népszámlálási anyag reprezentatív fedolgozásának tapasztalatai Bulgáriában.

Sz. G. Sztrumilin: Több tényező együttes hatásának elemzése.

P. J. Petrov: A szarvasmarhaállomány változásának kérdése.

A. Abramov: A termékek állományában és összetételében bekövetkezett változások önköltségi hatásainak statisztikai vizsgálata.

M. Minkov: A körülmények szükségessé teszik a következő népszámlálás időpontjának előbbrehozását.

P. Petkov: A munkás-, alkalmazotti és termelőszövetkezeti parasztcsaládok családlétszámának, a keresők számának és a családok jövedelmének számbavétele.

Az 1958. év állami népgazdaságfejlesztő terv teljesítésének eredményei.

1959. ÉVI 3. SZÁM

G. Grigorov: Az ipari tiszta termelés mutatószámának előnyei és hátrányai.

P. Szirjanov: A termelés és a termelékenység statisztikai vizsgálata az állattenyésztésben.

P. Künev: Az ipari termelés önköltségének statisztikai számbavétele az ágazati módszer szerint.

M. Minkov: A népművelés fejlődése Bulgáriában.

D. Szugarcev: Adalékok a külkereskedelmi statisztika történetéhez.

Szt. Marinov: A városi lakosság életszínvonala a múltban és ma.

Szt. Karaszlavov: A háztartástatisztikai vizsgálatok története 1944-ig.

Dr. A. J. Tofev: A statisztikai mutatók közötti korreláció megállapításának módszerei.

STATISTIČKA REVIIJA

A Jugoszláv Statisztikai Társaság folyóirata

1958. ÉVI 4. SZÁM

K. Momirovic—H. Maver—Z. Deanovic—B. Stojnic: A páronkénti összehasonlítás módszerének alkalmazása az élelmezési helyzet értékelésénél.

Branko Bedenic: Képlet a relatív eltérés felső határának meghatározására egy kétlépcsős minta egyszerű esetében.

Filip Dimnic: Az évenkénti halálozási valószínűség (qx) és az átlagos specifikus születési arány (mx) korévek szerinti tapasztalati arányának elemzése.

Z. Steinman: A közoktatási statisztika nemzetközi egységesítése.

V. Serdar: A Német Statisztikai Társaság 29. közgyűlése.

A Jugoszláv Statisztikai Társaság hírei.

JOURNAL OF THE ROYAL STATISTICAL SOCIETY

Az Angol Királyi Statisztikai Társaság
folyóirata Series A. (General)

1959. ÉVI 1. SZÁM

H. E. F. Lydall: A jövedelemeloszlás alakulása (Vitával).

A statisztikusok kínálatának és keresletének tanulmányozására alakult bizottság jelentése (Vitával).

P. Sargent Florence: A vállalat nagyságának és egyéb tényezőknek a hatása az osztalékpolitikára.

Statistische Nachrichten

Az Osztrák Központi Statisztikai Hivatal
folyóirata

1959. ÉVI 2. SZÁM

Az 1959. évi szövetségi költségvetés.

Az idegenforgalom alakulása 1958 május 1 és október 31. között.

A szántóföldi növények terméseredményei 1958-ban.

Az 1958. évi gyümölcsfaállomány és a gyümölcs-termés.

A légiforgalom 1958-ban forgalmi irányok szerint. Gyilkosságok és halálbüntetések Ausztriában.

A külkereskedelem 1959-ben.

A Külkereskedelmi Statisztikai Tanács 10. teljes ülése. (Jelentés az Osztrák Központi Statisztikai Hivatal külkereskedelmi statisztikai tevékenységéről.) (Melléklet.)

1959. ÉVI 3. SZÁM

A fogyasztói árak új indexei.

Az 1959. március 3-i sertésszámlálás adatai.

Az öngyilkosságok havonkénti megoszlásának alakulása.

A nemzetközi áruforgalom 1958. negyedik negyedévi adatai.

A középiskolák fontosabb adatai az 1958/59. tanévre vonatkozóan.

Az 1959. évi februári külkereskedelmi forgalom adatai.

A fogyasztói árak új indexei. (Melléklet.)

1959. ÉVI 4. SZÁM

Az 1959. márciusi idegenforgalom adatai.

A nemzetközi áruforgalom alakulása 1958-ban.

A házasságkötések havonkénti megoszlásának alakulása.

A csecsemőhalálozások halálhelyi statisztikája 1953—1957.

Az osztrák ipar 1958. évi bruttó termelési értéke.

Az 1958. évi vágási statisztika.

Az osztrák erdők hasznosítása 1958-ban.

Ausztria 1959. évi márciusi és első negyedévi külkereskedelmi forgalma

Journal of the
**AMERICAN STATISTICAL
ASSOCIATION**

Az Amerikai Statisztikai Társaság
folyóirata

1958. DECEMBER

B. L. Welch: „Student“ (W. S. Gosset) és a kis minták elmélete.

Walter D. Fisher: A csoportokon belül maximális homogenitást biztosító csoportosítás.

I. J. Good: Szignifikancia próbák párhuzamosan és sorozatban.

William H. Kruskal: Nagyság szerinti rendezésen alapuló kapcsolat mérőszámok.

Norman R. Garner: Rövidített mintavételi eljárás mérés ellenőrzésénél.

K. V. Ramachandran: Studentizált legkisebb χ^2 .

Richard E. Quandt: A paraméterek becslése két különböző törvényszerűséget mutató lineáris regressziós rendszer esetén.

Abbot S. Weinstein: A sorozat-korrelációs együtt-ható alternatív definíciói rövid autoregresszív soroknál.

Irma G. Adelman: Vállalatok nagyság szerinti megoszlásának sztochasztikus elemzése.

Marguerite C. Burk: A jövedelem- és az élelmiszerfogyasztás kapcsolatának elemzése.

John B. Lansing—Dwight M. Blood: Nem üzleti légi utazások.

Paul B. Simpson: Közeli eljárások a nemzeti kibocsátás mérésére.

E. P. Hutchinson: Megjegyzések az Egyesült Államok bevándorlási statisztikájához.

1959. MÁRCIUS

Walter F. Hoadley, Jr.: Statisztikusok — ma és holnap.

Eberhard M. Fels: Néhány 1957-es kiadású szovjet statisztikai könyv.

Theodore D. Sterling: Publikációkra vonatkozó döntések lehetséges hatása a szignifikancia próbákból levont következtetésekre — és fordítva.

E. Cuyler Hammond: A füst belélegzésének erőssége a dohányzás mértékével és típusával kapcsolatosan.

Marion Gross Sobol: „Panel“ halandóság és „panel“ torzítás.

Harold Nisselson—Theodore D. Woolsey: A nemzeti egészségügyi felvétel kikérdezési tervének néhány problémája.

Tore Dalenius—Joseph L. Hodges, Jr.: Minimális szórásnégyzetű rétegzés.

Howard L. Jones: A véletlen számok egy csoportjából hány használható egy-egy minta kiválasztására?

Leo A. Goodman—William H. Kruskal: Kapcsolati mérőszámok. II. További tárgyalás és utalások.

William J. MacKinnon: A szimmetrikus ($p = 1/2$) binomiális eloszlás kritikus értékeinek táblázata tizenkét valószínűségi szintre 1000-nél nem nagyobb mintaelemszám esetén.

Albert Madansky: Lineáris regresszió meghatározása, midőn mindkét változó véletlen hibákkal terhelt.

Harvey M. Wagner: Lineáris programozás alkalmazása regressziós elemzésnél.

John E. Walsh: Megjegyzések a „Legegyszerűbb jelölt rang próbákhoz“.

David L. Wallace: Egyszerűsített beta-közéltés a Kruskal—Wallis-féle H-próbánál.

I. Richard Savage: Egy termelési modell és folytonos mintavételi terv.

K. C. Seal: Egyszeres mintavételi terv korrelált méretekre egyoldali tűréshatárok esetén.

F. H. Tingey—J. A. Merrill: Minimális kockázatú tűréshatárok.

Richard H. Willis: Alsó korlát az átlagos interkorrelációs együttthatóra.

Marion Clawson: A szórákőzés bizonyos típusaira vonatkozó közgazdasági kutatásokhoz felhasználható statisztikai adatok.

POPULATION

A Francia Demográfiai Intézet folyóirata

1959. ÉVI 1. SZÁM

Louis Henry: A demográfiai elemzés egy alapvető problémája.

Ernest Rubin: Az Egyesült Államokbeli rabszolgák száma és demográfiai jellemzésük az 1790—1860 közötti időszakra vonatkozóan.

Angelo Serra—Antonio Soini: A vérrokonság vizsgálata.

Jacqueline Hecht: A társadalombiztosítás három úttörője.

Alfred Sauvy: Demográfiai előrebecslés — gazdasági előrebecslés.

Demográfiai helyzet.

1959. ÉVI 2. SZÁM

Alain Girard—Louis Henry—Roland Nistri: Észak és a calaisi szoros magas csecsemőhalandóságának vizsgálata.

Maurice de Montmollin: A bevonuló újoncok szellemi színvonala területek és foglalkozások szerint.

Alain Girard—J. Henri Bastide: A vidéki háziasszonyok időbeosztása.

Jean Sutter—Claude Lévy: A diszpenzációval kötött házasságok alakulása Franciaországban 1800-tól.

Pierre Georg: A demográfia — alkalmazott társadalomtudomány.

A francia népesség halálozási táblája 1952—1956. Izrael népességének várható alakulása (1955—1970).

A születési és halálozási arány a Szovjetunióban. Az 1959. januári szovjet népszámlálás.

WIRTSCHAFT UND STATISTIK

A Német Szövetségi Köztársaság
Statisztikai Hivatalának folyóirata

1959. ÉVI 3. SZÁM

Dr. Gerhard Fürst és munkatársai: A foglalkozási és a foglalkoztatottsági statisztika.

A lakosság életkor és családi állapot szerinti összetétele.

A mezőgazdasági erőgépállomány 1957 végén.

A részvény- és korlátolt felelősségű társaságok 1958-ban.

Építőipari előzetes adatok 1958-ra vonatkozóan. Az 1958. évi külkereskedelmi forgalom regionális szerkezete.

A földhitelintézetek 1958. évi tevékenysége.

1959. ÉVI 4. SZÁM

Dr. Kurt Horstmann—Dr. Siegfried Koller: A kereső tevékenység terjedelme 1957 októberében. (A reprezentatív vizsgálat első eredményei.)

Dr. Kurt Horstmann—Wolf d. v. Decken: Az ipari munkások kereseti indexének újraszámítása.

A népességszám és a népesség fejlődése 1958-ban.

A sertésállomány nagysága 1959. március 3-án.

A tengeri halászat 1958. évi adatai.

A részvénytársaságok mérlegei az 1957-es üzleti évre vonatkozóan.

Az 1958. évi villamosközlekedési balesetek.

Az 1957-ben bejelentett csődök és kényszeregyezségek pénzügyi eredményei.

A francia és német fogyasztói árak újabb összehasonlítása.

A bértábla szerinti havi fizetések új indexe.

1959. ÉVI 5. SZÁM

Dr. Karl—Heinz Raabe: Az egyes nemzetgazdasági ágak részesedése a társadalmi termék létrehozásában, 1958-ban.

Dr. Kurt Hermann: Az iparvállalatok mérleg-szerkezete.

Margot Engelmann: A bányai ipari munkások élet-színvonala.

A házasságkötések, születések és halálozások 1958. évi adatai az 1957. évi halálesetek és halálokok, nemek és életkor szerint.

A fiatalok bűnözése 1954—1957 között.

Az ipari foglalkoztatottság és értékesítés alakulása 1959. első negyedében.

Az ipar egy foglalkoztatottra, egy munkásra, egy munkásóra jutó termelési eredményei 1958-ban.

Az 1958. évi lakásépítkezés végleges adatai.

A Német Szövetségi Köztársaság 1957. évi nemzetközi áruforgalma.

A Szövetségi Köztársaság, a tartományok és a községek bevételei és kiadásai 1957-ben.

Schweizerische Zeitschrift für Volkswirtschaft und Statistik

A Svájci Statisztikai és Közgazdasági Társaság folyóirata

1958. ÉVI 4. SZÁM

Herbert Lüthy: A Mallet Bank indulása.

Wilhelm Bickel: A házasságok termékenységének új fejlődése és termékenységbeli különbségek Svájcban.

Alfred Willener—Schmid: A kantoni pénzgazdálkodás szerkezeti változásai 1930—1956.

Albert Hauser: Svájc és a Német Vámszövetség. *Josua Werner:* A ráfordítások és az eredmények viszonya a nyugat-német mezőgazdaságban és ennek jelentősége a svájci agrárpolitika szempontjából.

Karl Brunner: Infláció-elmélet és mennyiségi elmélet.

1959. ÉVI 1. SZÁM

Gottfried Bombach: Árstabilitás, gazdasági fejlődés és jövedelemeloszlás.

Valentin F. Wagner: A hisztorizmus szegénysége. Elmélet és történet.

Erich Gruner: Szervezett érdekek beépítése az államba.

Josef Rosen: A szolgáltatások szerepe a családi költségvetésben.

Peter Atteslander: A városiasodás mint társadalmi folyamat.

Bruno Fritsch: Az amerikai foglalkoztatási törvény múltja és jövője.

Wilhelm Feld: A háziasszonyok munkájának pénzértéke.

STATISZTIKAI SZEMLE

Megjelenik havonta egyszer

Felelős szerkesztő: Kenessey Zoltán

Szerkesztőség: Budapest II., Keleti Károly u. 5—7. Telefon: 155—208

Kiadóhivatal: Budapest II., Keleti Károly utca 5—7. Telefon: 358—530 (135. mellék)

Kiadja: a Statisztikai Nyomtatvány- és Folyóiratkiadó Vállalat

Felelős kiadó: Garádi László

Terjeszti a Magyar Posta, Előfizethető a Posta Központi Hírlap Irodánál

(Bp. V., József nádor tér 1.) és bármelyik postahivatalnál. Előfizetési díj

félévre 54,— Ft, egy évre 108,— Ft. Csekkszám: egyéni 61.272, közületi 61.066

(vagy átutalás a MNB 47. sz. folyószámlájára.)

A folyóirat régebbi példányai kaphatók a Posta Központi Hírlap Iroda Újságboltjában

(Budapest V., József Attila utca 3.)